НАВЧАЛЬНІ

ВИДАННЯ

Тертишний А.П.

ПОКРИТОНАСІННІ РОСЛИНИ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

ЧАСТИНА 5

Навчальний посібник

Київ
2026

УДК 582:001.4:582.4/9:633:634:635
Т 35

Рекомендувала до друку вчена рада Національного університету біоресурсів і природокористування України.
Протокол № 11 від 23 квітня 2026 р.

Рецензенти:

Мінарченко В.М.*,* доктор біологічних наук, професор кафедри фармакогнозії та ботаніки Національного медичного університету імені О.О. Богомольця;

Попович С.Ю.*,* доктор біологічних наук, професор кафедри ландшафтної архітектури та фітодизайну НУБіП України;

Федорончук М.М., доктор біологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу систематики і флористики судинних рослин Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України.

Т 35 Покритонасінні рослини Лісостепу України. Частина 5: навчальний посібник / А.П. Тертишний. Київ: Видавництво Ліра-К, 2026. 500 с.

ISBN 978-617-7606-01-9

Зміст навчального посібника, що відповідає навчальній дисципліні «Ботаніка», розроблено для підготовки бакалаврів зі спеціальностей Н3 Садово-паркове господарство та Н4 Лісове господарство в закладах вищої освіти. У ньому подано опис морфологічних особливостей і типів лісорослинних умов для 47 видів та підвидів покритонасінних рослин Лісостепу України, що належать до 29 родів, шести родин та трьох порядків клади Campanulids системи APG IV.

Посібник буде корисний студентам, аспірантам та викладачам закладів вищої освіти.

УДК 582:001.4:582.4/9:633:634:635

ISBN 978-617-7606-01-9

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тертишний Анатолій Петрович

Кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки, дендрології та лісової селекції Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сфера наукових інтересів: лісознавство, флора, рослинність, геоботаніка, охорона природи. Автор та співавтор підручників, навчальних посібників для закладів вищої освіти, монографій та інших наукових публікацій. Електронна адреса: tertyshnyy@nubip.edu.ua

ЗМІСТ

Добрій пам'яті вчителів і колег
Івана Михайловича Григори та
Петра Михайловича Царенка
присвячується

ПЕРЕДМОВА

У п'яти частинах посібника наведено опис морфологічних особливостей і типів лісорослинних умов для 566 видів та підвидів, що входять до 288 родів, 74 родин та 12 клад системи APG IV.

У п'ятій частині подано 47 видів та підвидів, що входять до 29 родів, шести родин та трьох порядків клади Campanulids.

У системі клади Campanulids представлено порядки Apiales, Asterales, Dipsacales, родини Apiaceae, Asteraceae, Campanulaceae, Caprifoliaceae, Menyanthaceae, Viburnaceae та роди *Adoxa, Aegopodium, Angelica, Anthriscus, Campanula, Chaerophyllum, Cicuta, Conium, Heracleum, Hypochaeris, Jasione, Knautia, Lactuca, Leontodon, Menyanthes, Oenanthe, Peucedanum, Pimpinella, Sambucus, Sanicula, Scorzonera, Scorzoneroides, Sium, Sonchus, Succisa, Thysselinum*, *Tragopogon, Valeriana, Viburnum* та види й підвиди *Adoxa moschatellina*, *Aegopodium podagraria, Angelica archangelica, A. sylvestris, Anthriscus sylvestris, Campanula cervicaria, C. glomerata, C. latifolia, C. patula, C. persicifolia, C. rotundifolia, C. sibirica, C. trachelium, Chaerophyllum aromaticum, Ch. temulum, Cicuta virosa, Conium maculatum, Heracleum sibiricum, H. sphondylium, Hypochaeris maculata, H. radicata, Jasione montana, Knautia arvensis, Lactuca tatarica, Leontodon hispidus, Menyanthes trifoliata, Oenanthe aquatica, Peucedanum cervaria, P. oreoselinum, Pimpinella saxifraga, Sambucus ebulus, S. nigra, S. racemosa, Sanicula europaea, Scorzonera humilis*, *S. purpurea, Scorzoneroides autumnalis, Sium latifolium, S. sisarum, Sonchus oleraceus, Succisa pratensis, Thysselinum palustre*, *Tragopogon dubius* subsp. *dubius*, *Valeriana officinalis, V. wolgensis*, *Viburnum lantana, V. opulus.*

Рід *Adoxa* містить один вид (*A. moschatellina*), *Aegopodium* – один (*A. podagraria*), *Angelica* – два (*A. archangelica, A. podagraria*), *Anthriscus* – один (*A. sylvestris*), *Campanula* – вісім (*C. cervicaria, C. glomerata, C. latifolia, C. patula, C. persicifolia, C. rotundifolia, C. sibirica, C. trachelium*), *Chaerophyllum* – два (*Ch. aromaticum, Ch. temulum*), *Cicuta* – один (*C. virosa*), *Conium* – один (*C. maculatum*), *Heracleum* – два (*H. sibiricum, H. sphondylium*), *Hypochaeris* – два (*H. maculata, H. radicata*), *Jasione* – один (*J. montana*), *Knautia* – один (*K. arvensis*), *Lactuca* – один (*L. tatarica*), *Leontodon* – один (*L. hispidus), Menyanthes* – один (*M. trifoliata*), *Oenanthe* – один (*O. aquatica), Peucedanum* – два (*P. cervaria, P. oreoselinum*), *Pimpinella* – один (*P. saxifraga*), *Sambucus* – три (*S. ebulus, S. nigra, S. racemosa*), *Sanicula* – один (*S. europaea*), *Scorzonera* – два (*S. humilis*, *S. purpurea*), *Scorzoneroides* – один (*S. autumnalis*), *Sium* – два (*S. latifolium, S. sisarum*), *Sonchus* – один *(S. oleraceus), Succisa* – один (*S. pratensis*), *Thysselinum* – один (*T. palustre*), *Tragopogon* – один (*T. dubius* subsp. *dubius*), *Valeriana* – два (*V. officinalis, V. wolgensis*), *Viburnum* – два (*V. lantana, V. opulus*).

У Національному університеті біоресурсів і природокористування України викладається навчальна дисципліна «Ботаніка», тому цей посібник знадобиться для підготовки бакалаврів у галузі знань «Н Сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина» зі спеціальністей «Н3 Садово-паркове господарство» та «Н4 Лісове господарство» освітньо-професійних програм «Садово-паркове господарство» та «Лісове господарство» у закладах вищої освіти.

Мета дисципліни: дати студентам знання морфологічних, еколого-ценотичних, созологічних та індикаторних особливостей рослин, їхнього природоохоронного статусу й поширення як на території України, так і у світі. Це сприятиме опануванню інтегральних і загальних компетентностей та отримання відповідних програмних результатів навчання.

Набуття компетентностей:

інтегральна компетентність (ІК): здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми професійної діяльності в галузі вирощування декоративних рослин, фітодизайні та флористиці, проектування, створення та експлуатації об’єктів садово-паркового господарства або в процесі навчання, що передбачає застосування теорій і методів рослинництва, ландшафтної архітектури, садово-паркового будівництва та екології і характеризується комплексністю та невизначеністю умов, а також у галузі лісового й мисливського господарства або в процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів лісівничої науки й характеризується комплексністю та відповідністю природних зональних умов.

загальна компетентність (ЗК): знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності, здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях, прагнення до збереження навколишнього середовища, здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

спеціальні (фахові) компетентності (СК): здатність застосовувати знання зі спеціалізованих підрозділів науки, зокрема ботаніки, здатність застосовувати базові знання з екології, природно-заповідної справи та біоценотичного підходу в процесі збереження та реновації садово-паркових об’єктів.

Програмні результати компетентностей (ПРН): володіти на операційному рівні методами спостереження, опису, ідентифікації, класифікації, культивування декоративних рослин та рослинних садово-паркових угруповань, підтримання їхньої декоративності, стійкості й стабільності в умовах комплексної зеленої зони міста. Володіти знаннями, розумінням із фундаментальних наук, впроваджуючи їх у комплексному вирішенні питань природоохоронної діяльності, структури природо-заповідних територій, сучасних урбанізаційних процесів та оцінки інтродукованих рослин в урбофітоценози. Володіти базовими гуманітарними, природничо-науковими та професійними знаннями для вирішення завдань з організації та ведення лісового господарства.

У характеристиці кожного виду подано його латинську та українську назви (POWO, 2026; Кобів, 2004; Определитель…, 1987; Флора УРСР, 1938–1965), морфологічну характеристику, належність до еколого-ценотичної групи, відношення до трофності, світла, водного режиму (Екофлора України, 2000–2010), інформацію про природоохоронний статус (Зелена книга України, 2009; Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин…, 2012; Перелік видів рослин…, 2021; Про затвердження переліків…, 2021), основну біоморфу, тривалість великого життєвого циклу, основні типи вегетації, типи надземних пагонів, типи підземних пагонів, екобіоморфу (біологічний тип) за К. Раункієром (Raunkiaer, 1934), ареалогічну формулу (Meusel, Jäger, Weinert, 1965), господарське використання, поширення у світі і на території України (GBIF, 2026; Екофлора України, 2000–2010; Определитель…, 1987; Флора УРСР, 1938–1965) та рисунок рослини (Eggenberg & Möhl, 2007; GBIF, 2026; iNaturalist, 2026; Jäger et al., 2017; Tertyshnyi, 2024; ukrbin, 2026 та ін.).

Подано відомості про рослини-індикатори лісорослинних умов (Воробьев, 1953; Елин, Мещеряков, 1973; Єлін та ін., 1987; Єлін, 1960; Определитель…, 1984; Шабарова, 1982; Юхновський, Левандовська, Хрик, 2013), діагностичні види синтаксонів відповідно до Продромусу рослинності України (Дубина та ін., 2019) та участь видів в угрупованнях, занесених до Зеленої книги України (2021). Назви синтаксонів узгоджені з Міжнародним кодексом фітосоціологічної номенклатури (ICPN) (Weber et al., 2000), раритетність біотопів – з Директивою Ради Європи (ДРЄ) 92/43/ЄЕС (Council..., 1992).

Рослини розташовано в алфавітному порядку в межах родів, роди – у межах родин, а родини – у межах порядків. Порядки розміщено згідно з системою APG IV (2016), наголос у латинських та українських назвах таксонів подано згідно з відповідними зведеннями (Кобів, 2004; Чопик, Федорончук, 2015; Jäger et al., 2017). Валідні українські назви видів виділено напівжирним шрифтом, синонімічні – звичайним. Латинські синонімічні назви наведені в дужках. Після характеристики кожного виду подано питання для самоконтролю та висновки. Завершується посібник списками латинських і українських назв рослин та використаних джерел.

Метою посібника є аналіз та синтез інформації про покритонасінні рослини Лісостепу України. Він буде корисний студентам лісогосподарських і біологічних спеціальностей, учителям-біологам, а також працівникам лісового господарства й заготівельникам рослинної сировини.

До навчальних цілей посібника слід віднести вивчення морфологічних, еколого-ценотичних, созологічних та індикаторних особливостей рослин, їхнього природоохоронного статусу й поширення як на території України, так і у світі. Це сприятиме опануванню інтегральних і загальних компетентностей, зокрема, здатності вирішувати складні завдання та виклики практичного спрямування як у лісовому, мисливському господарствах, так і безпосередньо в навчанні з урахуванням комплексності й відповідності природним зональним умовам, поглиблюватиме знання та розуміння предметної області й безпосередньо професії, розвиватиме уміння використовувати здобуті знання у практичних ситуаціях і швидше оволодівати сучасними підходами для ефективної організації та ведення лісового господарства.

Автор висловлює щиру подяку рецензентам: доктору біологічних наук, професору кафедри фармакогнозії та ботаніки Національного медичного університету імені О.О. Богомольця Мінарченко В.М., доктору біологічних наук, професору кафедри ландшафтної архітектури та фітодизайну НУБіП України Поповичу С.Ю., доктору біологічних наук, професору, провідному науковому співробітнику відділу систематики і флористики судинних рослин Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України Федорончуку М.М., а також співробітникам і керівнику Національного гербарію України (KW), кандидату біологічних наук, старшому науковому співробітнику відділу систематики і флористики судинних рослин Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України Шиян Н.М. та доктору біологічних наук, професору, заслуженому діячу науки і техніки України Якубенку Б.Є. за поради, побажання та слушні зауваження щодо навчального посібника. Автор щиро вдячний працівникам кафедри ботаніки, дендрології та лісової селекції Національного університету біоресурсів і природокористування України за сприяння виходу у світ цього посібника.

РОЗДІЛ 1. ОПИС ПОКРИТОНАСІННИХ РОСЛИН ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Sonchus oleraceus – Жовтий осот городній

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Asteraceae Айстрові
Sonchus Жовтий осот

Однорічна трав'яна рослина з веретеноподібним однорічним корененем. Стебло прямостояче, порожнисте, переважно галузисте або в горішній частині з довгими залозистими волосками. Листки м'які голі, зверху темно-зелені, пірчастороздільні або виїмчасто-надрізані, з більшою трикутною кінцевою часткою, на краї з дрібними зубчиками, що закінчуються м'якими колючками. Нижні листки на крилатих, переважно до основи розширених та стеблообгортних черешках, а середні й горішні – дрібніші, сидячі, із широкими й гострими стрілоподібними, охоплюючими стебло вушками, горішні листки нерідко цілісні, зубчасті. Квіткові кошики зібрані на верхівці стебла та його розгалужень у невеликі зонтикоподібні щитки. Обгортки переважно голі або спочатку вкриті м'яким клаптикоподібним повстистим опушенням або інколи й довгими нечисленними залозистими волосками. Внутрішні листочки обгортки лінійно-довгасті, удвічі довші ланцетоподібних зовнішніх. Квітки світло-жовті, довші обгортки. Сім'янки бурі, довгасто-оберненояйцеподібні, з трьома тонкими реберцями з кожної сторони, у проміжках із поперечними зморшками. Чубчик з білих, м'яких, простих волосків, легко опадає.

На городах, полях у низинах, на забур’янених місцях, діагностичний вид синтаксонів *Amarantho retroflexi-Setarietum glaucae* Solomakha et al. in Solomakha 1987, *Bromo squarrosi-Sonchetum oleracei* Kostylev in Solomakha et al. 1992, *Cardario-Sonchetum oleracei* Korzhenevsky et Klyukin 1990, *Ornithogalo pontici-Vicietum dasycarpae* Solomakha 1990, *Polygono arenastri-Chenopodietum muralis* Mucina 1987, *Stellarietea mediae* Tx. et al. in Tx. 1950, *Veronico-Lamietum hybridi* Kruseman et Vlieger 1939, заввишки 40–120 *см*, квітує VI–X, археофіт середземноморського походження, епекофіт, мезофіт, трав'яний малорічний монокарпік, терофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, m-sm-temp.oz$_{1-3}$EURAS.

Поширення в Україні: майже на всій території.

Загальне поширення: Австралія, Африка, Європа, Нова Зеландія, Північна та Південна Америка, температна й тропічна частини Азії.

Господарське значення рослини: бур’ян, вітамінне, кормове, лікарське, медоносне, олійне, харчове (рис. 1.932–1.940).

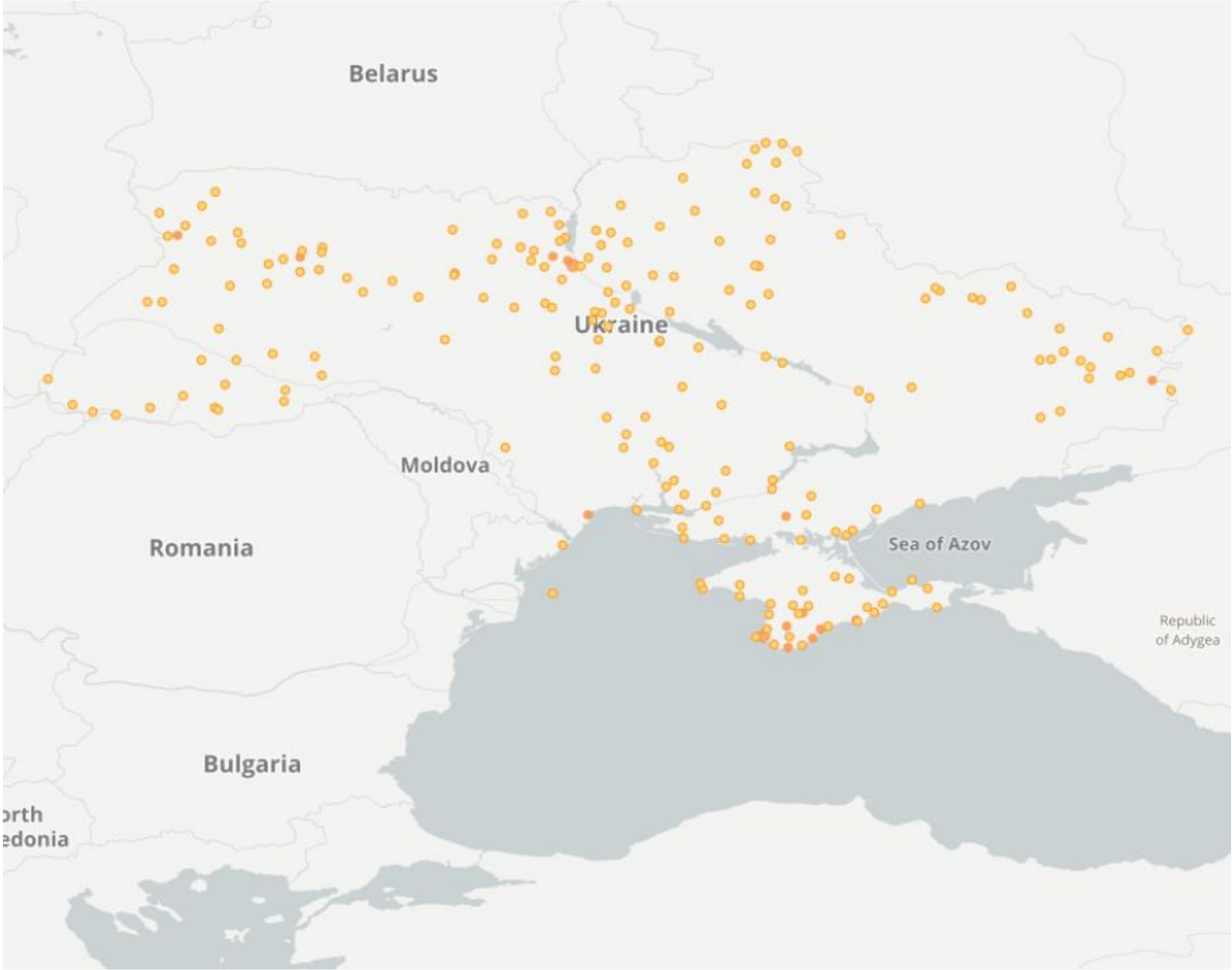

Рис. 1.932. Ареал *Sonchus oleraceus* в Україні [Occurrences *Sonchus oleraceus*…, 2025]

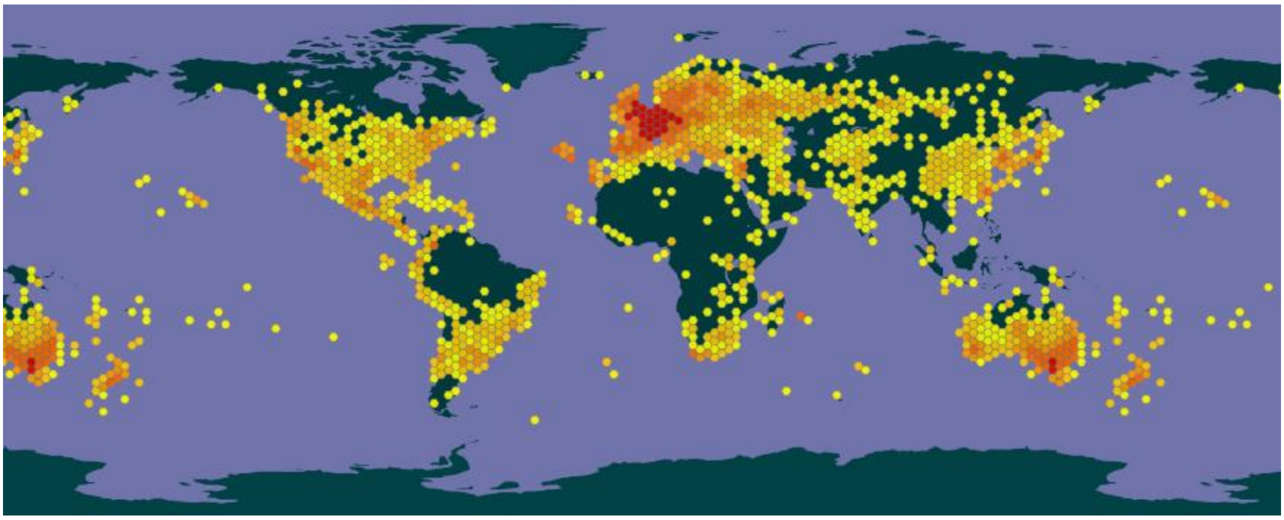

Рис. 1.933. Ареал *Sonchus oleraceus* в світі [*Sonchus oleraceus*…, 2025]

Рис. 1.934. Плід *Sonchus oleraceus* [Scher, 2025]

Рис. 1.935. Плід *Sonchus oleraceus* [Hilgenkamp, 2025]

Рис. 1.936. Плід *Sonchus oleraceus* [Piero, 2025]

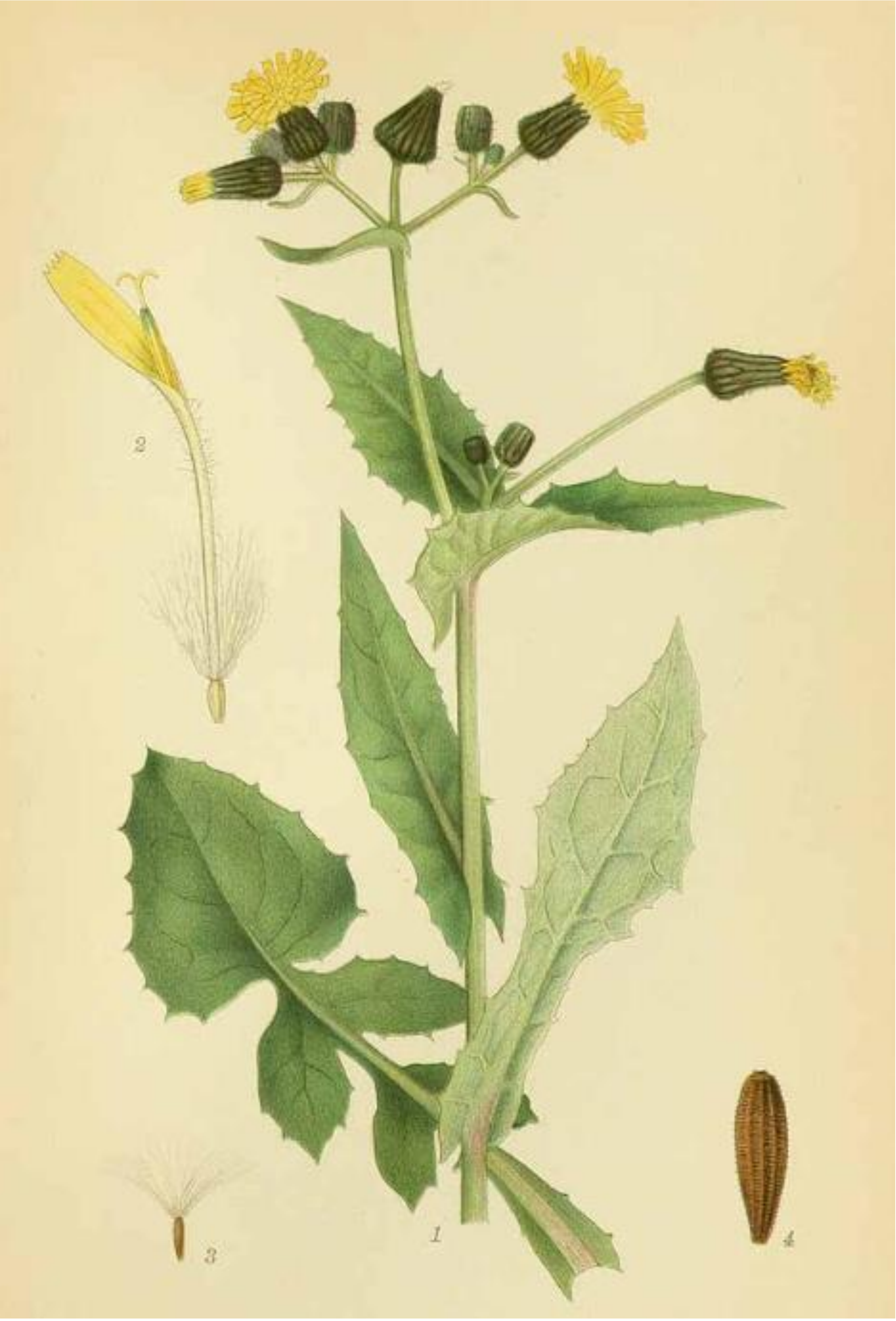

Рис. 1.937. *Sonchus oleraceus* [Lindman, 1922]

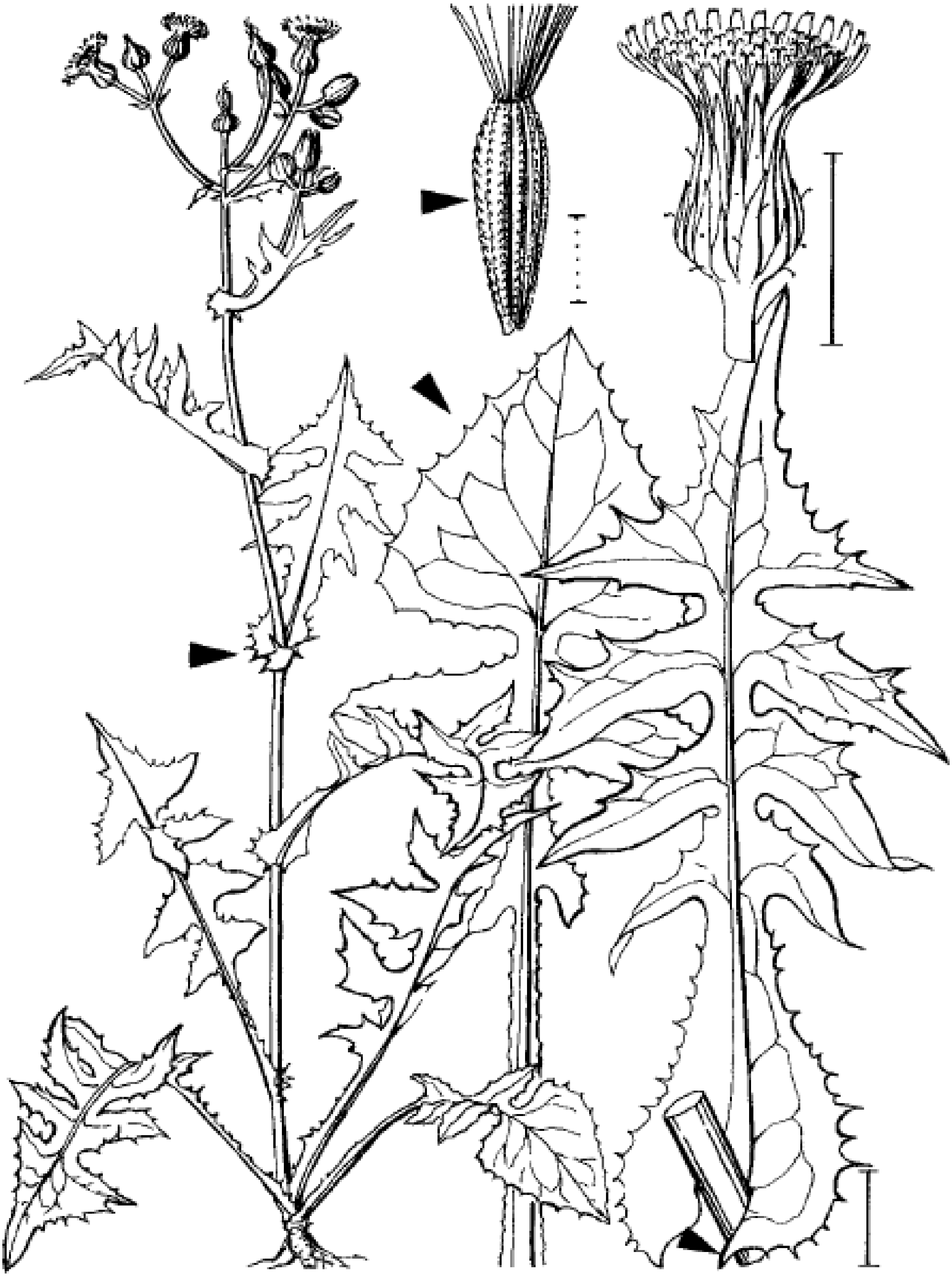

Рис. 1.938. *Sonchus oleraceus* [Jäger et al., 2017]

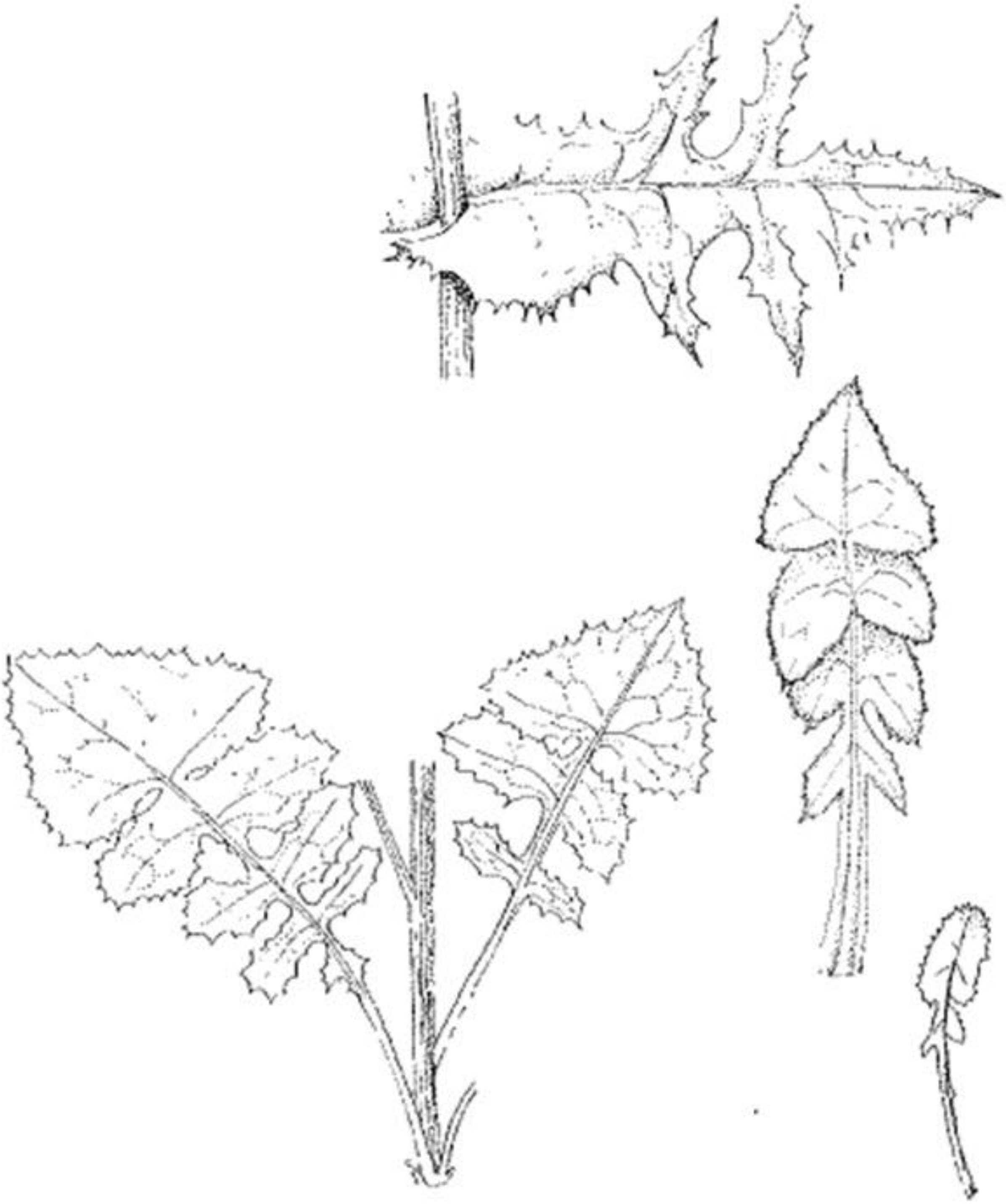

Рис. 1.939. *Sonchus oleraceus* [Eggenberg & Möhl, 2007]

PLANTS OF CALIFORNIA
UNIVERSITY OF CALIFORNIA, LOS ANGELES (LA)

Sonchus oleraceus L.
ASTERACEAE

LOS ANGELES COUNTY: LA; Long Beach, Lower West Side near intersection of W 11th St. and Canal Avenue. Roadside about shipping lots. Height to 1m. Abundant.

33.780823, -118.494486 Elevation 1m

Anthony Baniaga 1203 25 February 2023
A. Demitrack, F. Baniaga

Рис. 1.940. *Sonchus oleraceus* [Baniaga et al., 2023]

Висновки

1.Однорічна рослина з веретеноподібним коренем.
2. Стебло прямостояче, порожнисте, опушене.
3. Листки пірчастороздільні або виїмчасто-надрізані.
4. Квіткові кошики зібрані в невеликі зонтикоподібні щитки.
5. Квітки світло-жовті.
6. Плід сім'янка.
7. Трапляється на забур'янених місцях майже на всій території України.
8. Археофіт середземноморського походження, епекофіт.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи жовтого осота городнього (*Sonchus oleraceus*)?
2. Які особливості підземних органів жовтого осота городнього (*Sonchus oleraceus*)?
3. Які особливості має стебло жовтого осота городнього (*Sonchus oleraceus*)?
4. Які особливості листків жовтого осота городнього (*Sonchus oleraceus*)?
5. Які особливості кошиків жовтого осота городнього (*Sonchus oleraceus*)?
6. Які особливості мають квітки жовтого осота городнього (*Sonchus oleraceus*)?
7. Які особливості сім'янок жовтого осота городнього (*Sonchus oleraceus*)?
8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу жовтий осот городній (*Sonchus oleraceus*)?
9. Діагностичним видом яких синтаксонів є жовтий осот городній (*Sonchus oleraceus*)?
10. Які особливості поширення жовтого осота городнього (*Sonchus oleraceus*) на території України?
11. Які особливості загального поширення жовтого осота городнього (*Sonchus oleraceus*)?
12. Яке господарське значення має жовтий осот городній (*Sonchus oleraceus*)?

Hypochaeris radicata – Поросинець укорінливий

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Asteraceae Айстрові
Hypochaeris Поросинець

Багаторічна трав'яна рослина з коротким циліндричним кореневищем та часто з потовщеним м'ясистим коренем. Квітконосне стебло одне або їх декілька, прямостояче або висхідне, зазвичай галузисте, голе, безлисте або лише в горішній частині з нечисленними, дуже дрібними, щетинкоподібними, верхівковими листочками. Листки зібрані в прикореневу розетку, ланцетоподібні, до основи звужені, виїмчасто-зубчасті або виїмчасто-пірчастонадрізані, укриті рідкими щетинкоподібними волосками. Квіткові кошики поодинокі на кінцях стебел або їхніх розгалужень. Обгортка з імбрикатно розташованих листочків. Листочки обгортки ланцетні, притиснуті, уздовж середньої жилки щетинкоподібно-війчасті. Загальне квітколоже з довгими плівчастими приквітками. Квітки жовті, перевищують обгортку, віночок крайових квіток іззовні з блакитними смужками. Сім'янки повздовжньо-ребристі, звужені в удвічі довший їх носик.

У лісах, на піщаних місцях, діагностичний вид синтаксону *Corniculario aculeatae-Corynephoretum canescentis* Steffen 1931 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 2330), заввишки 20–80 *см*, квітує VI–IX, ксеромезофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, розетковий, короткокореневищний, m-sm-temp.$oz_{1–3}$EUR.

Поширення в Україні: Карпати, Полісся, Лісостеп.

Загальне поширення: Австралія, Африка, Європа, Нова Зеландія, Північна та Південна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: кормове (рис. 1.941–1.950).

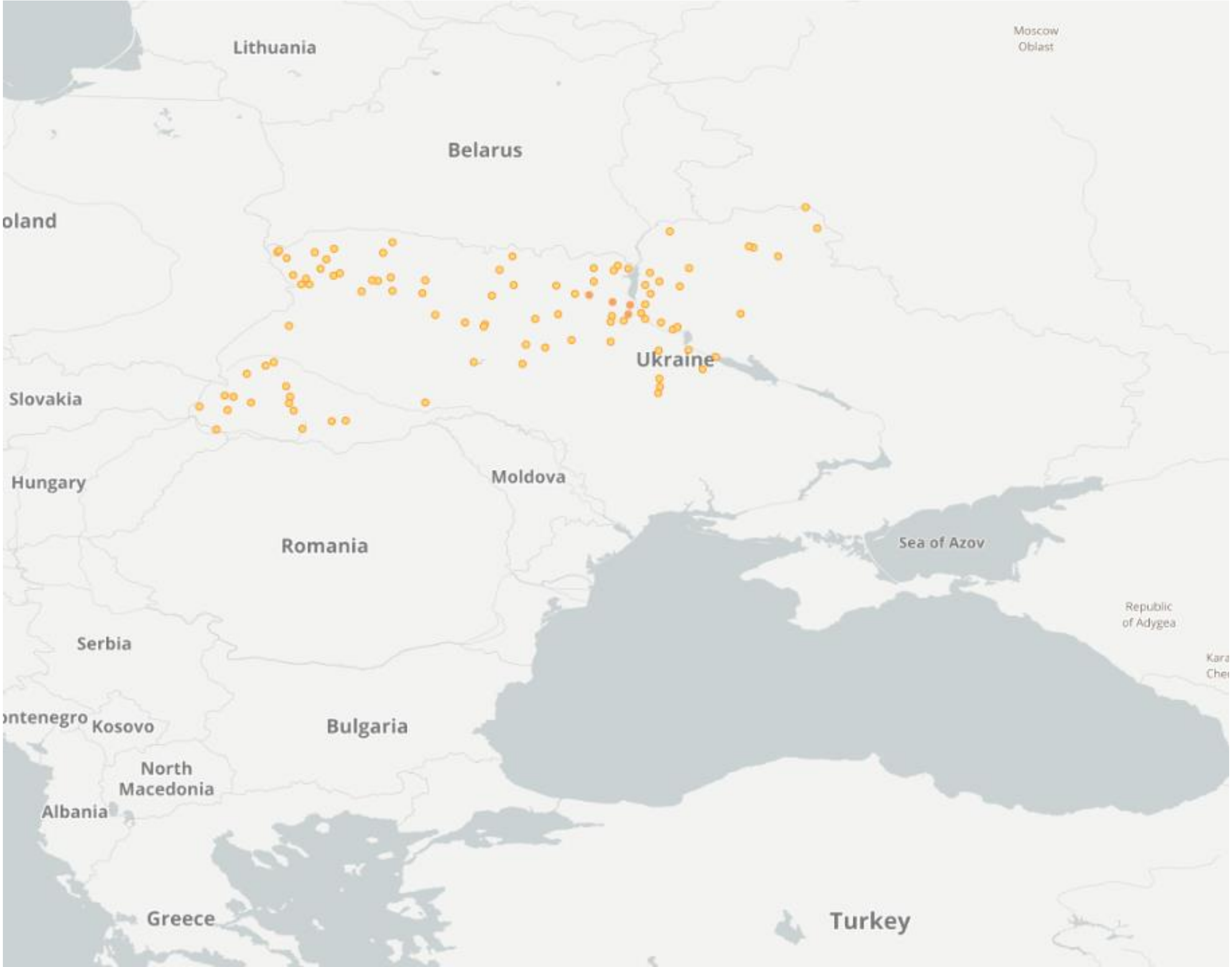

Рис. 1.941. Ареал *Hypochaeris radicata* в Україні [Occurrences *Hypochaeris* radicata…, 2025]

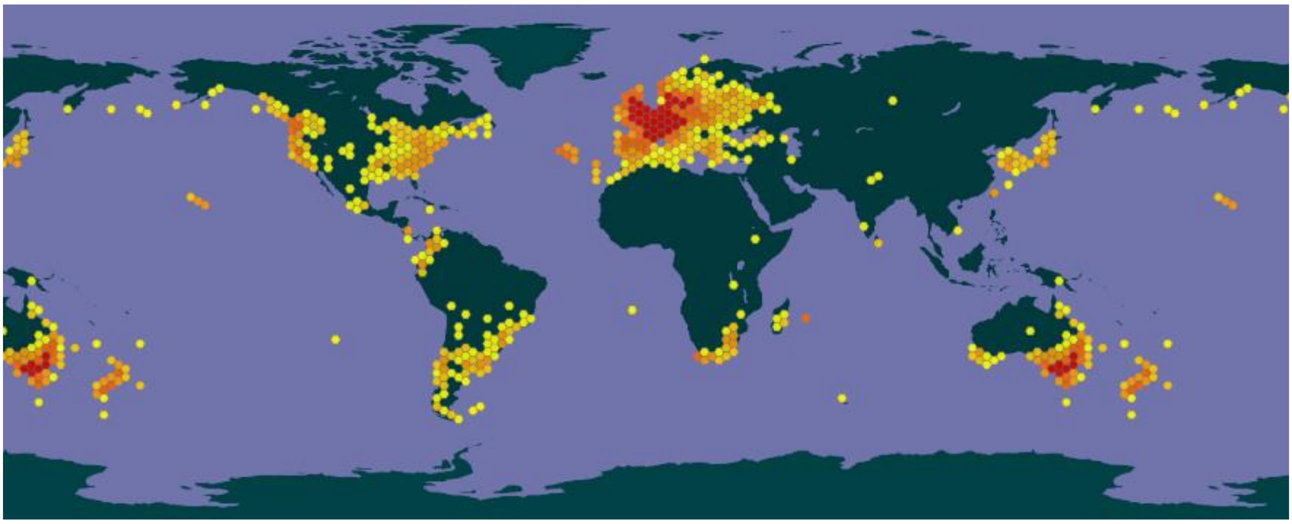

Рис. 1.942. Ареал *Hypochaeris radicata* в світі [*Hypochaeris radicata*…, 2025]

Рис. 1.943. Плід *Hypochaeris radicata* [Hurst, 2025]

Рис. 1.944. *Hypochaeris radicata* [Lawrence, 2025]

Рис. 1.945. *Hypochaeris radicata* [Brown, 2025]

Рис. 1.946. *Hypochaeris radicata* [Roi, 2022]

Рис. 1.947. *Hypochaeris radicata* [Reichenbach, 1860]

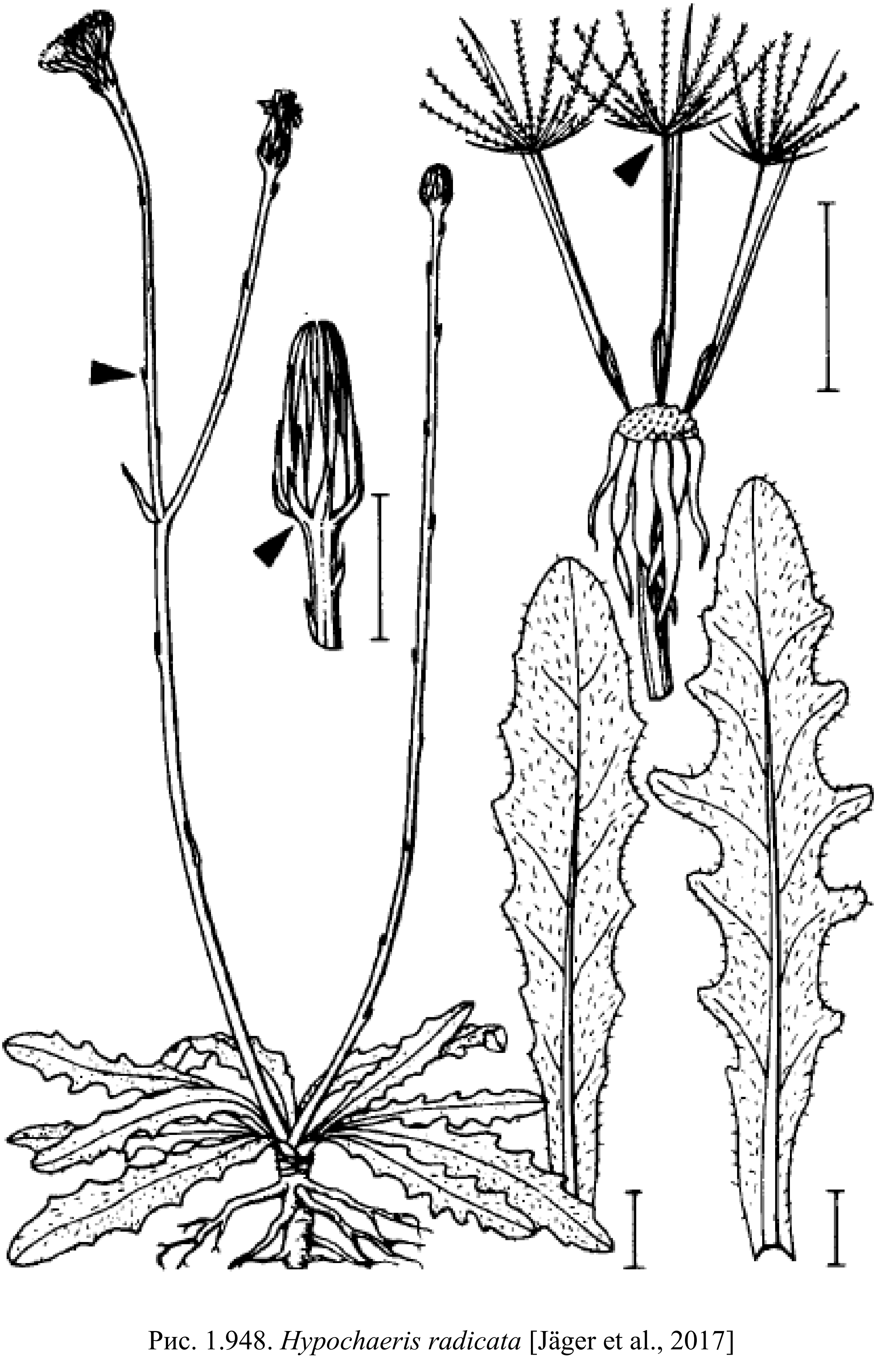

Рис. 1.948. *Hypochaeris radicata* [Jäger et al., 2017]

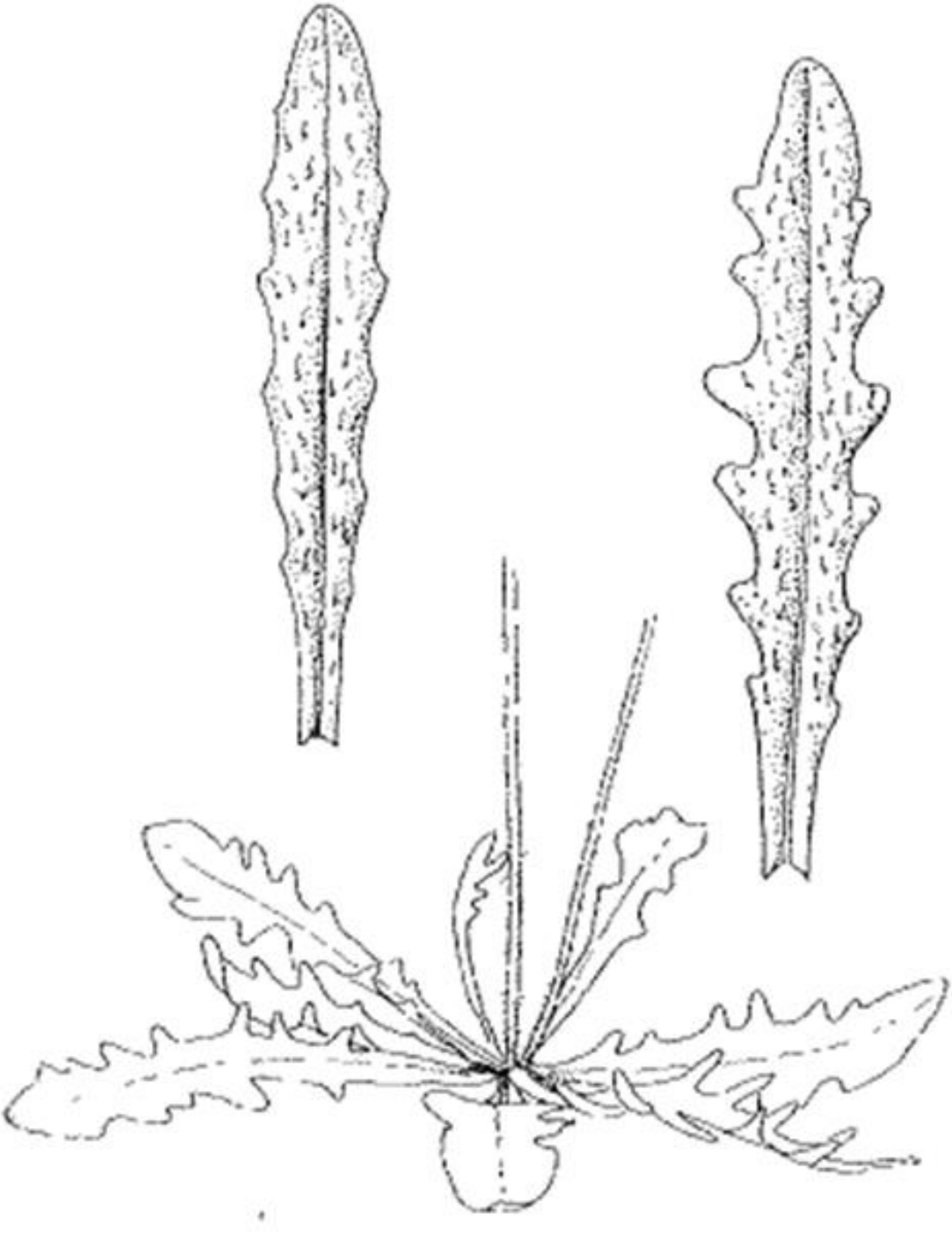

Рис. 1.949. *Hypochaeris radicata* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.950. *Hypochaeris radicata* [Kagalo et al., 2011]

Висновки

1.Багаторічна трав'яна рослина з коротким циліндричним кореневищем.
2. Стебло прямостояче або висхідне, голе.
3. Листки утворюють прикореневу розетку, ланцетоподібні, опушені.
4. Суцвіття кошик.
5. Квітки жовті, крайові – з блакитними смужками.
6. Плід сім'янка.
7. Трапляється у лісах, на піщаних місцях у Карпатах, Поліссі, Лісостепу.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи поросинця укорінливого (*Hypochaeris radicata*)?
2. Які особливості підземних органів поросинця укорінливого (*Hypochaeris radicata*)?
3. Які особливості має стебло поросинця укорінливого (*Hypochaeris radicata*)?
4. Які особливості листків поросинця укорінливого (*Hypochaeris radicata*)?
5. Які особливості кошиків поросинця укорінливого (*Hypochaeris radicata*)?
6. Які особливості мають квітки поросинця укорінливого (*Hypochaeris radicata*)?
7. Які особливості сім’янок поросинця укорінливого (*Hypochaeris radicata*)?
8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу поросинець укорінливий (*Hypochaeris radicata*)?
9. Діагностичним видом яких синтаксонів є поросинець укорінливий (*Hypochaeris radicata*)?
10. Які особливості поширення поросинця укорінливого (*Hypochaeris radicata*) на території України?
11. Які особливості загального поширення поросинця укорінливого (*Hypochaeris radicata*)?
12. Яке господарське значення має поросинця укорінливого (*Hypochaeris radicata*)?

Hypochaeris maculata – Поросинець плямистий

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Asteraceae Айстрові
Hypochaeris Поросинець

Багаторічна трав'яна рослина, порівняно вся вкрита густими, цупкими, відстовбурченими волосками, з багаторічним, потовщеним, темно-бурим, вертикально спрямованим коренем. Стебло ребристе, прямостояче, біля основи часто з бурими залишками відмерлих листків, просте або слабковилчасто розгалужене, з одним, двома або трьома довгими й безлистими гілками. Нижні листки в прикореневій розетці, довгасто-еліптичні або широколанцетні, на верхівці тупі, до основи звужені, на краях виїмчасті або невиразно зубчасті, інколи майже цілокраї, нерідко із червоно-бурими плямами та помітною червонуватою серединною жилкою. Стеблові листки дрібніші, сидячі й майже стеблообгортні, у кількості один або два, вузьколанцетні, загострені, горішні – дрібні, лінійні або ниткоподібні. Кошики широкодзвоникуваті, поодинокі або їх від двох до чотирьох, на довгих квітконосах, розташовані на верхівці стебла та його гілок. Обгортка із численних імбрикатно розташованих листочків. Зовнішні листочки обгортки короткі, ланцетоподібні, з відігнутою верхівкою, на спинці з довгими й цупкими волосками, внутрішні – довші, лінійно-довгасті, на краї плямисті та в горішній частині торочкодібно опушені. Волоски на листочках обгортки інколи бувають чорні. Квітки в кошику жовті, їхній язичковий віночок у півтора або два рази довший обгортки. Приквіткові лусочки, що сидять на квітколожі й охоплюють квітки, рівні або дещо коротші віночка або сім'янки із чубчиком. Сім'янки жовтувато-бурі, з п'ятьма ребрами та поперечними зморшками, догори поступопо звужуються в довгий, укритий щетинками носик. Носик рівний або дещо переважає розширену нижню частину сім'янки. Чубчик з одного ряду пірчастих волосків.

У лісах, на лісових галявинах, крайових частинах лісів, на сухих луках, лучних степах, схилах, серед чагарників, охороняється на території Дніпропетровської області, заввишки 30–100 *см*, квітує VI–VII, ксеромезофіт, трав'яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, каудексовий, напіврозетковий, sm-temp-b.k$_{(1)-3}$.oz$_1$ EUR WAS.

Поширення в Україні: Карпати, Полісся, Лісостеп, північна частина Степу.

Загальне поширення: Африка, Європа, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: кормове (рис. 1.951–1.961).

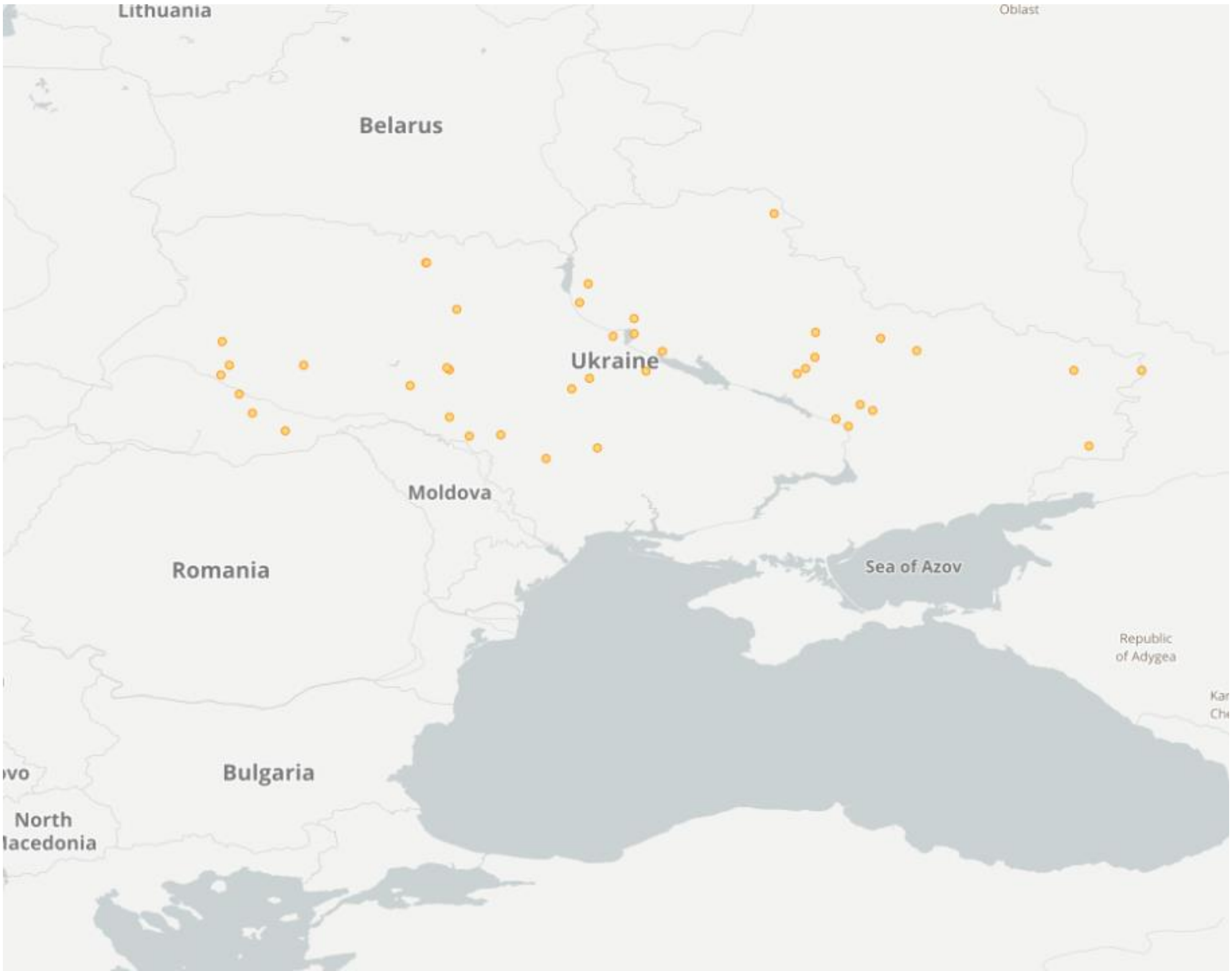

Рис. 1.951. Ареал *Hypochaeris maculata* в Україні [Occurrences *Hypochaeris maculata*…, 2025]

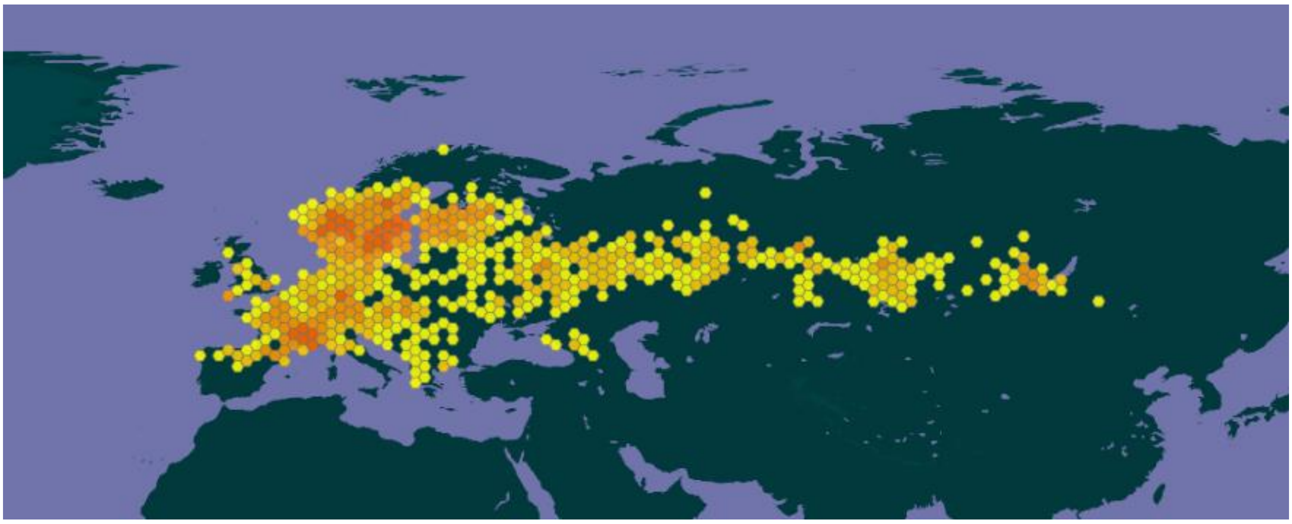

Рис. 1.952. Ареал *Hypochaeris maculata* в світі [*Hypochaeris maculata*…, 2025]

Рис. 1.953. Плід *Hypochaeris maculata* [Dimitrovski, 2023]

Рис. 1.954. *Hypochaeris maculata* [Jmpanareda, 2024]

Рис. 1.955. *Hypochaeris maculata* [Jmpanareda, 2024a]

Рис. 1.956. *Hypochaeris maculata* [Dimitrovski, 2021]

Рис. 1.957. *Hypochaeris maculata* [Sytschak, 2019]

Рис. 1.958. *Hypochaeris maculata* [Reichenbach, 1860]

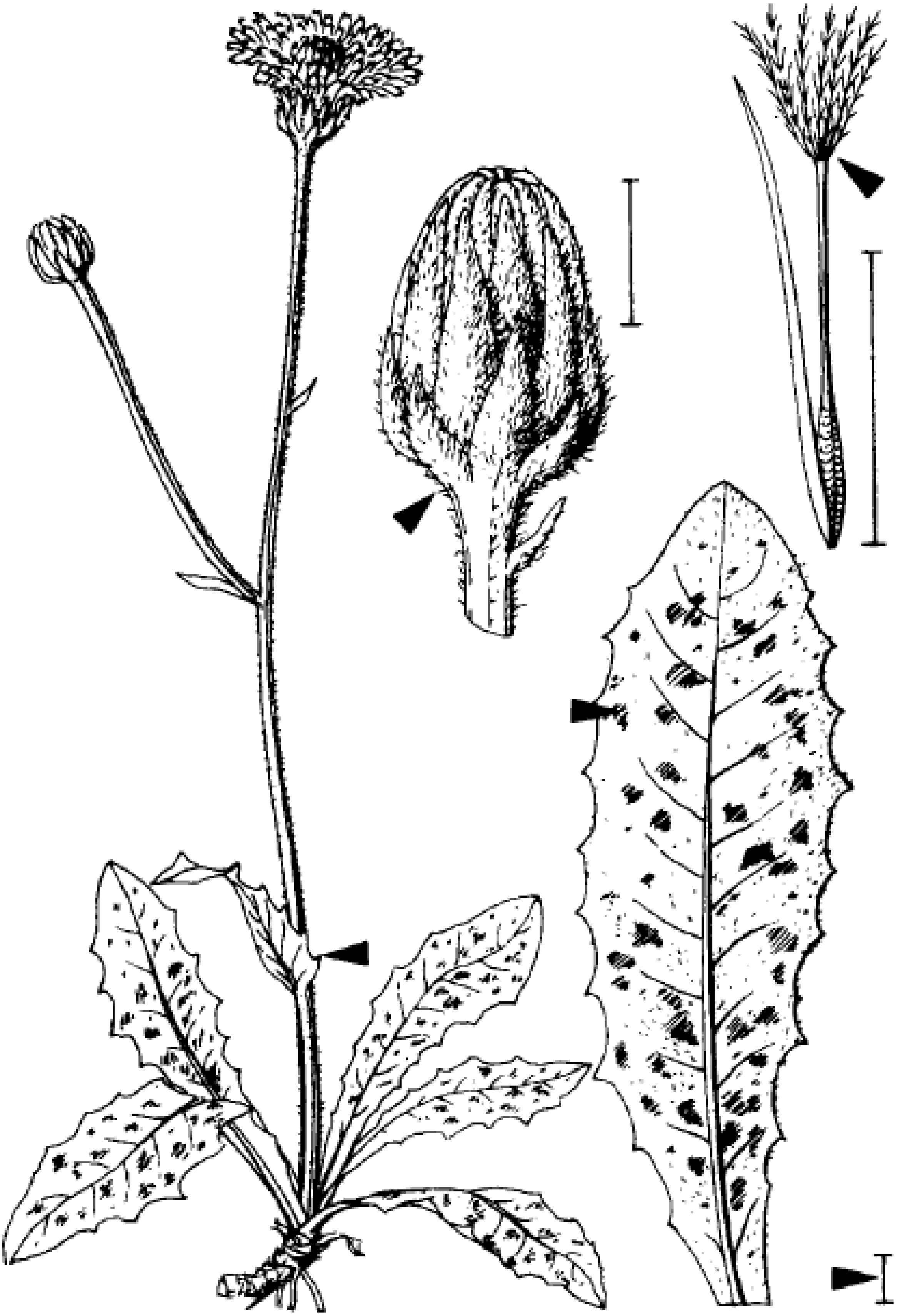

Рис. 1.959. *Hypochaeris maculata* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.960. *Hypochaeris maculata* [Eggenberg & Möhl, 2007]

HERBARIO
316297
JARDIM BOTÂNICO
★ DO ★
RIO DE JANEIRO

COMPOSITAE

Hypochoeris maculata L.

PROC: Rumania; Oltenia, distr. Gorj. In pratis "Festuco (rubrae)-Agrostietum" prope pagum Dobrita. Alt. 650 mts.

COL.: M.Paun, Gh.Popescu, I.Zaharia, nº 1070

DATA: 02/06/1971

HERBARIO
316297
JARDIM BOTÂNICO
★ DO ★
RIO DE JANEIRO

HORTUS BOTANICUS UNIVERSITATIS CRAIOVENSIS
CRAIOVA — REPUBLICA SOCIALISTA ROMÂNIA
„FLORA OLTENIAE EXSICCATA"

1070. **Hypochoeris maculata** L.

Sp. pl. ed. 1 (1753) 810.

— Oltenia, distr. Gorj. In pratis „Festuco (rubrae)-Agrostietum" prope pagum Dobrița. Alt cca. 650 m.s.m. — 2.VI.1971.

Leg. et det. M. Păun, Gh. Popescu, I. Zaharia

Рис. 1.961. *Hypochaeris maculata* [Paun, Popescu & Zaharia, 1971]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина, опушена з потовщеним, вертикальним коренем.

2. Стебло ребристе, прямостояче.

3. Нижні листки формують прикореневу розетку, довгасто-еліптичні або широколанцетні.

4. Суцвіття кошик із жовтими квітками.

5. Плід сім'янка.

6. Трапляється у лісах, на сухих луках, лучних степах у Карпатах, Поліссі, Лісостепу, північній частині Степу.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи поросинця плямистого (*Hypochaeris maculata*)?

2. Які особливості підземних органів поросинця плямистого (*Hypochaeris maculata*)?

3. Які особливості має стебло поросинця плямистого (*Hypochaeris maculata*)?

4. Які особливості листків поросинця плямистого (*Hypochaeris maculata*)?

5. Які особливості кошиків поросинця плямистого (*Hypochaeris maculata*)?

6. Які особливості мають квітки поросинця плямистого (*Hypochaeris maculata*)?

7. Які особливості сім’янок поросинця плямистого (*Hypochaeris maculata*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу поросинець плямистий (*Hypochaeris maculata*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є поросинець плямистий (*Hypochaeris maculata*)?

10. Які особливості поширення поросинця плямистого (*Hypochaeris maculata*) на території України?

11. Які особливості загального поширення поросинця плямистого (*Hypochaeris maculata*)?

12. Яке господарське значення має поросинець плямистий (*Hypochaeris maculata*)?

***Leontodon hispidus* – Любочки щетинисті**, л. шорсткі

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Asteraceae Айстрові
Leontodon Любочки

Багаторічна трав'яна рослина, порівняно густо вкрита двічі- або тричіроздільними волосками, з потовщеним, коротким, косо спрямованим кореневищем, що утворює шнуроподібні корені. Квітконосні пагони зазвичай прості, прямостоячі, інколи висхідні, під корзинкою ледь потовщені, безлисті або лише з одним чи двома лінійними й дрібними листочками, розташованими в горішній частині. Листки утворюють прикореневу розетку, довгасто-ланцетні, поступово звужені в черешок, на верхівці короткозагострені, пірчастонадрізані, виїмчасто- або стругоподібно-лопатеві, інколи виїмчасто-зубчасті, рідко майже цілісні. Кошики поодинокі, до квітування пониклі, з опушеною обгорткою, що утворена різними за формою листочками. Зовнішні листочки обгортки лінійні, у 2–4 рази коротші внутрішніх, лінійно-ланцетоподібних. Усі квітки двостатеві, віночок золотисто-жовтий, ледь опушений. Сім'янки із чубчиком, волоски чубчика брудно-білі або жовтуваті, зовнішні волоски зазублені, у 2–4 рази коротші внутрішніх, пірчастих.

Серед чагарників, на луках, степових і кам'янистих схилах, діагностичний вид синтаксону *Campanulo glomeratae-Geranietum sylvatici* Ružičková 2002 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 6520), заввишки 10–70 *см*, квітує VI–IX, мезофіт, трав'яний полікарпік, гемікриптофіт, літньо-зимовозелений, розетковий, короткокореневищний, m-sm-temp.oz$_{1-3}$EUR.

Поширення в Україні: майже на всій території, окрім Степу, після перерви з'являється в горах на півдні та на Тарханкутському півострові.

Загальне поширення: Австралія, Північна Америка, Європа, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: кормове, медоносне, харчове (рис. 1.962–1.973).

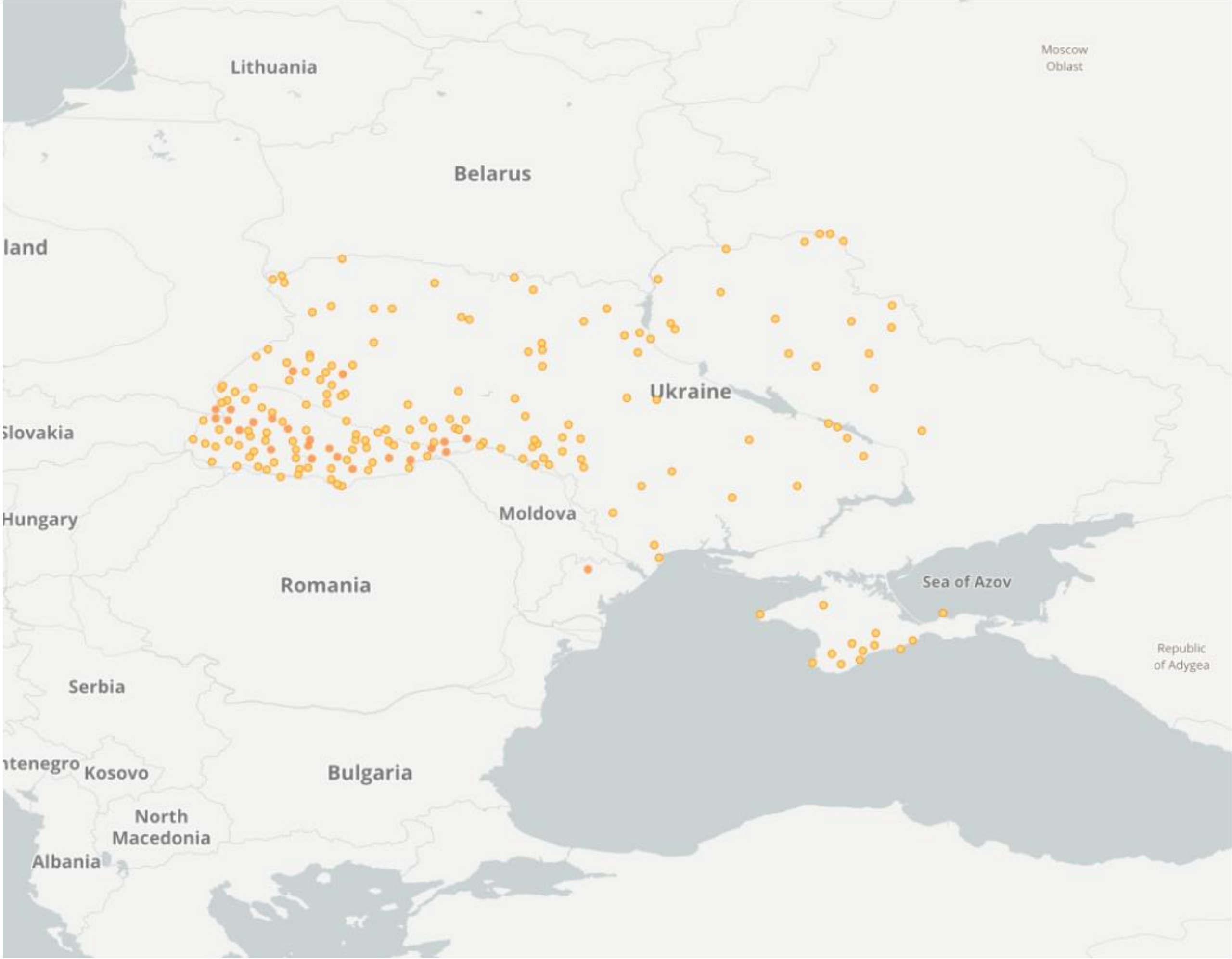

Рис. 1.962. Ареал *Leontodon hispidus* в Україні [Occurrences *Leontodon hispidus*…, 2025]

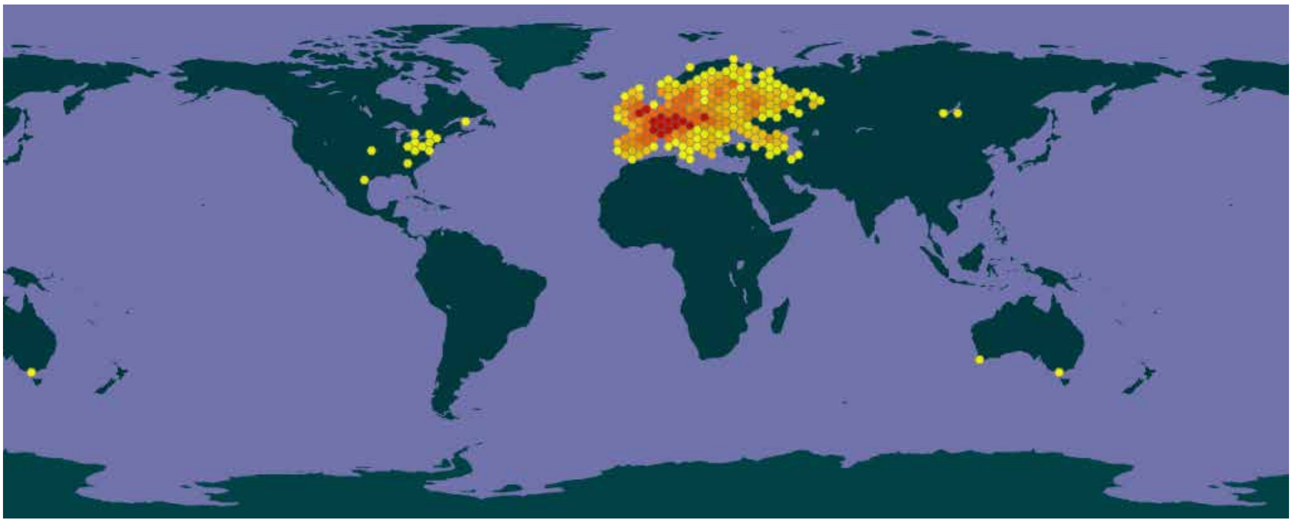

Рис. 1.963. Ареал *Leontodon hispidus* у світі [*Leontodon hispidus*…, 2025]

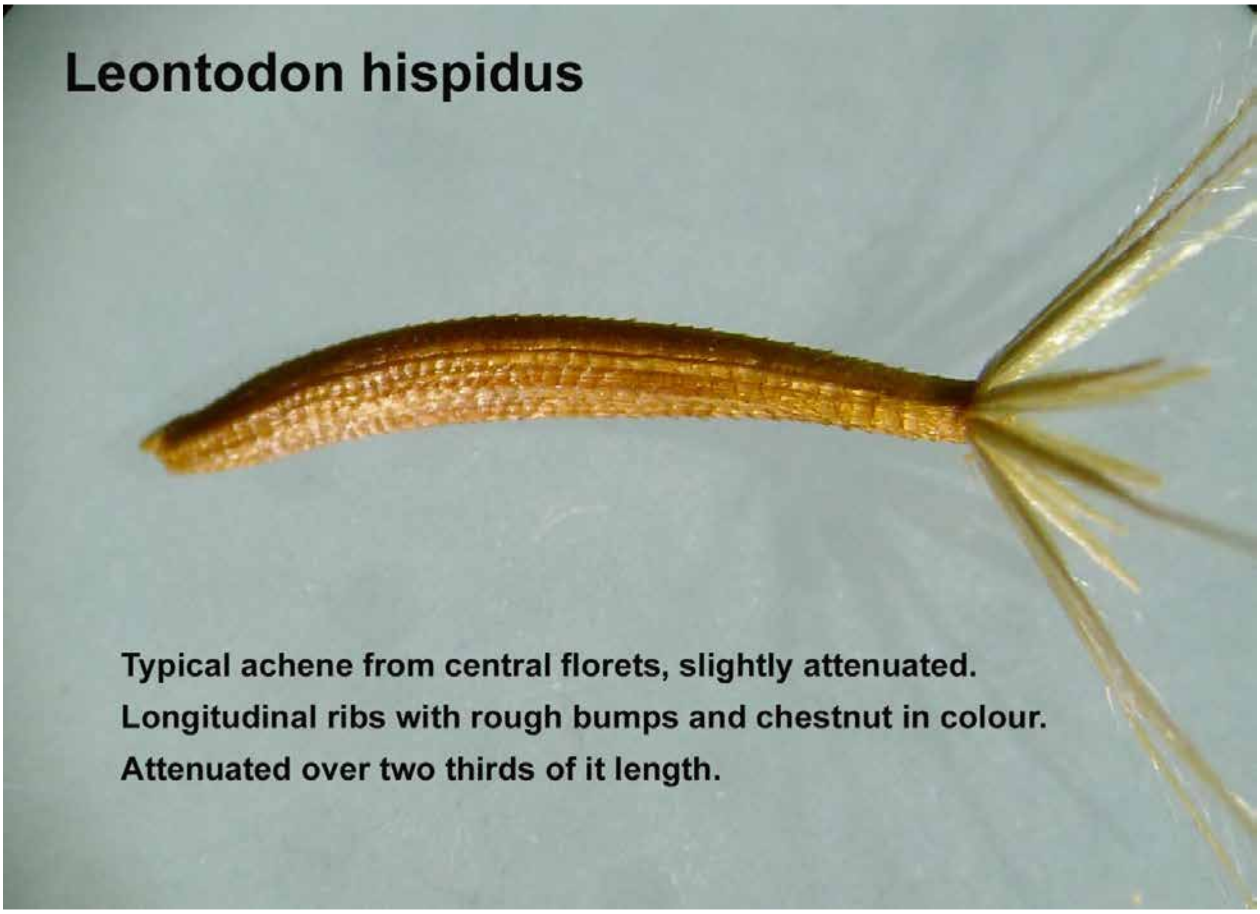

Рис. 1.964. Плід *Leontodon hispidus* [Leonard, 2017]

Рис. 1.965. Плід *Leontodon hispidus* [Leidus, 2013]

Рис. 1.966. *Leontodon hispidus* [Teune, 2025]

Рис. 1.967. *Leontodon hispidus* [Hayles-Cotton, 2025]

Рис. 1.968. *Leontodon hispidus* [Schwaiger, 2024]

Рис. 1.969. *Leontodon hispidus* [Sjoerd-Dirk, 2025]

Рис. 1.970. *Leontodon hispidus* [Ema, 2024]

Рис. 1.971. *Leontodon hispidus* [Lindman, 1922]

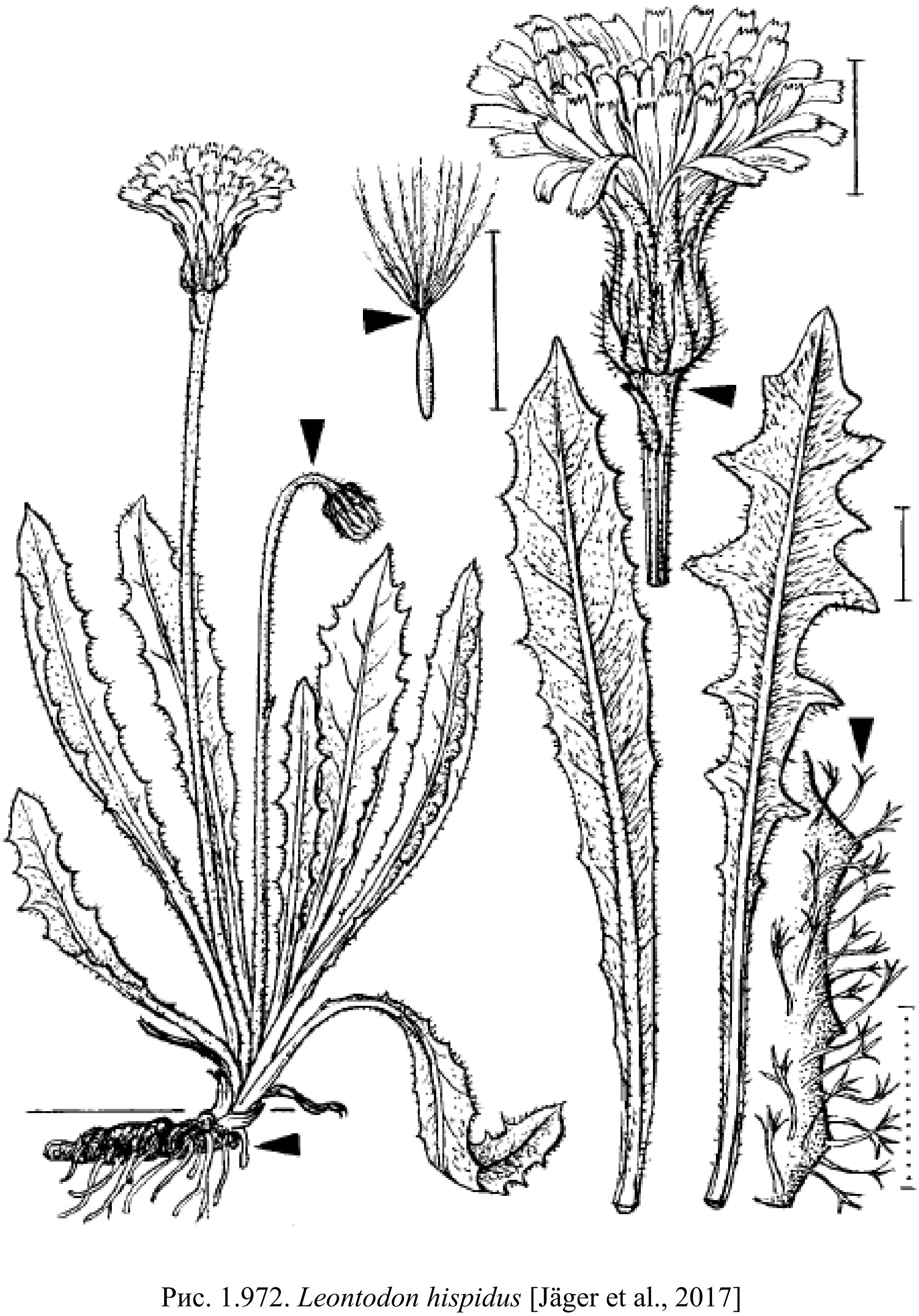

Рис. 1.972. *Leontodon hispidus* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.973. *Leontodon hispidus* [Montandon, 2013]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина, опушена.
2. Стебло прямостояче, інколи висхідне.
3. Листки утворюють прикореневу розетку, довгасто-ланцетні.
4. Суцвіття кошик, квітки двостатеві, віночок золотисто-жовтий.
5. Плід сім'янка із чубчиком.
6. Трапляється серед чагарників, на луках, степових і кам'янистих схилах майже на всій території України, окрім Степу.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи мають любочки щетинисті (*Leontodon hispidus*)?
2. Які особливості підземних органів любочок щетинистих (*Leontodon hispidus*)?
3. Які особливості має стебло любочок щетинистих (*Leontodon hispidus*)?
4. Які особливості листків любочок щетинистих (*Leontodon hispidus*)?
5. Які особливості кошиків любочок щетинистих (*Leontodon hispidus*)?
6. Які особливості мають квітки любочок щетинистих (*Leontodon hispidus*)?
7. Які особливості сім’янок любочок щетинистих (*Leontodon hispidus*)?
8. Яким умовам місцезростання віддають перевагу любочки щетинисті (*Leontodon hispidus*)?
9. Діагностичним видом яких синтаксонів є любочки щетинисті (*Leontodon hispidus*)?
10. Які особливості поширення любочок щетинистих (*Leontodon hispidus*) на території України?
11. Які особливості загального поширення любочок щетинистих (*Leontodon hispidus*)?
12. Яке господарське значення любочок щетинистих (*Leontodon hispidus*)?

Scorzoneroides autumnalis – Скорзонероідес осінній, любочки осінні

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Asteraceae Айстрові
Scorzoneroides Скорзонероідес

Багаторічна трав'яна рослина, гола або опушена рідкими простими волосками, з потовщеним укороченим і ніби косо зрізаним кореневищем, що утворює численні тонкі шнуроподібні корені. Квітконосні стебла, зазвичай їх декілька, прямостоячі або часто дугоподібно висхідні, у горішній частині часто вилчасто розгалужені, із 2–4 гілками, рідше прості, укриті дрібними, лускоподібними листочками. Майже всі листки зібрані в прикореневу розетку, вузьколанцетні, до основи поступово звужені в довгий, ледь крилатий черешок, тупі на верхівці. Листкові пластинки виїмчасто-зубчасті, гребінчасто-пірчастонадрізані або майже стругоподібні, їхні зубці або лопаті трикутні, довготрикутні або майже лінійні, цілокраї. Квіткові кошики по одному на кінці стебла та його гілок, прямостоячі. Квітконоси в горішній частині порожнисті й дещо потовщені. Обгортки опушені шерстистистими зірчастими волосками, їхні листочки сіруваті, зовнішні вужчі й значно коротші внутрішніх. Усі квітки двостатеві, із жовтим язичковим віночком. Сім'янки червонувато-бурі, повздовжньо-ребристі та дрібнопоперечно-зморшкуваті, зі зрізаною верхівкою, до основи й догори дещо звужені. Чубчик світло-жовтий або брудно-білий, з однакових пірчастих волосків.

На луках, схилах, полянах, як бур'ян на відкритих вологих місцях, діагностичний вид синтаксону *Agrostio tenuis-Poetum annuae* Gutte et Hilbig 1975, *Arrhenatheretalia elatioris* Tx. 1931, *Molinio-Arrhenatheretea* Tx. 1937, індикатор сухих борів, сухих, свіжих, вологих, сирих суборів, свіжих, вологих, сирих сугрудів – A_1, $B_{1–4}$, $C_{2–4}$, заввишки 10–50 *см*, квітує VII–X, геміапофіт, мезофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, літньо-зимовозелений, напіврозетковий, короткокореневищний, m/mo-sm-temp-b.oz$_{1–3}$EUR-WAS.

Поширення в Україні: на всій території (звичайно), у Криму відсутній.

Загальне поширення: температна частина Азії, Європа.

Господарське значення рослини: бур’ян (рис. 1.974–1.983).

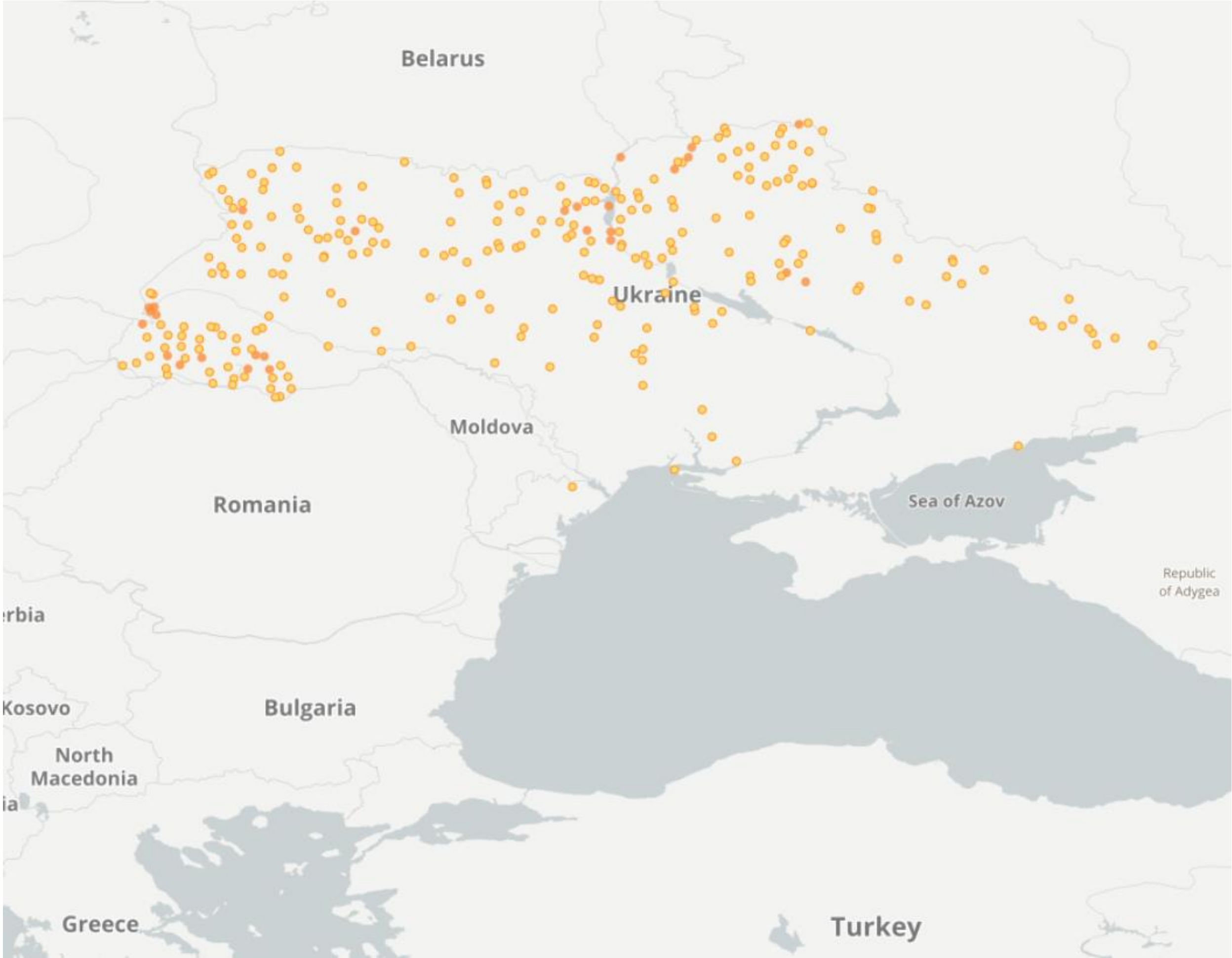

Рис. 1.974. Ареал *Scorzoneroides autumnalis* в Україні [Occurrences *Scorzoneroides autumnalis*…, 2025]

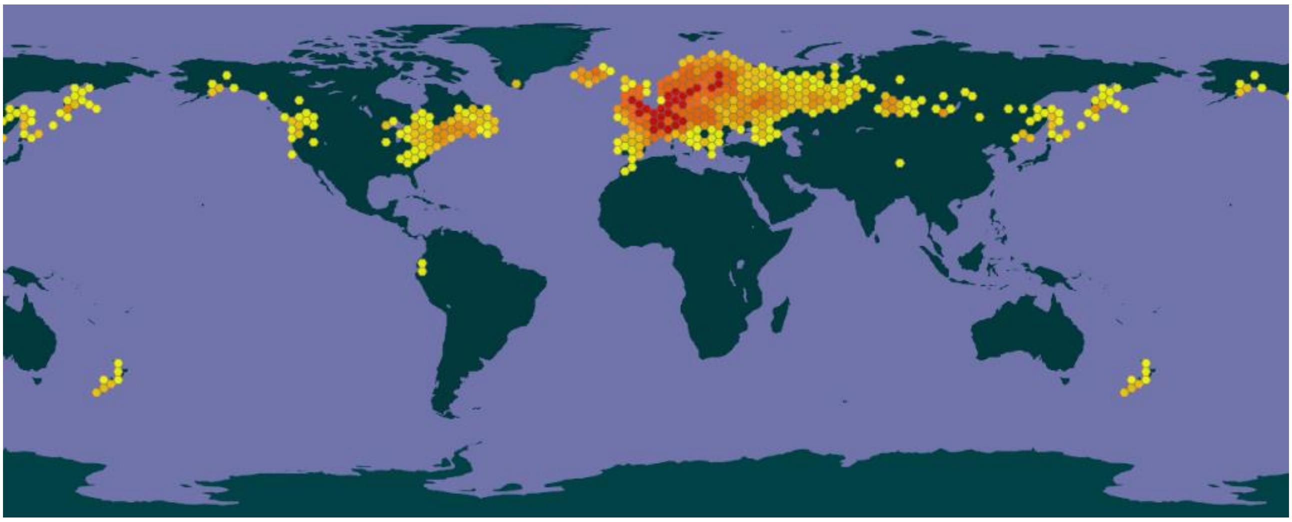

Рис. 1.975. Ареал *Scorzoneroides autumnalis* у світі [*Scorzoneroides autumnalis*…, 2025]

Рис. 1.976. Плід *Scorzoneroides autumnalis* [Chayka & Dziuk, 2025]

Рис. 1.977. *Scorzoneroides autumnalis* [Kapitein, 2024]

Рис. 1.978. *Scorzoneroides autumnalis* [Kapitein, 2024a]

Рис. 1.979. *Scorzoneroides autumnalis* [Sytschak, 2023]

Рис. 1.980. *Scorzoneroides autumnalis* [Lindman, 1922]

Рис. 1.981. *Scorzoneroides autumnalis* [Jäger et al., 2017]

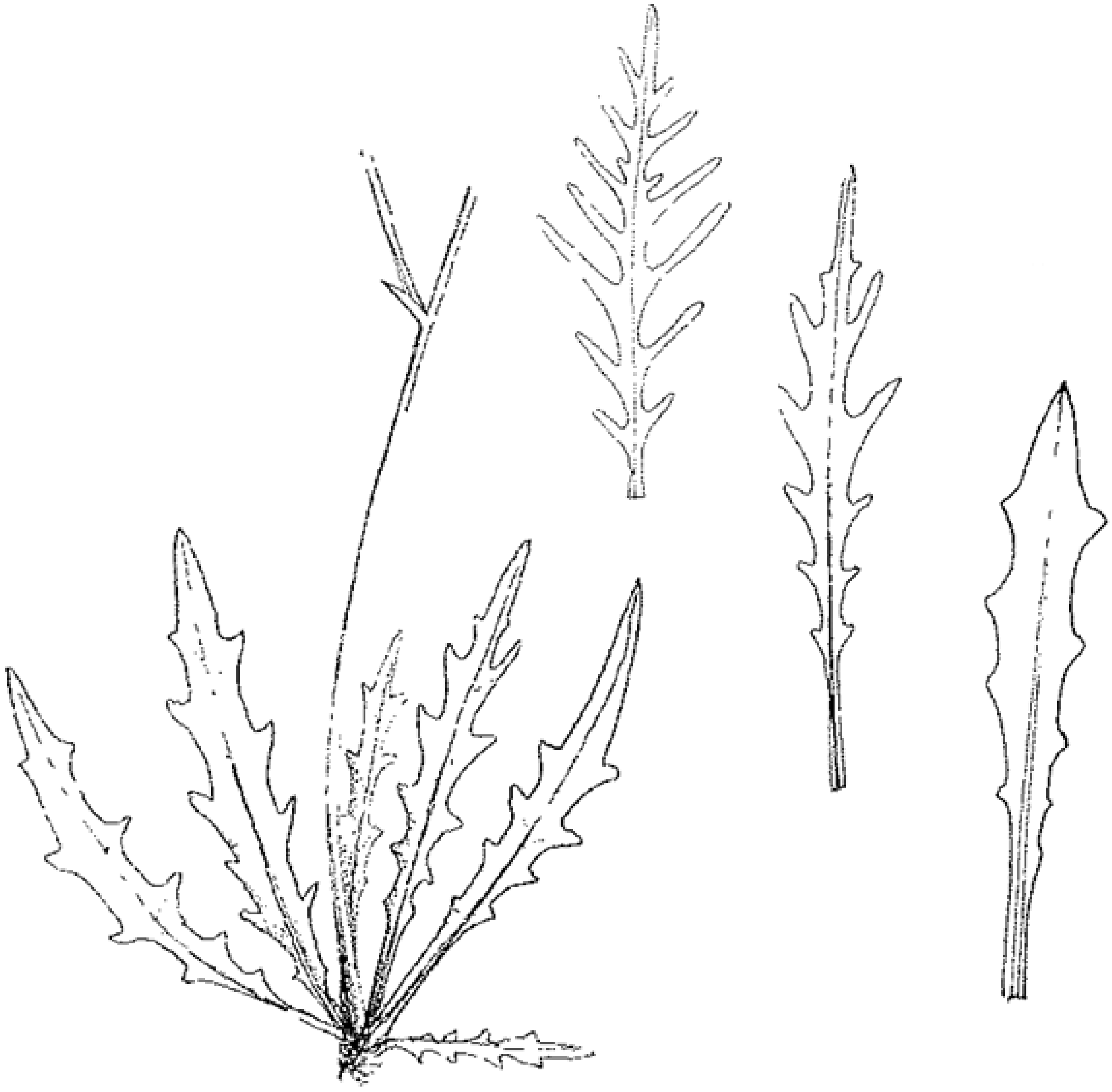

Рис. 1.982. *Scorzoneroides autumnalis* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.983. *Scorzoneroides autumnalis* [Sytschak, 2012]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина, гола або опушена, з товстим коротким кореневищем.

2. Стебло прямостояче або висхідне.

3. Листки зібрані в прикореневу розетку, вузьколанцетні.

4. Суцвіття кошик із жовтими квітками.

5. Плід червонувато-бура сім'янка із чубчиком.

6. Трапляється на луках, схилах, полянах, як бур'ян на відкритих вологих місцях на всій території України, геміапофіт.

7. Індикатор сухих борів, сухих, свіжих, вологих, сирих суборів, свіжих, вологих, сирих сугрудів – A_1, $B_{1–4}$, $C_{2–4}$.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи скорзонероідеса осіннього (*Scorzoneroides autumnalis*)?

2. Які особливості підземних органів скорзонероідеса осіннього (*Scorzoneroides autumnalis*)?

3. Які особливості має стебло скорзонероідеса осіннього (*Scorzoneroides autumnalis*)?

4. Які особливості листків скорзонероідеса осіннього (*Scorzoneroides autumnalis*)?

5. Які особливості кошиків скорзонероідеса осіннього (*Scorzoneroides autumnalis*)?

6. Які особливості мають квітки скорзонероідеса осіннього (*Scorzoneroides autumnalis*)?

7. Які особливості сім’янок скорзонероідеса осіннього (*Scorzoneroides autumnalis*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу скорзонероідес осінній (*Scorzoneroides autumnalis*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є скорзонероідес осінній (*Scorzoneroides autumnalis*)?

10. Індикатором якого типу лісорослинних умов є скорзонероідес осінній (*Scorzoneroides autumnalis*)?

11. Які особливості поширення скорзонероідеса осіннього (*Scorzoneroides autumnalis*) на території України?

12. Які особливості загального поширення скорзонероідеса осіннього (*Scorzoneroides autumnalis*)?

13. Яке господарське значення має скорзонероідеса осіннього (*Scorzoneroides autumnalis*)?

Lactuca tatarica – Латук татарський

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Asteraceae Айстрові
Lactuca Латук

Багаторічна трав'яна рослина з потужною кореневою системою та прихованими в ґрунті вертикальними або дещо викривленими кореневищами, що утворюють надземні пагони. Стебло ледь борозенчасте, голе, інколи повстисте або вкрите рідкими волосками, зазвичай галузисте лише в горішній частині або рідше галузиться все стебло. Листки зближені в нижній частині стебла, сизі або сизуваті, порівняно потовщені, досить цупкі, до основи звужені, нижні – з напівстеблообгортним черешком, пірчасто- або стругоподібно почленовані, з вузькими, назад спрямованими, зазвичай загостреними лопатями або частками, на краї з рідкими мозолистими шипиками, середні – схожі на нижні, їх менше або вони цілісні, ланцетоподібні, горішні листки сидячі або майже сидячі, цілісні, ланцетоподібні або вузьколанцетоподібні. Кошики містить біля 20 квіток, циліндричні або оберненоконічнозрізані біля плодів, зібрані в галузисто-волотеподібне спільне суцвіття й сидячі на квітконосах невизначеної довжини, з розташованими на них дрібними лускоподібними листками. Листочки обгортки переважно чотирирядні, іззовні з дуже тонким опушенням, часто ледь фіолетові, внутрішні на краї з плівчастою, зазвичай хвилястою облямівкою, на верхівці тупі. Віночок фіалково-блакитний або блакитний, довгасто-лінійний або еліптичний, ледь стиснутий, жовтувато-брунатний, темно-оливковий або майже чорний, з 5–7 повздовжніми виступаючими реберцями, досить густо вкритий дуже короткими цупкими волосками, на верхівці поступово видовжуюються до носикоподібного звуження, зазвичай ледь світліше забарвлене, ніж сім'янка та складає від третини до половини її довжини й закінчується лійкоподібним диском із розташованим на ньому чубчиком із тонких, білих або жовтувато-бруднуватих, м'яких і блискучих, майже гладеньких і досить легко відпадаючих волосків, у півтора або два рази переважаючих за довжиною сім'янку.

На глинистих та кам'янистих схилах, солончаках, приморських пісках, як злісний бур'ян на полях, діагностичний вид синтаксонів *Cakilion euxinae* Géhu et al. 1994, *Elytrigio bessarabicae-Lactucion tataricae* Korzhenevsky ex Didukh et Mucina in Mucina et al. 2016, *Kochio prostratae-Limonion meyeri* Korzhenevsky et Klyukin 1987, *Lactucetum tataricae* Rudakov in Mirkin et al. 1985, *Lactucion tataricae* Rudakov in Mirkin et al. 1985, *Lactuco tataricae-Cakiletum euxinae* Korzhenevsky et Klyukin in Korzhenevsky 2001 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 1210), *Lactuco tataricae-Elytrigietum bessarabicae* Korzhenevsky et Klyukin in Korzhenevsky 2001 nom. inval (art. 5) – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 1220), *Ligustro vulgaris-Robinietum pseudoacaciae* Smetana 2002 nom. inval. (art. 3o, 5), *Raphano maritimi-Rumicetum conglomerati* Levon 1997, заввишки 30–100 *см*, квітує VII–VIII, геміапофіт, ксеромезофіт, трав'яний полікарпік, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, стрижневий, гемікриптофіт, (m)-sm-(temp)-b.$k_{1–2}$ EURAS.

Поширення в Україні: Полісся, Степ (звичайно), Донецький, Лівобережний Лісостеп, Крим (рідше).

Загальне поширення: температна та тропічна частини Азії, Європа, Північна Америка.

Господарське значення рослини: бур’ян, отруйне (рис. 1.984–1.993).

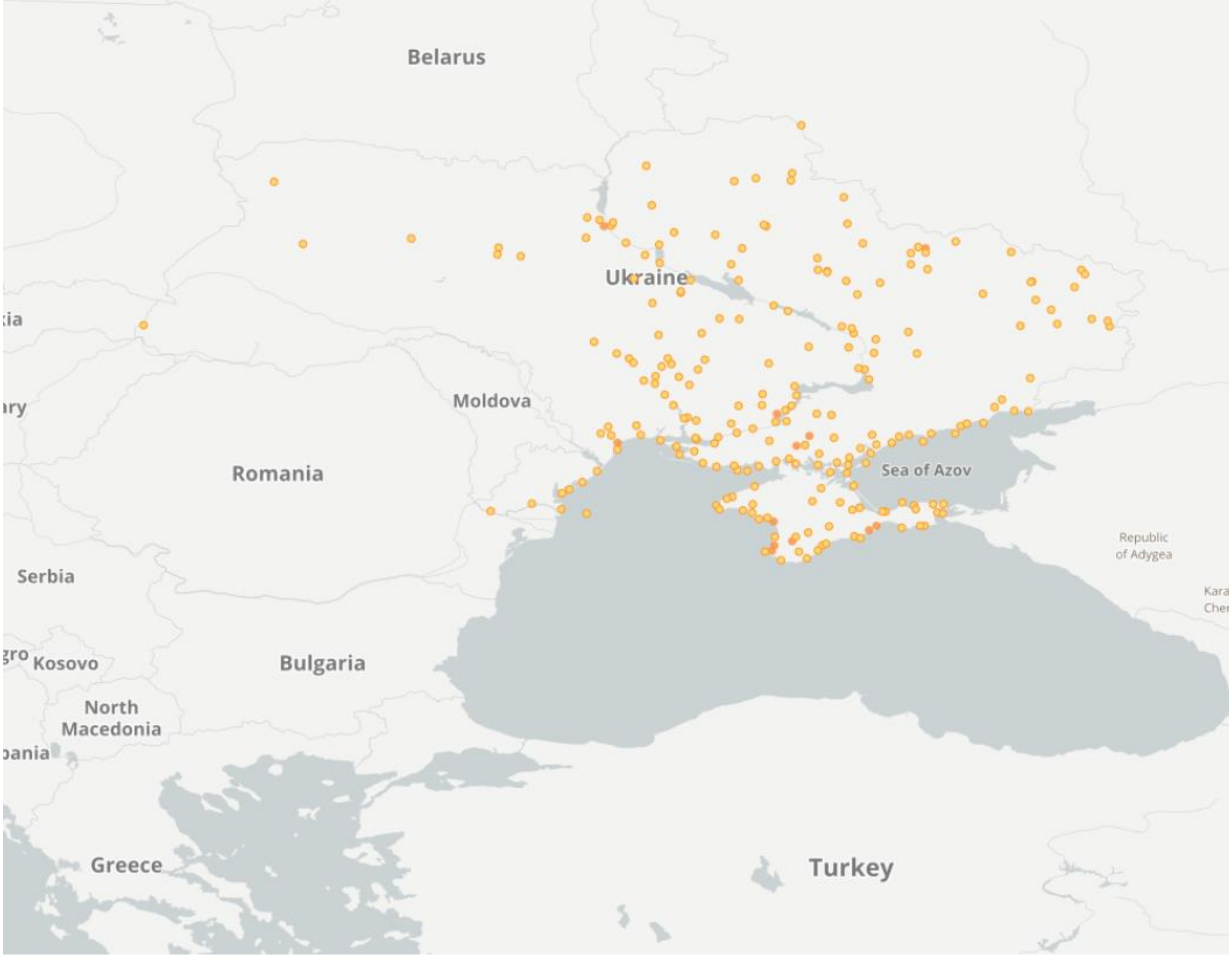

Рис. 1.984. Ареал *Lactuca tatarica* в Україні [Occurrences *Lactuca tatarica*…, 2025]

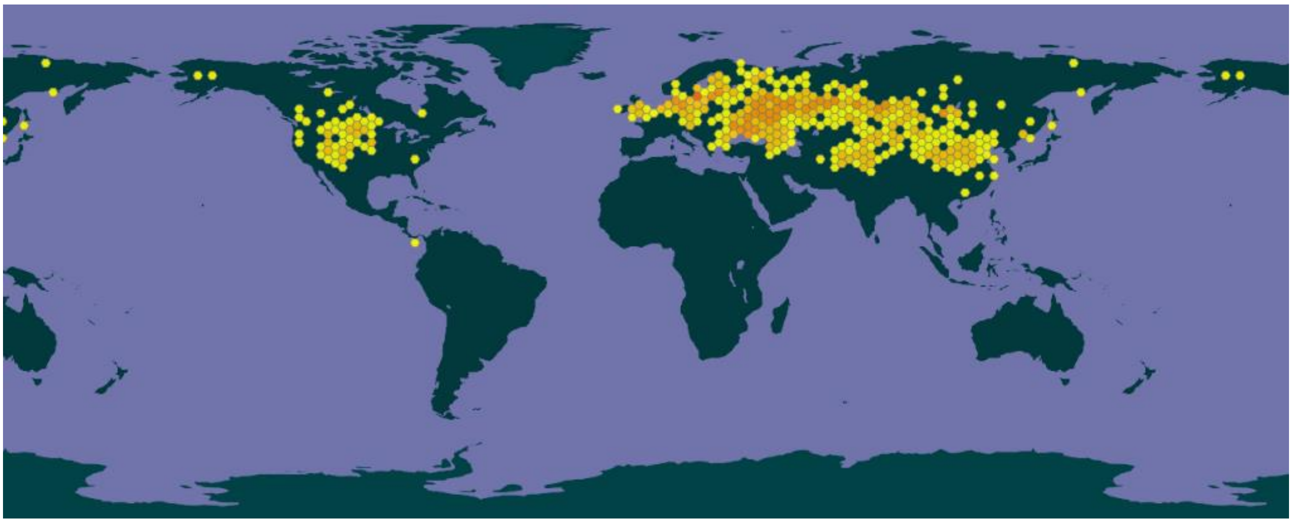

Рис. 1.984. Ареал *Lactuca tatarica* в світі [*Lactuca tatarica…,* 2025]

Рис. 1.985. *Lactuca tatarica* [Shukurlu et al., 2023]

Рис. 1.986. *Lactuca tatarica* [Metodiev, 2006]

Рис. 1.987. *Lactuca tatarica* [Bacher, 2024]

Рис. 1.988. *Lactuca tatarica* [Theodore, 2024]

Рис. 1.989. *Lactuca tatarica* [Novgorodsky, 2024]

Рис. 1.990. *Lactuca tatarica* [Kolomiichuk, 2023]

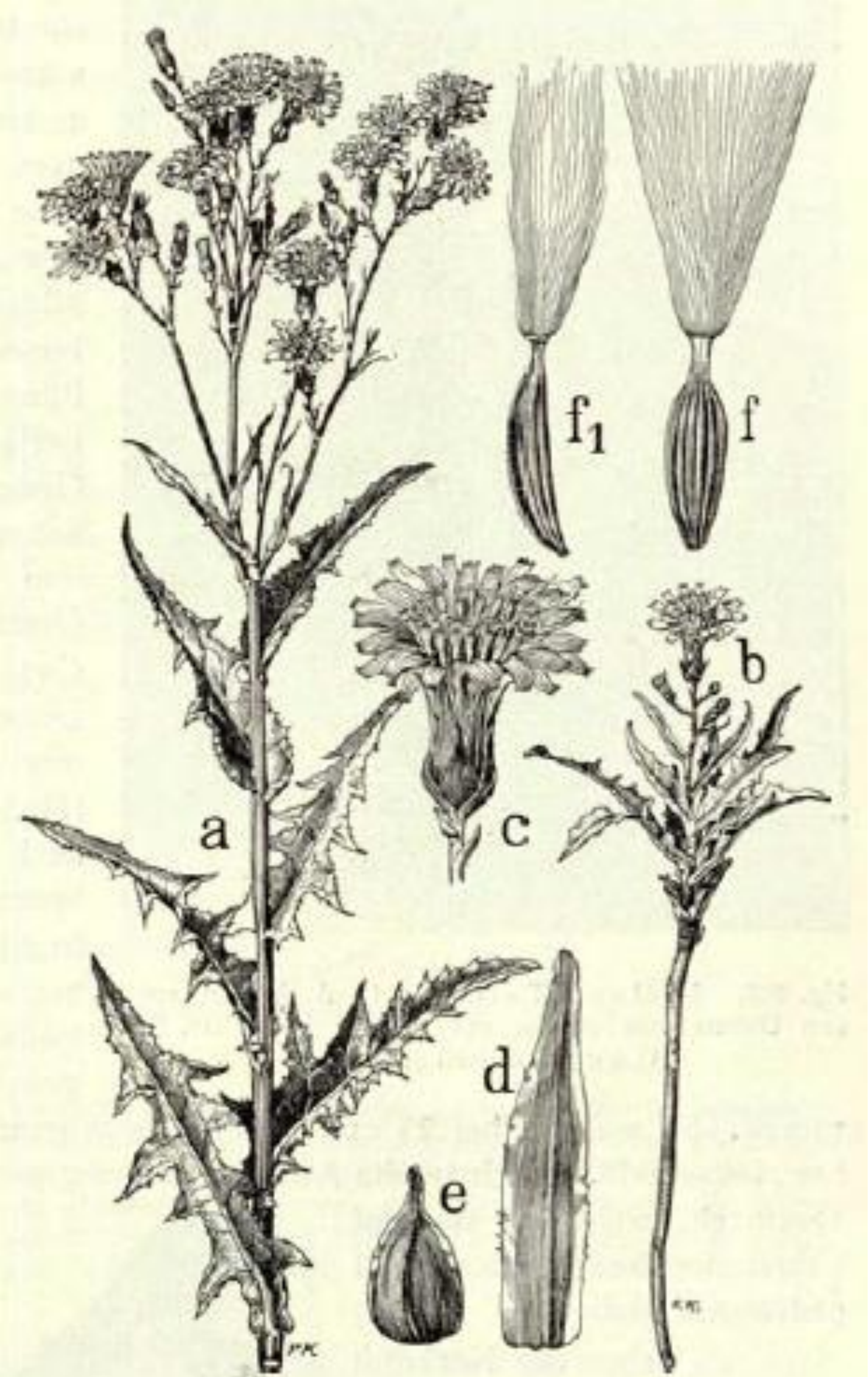

Рис. 1.991. *Lactuca tatarica* [Hegi, 1929]

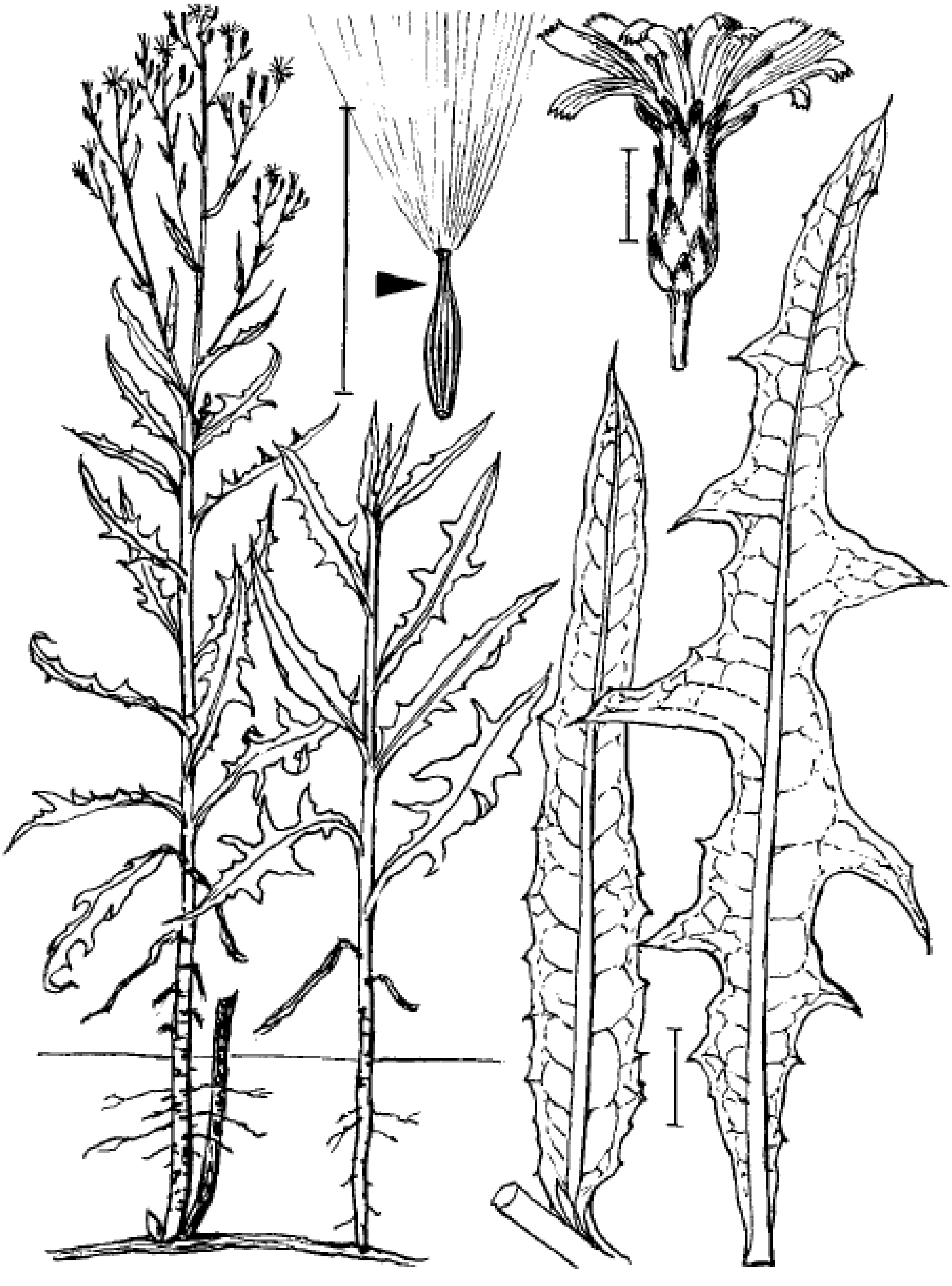

Рис. 1.992. *Lactuca tatarica* [Jäger et al., 2017]

Lactuca tatarica (L.) C.A.Mey.

Болгарія, Південно-східний регіон.
Бургаська обл., м. Поморіє, вул. Крайбрежна.
Синантропізовані псамофітні угруповання в прибережній зоні поблизу громадського пляжу.
30.06.2012 Leg. Н.Сичак
30.06.2012 Det. Н.Сичак
29114

HERBARIUM A.KAGALO & N.SYTSCHAK
INSTITUTUM OECOLOGIAE CARPATORUM NAS UKRAINAE
(LWKS)

Рис. 1.993. *Lactuca tatarica* [Sytschak, 2012]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з потужною кореневою системою та вертикальними або дещо викривленими кореневищами.

2. Стебло ледь борозенчасте, голе, інколи опушене.

3. Листки зближені в нижній частині стебла, сизі або сизуваті.

4. Суцвіття кошик, квітки фіалково-блакитні або блакитні.

5. Плід сім'янка із чубчиком.

6. Трапляється на глинистих та кам'янистих схилах, солончаках, приморських пісках, як злісний бур'ян на полях на Поліссі, у Степу, Лівобережному Лісостепу, Криму, геміапофіт.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи латука татарського (*Lactuca tatarica*)?
2. Які особливості підземних органів латука татарського (*Lactuca tatarica*)?
3. Які особливості має стебло латука татарського (*Lactuca tatarica*)?
4. Які особливості листків латука татарського (*Lactuca tatarica*)?
5. Які особливості кошиків латука татарського (*Lactuca tatarica*)?
6. Які особливості мають квітки латука татарського (*Lactuca tatarica*)?
7. Які особливості сім’янок латука татарського (*Lactuca tatarica*)?
8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу латука татарського (*Lactuca tatarica*)?
9. Діагностичним видом яких синтаксонів є латук татарський (*Lactuca tatarica*)?
10. Які особливості поширення латука татарського (*Lactuca tatarica*) на території України?
11. Які особливості загального поширення латука татарського (*Lactuca tatarica*)?
12. Яке господарське значення латука татарського (*Lactuca tatarica*)?

***Scorzonera purpurea* – Скорзонера пурпурова**, зміячка пурпурова

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Asteraceae Айстрові
Scorzonera Скорзонера

Багаторічна трав'яна рослина з вертикальним, циліндричним кореневищем, коренева шийка густо вкрита щетинкоподібними волосками відмерлих листкових черешків. Стебла поодинокі або їх декілька, голі або подекуди, особливо під кошиками або біля основи листків, павутиноподібно-шерстисті, прості з одним кошиком або в горішній частині галузяться, з 2–5 кошиками, розташованими на верхівках стебел. Листки вузьколінійні, цілокраї, жолобкоподібно-тригранні, голі або ледь павутиноподібно опушені, прикореневі – в основі ледь звужені, їхні піхви порівняно рясно вкриті білуватим або рудуватим опушенням, стеблові зазвичай численні, сидячі, біля основи ледь розширені. Кошики середні, обгортка довгасто-циліндрична, майже гола або переважно в нижній частині ледь опушена, її зовнішні листочки яйцеподібні, на краї часто брунатно облямовані, внутрішні – вдвічі довші зовнішніх, на краї плівчасті, ланцетоподібні, на верхівці тупі, язичкові квітки світло-пурпурові або фіалково-рожеві, з ароматом ванілі, у півтора або два рази довші обгортки, сім'янка гола, лише під чубчиком із кільцем волосків, ребриста, ребра гладенькі, чубчик із пірчастих щетинок.

На сухих луках, лісових галявинах, у світлих лісах, діагностичний вид синтаксонів *Serratulo radiatae-Stipetum pennatae* Vynokurov 2014 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 6210), охороняється на території Дніпропетровської, Житомирській, Закарпатської, Київської, Львівської, Сумської та Чернівецької областей і на території м. Києва та його зеленої зони, індикатор сухих і свіжих суборів та сугрудів – $B_{1–2}$, $C_{1–2}$, заввишки 30–75 *см*, квітує V–VII, ксеромезофіт, трав'яний полікарпік, літньозелений, гемікриптофіт, каудексовий, напіврозетковий, sm-temp.$k_{1–3}$EUR-WAS.

Поширення в Україні: Розточчя-Опілля, Полісся, Лісостеп, Степ (північна частина).

Загальне поширення: Середня та Східна Європа, Західний Сибір, Північно-Західний Китай, Північна Індія.

Господарське значення рослини: декоративне, медоносне (рис. 1.994–1.1002).

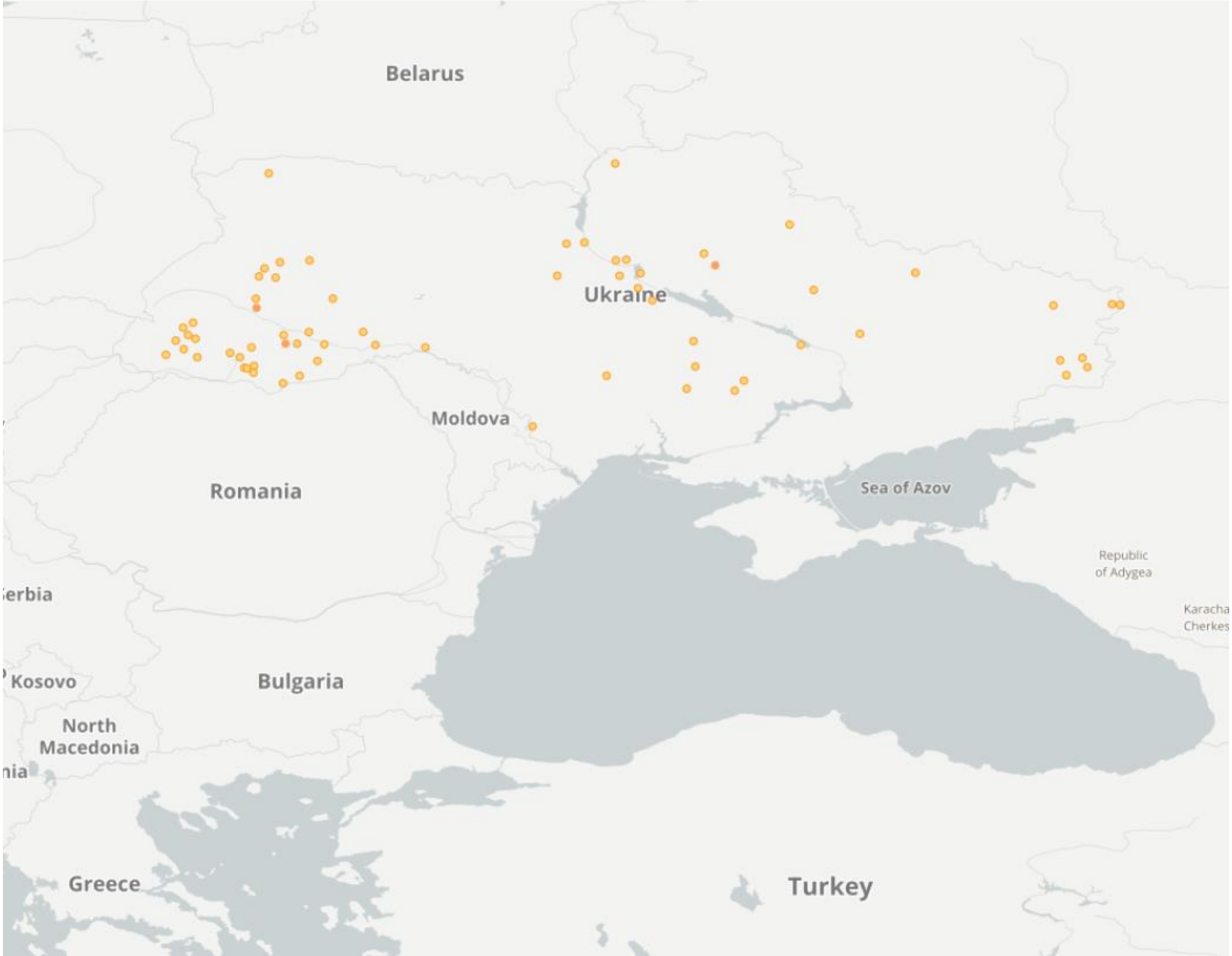

Рис. 1.994. Ареал *Scorzonera purpurea* в Україні [Occurrences *Scorzonera purpurea* …, 2025]

Рис. 1.995. Ареал *Scorzonera purpurea* у світі [*Scorzonera purpurea*…, 2025]

Рис. 1.996. Плід *Scorzonera purpurea* [Brekkencs, 2024]

Рис. 1.997. *Scorzonera purpurea* [Betty, 2024]

Рис. 1.998. *Scorzonera purpurea* [Bengus, 2024]

Рис. 1.999. *Scorzonera purpurea* [Jaros, 2024]

Рис. 1.1000. *Scorzonera purpurea* [Sturm et al., 1906]

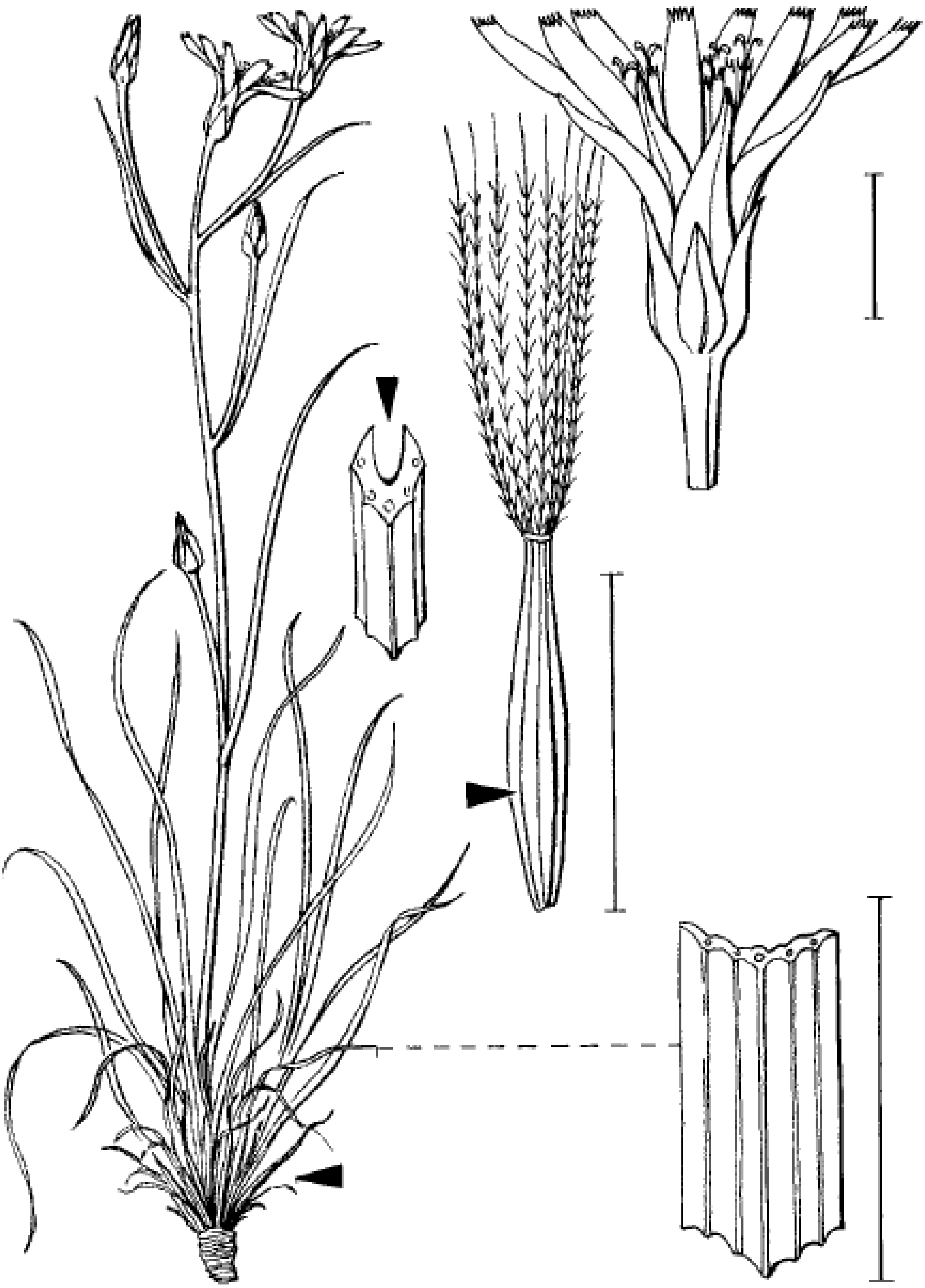

Рис. 1.1001. *Scorzonera purpurea* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1002. *Scorzonera purpurea* [Chizzola, 2001]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з вертикальним кореневищем, коренева шийка густо опушена.

2. Стебла поодинокі або їх декілька.

3. Листки вузьколінійні, цілокраї, жолобкоподібно-тригранні.

4. Суцвіття кошик, квітки світло-пурпурові або фіалково-рожеві.

5. Плід сім'янка із чубчиком.

6. Трапляється на сухих луках, лісових галявинах, у світлих лісах на Розточчі-Опіллі, Поліссі, Лісостепу, Степу.

7. Індикатор сухих і свіжих суборів та сугрудів – $B_{1–2}$, $C_{1–2}$.

8. Охороняється на регіональному рівні.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи скорзонери пурпурової (*Scorzonera purpurea*)?

2. Які особливості підземних органів скорзонери пурпурової (*Scorzonera purpurea*)?

3. Які особливості має стебло скорзонери пурпурової (*Scorzonera purpurea*)?

4. Які особливості листків скорзонери пурпурової (*Scorzonera purpurea*)?

5. Які особливості кошиків скорзонери пурпурової (*Scorzonera purpurea*)?

6. Які особливості мають квітки скорзонери пурпурової (*Scorzonera purpurea*)?

7. Які особливості сім’янок скорзонери пурпурової (*Scorzonera purpurea*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу скорзонера пурпурова (*Scorzonera purpurea*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є скорзонера пурпурова (*Scorzonera purpurea*)?

10. Індикатором якого типу лісорослинних умов є скорзонера пурпурова (*Scorzonera purpurea*)?

11. Які особливості поширення скорзонери пурпурової (*Scorzonera purpurea*) на території України?

12. Які особливості загального поширення скорзонери пурпурової (*Scorzonera purpurea*)?

13. Яке господарське значення має скорзонера пурпурова (*Scorzonera purpurea*)?

Scorzonera humilis **– Скорзонера низька**, зміячка низька

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Asteraceae Айстрові
Scorzonera Скорзонера

Багаторічна трав'яна рослина з вертикальним, потовщеним, циліндричним, чорно-бурим коренем. Стебло просте або слабкорозгалужене, укрите шерстисто-повстистим опушенням або майже голе, біля основи з бурими піхвами відмерлих листків. Нижні листки вкриті шерстисто-повстистим опушенням і зібрані в прикореневу розетку, довгасто- або еліптично-ланцетні, тонкозагострені, цілокраї, на довгих черешках. Стеблових листків від одного до трьох, дрібніші, вузьколанцетні й сидячі. Квіткові кошики поодинокі або їх два або три на верхівці стебла та його розгалужень, розташовані на порівняно довгих квітконосах. Обгортки майже вдвічі коротші крайових квіток, із декількох рядів імбрикатно розташованих листочків, біля основи шерстисті. Листочки обгортки тупі, зовнішні – яйцеподібно-довгасті, коротші, а внутрішні – довгасто-ланцетні, довгі. Квітки жовті, язичок віночка майже рівний за довжиною опушеній трубці. Сім'янки гладенькі, ребристі, рідше з ледь помітними горбочками.

На лісових полянах, діагностичний вид синтаксонів *Calluno-Ulicetea* Br.-Bl. et Tx. ex Klika et Hadač 1944, *Peucedano-Pinetum* Matuszkiewicz (1962) 1973, охороняється на території Закарпатської, Київській, Львівської, Хмельницької областей, індикатор свіжих сугрудів і грудів – C_2, D_2, заввишки 5–50 *см*, квітує V–VI, мезофіт, трав'яний полікарпік, літньозелений, гемікриптофіт, каудексовий, напіврозетковий, sm-temp.oz$_{(1–3)}$EUR.

Поширення в Україні: Полісся, Лісостеп (південно-західна частина), Закарпаття, Прикарпаття.

Загальне поширення: Західна та Східна Європа, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: лікарське (рис. 1.1003–1.1014).

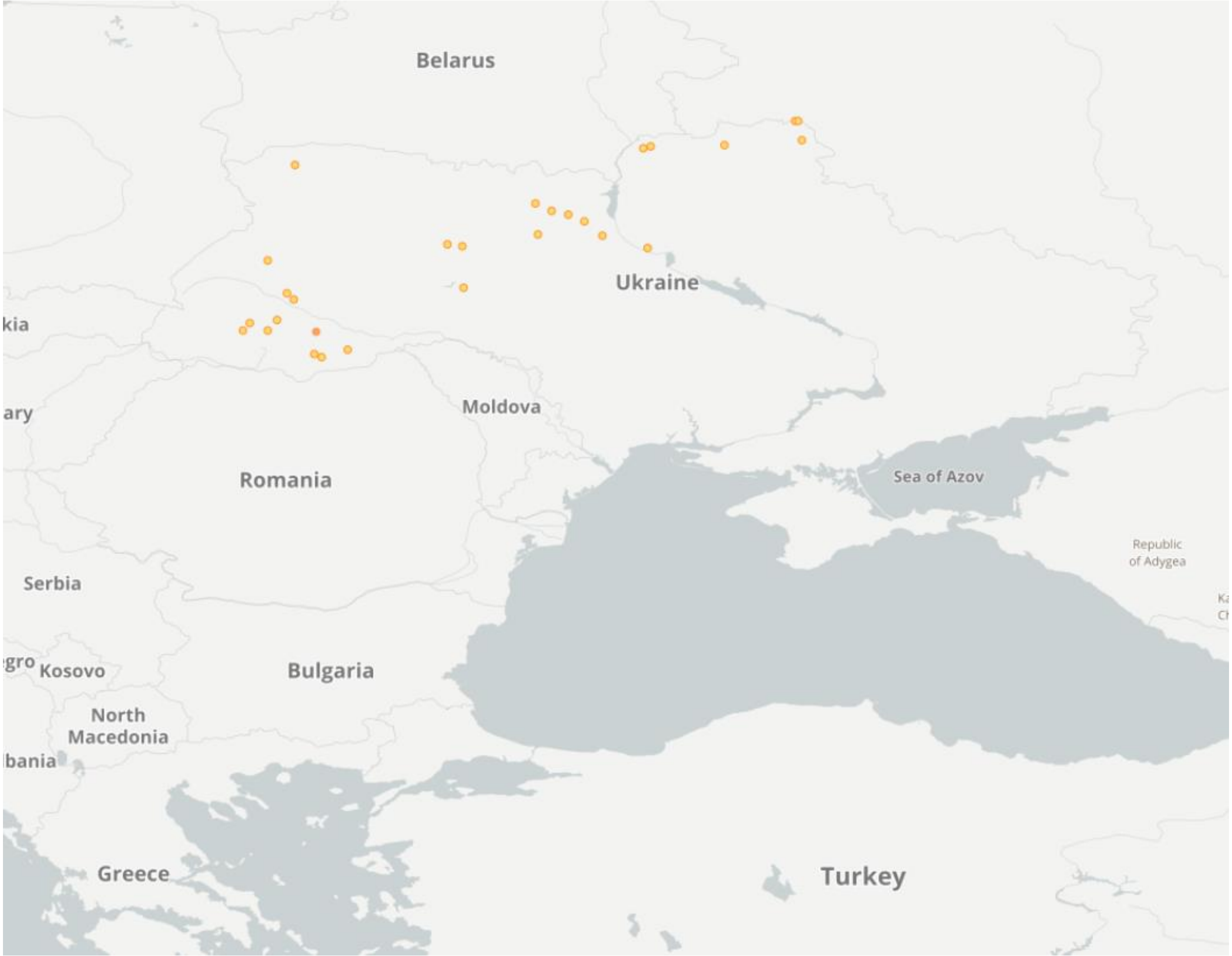

Рис. 1.1003. Ареал *Scorzonera humilis* в Україні [Occurrences *Scorzonera humilis*…, 2025]

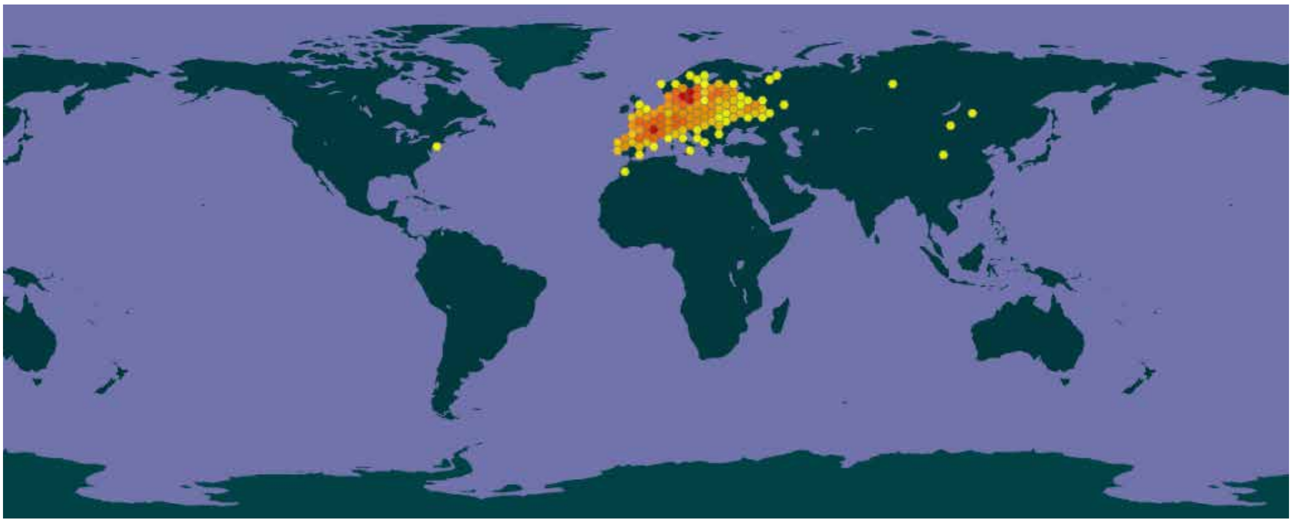

Рис. 1.1004. Ареал *Scorzonera humilis* у світі [*Scorzonera humilis*…, 2025]

Рис. 1.1005. Плід *Scorzonera humilis* [Elastr, 2024]

Рис. 1.1006. *Scorzonera humilis* [Santos, 2024]

Рис. 1.1007. *Scorzonera humilis* [Santos, 2024a]

Рис. 1.1008. *Scorzonera humilis* [Kucerova, 2024]

Рис. 1.1009. *Scorzonera humilis* [van Keulen, 2024]

Рис. 1.1010. *Scorzonera humilis* [Palmstruch, 1807]

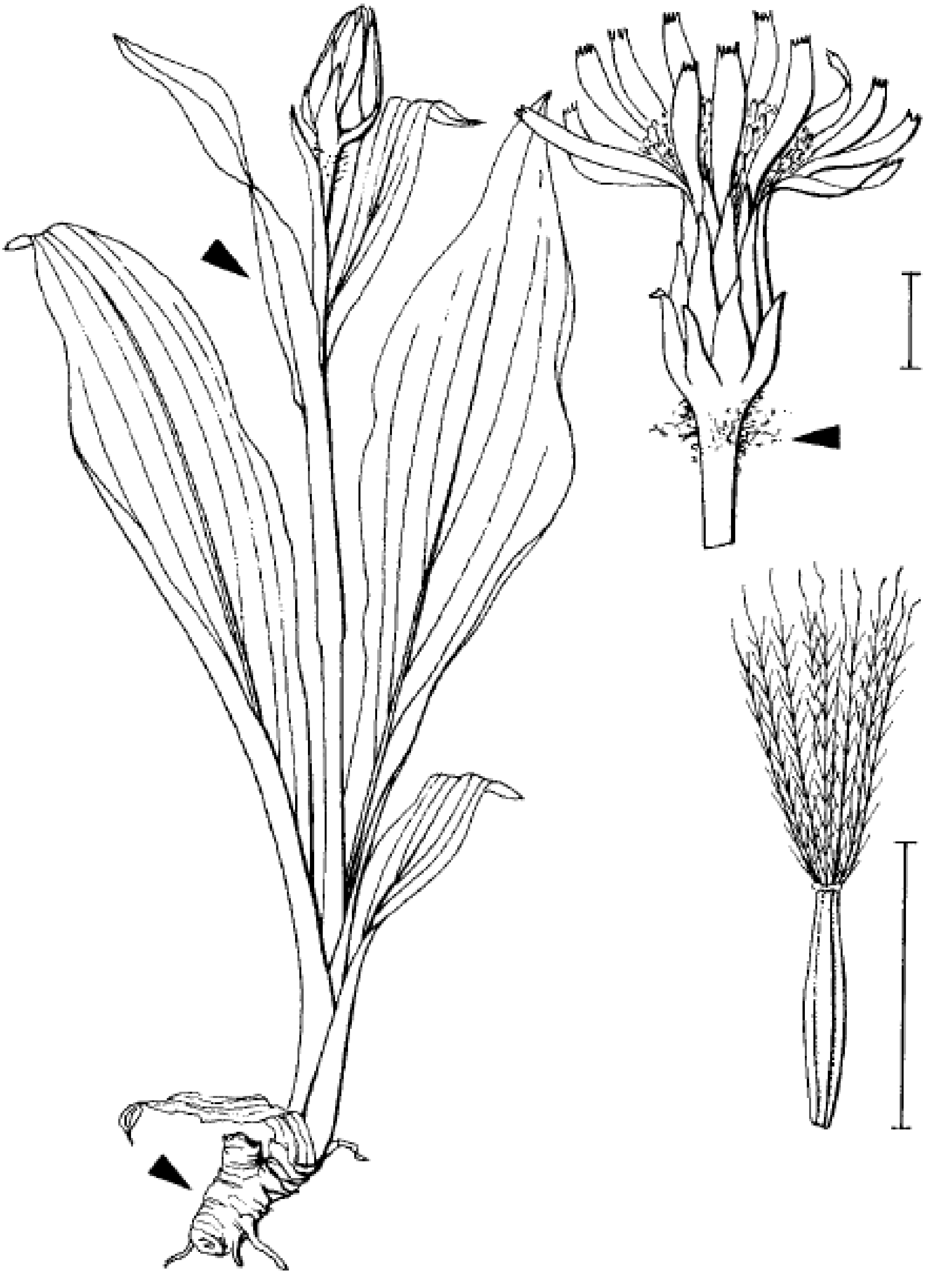

Рис. 1.1011. *Scorzonera humilis* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1012. *Scorzonera humilis* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1013. *Scorzonera humilis* [Mezger, 2025]

Рис. 1.1014. *Scorzonera humilis* [Monthier, 1842]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з вертикальним коренем.
2. Стебло просте або слабкорозгалужене, опушене або майже голе.
3. Нижні листки опушені й утворюють прикореневу розетку.
4. Суцвіття кошик із жовтими квітками.
5. Плід сім'янка.
6. Трапляється на лісових полянах (Полісся, Лісостеп, Закарпаття, Прикарпаття).
7. Індикатор свіжих сугрудів і грудів – C_2, D_2.
8. Охороняється на регіональному рівні.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи скорзонери низької (*Scorzonera humilis*)?
2. Які особливості підземних органів скорзонери низької (*Scorzonera humilis*)?
3. Які особливості має стебло скорзонери низької (*Scorzonera humilis*)?
4. Які особливості листків скорзонери низької (*Scorzonera humilis*)?
5. Які особливості кошиків скорзонери низької (*Scorzonera humilis*)?
6. Які особливості мають квітки скорзонери низької (*Scorzonera humilis*)?
7. Які особливості сім’янок скорзонери низької (*Scorzonera humilis*)?
8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу скорзонера низька (*Scorzonera humilis*)?
9. Діагностичним видом яких синтаксонів є скорзонера низька (*Scorzonera humilis*)?
10. Індикатором якого типу лісорослинних умов є скорзонера низька (*Scorzonera humilis*)?
11. Які особливості поширення скорзонери низької (*Scorzonera humilis*) на території України?
12. Які особливості загального поширення скорзонери низької (*Scorzonera humilis*)?
13. Яке господарське значення скорзонери низької (*Scorzonera humilis*)?

Tragopogon dubius* subsp. *dubius (*T. major*) – **Козельці звичайні типові**, к. великі, к. синюваті

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Asteraceae Айстрові
Tragopogon Козельці

Дворічна трав'яна рослина, гола або інколи під кошиками та біля основ листків із рідким клаптикоподібним опушенням. Стебла прямі, поодинокі або їх декілька, прості або ледь галузисті, тонкоребристі, під кошиками порожнисті й потовщені. Нижні листки вузьколінійні, стеблові – з розширеною, напівстеблообгортною основою та довгою, на верхівці шилоподібно загостреною, інколи вздовж складеною пластинкою. Горішні стеблові листки значно коротші, довгозагострені. Квіткові кошики поодинокі, великі, розташовані на верхівках стебла та його гілок. Квітки жовті, крайові – коротші листочків обгортки. Обгортка з 8–13 до верхівки довгозагострених, ланцетоподібних листочків. Сім'янки довгасто-веретеноподібні, ледь зігнуті, світло-бурі або жовтуваті, крайові п'ятигранні, на гранях пилчасто-зазублені, видовжені в гладенький, за довжиною рівний сім'янці, інколи ледь довший або коротший, під чубчиком потовщений носик. Чубчик жовтуватий, з опушеним кільцем, за довжиною дорівнює сім'янці з носиком.

На остепнених луках, пісках, діагностичний вид синтаксону, що знаходиться на західній межі ареалу – *Anisantho tectorum-Glycyrrhizetum glabrae* Dubyna, Dziuba et Vakarenko in Dubyna et al. 2017, заввишки 30–100 *см*, квітує VI–VIII, мезоксерофіт, трав’яний малорічний монокарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, sm-stemp.oz$_{(1)–3}$EUR.

Поширення в Україні: Полісся, Карпати, Прикарпаття, Східний Степ, Крим (рідко); Лісостеп (звичайно).

Загальне поширення: Північна Америка, Середня та Східна Європа.

Господарське значення рослини: кормове, медоносне (рис. 1.1015–1.1022).

Рис. 1.1015. Ареал *Tragopogon dubius* subsp. *dubius* (*T. major*) в Україні [Occurrences *Tragopogon dubius* subsp. *dubius*…, 2025]

Рис. 1.1016. Ареал *Tragopogon dubius* subsp. *dubius* (*T. major*) у світі [*Tragopogon dubius* subsp. *dubius,* 2025]

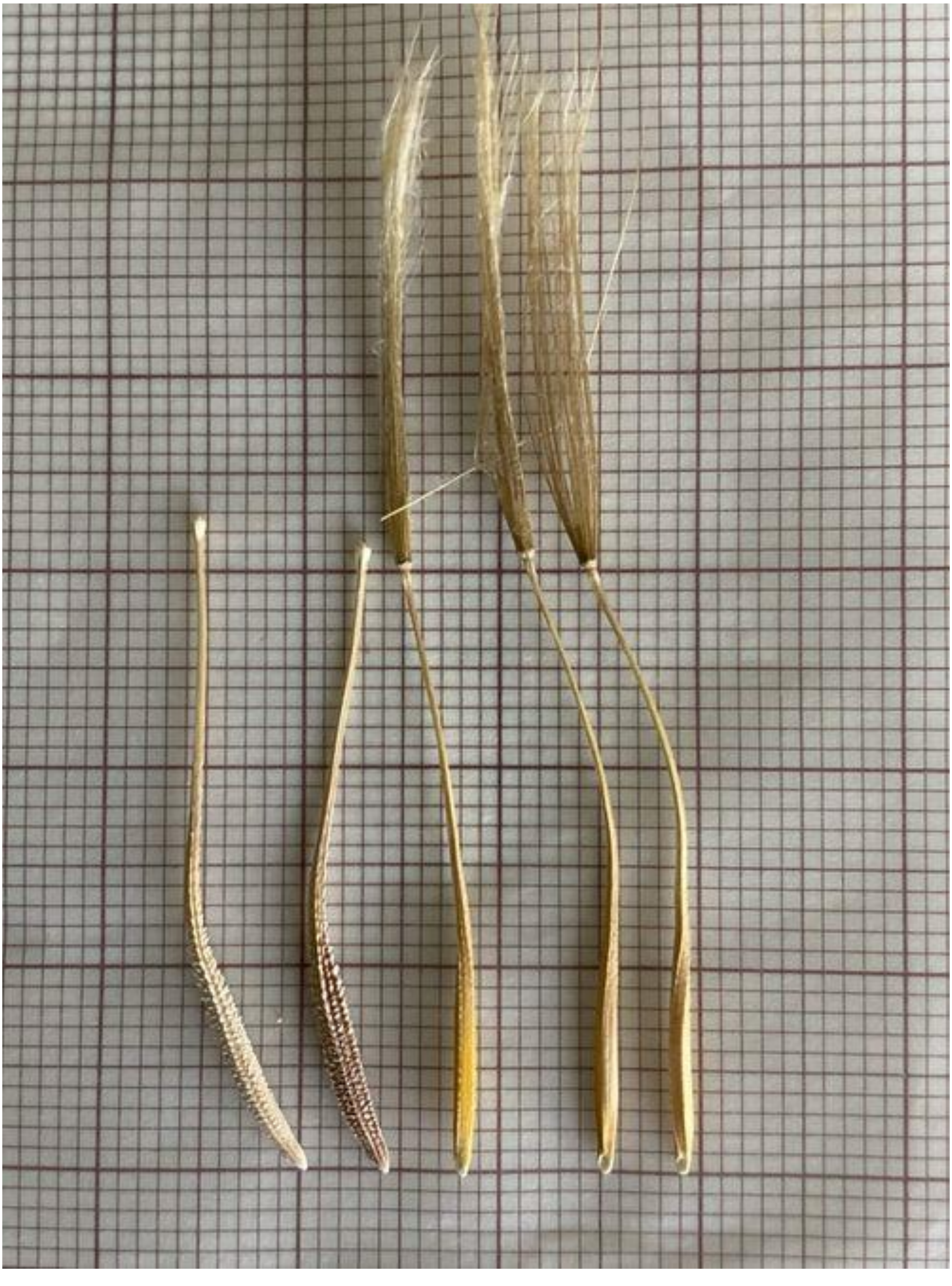

Рис. 1.1017. Плід *Tragopogon dubius* subsp. *dubius* (*T. major*) [De Somer, 2023]

Рис. 1.1018. *Tragopogon dubius* subsp. *dubius* (*T. major*) [De Somer, 2023a]

Рис. 1.1019. *Tragopogon dubius* subsp. *dubius* (*T. major*) [Zharkikh, 2025]

Рис. 1.1020. *Tragopogon dubius* subsp. *dubius* (*T. major*) [De Somer, 2023b]

Рис. 1.1021. *Tragopogon dubius* subsp. *dubius* (*T. major*) [Sturm et al., 1906]

Рис. 1.1022. *Tragopogon dubius* subsp. *dubius* (*T. major*) [Yeatts et al., 2016]

Висновки

1.Дворічна трав'яна рослина, гола або інколи опушенням.

2. Стебла прямі, поодинокі або їх декілька, прості або ледь галузисті, тонкоребристі

3. Нижні листки вузьколінійні, стеблові – з розширеною, напівстеблообгортною основою.

4. Суцвіття кошик із жовтими квітками.

5. Плід сім'янка із жовтуватим чубчиком.

6. На остепнених луках, пісках (Полісся, Карпати, Прикарпаття, Східний Степ, Крим, Лісостеп).

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи козельців звичайних типових (*Tragopogon dubius* subsp. *dubius*)?

2. Які особливості підземних органів козельців звичайних типових (*Tragopogon dubius* subsp. *dubius*)?

3. Які особливості має стебло козельців звичайних типових (*Tragopogon dubius* subsp. *dubius*)?

4. Які особливості листків козельців звичайних типових (*Tragopogon dubius* subsp. *dubius*)?

5. Які особливості кошиків козельців звичайних типових (*Tragopogon dubius* subsp. *dubius*)?

6. Які особливості мають квітки козельців звичайних типових (*Tragopogon dubius* subsp. *dubius*)?

7. Які особливості сім’янок козельців звичайних типових (*Tragopogon dubius* subsp. *dubius*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу козельці звичайні типові (*Tragopogon dubius* subsp. *dubius*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є козельці звичайні типові (*Tragopogon dubius* subsp. *dubius*)?

10. Які особливості поширення козельців звичайних типових (*Tragopogon dubius* subsp. *dubius*) на території України?

11. Які особливості загального поширення козельців звичайних типових (*Tragopogon dubius* subsp. *dubius*)?

12. Яке господарське значення козельців звичайних типових (*Tragopogon dubius* subsp. *dubius*)?

***Campanula cervicaria* – Дзвоники оленячі**, д. шорстковолосисті

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Campanulaceae Дзвоникові
Campanula Дзвоники

Дворічна трав'яна рослина з потовщеним веретеноподібним, зазвичай галузистим коренем. Квітконосні стебла прямостоячі, зазвичай прості, ребристі, густо вкриті, як і вся рослина, цупкими, відстовбурченими, майже колючими волосками. Нижні листки на довгих черешках, довгасті або ланцетні, до обох кінців звужені, тупі, середні також ланцетні або вузьколанцетні, на коротших черешках або майже сидячі, горішні – майже ланцетоподібні, сидячі, із широкою, ледь охоплюючою стебло основою та загостреною верхівкою. Квітки сидячі, зібрані у горішню багатоквіткову голівку й часто з меншими голівками в пазухах горішніх, дещо зближених листків. Горішня голівка зазвичай більша й оточена кількома ширшими листками. Чашечка вкрита цупкими щетинкоподібними волосками, у три або чотири рази коротшими віночка. Чашолистки яйцеподібні, тупі, краї виїмки між ними дещо повернені назовні. Віночок лійкоподібно-дзвоникоподібний, блакитний або фіалковий, рідко білий, його яйцеподібні, загострені лопаті на краях війчасті, а ззовні на жилках – із рідкими волосками, майже рівними трубці. Стовпчик дорівнює віночку або довший, укритий волосками, із трьома приймочками. Коробочка прямостояча, розкривається біля основи трьома порами. Насінини еліптичні, слабкооблямовані, блискучі, жовтуваті, плаські.

У лісах, серед чагарників, діагоностичний вид таксону *Primulo veris-Agrostietum capillaris* Uhliarová et Janišová 2014 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 6520), охороняється на території Донецької, Житомирської, Київської, Рівненської, Сумської, Хмельницької областей, індикатор свіжих суборів та сугрудів – B_2, C_2, заввишки 30–100 *см*, квітує VI–VII, мезофіт, трав'яний дворічний монокарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, стрижнекоренева, (sm)-temp-(b).$oz_{2–3}$EUR-SIB.

Поширення в Україні: у лісових та лісостепових районах, рідко в північній частині Степу.

Загальне поширення: Європа, Сибір.

Господарське значення рослини: кормове, лікарське (рис. 1.1023–1.1033).

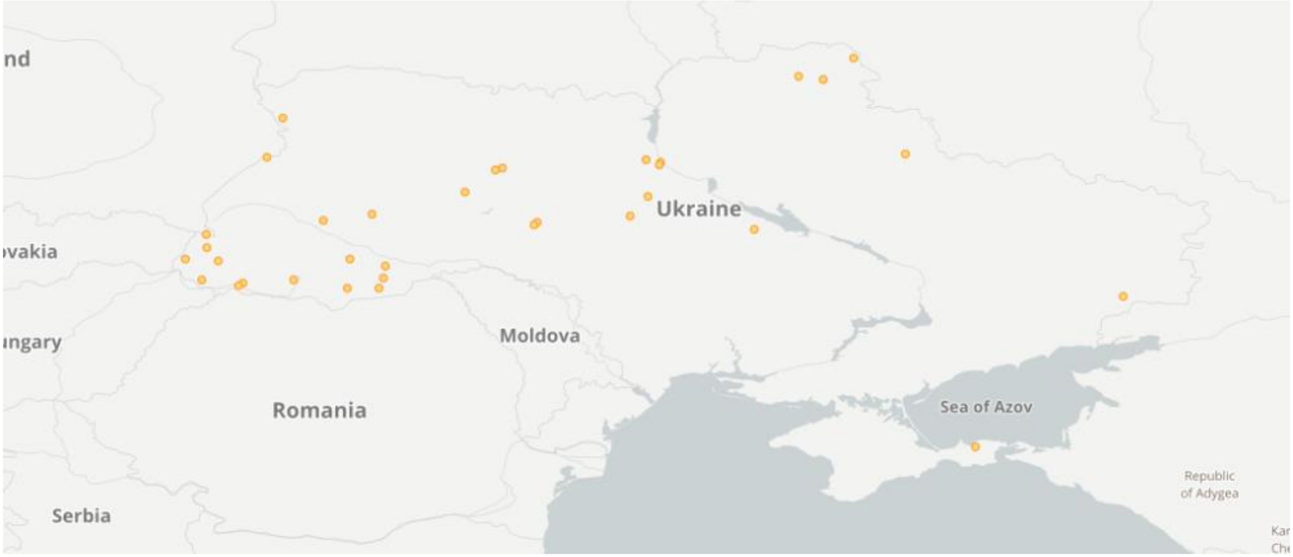

Рис. 1.1023. Ареал *Campanula cervicaria* в Україні [Occurrences *Campanula cervicaria*…, 2025]

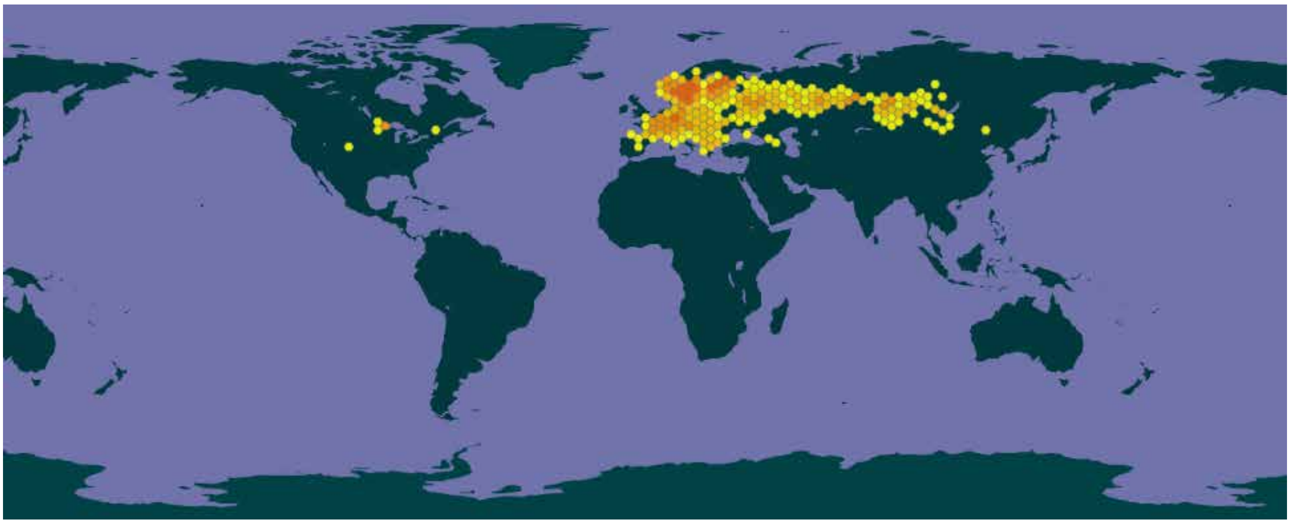

Рис. 1.1024. Ареал *Campanula cervicaria* у світі [*Campanula cervicaria*…, 2025]

Рис. 1.1025. Плід *Campanula cervicaria* [*Campanula cervicaria*, 2023]

Рис. 1.1026. Плід *Campanula cervicaria* [Czyżewski, 2025]

Рис. 1.1027. *Campanula cervicaria* [Pirre, 2024]

Рис. 1.1028. *Campanula cervicaria* [Hryb, 2020]

Рис. 1.1029. *Campanula cervicaria* [Lindman, 1922]

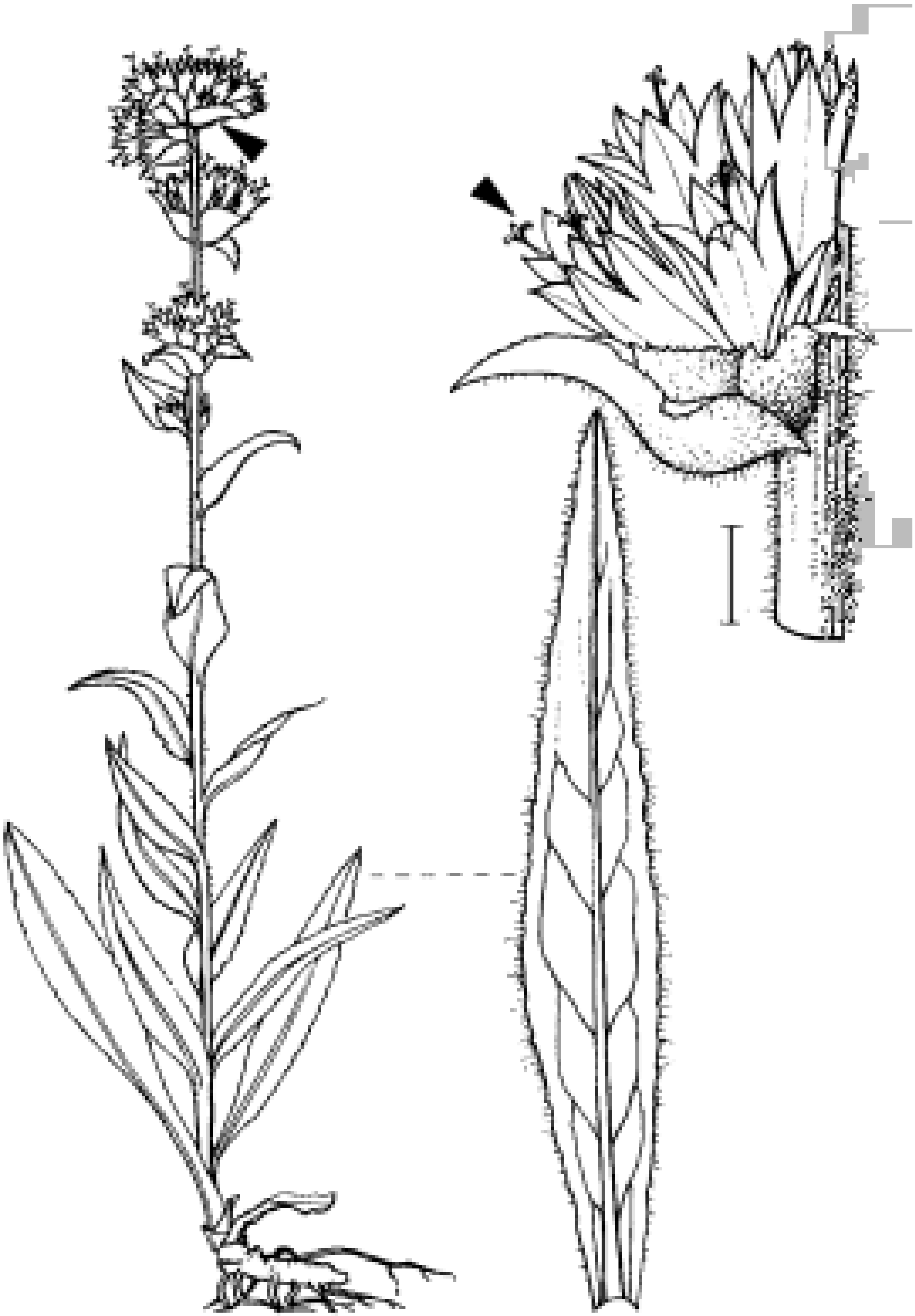

Рис. 1.1030. *Campanula cervicaria* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1031. *Campanula cervicaria* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1032. *Campanula cervicaria* [Zerning, 2023]

Рис. 1.1033. *Campanula cervicaria* [Baasanmunkh et al., 2019]

Висновки

1.Дворічна трав'яна рослина з потовщеним коренем.

2. Квітконосні стебла прямостоячі, ребристі, густо опушені.

3. Нижні листки на довгих черешках, довгасті або ланцетні.

4. Квітки сидячі, зібрані у горішню багатоквіткову голівку.

5. Віночок лійкоподібно-дзвоникоподібний, блакитний або фіалковий, рідко білий.

6. Плід коробочка.

7. Трапляється в лісах, серед чагарників у лісових та лісостепових районах України.

8. Охороняється на регіональному рівні.

9. Індикатор свіжих суборів та сугрудів – B_2, C_2.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи дзвоників оленячих (*Campanula cervicaria*)?

2. Які особливості підземних органів дзвоників оленячих (*Campanula cervicaria*)?

3. Які особливості має стебло дзвоників оленячих (*Campanula cervicaria*)?

4. Які особливості листків дзвоників оленячих (*Campanula cervicaria*)?

5. Які особливості насінини дзвоників оленячих (*Campanula cervicaria*)?

6. Які особливості мають квітки дзвоників оленячих (*Campanula cervicaria*)?

7. Які особливості коробочки дзвоників оленячих (*Campanula cervicaria*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу дзвоники оленячі (*Campanula cervicaria*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є дзвоники оленячі (*Campanula cervicaria*)?

10. Індикатором якого типу лісорослинних умов є дзвоники оленячі (*Campanula cervicaria*)?

11. Які особливості поширення дзвоників оленячих (*Campanula cervicaria*) на території України?

12. Які особливості загального поширення дзвоників оленячих (*Campanula cervicaria*)?

13. Яке господарське значення дзвоників оленячих (*Campanula cervicaria*)?

14. На території яких областей України охороняються дзвоники оленячі (*Campanula cervicaria*)?

***Campanula glomerata* – Дзвоники скупчені,** д. головчасті, д. купчасті

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Campanulaceae Дзвоникові
Campanula Дзвоники

Багаторічна трав'яна рослина з коротким, дерев'янистим, косо висхідним кореневищем. Квітконосне стебло прямостояче, переважно просте, тупогранчасте й укрите м'якими сплутаними волосками, рідше шорстке від розсіяних волосків або голе. Листки ледь шкірясті, на краях нерівно-городчасто-пилчасті, зверху темно-зелені, голі або ледь опушені, зісподу світліші від густого опушення, інколи лише на жилках. Прикореневі та нижні стеблові листки на довгих, майже рівних листковій пластинці, порівняно крилатих черешках, яйцеподібні, довгасто-яйцеподібні або еліптично-яйцеподібні, на верхівках короткозагострені або тупі, біля основи серцеподібні або закруглені, рідше клиноподібно звужені, середні – дещо вужчі нижніх і на коротких черешках, горішні – такі ж як і середні, але сидячі, з видовженою й дещо відігнутою верхівкою та широкою, охоплюючою стебло основою. Квітки сидячі, зібрані в пазухах горішніх листків та на верхівці стебла в голівку, оточену горішніми листками. Чашечка майже втричі коротша віночка, з ланцетними, загостреними, війчастими частками, краї виїмок між ними не відігнуті. Віночок світло- або темно-фіалковий, рідко білий, лійкоподібно-дзвоникоподібний, іззовні голий або вкритий на жилках дуже короткими волосками, до половини або дещо більше надрізаний на яйцеподібно-загострені або тупі, на краях війчасті лопаті. Стовпчик не виступає за віночок. Коробочка прямостояча, розкривається біля основи трьома порами. Насінини еліптичні, пласкі, дрібнозморшкуваті, темно-брунатні, ледь блискучі. Насінини містять ендосперм, що оточує прямий зародок.

У лісах, на крайових частинах лісів, серед чагарників, на луках, схилах, діагностичний вид синтаксону *Epilobio angustifolii-Calamagrostietum arundinaceae* (Šmarda ex Šmarda et al. 1971) Kliment 1995, охороняється на території Дніпропетровської, Запорізької, Одеської областей, індикатор свіжих сугрудів – C_2, заввишки 15–60 *см*, квітує VI–IX, мезофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, короткокореневищний, sm/mo-temp-b.$k_{(1)–3}$EURAS.

Поширення в Україні: майже на всій території.

Загальне поширення: Європа, Нова Зеландія, Північна Америка, Сибір, Середня Азія.

Господарське значення рослини: вітамінне, кормове, лікарське, медоносне (рис. 1.1034–1.1043).

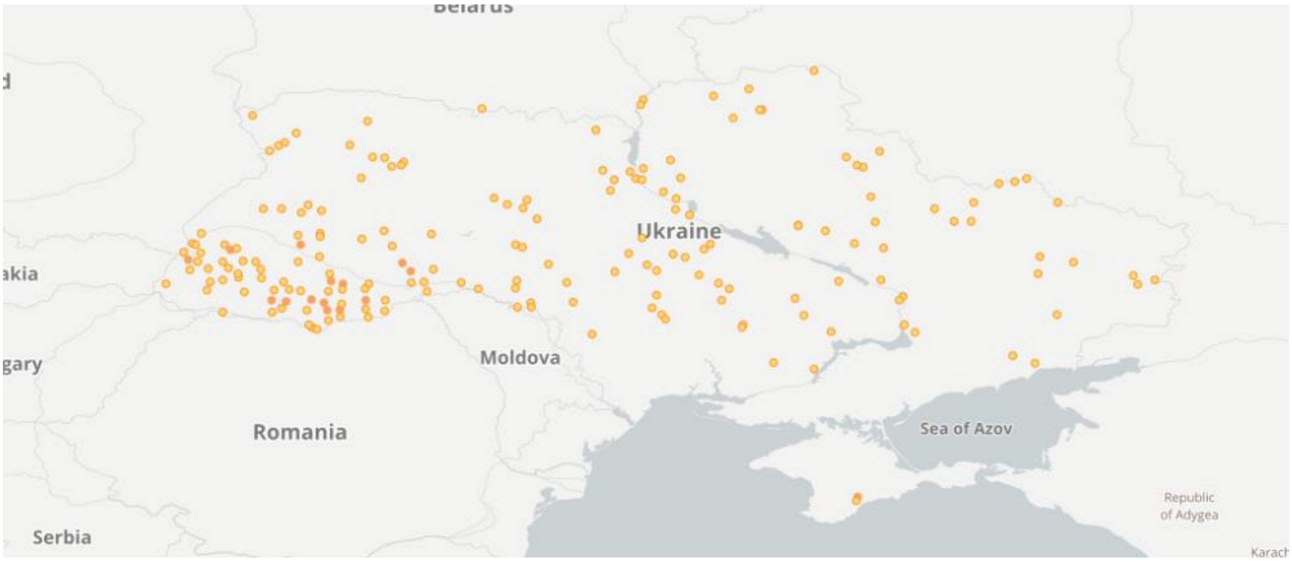

Рис. 1.1034. Ареал *Campanula glomerata* в Україні [Occurrences *Campanula glomerata*..., 2025]

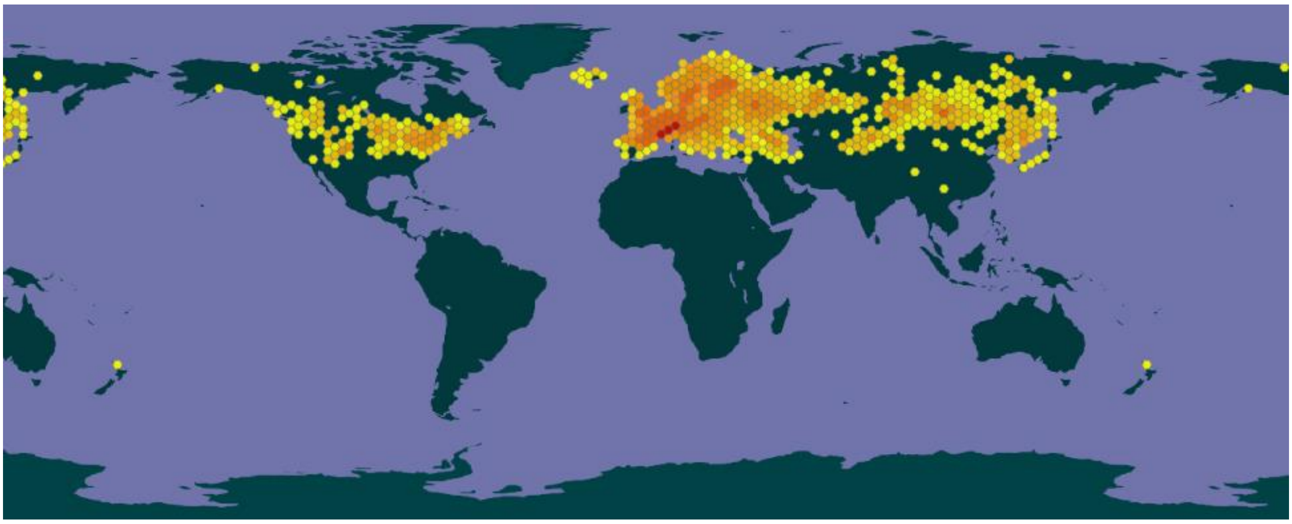

Рис. 1.1035. Ареал *Campanula glomerata* в світі [*Campanula glomerata*…, 2025]

Рис. 1.1036. Насінина *Campanula glomerata* [Ritchie, 2024]

Рис. 1.1037. *Campanula glomerata* [Cerff, 2025]

Рис. 1.1038. *Campanula glomerata* [Ginajeska, 2024]

Рис. 1.1039. *Campanula glomerata* [Hauck, 2024]

Рис. 1.1040. *Campanula glomerata* [Gavrilyuk, 2024]

Рис. 1.1041. *Campanula glomerata* [Lindman, 1922]

Рис. 1.1042. *Campanula glomerata* [Jäger et al., 2017]

Campanula glomerata L.

Івано-Франківська обл., Косівський р-н,
північно-західна околиця с. Шешори.
Лівий берег потоку Коров'єк.
Придорожня різнотравна лука.
01.07.2005 Leg. І.М.Данилик, Б.В.Сенчина
01.07.2005 Det. І.М.Данилик, Б.В.Сенчина
DS-00272

HERBARIUM INSTITUTI OECOLOGIAE CARPATORUM
ACADEMIAE SCIENTIARUM NATIONALIS UCRAINAE
(LWKS)

Рис. 1.1043. *Campanula glomerata* [Danylyk, Senchyna, 2005]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з коротким кореневищем.
2. Стебло прямостояче, тупогранчасте, опушене.
3. Листки ледь шкірясті, на краях нерівно-городчасто-пилчасті, голі або ледь опушені.
4. Квітки сидячі, суцвіття голівка.
5. Віночок світло- або темно-фіалковий, рідко білий.
6. Плід коробочка.
7. Трапляється у лісах, на крайових частинах лісів, серед чагарників, на луках, схилах, майже на всій території.
8. Охороняється на регіональному рівні.
9. Індикатор свіжих сугрудів – C_2.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи дзвоників скупчених (*Campanula glomerata*)?
2. Які особливості підземних органів дзвоників скупчених (*Campanula glomerata*)?
3. Які особливості має стебло жовтого дзвоників скупчених (*Campanula glomerata*)?
4. Які особливості листків дзвоників скупчених (*Campanula glomerata*)?
5. Які особливості насінини дзвоників скупчених (*Campanula glomerata*)?
6. Які особливості мають квітки дзвоників скупчених (*Campanula glomerata*)?
7. Які особливості коробочки дзвоників скупчених (*Campanula glomerata*)?
8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу дзвоники скупчені (*Campanula glomerata*)?
9. Діагностичним видом яких синтаксонів є дзвоники скупчені (*Campanula glomerata*)?
10. Які особливості поширення дзвоників скупчених (*Campanula glomerata*) на території України?
11. Які особливості загального поширення дзвоників скупчених (*Campanula glomerata*)?
12. Яке господарське значення дзвоників скупчених (*Campanula glomerata*)?
13. Індикатором якого типу лісорослинних умов є дзвоники скупчені (*Campanula glomerata*)?
14. На території яких областей України охороняються дзвоники скупчені (*Campanula glomerata*)?

Campanula latifolia – Дзвоники широколисті

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Campanulaceae Дзвоникові
Campanula Дзвоники

Багаторічна трав'яна рослина з коротким кореневищем, що формує від двох до п'яти надземних ортотропних пагонів. Квітконосне стебло зелене, порівняно товсте, просте, у нижній частині циліндричне, у горішній – тупоребристе, переважно голе або вкрите рідкими волосками, зазвичай галузиться лише в місці суцвіття на добре освітлених місцезростаннях. Листки чергові, достатньо тонкі, нижні – яйцеподібні або яйцеподібно-ланцетні, біля основи дещо серцеподібні або раптово звужені в довгий, слабкокрилатий, на краї війчастий черешок, горішні – ланцетні, сидячі. Квітки поодинокі, рідко по дві або три в пазухах верхніх зближених листків, інколи ці листки дуже дрібні, тому все суцвіття схоже на одну верхівкову китицю, причому горішні квітки ортотропні, а решта – відхилені. Квітконіжки коротші або рівні за довжиною чашечці. Чашечка гола, у три або чотири рази коротша віночка, глибоко розсічена на широколанцетоподібні, поступово загострені й ортотропні частки. Віночок блакитно-фіалковий або фіалковий, рідко білий, на третину або набагато більше надрізаний на п'ять яйцеподібних, загострених, на краях із рідкими війками або майже голих лопатей. Коробочка гола, еліптична, поникла, із трьома порами біля основи.

У лісах, серед чагарників, індикатор свіжих та вологих сугрудів і грудів – $C_{2–3}$, $D_{2–3}$, заввишки 50–150 *см*, квітує VI–VIII, мезофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, весняно-літньозелений, напіврозетковий, короткокореневищний, boreostrop-m-sm-temp.$k_{1–3}$EURAS*.

Поширення в Україні: у лісових районах та Лісостепу.

Загальне поширення: Європа, Північна Америка, температна та тропічна частини Азії.

Господарське значення рослини: вітамінне, декоративне, медоносне, кормове, харчове (рис. 1.1044–1.1054).

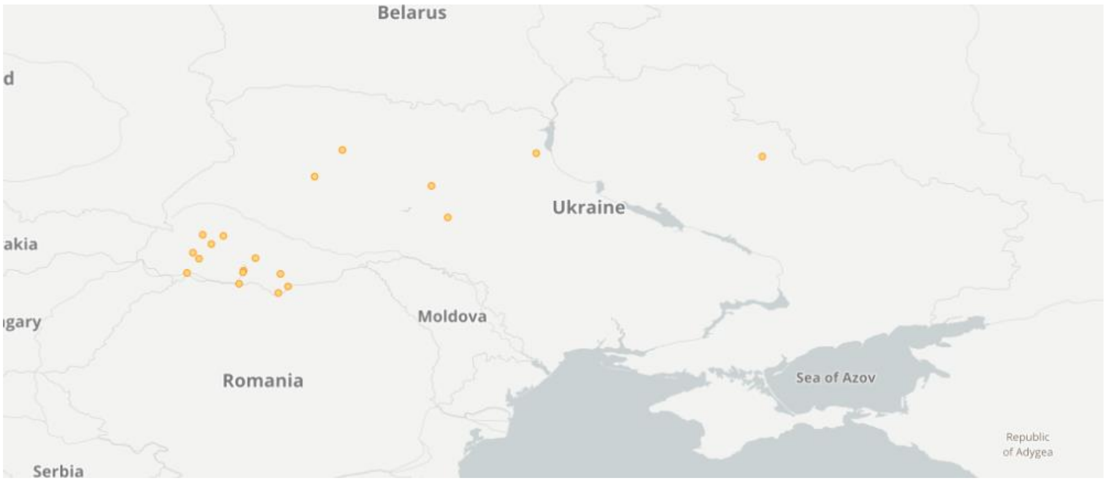

Рис. 1.1044. Ареал *Campanula latifolia* в Україні [Occurrences *Campanula latifolia*…, 2025]

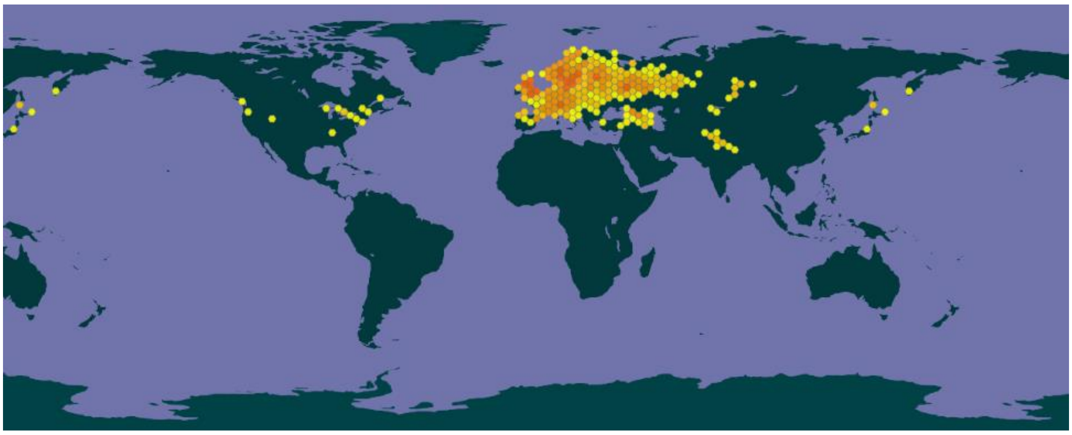

Рис. 1.1045. Ареал *Campanula latifolia* в світі [*Campanula latifolia*..., 2025]

Рис. 1.1046. *Campanula latifolia* [Oden, 2025]

Рис. 1.1047. Насінина *Campanula latifolia* [*Campanula latifolia*, 2023]

Рис. 1.1048. *Campanula latifolia* [Petzenbär, 2024]

Рис. 1.1049. *Campanula latifolia* [Oláh, 2024]

Рис. 1.1050. *Campanula latifolia* [Kaukonen, 2024]

Рис. 1.1051. *Campanula latifolia* [Lindman, 1922]

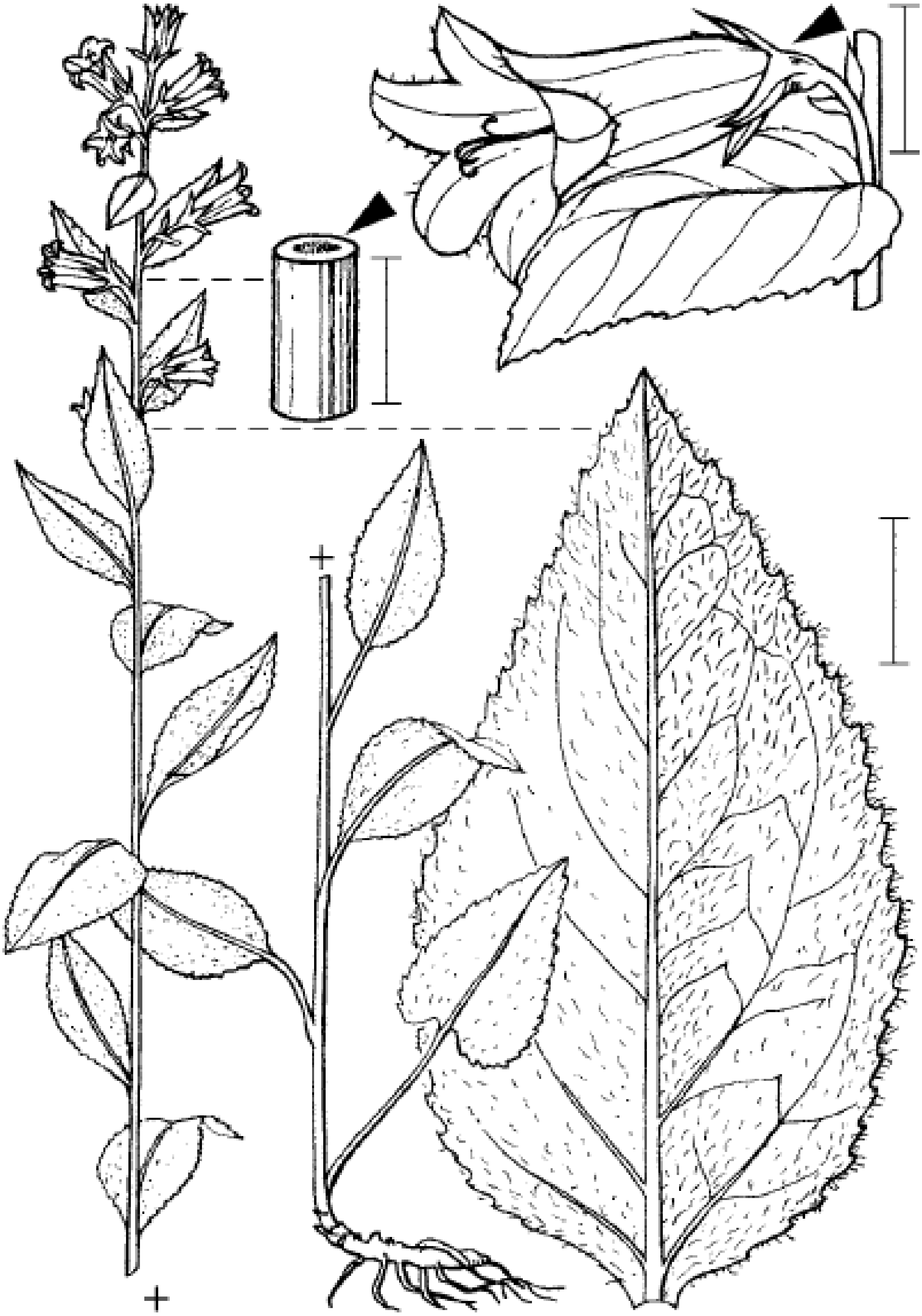

Рис. 1.1052. *Campanula latifolia* [Jäger et al., 2017]

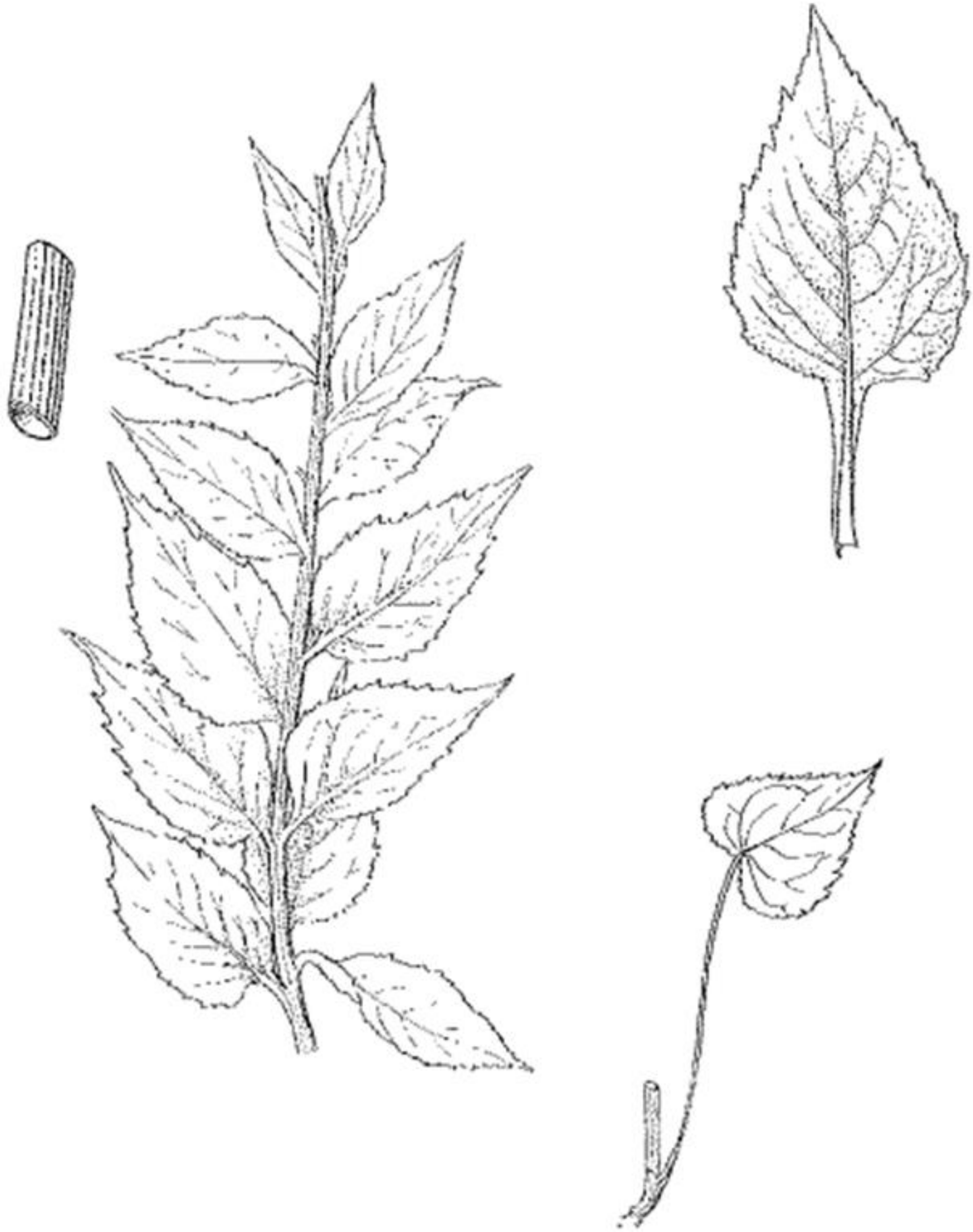

Рис. 1.1053. *Campanula latifolia* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Duplicatum ex Conservatorio
Botanico Genevensi

HERBARIUM J. BRIQUET.

Campanula latifolia Linn.

Habit. Bois de la Pointe d'Agay au dessus de l'Abbaye de Vallon. – Alpes Lémaniennes.
Août 1888. H. s. M. leg. J. Briquet.

S. F.
JARDIM BOTANICO DO RIO DE JANEIRO
Herb. N. 80411 Campanulaceae
Fam. Campanula latifolia L.
Nom. vulg.
Proced. França
Obs.
Col. J. Briquet Data 1888
Det. p. Data

Рис. 1.1054. *Campanula latifolia* [Briquet, 1888]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з коротким кореневищем.
2. Стебло прямостояче, опушене.
3. Листки чергові, нижні – яйцеподібні або яйцеподібно-ланцетні.
4. Суцвіття схоже на одну верхівкову китицю.
5. Чашечка гола, у три або чотири рази коротша віночка.
6. Віночок блакитно-фіалковий або фіалковий, рідко білий.
7. Плід коробочка.
8. У лісах, серед чагарників у лісових районах та Лісостепу.
9. Індикатор свіжих та вологих сугрудів і грудів – $C_{2–3}$, $D_{2–3}$.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи дзвоників широколистих (*Campanula latifolia*)?

2. Які особливості підземних органів дзвоників широколистих (*Campanula latifolia*)?

3. Які особливості має стебло дзвоників широколистих (*Campanula latifolia*)?

4. Які особливості листків дзвоників широколистих (*Campanula latifolia*)?

5. Які особливості мають квітки дзвоників широколистих (*Campanula latifolia*)?

6. Які особливості коробочки дзвоників широколистих (*Campanula latifolia*)?

7. Яким умовам місцезростання віддає перевагу дзвоники широколисті (*Campanula latifolia*)?

8. Які особливості поширення дзвоників широколистих (*Campanula latifolia*) на території України?

9. Які особливості загального поширення поросинця дзвоників широколистих (*Campanula latifolia*)?

10. Яке господарське значення дзвоників широколистих (*Campanula latifolia*)?

11. Індикатором якого типу лісорослинних умов є дзвоники широколисті (*Campanula latifolia*)?

***Campanula patula* – Дзвоники розлогі**

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Campanulaceae Дзвоникові
Campanula Дзвоники

Дворічна або багаторічна трав'яна рослина. Корінь невеликий, тонкий, білуватий, галузистий. Квітконосне стебло пряме, у горішній частині розгалужене, ледь ребристе, голе, у нижній – укрите короткими, донизу відігнутими волосками. Прикореневі та нижні стеблові листки оберненояйцеподібно-ланцетні або довгасто-лопаткоподібні, звужені в короткий черешок, на верхівці тупі або закруглені, на краях городчасто-зубчасті, решта – сидячі, поступово догори зменшуються, ланцетні або лінійно-ланцетні, загострені. Квітки зібрані на кінцях гілок у багатоквіткову горішню, розлогу, майже щиткоподібну волоть, квітконіжки вище середини з двома шилоподібними приквітками. Чашечка гладенька, з ланцетно-шилоподібними частками й між ними тупими виїмками. Віночок блакитнувато-фіалковий або фіалковий, лійкоподібно-дзвоникуватий, до половини розсічений на довгасто-яйцеподібні відігнуті лопаті. Плід – конічна тригнізда коробочка, на відстовбурченій ніжці, на верхівці відкривається трьома порами. Насінини еліптичні, пласкі, на краях до половини вузькокрилаті, жовто-брунатні, блискучі, з темним насінним рубчиком.

На луках, серед чагарників, на лісових галявинах, діагностичний вид синтаксонів *Arrhenatheretalia elatioris* Tx. 1931, *Molinio-Arrhenatheretea* Tx. 1937, індикатор свіжих сугрудів і грудів – C_2, D_2, заввишки 60–70 *см*, квітує V–VII, мезофіт, трав’яний малорічний монокарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, стрижневий, sm/mo-temp-b.oz$_{(1)–3}$-k$_1$EUR.

Поширення в Україні: на всій території, окрім південної частини Степу та Криму.

Загальне поширення: Європа, Нова Зеландія, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: лікарське (рис. 1.1055–1.1064).

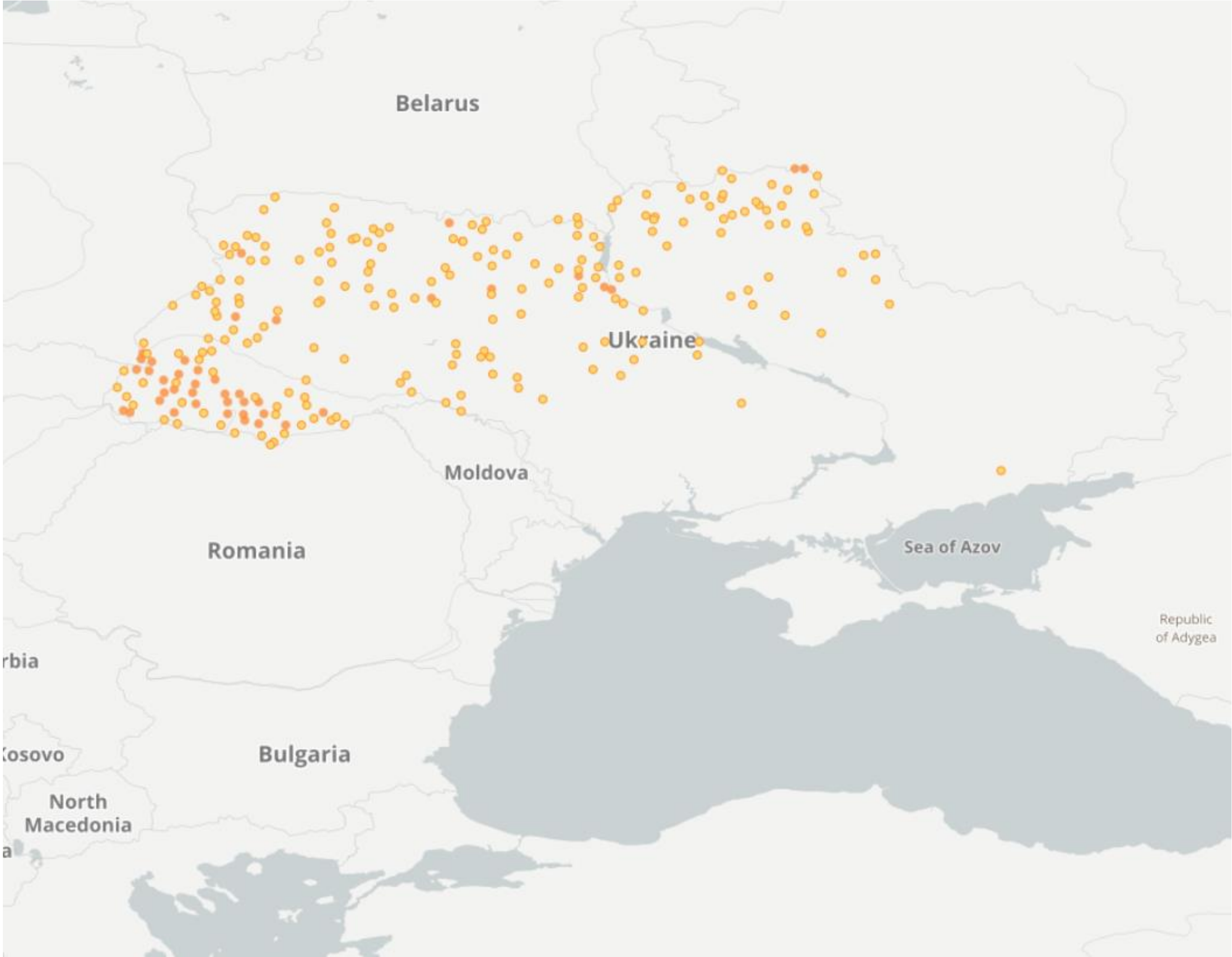

Рис. 1.1055. Ареал *Campanula patula* в Україні [Occurrences *Campanula patula*…, 2025]

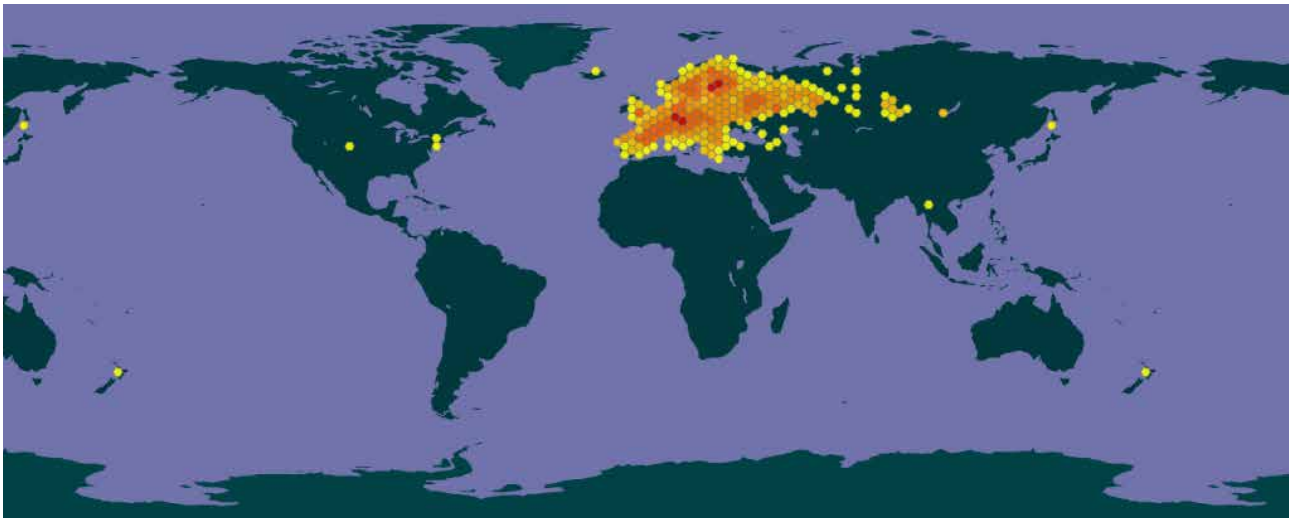

Рис. 1.1056. Ареал *Campanula patula* в світі [*Campanula patula*…, 2025]

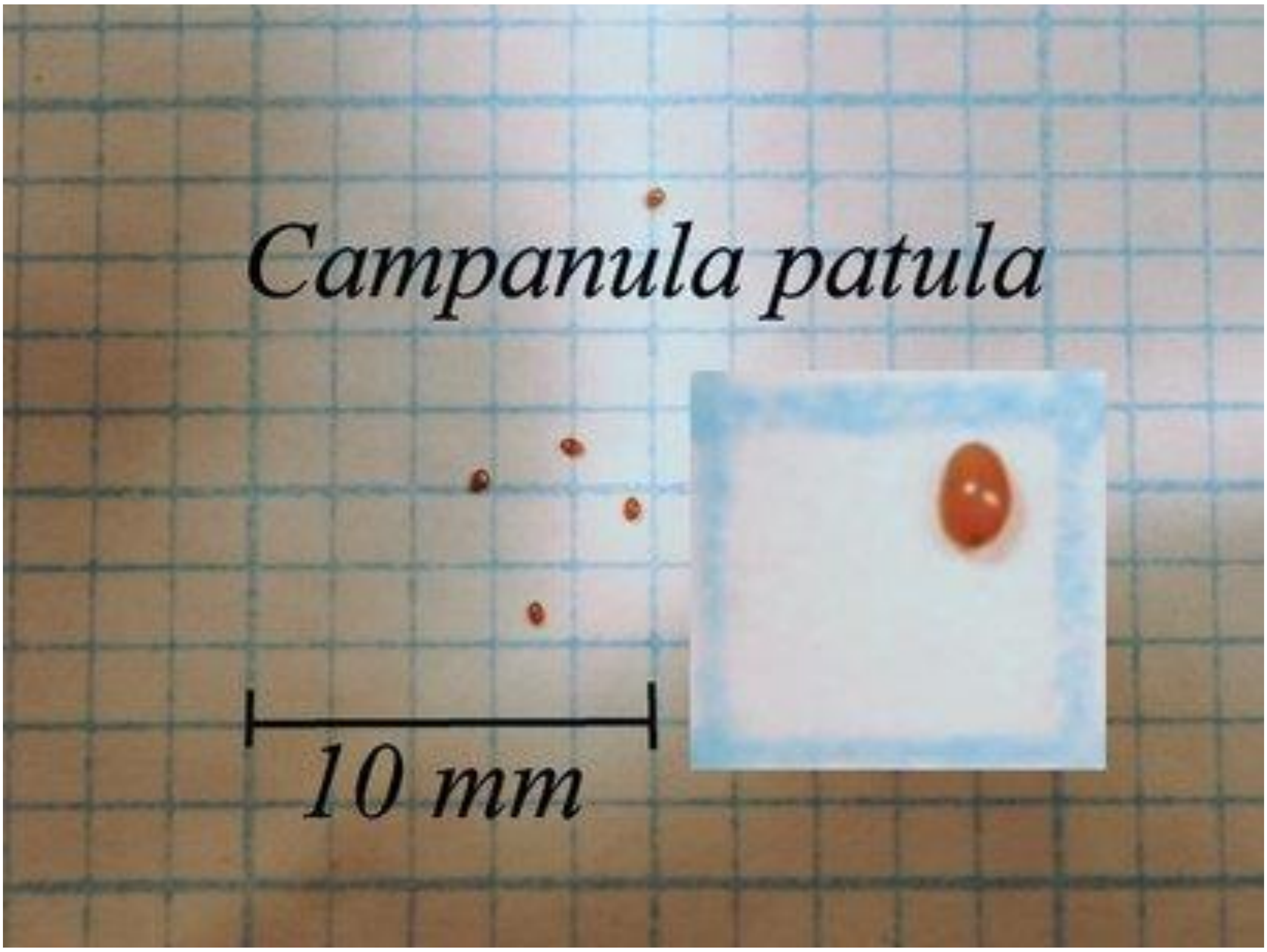

Рис. 1.1057. Насінина *Campanula patula* [*Campanula patula*, 2023]

Рис. 1.1058. *Campanula patula* [Menut, 2025]

Рис. 1.1059. *Campanula patula* [Noyer, 2024]

Рис. 1.1060. *Campanula patula* [Bernardwieser, 2024]

Рис. 1.1061. *Campanula patula* [Dmyuih, 2024]

Рис. 1.1062. *Campanula patula* [Lindman, 1922]

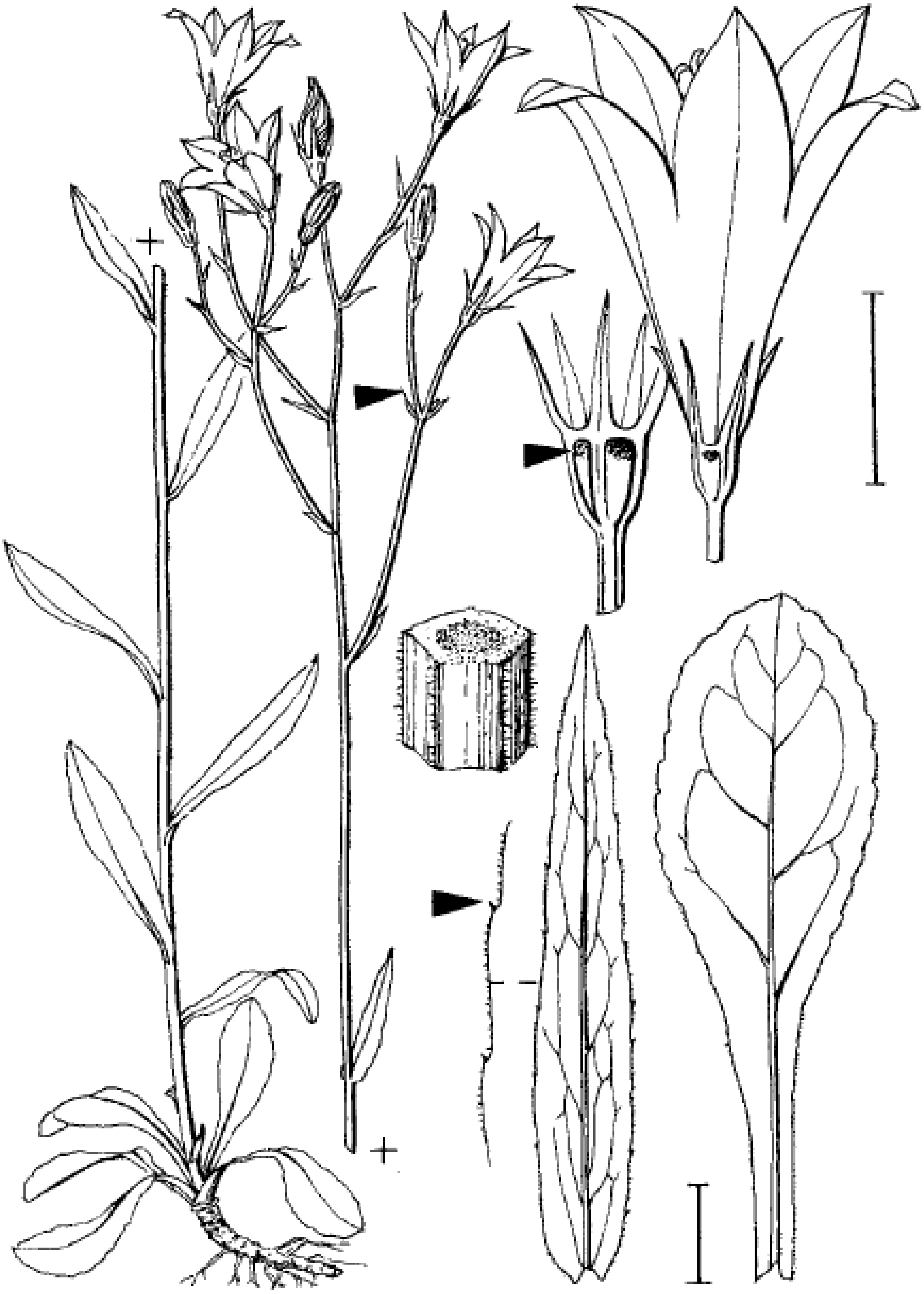

Рис. 1.1063. *Campanula patula* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1064. *Campanula patula* [Kanarsky, 2000]

Висновки

1. Дворічна або багаторічна трав'яна рослина з невеликим коренем.

2. Стебло пряме, у горішній частині ледь ребристе, голе, у нижній опушене.

3. Прикореневі та нижні стеблові листки оберненояйцеподібно-ланцетні.

4. Суцвіття щиткоподібна волоть.

5. Віночок блакитнувато-фіалковий або фіалковий.

6. Плід – конічна тригнізда коробочка

7. Трапляється на луках, серед чагарників, на лісових галявинах на всій території України, окрім південної частини Степу та Криму.

8. Індикатор свіжих сугрудів і грудів – C_2, $D_{2.}$.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи дзвоників розлогих (*Campanula patula*)?

2. Які особливості підземних органів дзвоників розлогих (*Campanula patula*)?

3. Які особливості має стебло дзвоників розлогих (*Campanula patula*)?

4. Які особливості листків дзвоників розлогих (*Campanula patula*)?

5. Які особливості насінини дзвоників розлогих (*Campanula patula*)?

6. Які особливості мають квітки дзвоників розлогих (*Campanula patula*)?

7. Які особливості плоду дзвоників розлогих (*Campanula patula*)?

8. Яким умовам місцезростання віддають перевагу дзвоники розлогі (*Campanula patula*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є дзвоники розлогі (*Campanula patula*)?

10. Які особливості поширення дзвоників розлогих (*Campanula patula*) на території України?

11. Які особливості загального поширення дзвоників розлогих (*Campanula patula*)?

12. Яке господарське значення дзвоників розлогих (*Campanula patula*)?

13. Індикатором якого типу лісорослинних умов є дзвоники розлогі (*Campanula patula*)?

Campanula persicifolia – Дзвоники персиколисті

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Campanulaceae Дзвоникові
Campanula Дзвоники

Багаторічна трав'яна рослина з повзучим кореневищем, короткокореневищна на луках, довгокореневищна в лісових фітоценозах. Квітконосне стебло ортотропне, ледь ребристе, переважно просте, голе або рідко ледь укрите короткими волосками. Листки дещо шкірясті, блискучі, прикореневі й нижні стеблові – оберненояйцеподібно-ланцетні або ланцетні, до основи поступово звужені в черешок, на краях із дрібними, віддаленими, тупими зубцями, решта – сидячі, ланцетні або лінійні, горішні – цілокраї. Квітки великі, нахилені, зібрані в кількості від двох до семи у верхівкову китицю, інколи стебло закінчується лише однією квіткою. Квітконіжки короткі з двома приквітками. Чашечка в два або два з половиною рази коротша віночка, гладенька або в нижній частині на зав'язі вкрита рідкими, потовщеними, білими волосками. Чашолистки ланцетні або ланцетно-лінійні, біля квіток відігнуті, з гострими виїмками між ними. Віночок ширкодзвоникуватий, фіалковий, рідко білий, на четверть або рідше на третину надрізаний на п'ять ширкотрикутних до верхівки короткозагострених лопатей. Приймочки довші за стовпчик. Плід – яйцеподібна коробочка, з десятьма жилками та трьома борозенками, прямостояча, відкривається трьома порами у верхній частині. Насінини яйцеподібні, плескаті, блискучі.

У лісах, серед чагарників, діагностичний вид синтаксонів *Betonico officinalis-Trifolietum pannonici* (Derzhypilsky et al. 2011) Zajac et al. 2016 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 6520), *Epilobio angustifolii-Calamagrostietum arundinaceae* (Šmarda ex Šmarda et al. 1971) Kliment 1995, *Quercion petraeae* Issler 1931, *Serratulo-Pinetum* (Matuszkiewicz 1981) J. Matuszkiewicz 1988, *Trifolio-Geranietea sanguinei* T. Müller 1962, *Veronico incanae-Pinetum* Bulokhov et Solomeshch 2003, в угрупованнях, занесених до Зеленої книги України (2021): *Querceta roboris* з домінуванням *Cotinus coggygria*, охороняється на території Дніпропетровської, Донецької, Луганської, Одеської, Сумської, Харківської, Хмельницької областей, індикатор свіжих сугрудів та грудів – C_2, D_2, заввишки 30–80 *см*, квітує VI–VII, мезофіт, трав'яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, коротко- або довгокореневищний, sm/(mo)-temp.oz$_{2-3}$EUR.

Поширення в Україні: на всій території, окрім південних степових районів.

Загальне поширення: Африка, Європа, Нова Зеландія, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: вітамінне, декоративне, харчове (рис. 1.1065–1.1075).

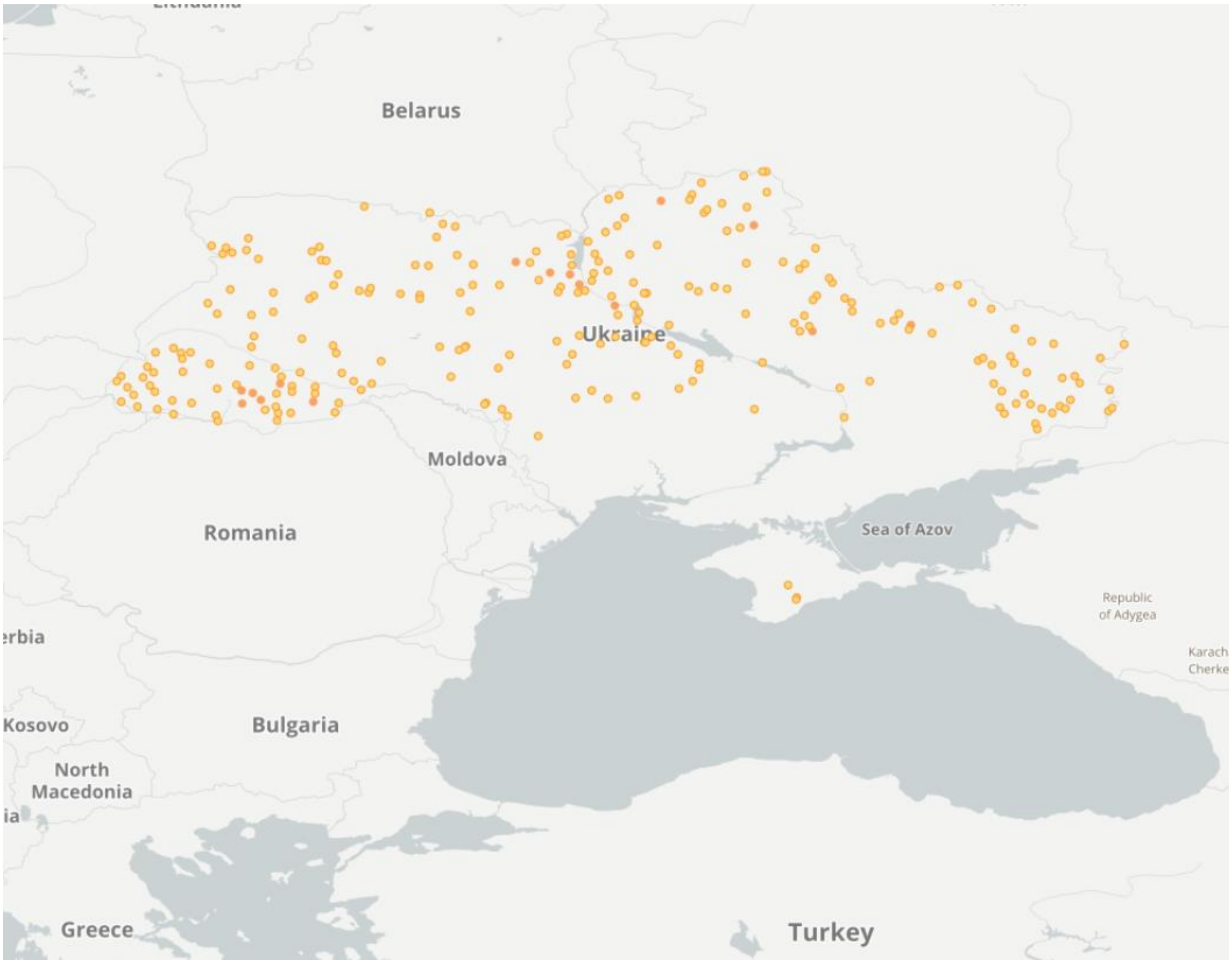

Рис. 1.1065. Ареал *Campanula persicifolia* в Україні [Occurrences *Campanula persicifolia*…, 2025]

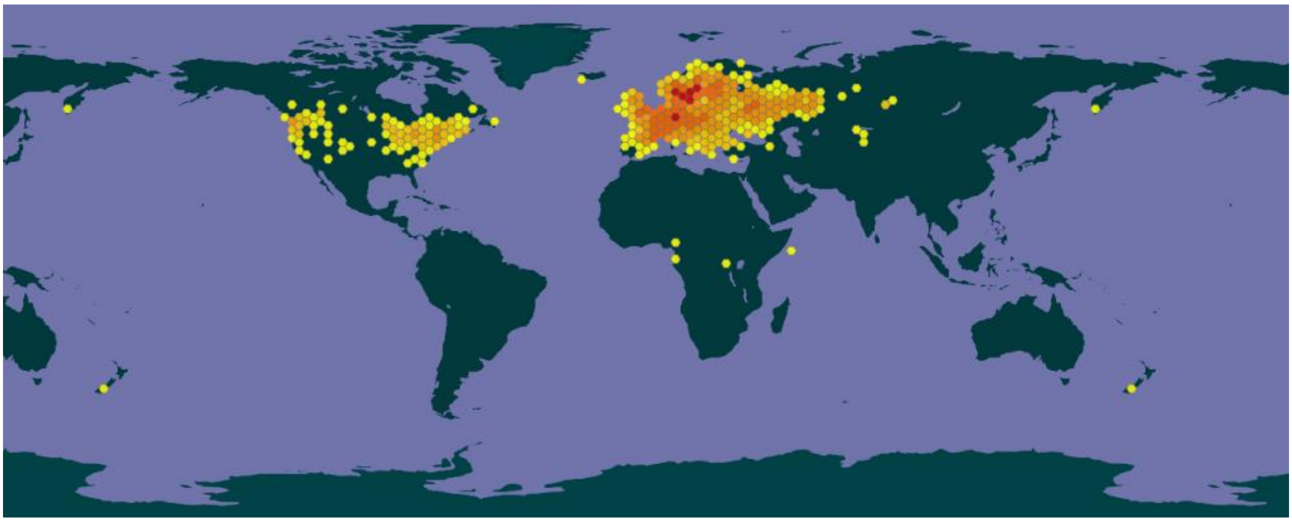

Рис. 1.1066. Ареал *Campanula persicifolia* в світі [*Campanula persicifolia…,* 2025]

Рис. 1.1067. Насінина *Campanula persicifolia* [*Campanula persicifolia*, Peach-leaved Bellflower…, 2025]

Рис. 1.1068. *Campanula persicifolia* [Mikić, 2024]

Рис. 1.1069. *Campanula persicifolia* [Mikić, 2024a]

Рис. 1.1070. *Campanula persicifolia* [Kastelijn, 2025]

Рис. 1.1071. *Campanula persicifolia* [Orest, 2021]

Рис. 1.1072. *Campanula persicifolia* [Lindman, 1922]

Рис. 1.1073. *Campanula persicifolia* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1074. *Campanula persicifolia* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Campanula persicifolia L.
Тернопільська обл., Бережанський р-н,
східні околиці с. Волощина, біля хутора Раків.
Остепнені луки на південно-західному схилі.
Проектований заказник.
22.06.2007 Leg. О.Кагало, Н.Скібіцька, Н.Паньків, І.Беднарська
17.07.2012 Det. N. Sytschak
26183
HERBARIUM A.KAGALO & N.SYTSCHAK
INSTITUTUM OECOLOGIAE CARPATORUM NAS UKRAINAE
(LWKS)

Рис. 1.1075. *Campanula persicifolia* [Kahalo et al., 2007]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з повзучим кореневищем.

2. Квітконосне стебло ортотропне, ледь ребристе, голе або опушене.

3. Листки дещо шкірясті, блискучі, прикореневі оберненояйцеподібно-ланцетні.

4. Квітки великі, із ширококдзвоникуватим, фіалковим або рідко білим віночком, суцвіття верхівкова китиця.

5. Плід – яйцеподібна коробочка

6. Трапляється в лісах, серед чагарників на всій території, окрім південних степових районів України.

7. Індикатор свіжих сугрудів та грудів – C_2, D_2.

8. Трапляється в угрупованнях, занесених до Зеленої книги України (2021).

9. Охороняється на регіональному рівні.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи мають дзвоники персиколисті (*Campanula persicifolia*)?

2. Які особливості підземних органів дзвоників персиколистих (*Campanula persicifolia*)?

3. Які особливості має стебло дзвоників персиколистих (*Campanula persicifolia*)?

4. Які особливості листків дзвоників персиколистих (*Campanula persicifolia*)?

5. Які особливості плоду дзвоників персиколистих (*Campanula persicifolia*)?

6. Які особливості мають квітки дзвоників персиколистих (*Campanula persicifolia*)?

7. Які особливості насінини дзвоників персиколистих (*Campanula persicifolia*)?

8. Яким умовам місцезростання віддають перевагу дзвоників персиколистих (*Campanula persicifolia*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є дзвоники персиколисті (*Campanula persicifolia*)?

10. Які особливості поширення дзвоників персиколистих (*Campanula persicifolia*) на території України?

11. Які особливості загального поширення дзвоників персиколистих (*Campanula persicifolia*)?

12. Яке господарське значення дзвоників персиколистих (*Campanula persicifolia*)?

13. Індикатором якого типу лісорослинних умов є дзвоники персиколисті (*Campanula persicifolia*)?

14. На території яких областей України охороняються дзвоники персиколисті (*Campanula persicifolia*)?

***Campanula rotundifolia* – Дзвоники круглолисті**

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Campanulaceae Дзвоникові
Campanula Дзвоники

Багаторічна трав’яна рослина зі сланким тонким галузистим кореневищем та кількома квітконосними та вкороченими пагонами без квіток, зазвичай голі або в нижній частині опушені. Квітконосні пагони прості або галузисті з густо сидячими почерговими листками. Усі листки гладенькі, прикореневі та листки укорочених пагонів без квіток на довгих черешках, ниркоподібно-закруглені або серцеподібно-яйцеподібні, з великими зубцями або цілокраї, нерідко під час квітування в’януть та відмирають. Нижні стеблові листки ланцетні, лінійно-ланцетні або вузьколінійні, на краях городчасто-пилчасті, а верхні – лінійні з ледь загнутими цілісними краями. Квітки на довгих квітконіжках, нахилені або пониклі, зібрані в негусту волоть або їх декілька, рідко поодинокі. Чашечка з п’яти лінійно-шилоподібних, біля основи одна від одної віддалених, притиснулих до віночка або ледь відігнутих часток. Віночок синій або рідко білий, ширакодзвоникуватий, на четверть або на третину надрізаний на широкі, догори короткозагострені лопаті. Коробочка повисла, за дозрівання відкривається біля основи трьома порами.

У лісах, серед чагарників, на крайових частинах лісів, діагностичний вид синтаксонів *Koelerio-Corynephoretea canescentis* Klika in Klika et novák 1941, *Nardo-Agrostion tenuis* Sillinger 1933, *Violion caninae* Schwickerath 1944, охороняється на території Дніпропетровської області, індикатор свіжих борів та суборів – A_2, B_2, заввишки 10–65 *см*, квітує VII–IX, мезофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, довгокореневищний, m/moAM+(sm/mo)-temp-arct.oz$_{1–3}$EUR-WSIB-AM.

Поширення в Україні: часто на всій території, окрім південної частини Степу й Криму.

Загальне поширення: Австралія, Африка, Європа, Нова Зеландія, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: вітамінне, декоративне, медоносне (рис. 1.1076–1.1085).

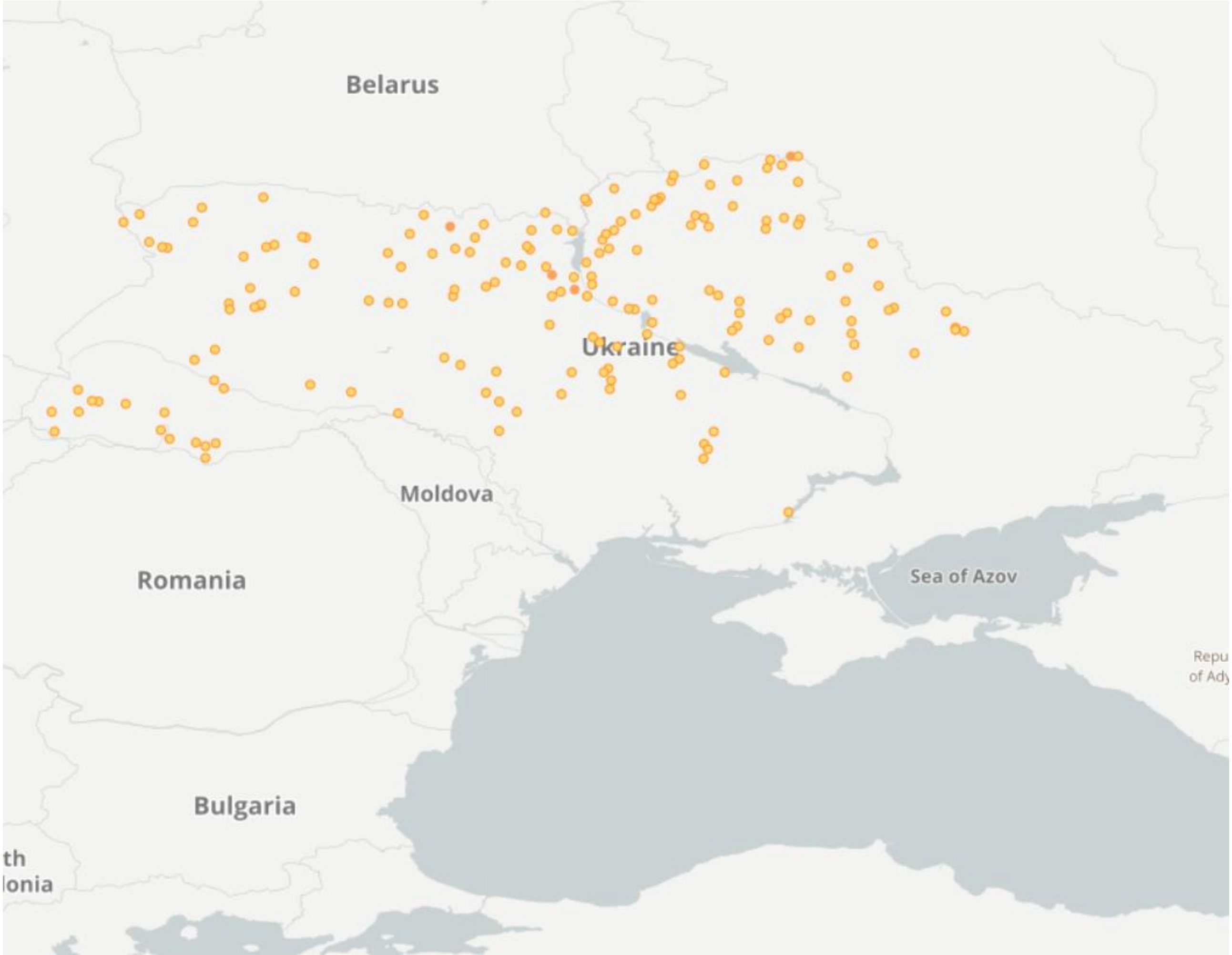

Рис. 1.1076. Ареал *Campanula rotundifolia* [Occurrences *Campanula rotundifolia…*, 2025]

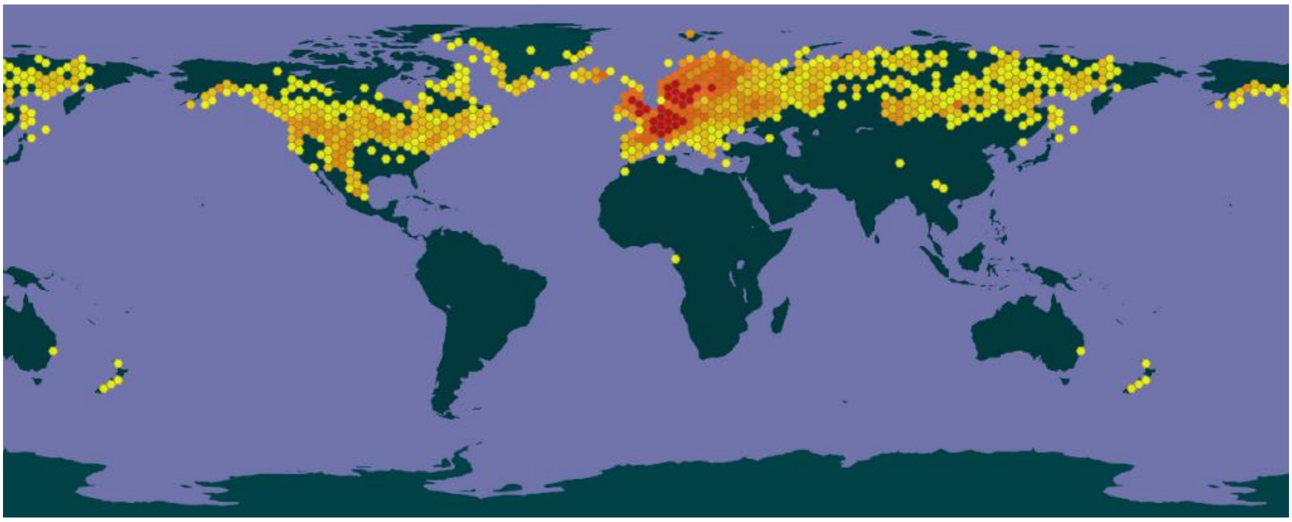

Рис. 1.1077. Ареал *Campanula rotundifolia* [*Campanula rotundifolia…*, 2025]

Рис. 1.1078. Насінина *Campanula rotundifolia* [Dziuk, 2011]

Рис. 1.1079. *Campanula rotundifolia* [Martin, 2025]

Рис. 1.1080. *Campanula rotundifolia* [Dippell, 2024]

Рис. 1.1081. *Campanula rotundifolia* [Finchuk, 2023]

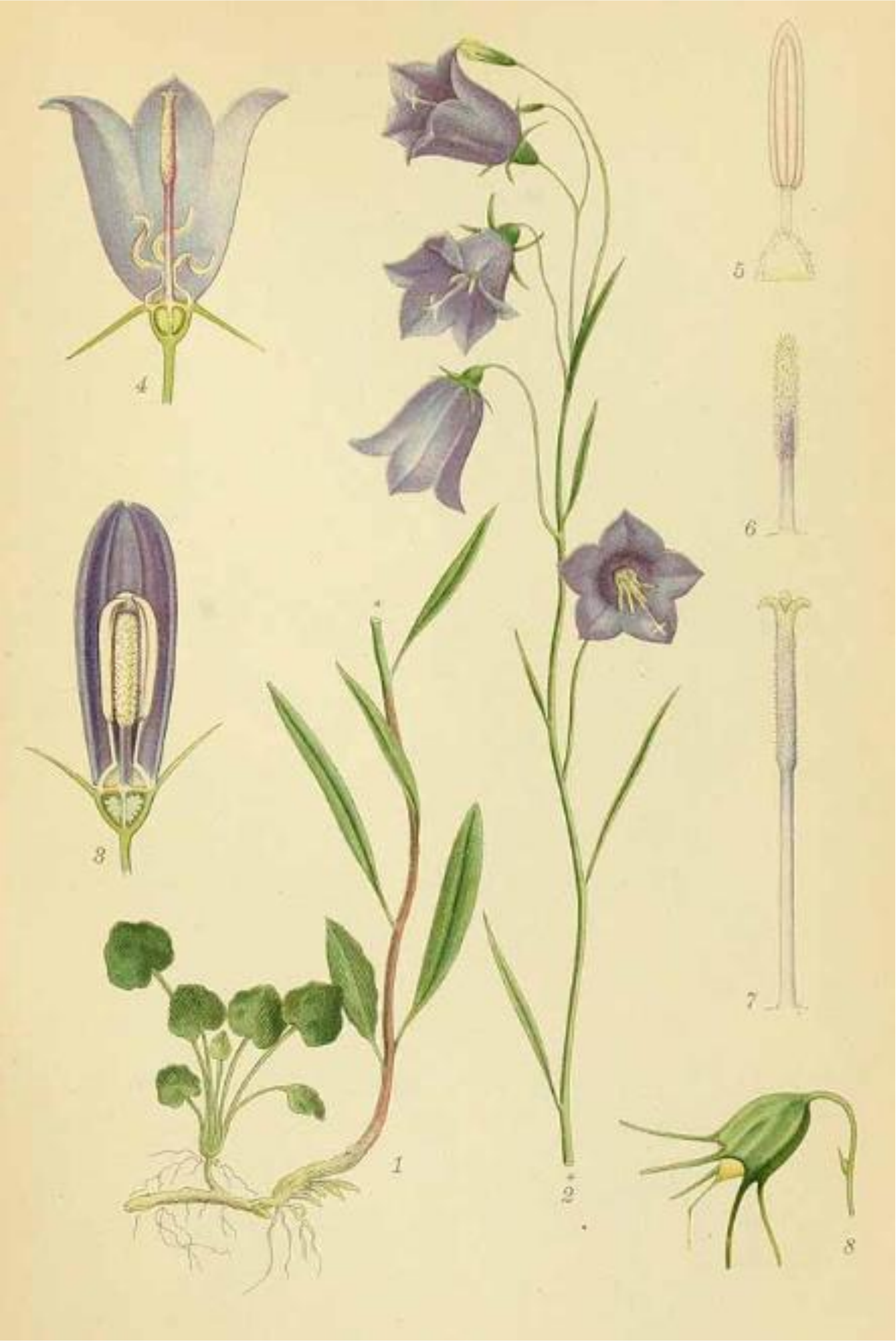

Рис. 1.1082. *Campanula rotundifolia* [Lindman, 1922]

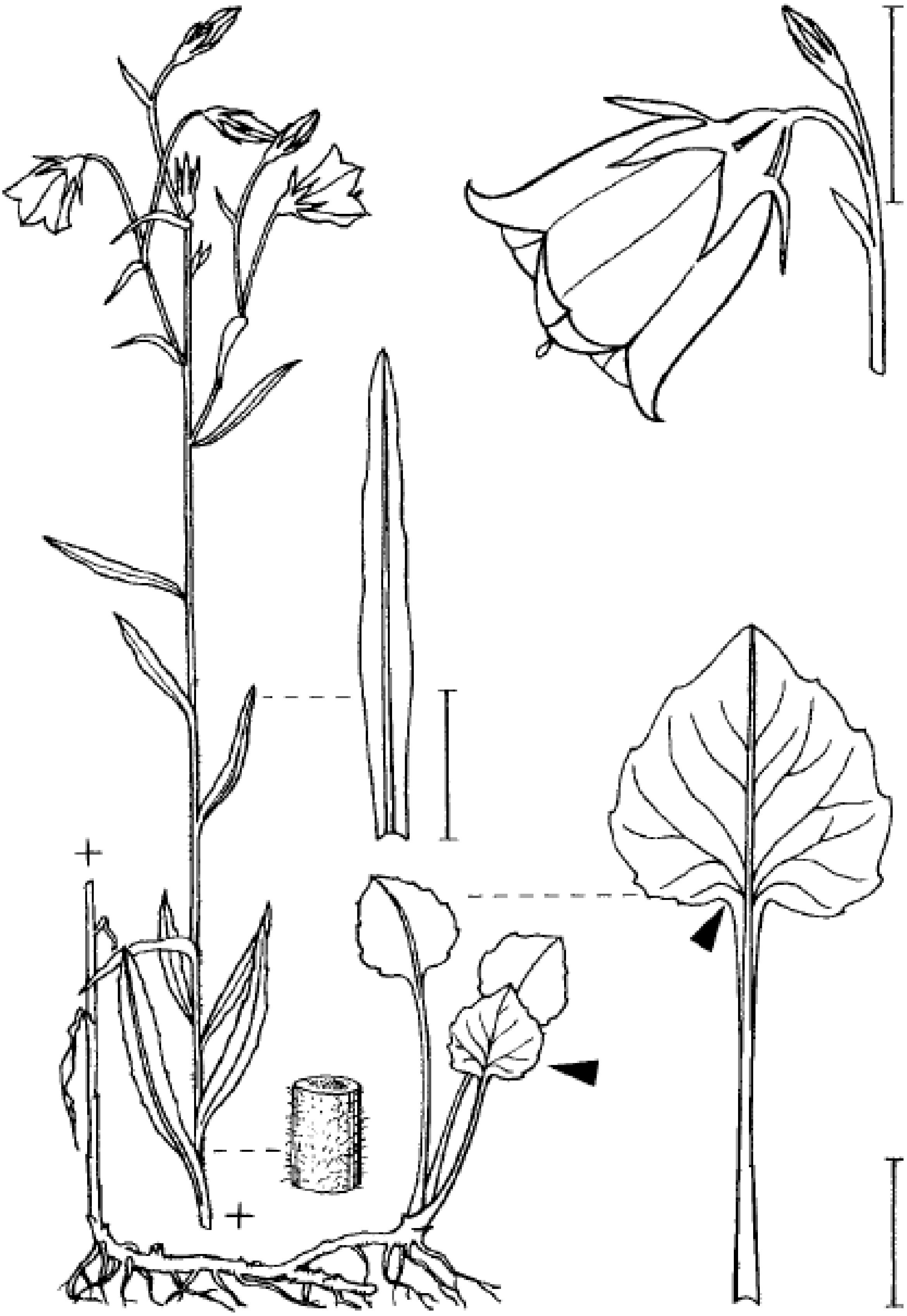

Рис. 1.1083. *Campanula rotundifolia* [Jäger et al., 2017]

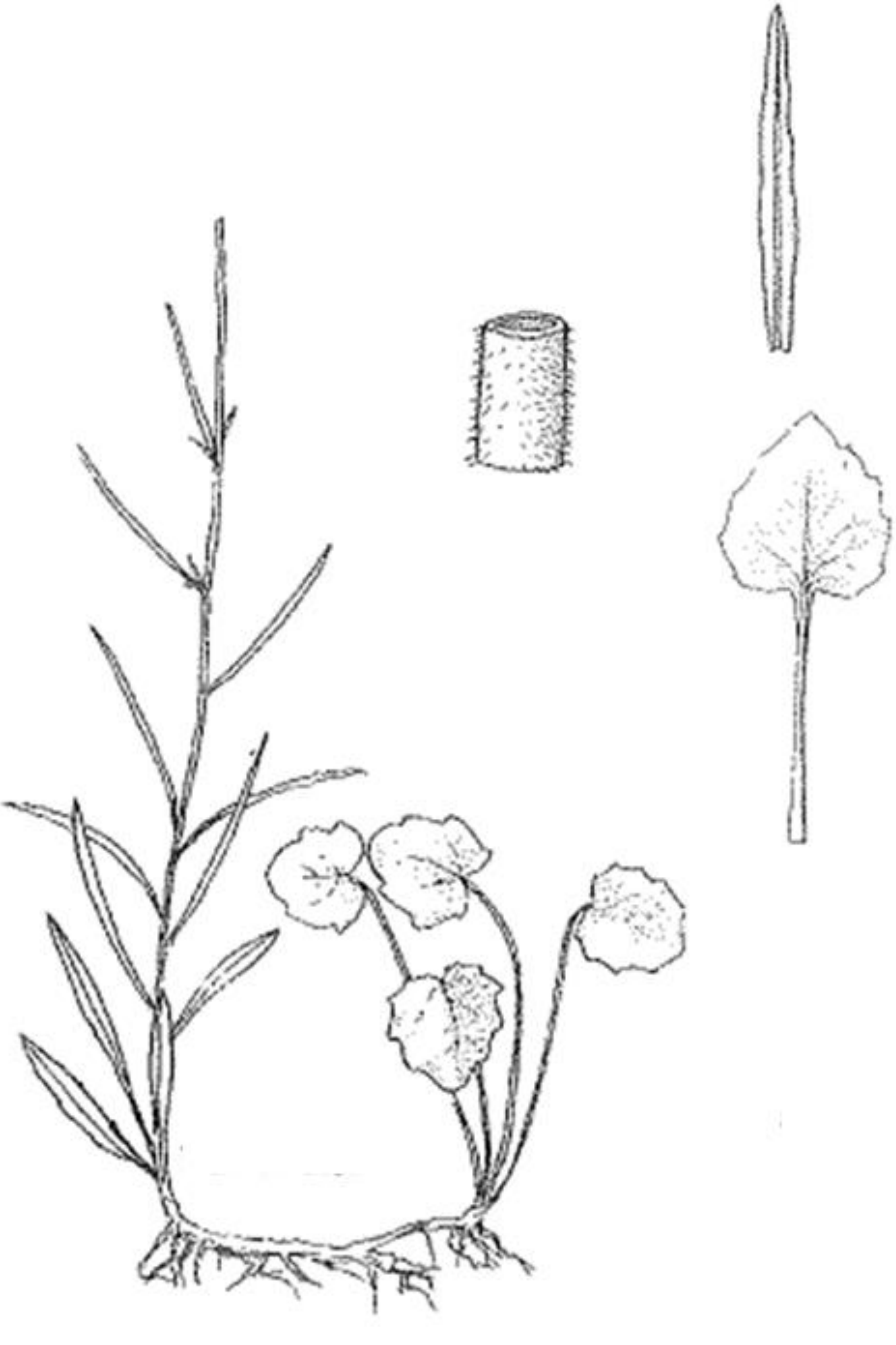

Рис. 1.1084. *Campanula rotundifolia* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1085. *Campanula rotundifolia* [Nelle, et al., 2012]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина зі сланким кореневищем.
2. Стебло зазвичай голе або в нижній частині опушене.
3. Листки сидячі, почергові, без опушення.
4. Квітки на довгих квітконіжках, віночок синій або інколи білий.
5. Суцвіття негуста волоть.
6. Плід коробочка.
7. Трапляється у лісах, серед чагарників, на крайових частинах лісів на всій території України, окрім південної частини Степу й Криму.
8. Індикатор свіжих борів та суборів – A_2, B_2.
9. Охороняється на регіональному рівні.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи дзвоників круглолистих (*Campanula rotundifolia*)?
2. Які особливості підземних органів дзвоників круглолистих (*Campanula rotundifolia*)?
3. Які особливості має стебло дзвоників круглолистих (*Campanula rotundifolia*)?
4. Які особливості листків дзвоників круглолистих (*Campanula rotundifolia*)?
5. Які особливості мають квітки дзвоників круглолистих (*Campanula rotundifolia*)?
6. Які особливості плоду дзвоників круглолистих (*Campanula rotundifolia*)?
7. Яким умовам місцезростання віддають перевагу дзвоники круглолисті (*Campanula rotundifolia*)?
8. Діагностичним видом яких синтаксонів є дзвоники круглолисті (*Campanula rotundifolia*)?
9. Індикатором якого типу лісорослинних умов є дзвоники круглолисті (*Campanula rotundifolia*)?
10. Які особливості поширення дзвоників круглолистих (*Campanula rotundifolia*) на території України?
11. Які особливості загального поширення дзвоників круглолистих (*Campanula rotundifolia*)?
12. Яке господарське значення дзвоників круглолистих (*Campanula rotundifolia*)?
13. На території яких областей України охороняються дзвоники круглолисті (*Campanula rotundifolia*)?

Campanula sibirica – Дзвоники сибірські

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Campanulaceae Дзвоникові
Campanula Дзвоники

Дворічна трав’яна рослина, укрита цупкими відстовбурченими волосками. Корінь веретеноподібний, потовщений, галузистий. Квітконосний пагін прямий, порівняно галузистий, ребристий, на ребрах часто червонуватий. Кореневі та нижні стеблові листки довгасто-лопаткоподібні, звужені в черешок, із тупою або закругленою верхівкою, решта – довгасто-ланцетні або лінійні, сидячі або стеблообгортні, загострені, до верхівки стебла вужчі й коротші. Усі листки на краях дещо хвилясті та невиразно городчасто-зубчасті й лише на верхівках майже цілокраї. Квітки нахилені або частково пониклі, розташовані на довгих квітконіжках і зібрані в багатоквіткову верхівкову вузьку волоть. Квітконіжки вище середини з двома ланцетними приквітками. Чашечка в три або чотири рази коротша віночка, укрита цупкими, біля основи розширеними волосками. Частки чашечки лінійно-ланцетні, дещо довші за розташованих між ними, відігнутих донизу прикриваючих зав’язь проміжних часток. Віночок блакитнувато-фіалковий, фіалковий або рожевий і рідко білий, вузькодзвоникуватий, іззовні на жилках дещо вкритий волосками, усередині голий, на четверть розсічений на яйцеподібні, загострені, на краях гладенькі лопаті. Коробочка сірувато-бура, відкривається біля основи трьома порами. Насінини довгасті, блискучі, сірувато-брунатні або жовтуваті, інколи дещо кутасті, дрібні.

На луках, схилах, серед чагарників, інколи в посівах, діагностичний вид синтаксонів *Bromo pannonici-Festucion csikhegyensis* Zólyomi 1966 corr. Mucina in Di Pietro et al. 2015, *Festuco-Brometea* Br.-Bl. et Tx. ex Soó 1947, *Gypsophilo oligospermae-Campanuletum sibiricae* Romashchenko et al. 1996 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 6210), *Lembotropido nigricantis-Potentilletum arenariae* Kukovitsa et al. ex Kukovitsa in Solomakha 1995 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 6210), *Stipo pulcherrimae-Pinetum sylvestris* Didukh 2003, охороняється на території Житомирської області, заввишки 20–80 *см*, квітує V–VIII, мезоксерофіт, трав’яний малорічний монокарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, стрижневий, sm-(temp).$k_{(1)-2}$EUR-WSIB.

Поширення в Україні: на всій території, на заході та в південій частині Степу рідко.

Загальне поширення: Північна Америка, температна частина Азії, Європа.

Господарське значення рослини: медоносне (рис. 1.1086–1.1093).

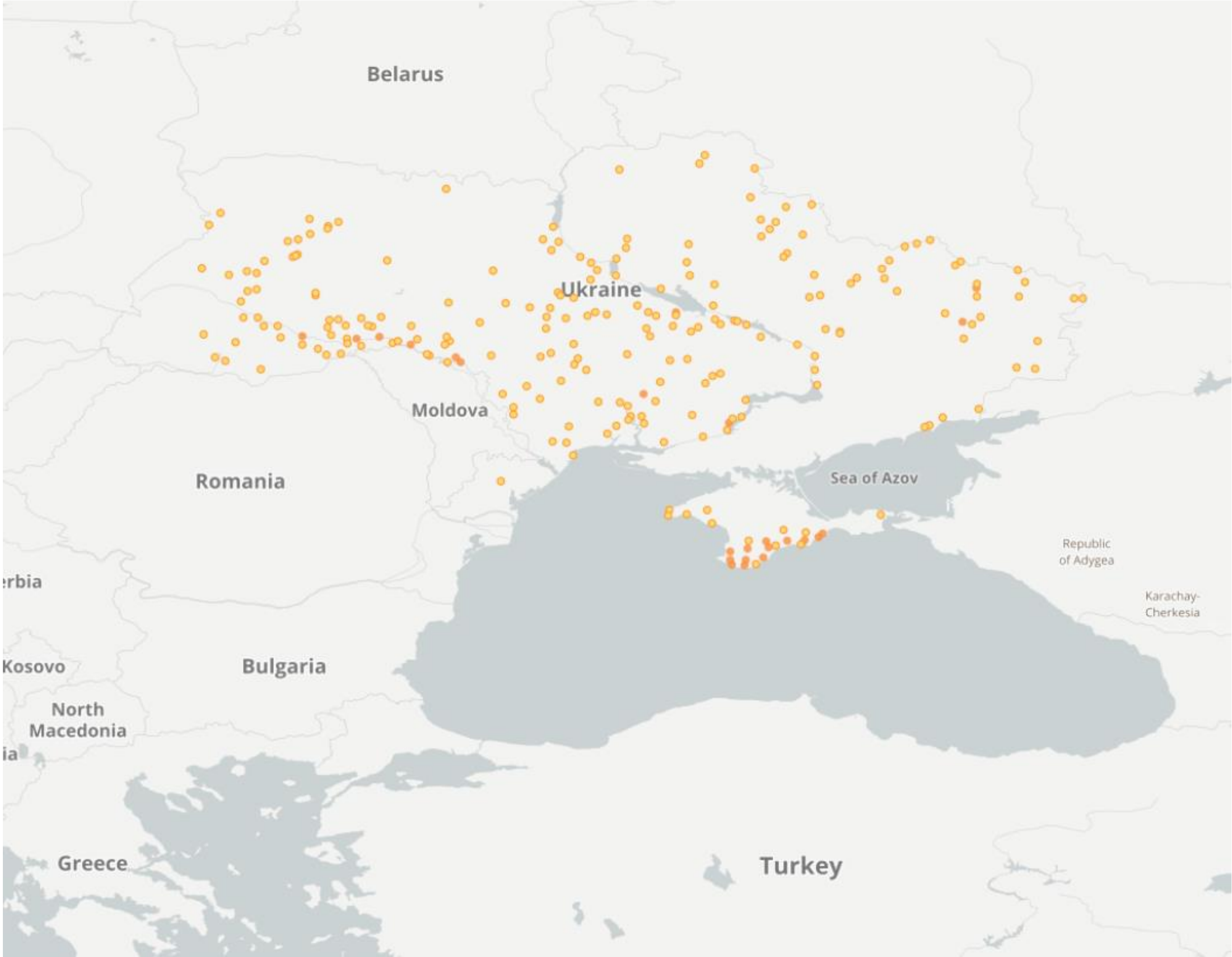

Рис. 1.1086. Ареал *Campanula sibirica* в Укаїні [Occurrences *Campanula sibirica* ..., 2025]

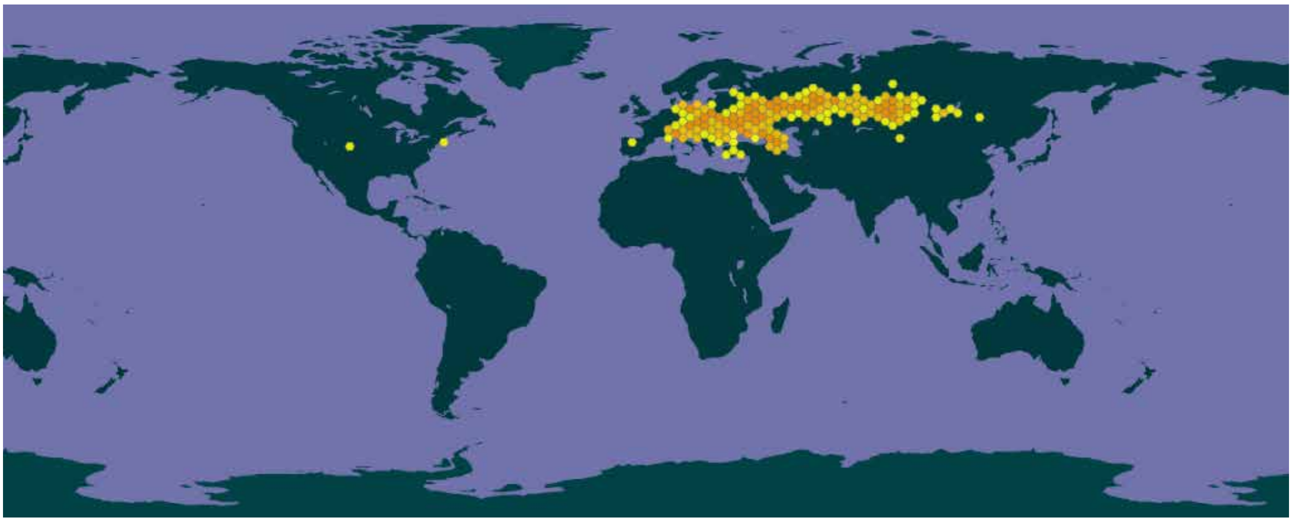

Рис. 1.1087. Ареал *Campanula sibirica* в світі [*Campanula sibirica*…, 2025]

Рис. 1.1088. *Campanula sibirica* [Kovalchuk, 2009]

Рис. 1.1089. *Campanula sibirica* [Almerj, 2024]

Рис. 1.1090. *Campanula sibirica* [Yurechko, R. 2019]

Рис. 1.1091. *Campanula sibirica* [Revue horticole, 1861]

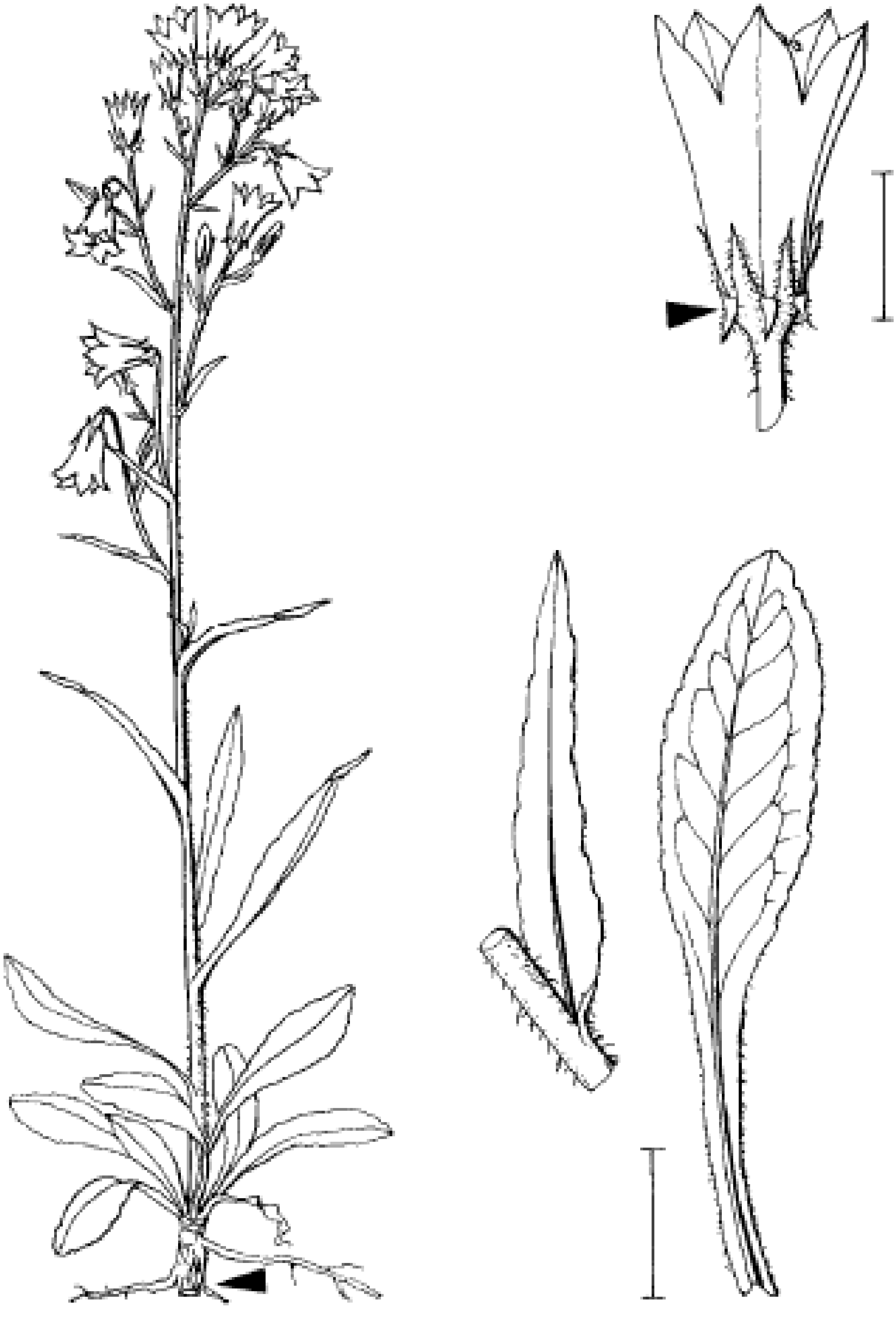

Рис. 1.1092. *Campanula sibirica* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1093. *Campanula sibirica* [Reichardt, 1865]

Висновки

1. Дворічна трав’яна рослина, опушена з веретеноподібним коренем.
2. Стебло пряме, ребристе, на ребрах червонувате.
3. Листки на краях дещо хвилясті, прикореневі – довгасто-лопаткоподібні.
4. Квітки нахилені або частково поникли.
5. Віночок блакитнувато-фіалковий, фіалковий або рожевий, інколи білий.
6. Суцвіття волоть.
7. Плід коробочка.
8. Трапляється на луках, схилах, серед чагарників, інколи в посівах, на всій території України.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи дзвоників сибірських (*Campanula sibirica*)?
2. Які особливості підземних органів дзвоників сибірських (*Campanula sibirica*)?
3. Які особливості має стебло дзвоників сибірських (*Campanula sibirica*)?
4. Які особливості листків дзвоників сибірських (*Campanula sibirica*)?
5. Які особливості насінини дзвоників сибірських (*Campanula sibirica*)?
6. Які особливості мають квітки дзвоників сибірських (*Campanula sibirica*)?
7. Які особливості коробочки дзвоників сибірських (*Campanula sibirica*)?
8. Яким умовам місцезростання віддають перевагу дзвоники сибірські (*Campanula sibirica*)?
9. Діагностичним видом яких синтаксонів є дзвоники сибірські (*Campanula sibirica*)?
10. Які особливості поширення дзвоників сибірських (*Campanula sibirica*)?
11. Які особливості загального поширення дзвоників сибірських (*Campanula sibirica*)?
12. Яке господарське значення дзвоників сибірських (*Campanula sibirica*)?
13. На території яких областей України охороняються дзвоники сибірські (*Campanula sibirica*)?

Campanula trachelium – Дзвоники краpиволисті

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Campanulaceae Дзвоникові
Campanula Дзвоники

Багаторічна трав’яна рослина з потовщеним, коротким, косо спрямованим кореневищем. Квітконосний пагін простий, гостроребристий, укритий рідкими, короткими, цупкими, відстовбурченими волосками. Листки великозубчасті й пилчасті по краю, укриті короткими та рідкими волосками, особливо на жилках зісподу. Нижні стеблові листки з довгими черешками та широкосерцеподібною, угорі загостреною пластинкою, середні – на коротких черешках, трикутно-яйцеподібні, ледь серцеподібні, горішні – сидячі, ланцетні, до обох кінців загострені. Квітки на квітконіжках, у кількості від однієї до трьох, розташовані в пазухах зближених горішніх листків та утворюють улиснене китицеподібне або волотеподібне суцвіття. Чашечка гола, лише широколанцетні чашолистки війчасті. Віночок широкодзвоникуватий, блакитнувато-фіалковий, рідко білий, на третину або глибше надрізаний на п’ять яйцеподібних, загострених, на краях війчастих лопатей. Плід – коробочка, зазвичай укрита цупкими волосками, за дозрівання утворює біля своєї основи три пори.

У лісах, на крайових частинах лісів, серед чагарників, діагностичний вид синтаксонів *Carpinion betuli* Issler 1931, *Carpino-Fagetea sylvaticae* Jakucs ex Passarge 1968, *Euonymo verrucosae-Fagetum* Onyshchenko 2017 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 91F0), *Fagion sylvaticae* Luquet 1926, *Vicietum sylvaticae* Oberd. et T. Müller in T. Müller 1962 – рідкісне угруповання, вид охороняється на території Дніпропетровської, Донецької, Запорізької та Луганської областей, індикатор свіжих сугрудів і грудів – C_2, D_2, заввишки 40–100 *см*, квітує VI–VII, мезофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, (m)/mo-sm/mo-temp.oz$_{1-3}$EUR-(WSIB).

Поширення в Україні: майже на всій території, окрім півдня Степу, у Гірському Криму досить рідко.

Загальне поширення: Африка, Європа, Західний Сибір, Нова Зеландія, Північна Америка.

Господарське значення рослини: декоративне, харчове (рис. 1.1094–1.1102).

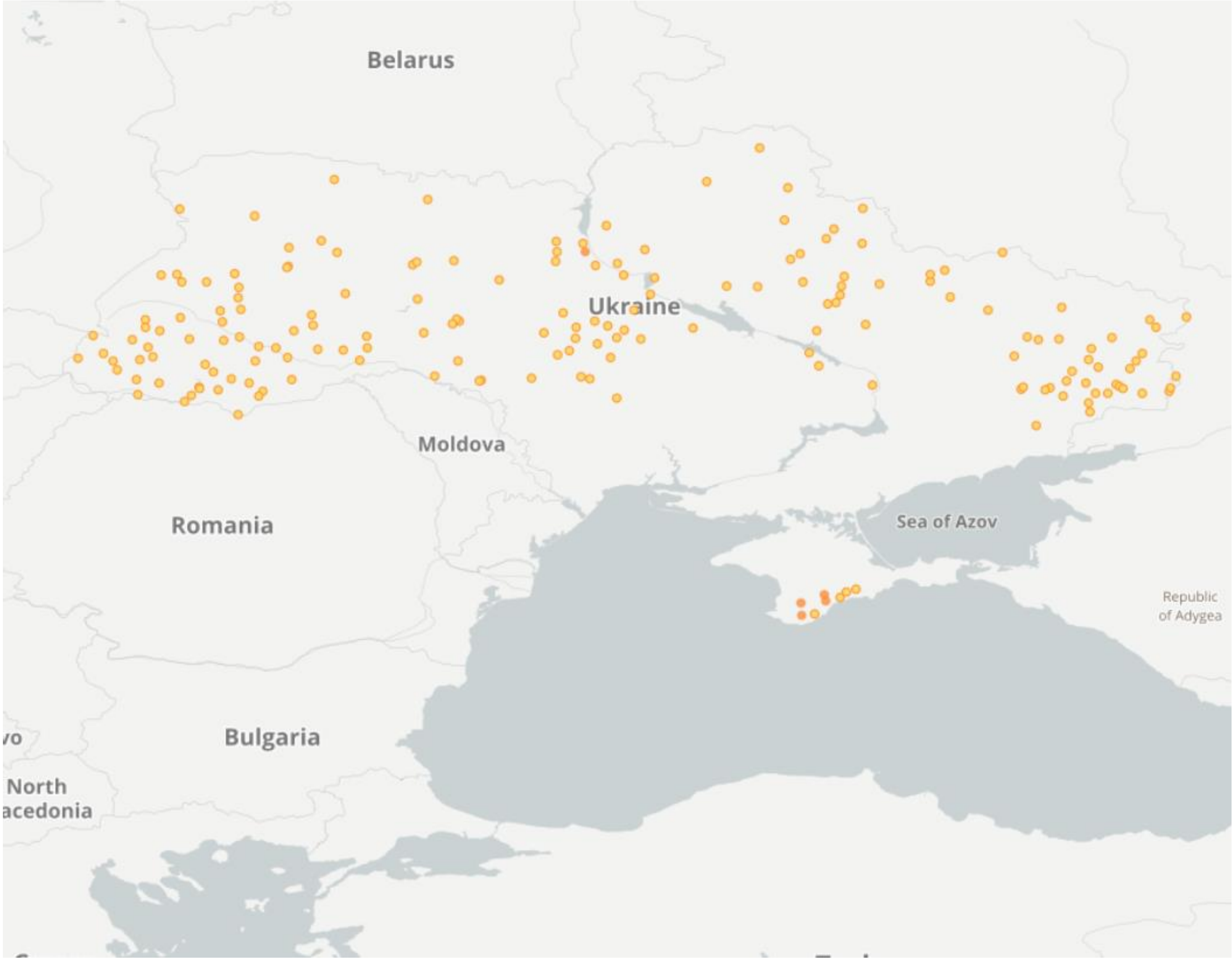

Рис. 1.1094. Ареал *Campanula trachelium* в Україні [Occurrences *Campanula trachelium*…, 2025]

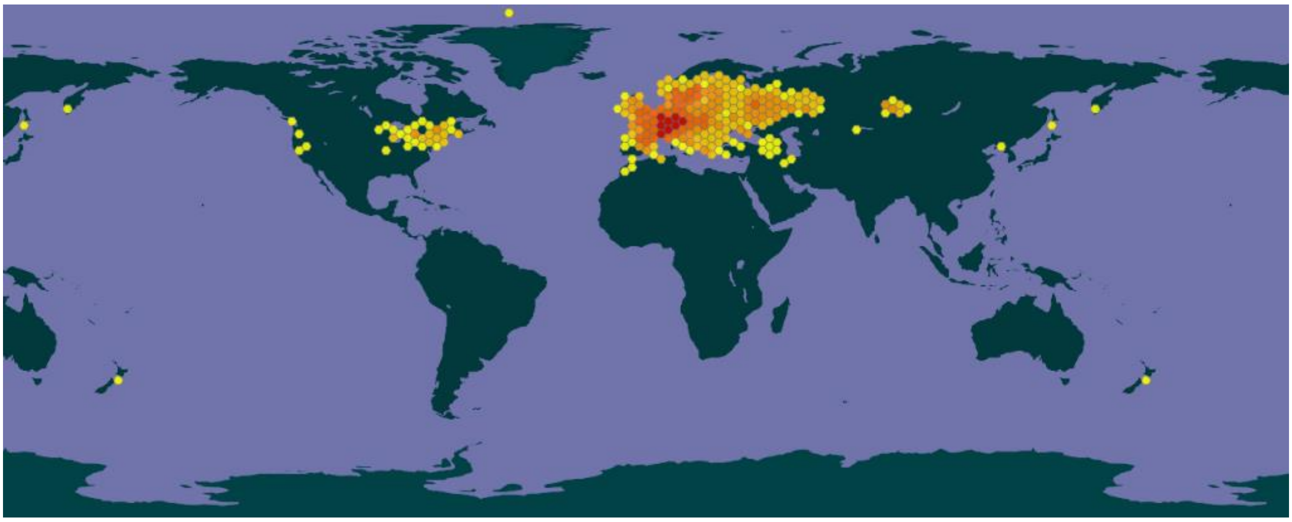

Рис. 1.1095. Ареал *Campanula trachelium* в світі [*Campanula trachelium*…, 2025]

Рис. 1.1096. Насінина *Campanula trachelium* [*Campanula trachelium*, syn. *Campanula urticifolia…,* 2025]

Рис. 1.1097. *Campanula trachelium* [Smirnof, 2014]

Рис. 1.1098. *Campanula trachelium* [Hleba, 2024]

Рис. 1.1099. *Campanula trachelium* [Reichenbach, 1860]

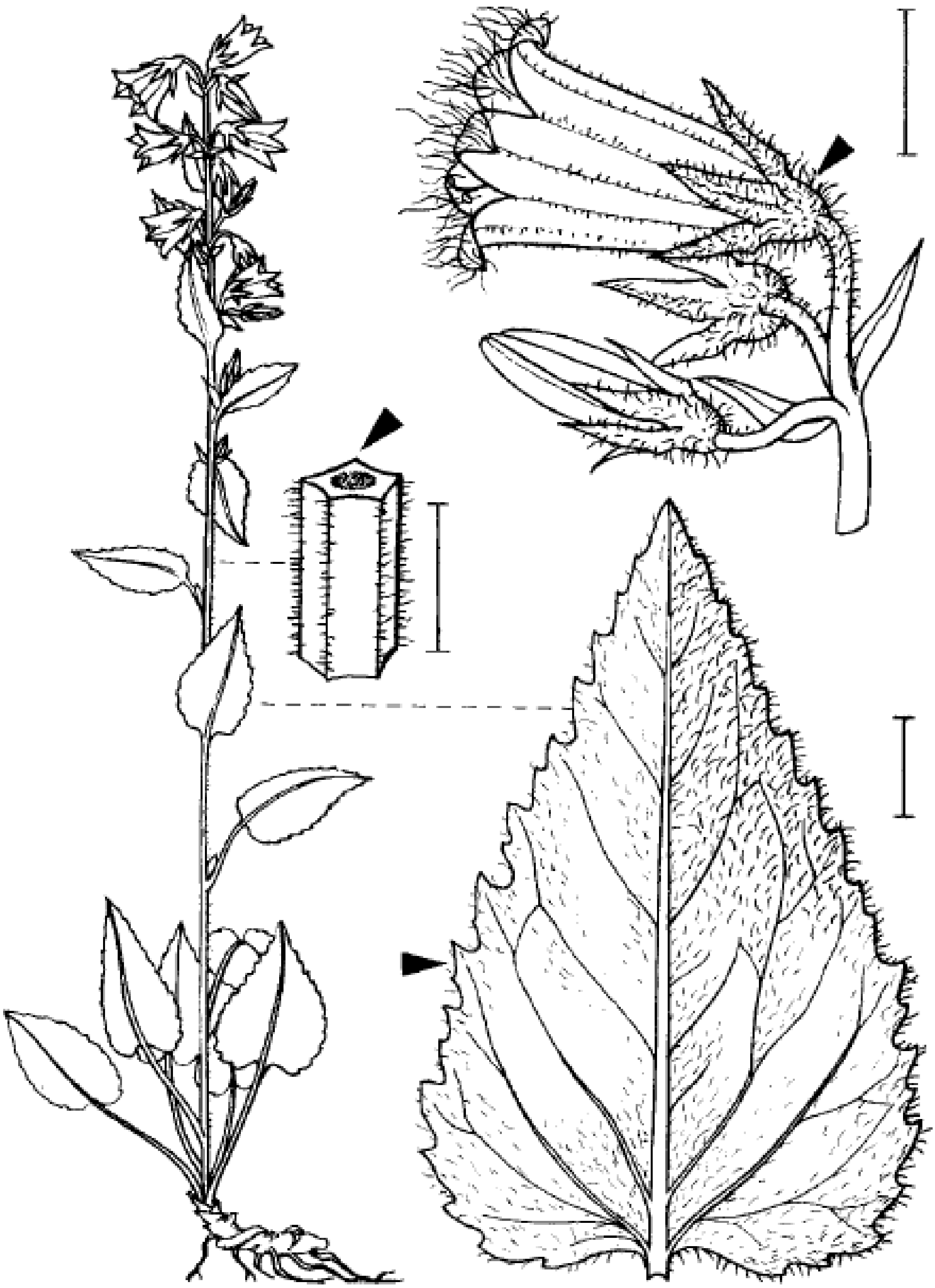

Рис. 1.1100. *Campanula trachelium* [Jäger et al., 2017]

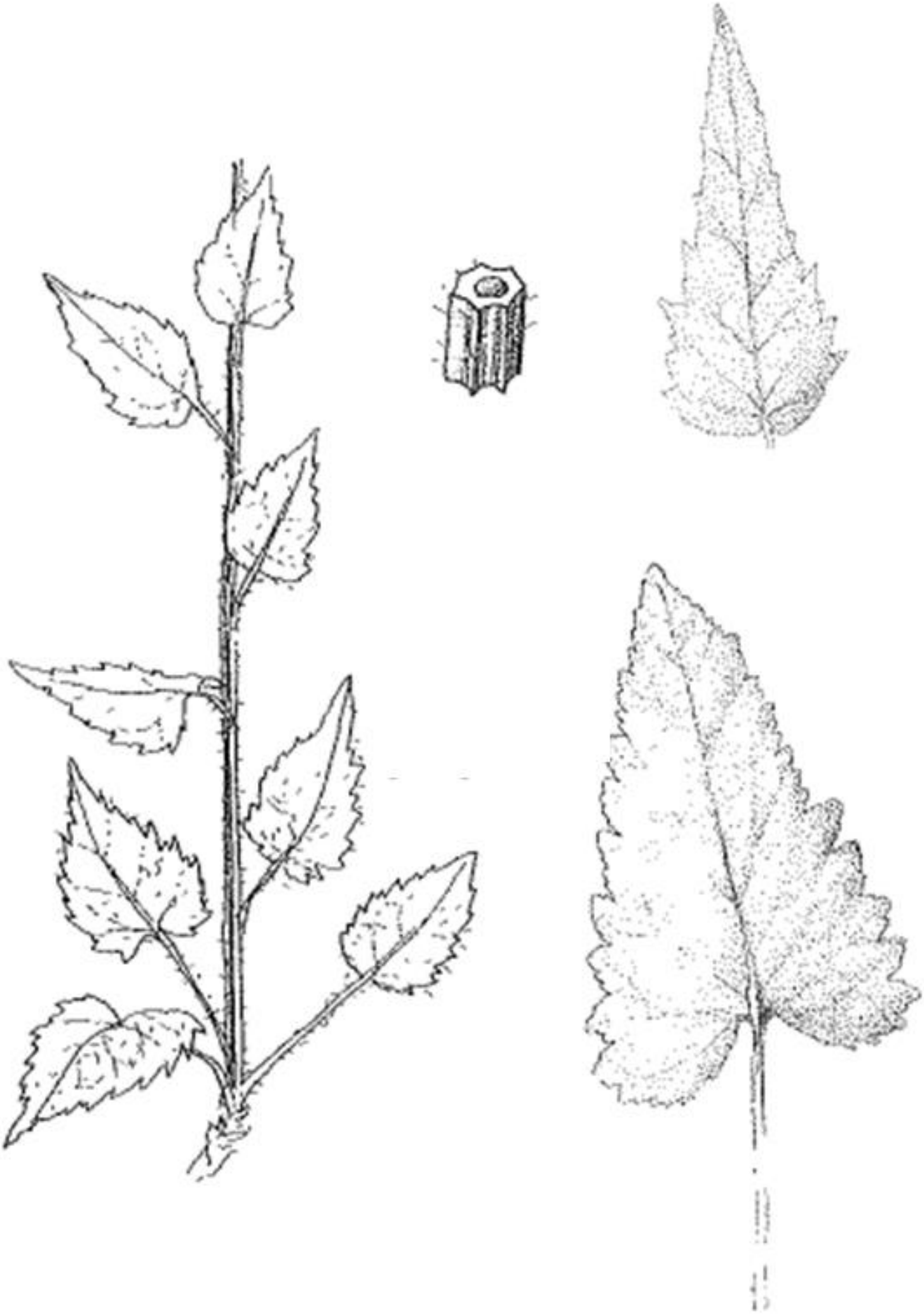

Рис. 1.1101. *Campanula trachelium* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Institut de biologie
de l'Université de Neuchâtel (NEU)
Switzerland

Campanula trachelium L. CAMPANULACEAE

SUISSE. Canton de Neuchâtel

Neuchâtel, Champ du Moulin, au bord de la route

Quelques plantes poussant sur la pente supérieure de la route sous les arbres.
46°57'35'' N, 6°46'44'' E
Alt. : 616m

Aislinn ESTOPPEY & Quentin BLANDENIER # 28
14 août 2012

Рис. 1.1102. *Campanula trachelium* [Estoppey & Blandenier, 2012]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з потовщеним, кореневищем.
2. Стебло гостроребристе, опушене.
3. Листки великозубчасті й пилчасті по краю, опушені.
4. Квітки на квітконіжках, з блакитнувато-фіалковим, рідко білим віносеом.
5. Плід – коробочка.
6. Індикатор свіжих сугрудів і грудів – C_2, D_2.
7. Охороняється на регіональному рівні.
8. Трапляється в лісах, на крайових частинах лісів, серед чагарників майже на всій території України.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи дзвоників крапиволистих (*Campanula trachelium*)?
2. Які особливості підземних органів дзвоників крапиволистих (*Campanula trachelium*)?
3. Які особливості має стебло дзвоників крапиволистих (*Campanula trachelium*)?
4. Які особливості листків дзвоників крапиволистих (*Campanula trachelium*)?
5. Які особливості суцвіття дзвоників крапиволистих (*Campanula trachelium*)?
6. Які особливості мають квітки дзвоників крапиволистих (*Campanula trachelium*)?
7. Які особливості плоду дзвоників крапиволистих (*Campanula trachelium*)?
8. Яким умовам місцезростання віддають перевагу дзвоники крапиволисті (*Campanula trachelium*)?
9. Діагностичним видом яких синтаксонів є дзвоники крапиволисті (*Campanula trachelium*)?
10. Індикатором якого типу лісорослинних умов є дзвоники крапиволисті (*Campanula trachelium*)?
11. Які особливості поширення дзвоників крапиволистих (*Campanula trachelium*) на території України?
12. Які особливості загального поширення дзвоників крапиволистих (*Campanula trachelium*)?
13. Яке господарське значення дзвоників крапиволистих (*Campanula trachelium*)?
14. На території яких областей України охороняються дзвоники крапиволисті (*Campanula trachelium*)?

***Jasione montana* – Агалик-трава гірська**, а.-т. піскова

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Campanulaceae Дзвоникові
Jasione Агалик-трава

Дворічна трав'яна рослина з простим веретеноподібним коренем та одним або кількома квітконосними стеблами. Стебло пряме або висхідне, просте або галузисте, густо вкрите в нижній частині листками та зазвичай із цупкими відстовбурченими волосками, догори переходить у голий безлистий квітконіс. Листки почергові, нижні – довгасто-оберненояйцеподібні, звужені в черешок, тупі, решта – ланцетні, загострені, усі майже із цілісними, хвилясто-кучерявими краями, голі або порівняно густо вкриті відстовбурченими волосками. Квіткові голівки густі, завжди поодинокі, з обгорткою із зелених листочків. Листочки обгортки яйцеподібні, цілокраї або невиразно городчасті, опушені. Частки чашечки лінійні, наполовину коротші віночка. Плід – коробочка, яйцеподібна, п'ятигранна.

На піщаних місцях, у соснових лісах, діагностичний вид синтаксонів *Campanulo rotundifoliae-Dianthetum deltoidis* Balátová-Tuláčková 1980, *Cladonio-Pinetum* Juraszek 1927, *Corniculario aculeatae-Corynephoretum canescentis* Steffen 1931 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 2330), *Corynephorion canescentis* Klika 1931, *Euphorbio cyparissiae-Callunetum vulgaris* Schubert ex Passarge 1964 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 4030), *Euphorbio-Callunion* Schubert ex Pasarge 1964, *Hieracio pilosellae-Pinetum* Polishko 2005 nom. inval. (art. 3b), *Koelerio-Corynephoretea canescentis* Klika in Klika et Novák 1941, охороняється на території Донецької та Луганської областей, індикатор свіжих і сухих борів та судібров – A_{1-2}, B_{1-2}, заввишки 15–100 *см*, квітує VI–VIII, ксерофіт, трав'яний дворічник, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, m/mo-sm-temp.oz$_{1-3}$EUR.

Поширення в Україні: Полісся, Лісостеп та лісові райони.

Загальне поширення: Європа, Мала Азія, Нова Зеландія, Північна Америка, Північна Африка.

Господарське значення рослини: декоративне, кормове (рис. 1.1103–1.1112).

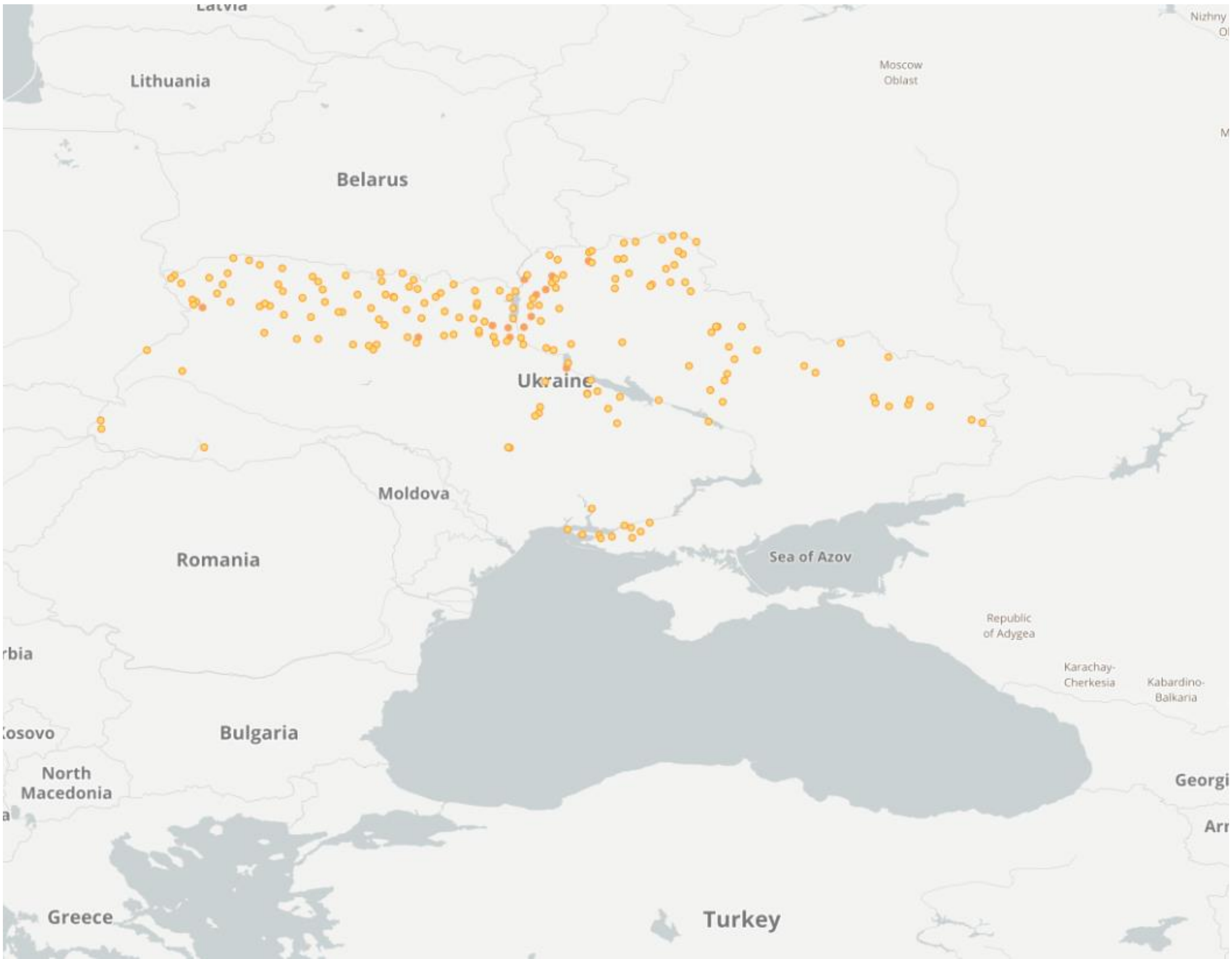

Рис. 1.1103. Ареал *Jasione montana* в Україні [Occurrences *Jasione montana…*, 2025]

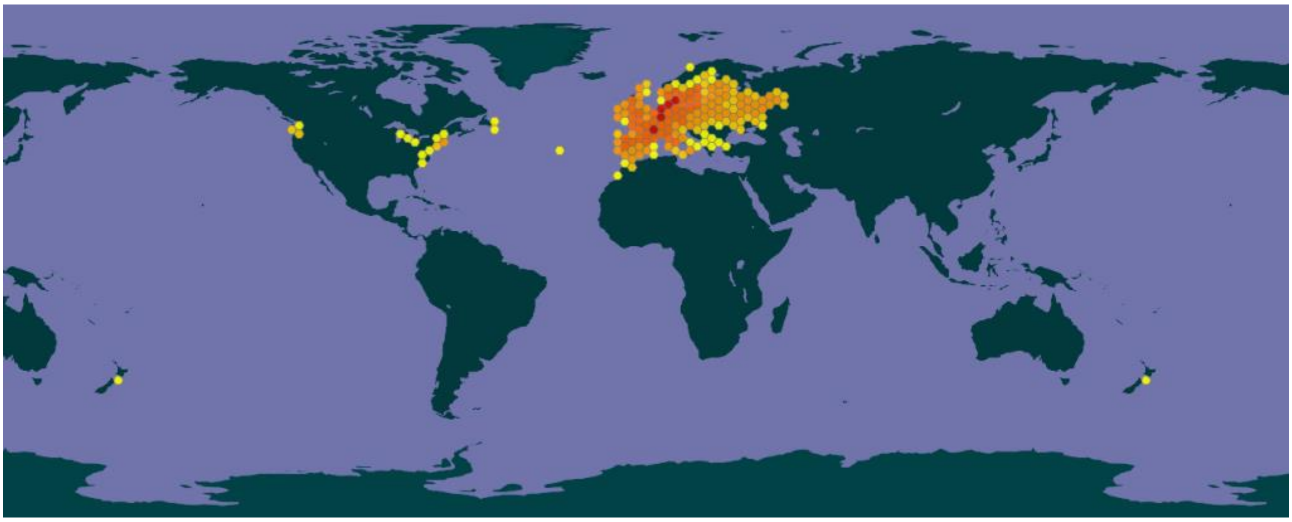

Рис. 1.1104. Ареал *Jasione montana* в світі [*Jasione montana…*, 2025]

Рис. 1.1105. Насінина *Jasione montana* [Busselen, 2025]

Рис. 1.1106. *Jasione montana* [Santos, 2024]

Рис. 1.1107. *Jasione montana* [Santos, 2024a]

Рис. 1.1108. *Jasione montana* [Iwo2022, 2024]

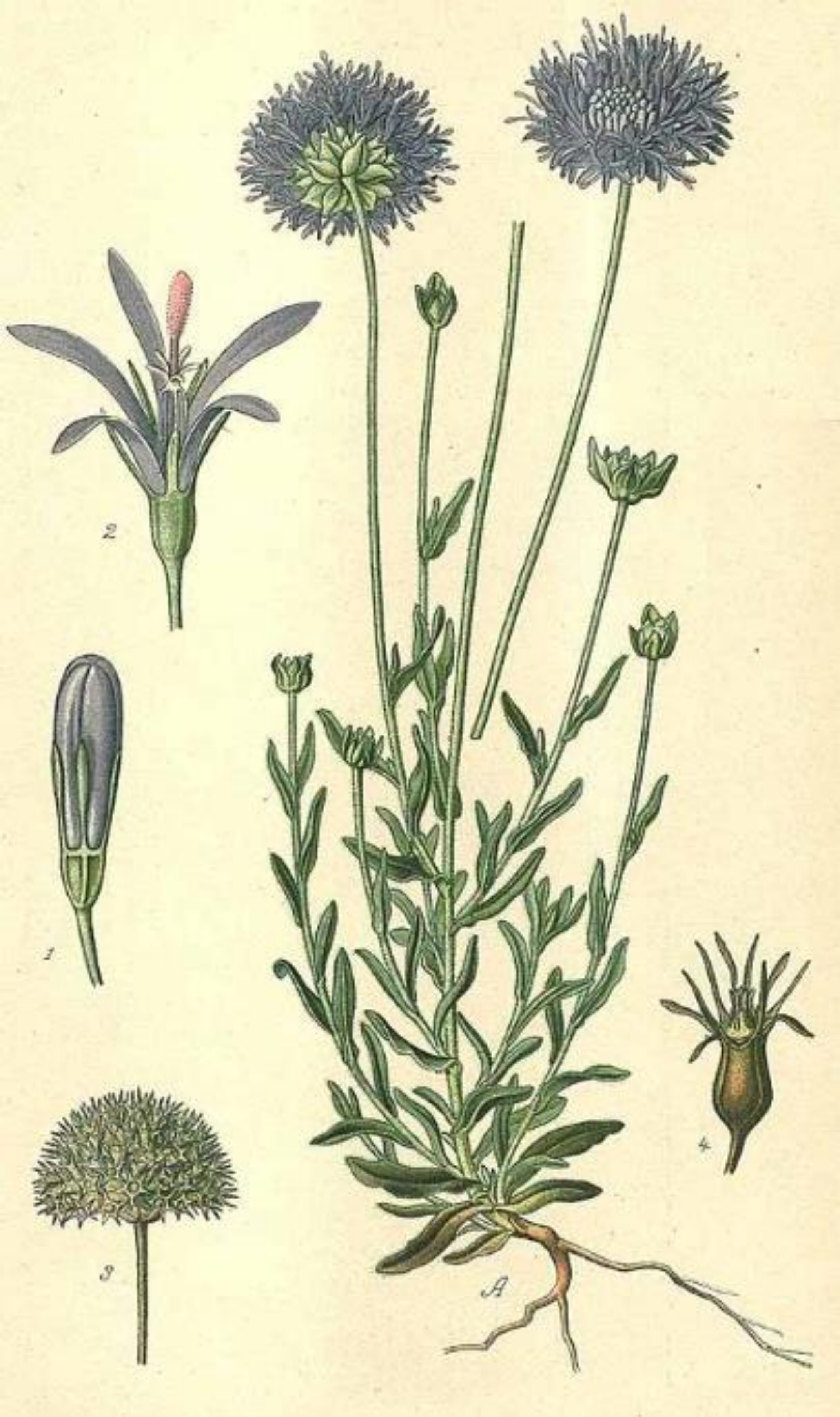

Рис. 1.1109. *Jasione montana* [Masclef, 1890–1893]

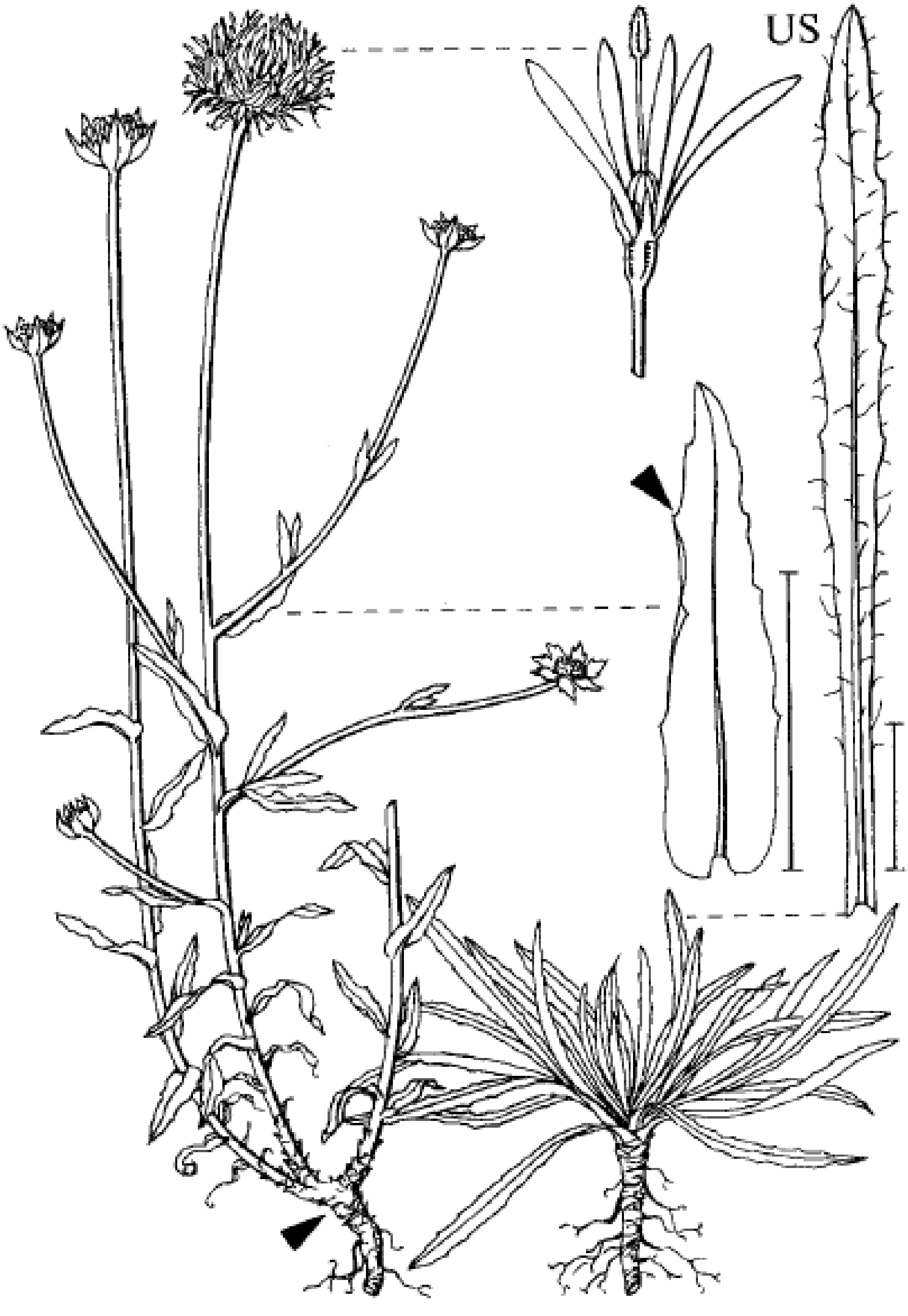

Рис. 1.1110. *Jasione montana* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1111. *Jasione montana* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1112. *Jasione montana* [Vorontsov, 2010]

Висновки

1. Дворічна трав'яна рослина з простим веретеноподібним коренем.

2. Стебло пряме або висхідне, опушене.

3. Листки почергові, із цілісними, хвилясто-кучерявими краями, голі або опушені.

4. Суцвіття головка.

5. Трапляється на піщаних місцях, у соснових лісах на Поліссі, у Лісостепу та лісових районах України.

6. Індикатор свіжих і сухих борів та судібров – $A_{1–2}$, $B_{1–2}$.

7. Охороняється на регіональному рівні.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи агалик-трави гірської (*Jasione montana*)?

2. Які особливості підземних органів агалик-трави гірської (*Jasione montana*)?

3. Які особливості має стебло агалик-трави гірської (*Jasione montana*)?

4. Які особливості листків агалик-трави гірської (*Jasione montana*)?

5. Які особливості суцвіття агалик-трави гірської (*Jasione montana*)?

6. Які особливості мають квітки агалик-трави гірської (*Jasione montana*)?

7. Які особливості плоду агалик-трави гірської (*Jasione montana*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу агалик-трава гірська (*Jasione montana*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є агалик-трава гірська (*Jasione montana*)?

10. Індикатором якого типу лісорослинних умов є агалик-трава гірська (*Jasione montana*)?

11. Які особливості поширення агалик-трави гірської (*Jasione montana*) на території України?

12. Які особливості загального поширення агалик-трави гірської (*Jasione montana*)?

13. Яке господарське значення агалик-трави гірської (*Jasione montana*)?

14. На території яких областей України охороняється агалик-трава гірська (*Jasione montana*)?

Menyanthes trifoliata – Бобівник трилистий

Angiosperms Покритонасінні
Asterales Айстроцвіті
Menyanthaceae Бобівникові
Menyanthes Бобівник

Багаторічна трав'яна, гола рослина з довгим, повзучим, розгалуженим, укритим лускоподібними листочками, потовщеним кореневищем, у вузлах із пучками тонких коренів і рубцями в місцях кріплення відпавших листків. Листки чергові, сидячі, розташовані на верхівці висхідного кореневища, з довгими, циліндричними черешками, до основи розширені й утворюють охоплюючу стебло перетинчасту піхву. Листкова пластинка трироздільна або майже складна, її листочки на дуже коротких черешочках, довгасто-оберненояйцеподібні, на верхівці тупі, цілокраї або з невиразними, короткими, тупими, рідко розташованими зубчиками. Квітконосне стебло бічне, безлисте. Квітки розташовані на його верхівці досить густими китицями. Квітконіжки коротші квіток або нижні майже дорівнюють їм, біля основи з двома яйцеподібними тупими приквітками. Чашечка майже втричі коротша віночка, до половини п'ятироздільна, з яйцеподібно-ланцетними, на верхівці тупими частками. Віночок блідорожевий або білий, лійкоподібний, наполовину або на дві третини надрізаний на п'ять ланцетоподібно-загострених лопатей, із внутрішньої сторони з розташованими довгими війками. Тичинок п'ять, маточка одна, зав'язь верхня. Маточка з підматочковим кільцевим диском із довгим, що виходить із трубки віночка, тонким стовпчиком та дволопатевою приймочкою. Плід – коробочка, закруглена, на верхівці загострена. Насінини світлобрунатні, численні, майже закруглені або лінзоподібні, плескаті, гладенькі.

На сфагнових болотах, болотистих луках, діагностичний вид синтаксонів *Caricetum chordorrhizae* Paul et Lutz 1941 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 7140), *Dactylorhizo incarnatae-Sphagnetum* Konishchuk 2009 nom. inval. (art. 1, 5) – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 7140), *Menyantho trifoliatae-Sphagnetum teretis* (Waren 1926) Dierssen 1982 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 7140), *Molinio-Betuletea pubescentis* Passarge 1968, *Scheuchzerio palustris-Caricetea fuscae* Tx. 1937, *Stygio-Caricion limosae* Nordhagen 1943, в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021): *Cariceto–Scheuchzerieto (palustris)–Sphagneta, Scheuchzerieto (palustris)–Sphagneta, Schoeneto (ferruginei)–Hypneta*, охороняється на території Вінницькюї, Дніпропетровської, Закарпатської, Луганської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької, Чернівецької областей, підлягає особливій охороні на території м. Києва та його зеленої зони, індикатор мокрих суборів, сугрудів і грудів – B_5, C_5, D_5, заввишки 15–30 *см*, квітує V–VII, гігрофіт, трав'яний полікарпік, гелофіт, літньозелений, напіврозетковий, довгокореневищний, m/mo-sm-temp-b-arct.oz_{1-3}CIRCPOL.

Поширення в Україні: майже на всій території, у Степу зрідка, у Криму відсутній.

Загальне поширення: Африка, Європа, Нова Зеландія, Північна Америка, температна та тропічна частини Азії.

Господарське значення рослини: декоративне, кормове, лікарське, медоносне, харчове (рис. 1.1113–1.1123).

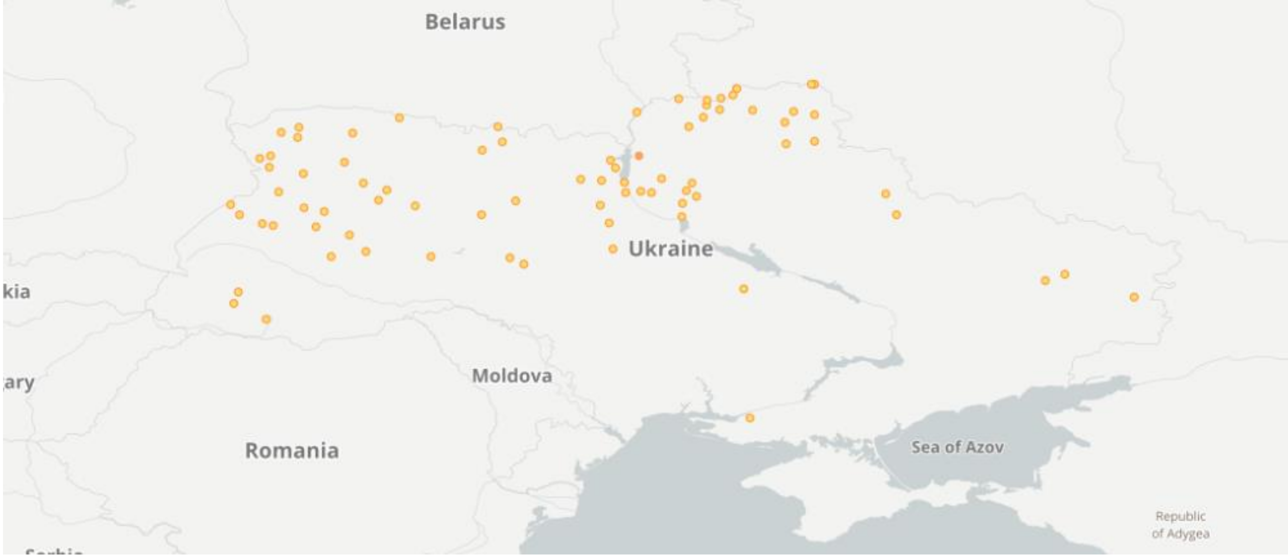

Рис. 1.1113. Ареал *Menyanthes trifoliata* в Україні [Occurrences *Menyanthes trifoliata*…, 2025]

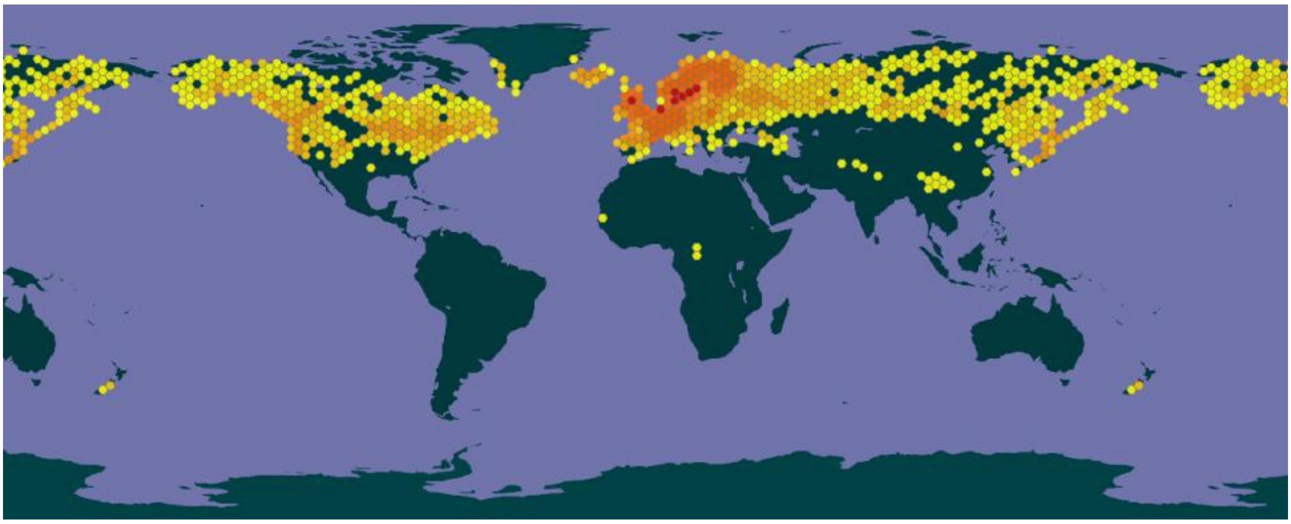

Рис. 1.1114. Ареал *Menyanthes trifoliata* в світі [*Menyanthes trifoliata*…, 2025]

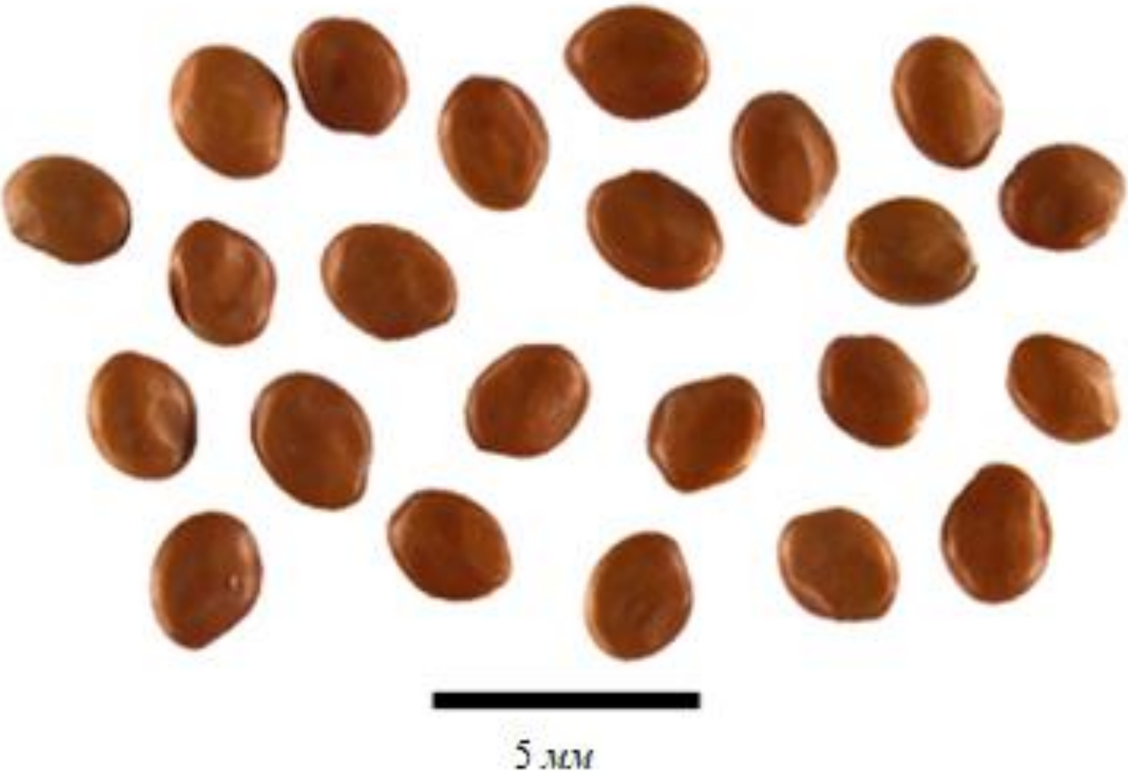

Рис. 1.1115. Насінина *Menyanthes trifoliata* [Kirkbride et al., 2006]

Рис. 1.1116. *Menyanthes trifoliata* [Allali, 2025]

Рис. 1.1117. *Menyanthes trifoliata* [Kovalchuk, 2014]

Рис. 1.1118. *Menyanthes trifoliata* [Kovalchuk, 2009a]

Рис. 1.1119. *Menyanthes trifoliata* [Köhler, 1890]

Рис. 1.1120. *Menyanthes trifoliata* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1121. *Menyanthes trifoliata* [Eggenberg & Möhl, 2007]

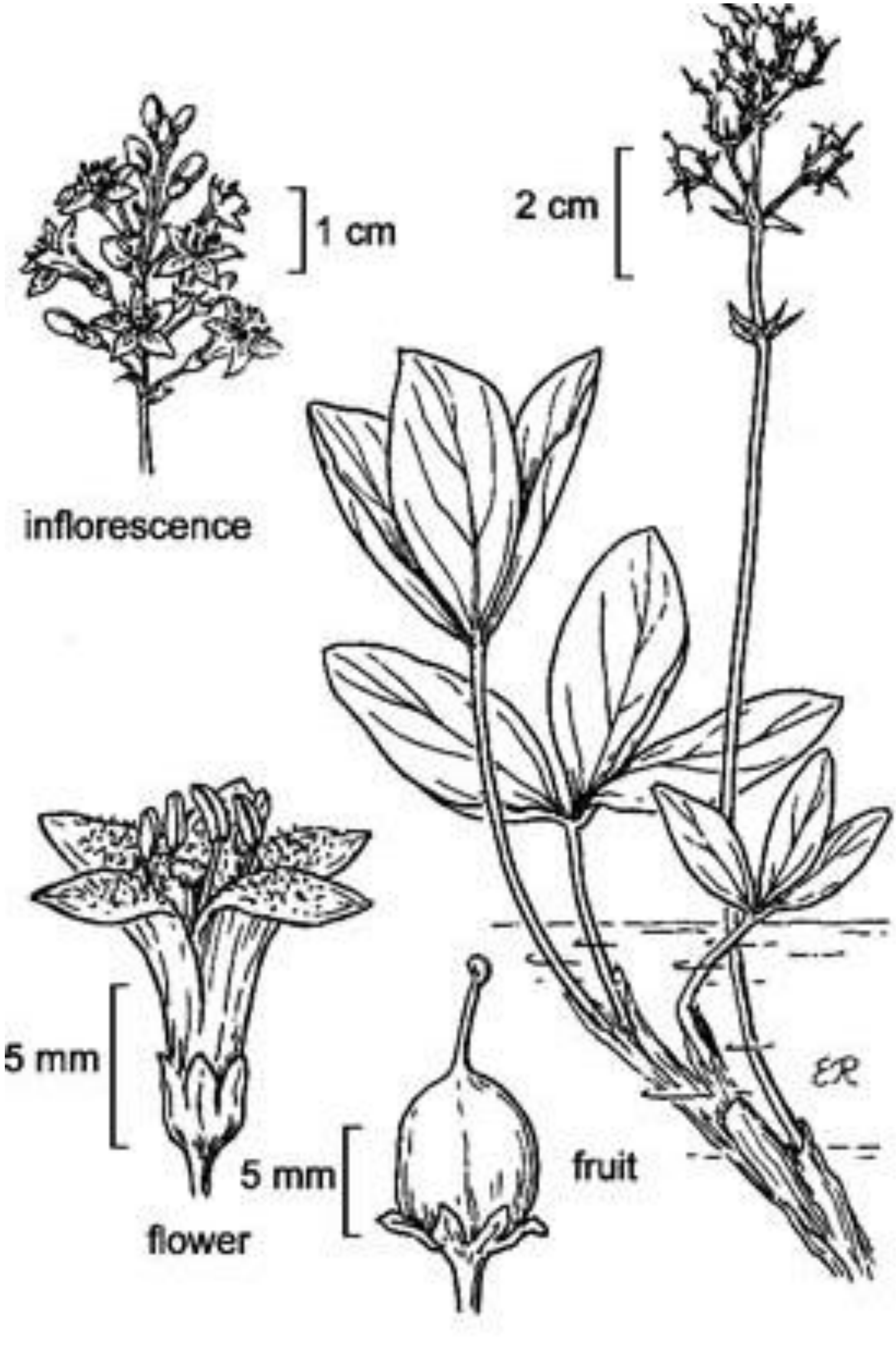

Рис. 1.1122. *Menyanthes trifoliata* [Thorne, et al., 2012]

Рис. 1.1123. *Menyanthes trifoliata* [Graham, 2017]

Висновки

1.Багаторічна трав'яна, гола рослина з довгим кореневищем.

2. Листки чергові, сидячі.

3. Квітконосне стебло безлисте.

4. Суцвіття китиця.

5. Віночок блідорожевий або білий.

6. Тичинок п'ять, маточка одна, зав'язь верхня.

7. Плід – коробочка.

8. Трапляється на сфагнових болотах, болотистих луках майже на всій території України.

9. Охороняється на регіональному рівні.

10. Трапляється в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021).

11. Індикатор мокрих суборів, сугрудів і грудів – B_5, C_5, D_5.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи бобівника трилистого (*Menyanthes trifoliata*)?

2. Які особливості підземних органів бобівника трилистого (*Menyanthes trifoliata*)?

3. Які особливості має стебло бобівника трилистого (*Menyanthes trifoliata*)?

4. Які особливості листків бобівника трилистого (*Menyanthes trifoliata*)?

5. Які особливості насінини бобівника трилистого (*Menyanthes trifoliata*)?

6. Які особливості мають квітки бобівника трилистого (*Menyanthes trifoliata*)?

7. Які особливості плоду бобівника трилистого (*Menyanthes trifoliata*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу бобівник трилистий (*Menyanthes trifoliata*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є бобівник трилистий (*Menyanthes trifoliata*)?

10. Які особливості поширення бобівника трилистого (*Menyanthes trifoliata*) на території України?

11. Які особливості загального поширення бобівника трилистого (*Menyanthes trifoliata*)

12. Яке господарське значення бобівника трилистого (*Menyanthes trifoliata*)?

13. Індикатором якого типу лісорослинних умов є бобівник трилистий (*Menyanthes trifoliata*)?

14. На території яких областей України охороняється бобівник трилистий (*Menyanthes trifoliata*)?

15. У яких угрупованнях, занесених до Зеленої книги України (2021), трапляється бобівник трилистий (*Menyanthes trifoliata*)?

Adoxa moschatellina – **Адокса мускусна,** пижмівка звичайна

Angiosperms Покритонасінні
Dipsacales Черсакоцвіті
Viburnaceae Калинові
Adoxa Адокса, Пижмівка

Багаторічна трав'яна рослина, світлозелена, з коротким, конічним, білуватим кореневищем, з одним абоількома шнуроподібними столонами, з м'ясистими, білими, лускоподібними листками, цибулиноподібно-зближеними біля кореневої шийки та довгими ниткоподібними пагонами. Зелені прикореневі листки в кількості від одного до трьох на довгих черешках, двічітрійчасті. Первинні частки листкової пластинки на довгих черешках, вторинні – майже сидячі, з двома або трьома надрізаними лопатями або листочки глибоко й нерівно лопатеві, їхні лопаті довгасто-оберненояйцеподібні, тупі, швидко переходять у тупий білий кінчик. Квітконосів один або два, майже однакові, з прикореневими листками, біля середини або дещо вище розташована пара супротивних на черешках трійчастих листків, що за будовою схожі на вторинні частки прикореневих листків. Квітки зібрані на верхівці стебла по 5–7 у голівчасті суцвіття. Тичинки за кількістю листочків оцвітини чергуються з ними, тичинкові нитки зростаються основами з оцвітиною й від основи розщеплені, тому в квітці видно подвоєну кількість тичинкових ниток, з розташованим на кожній по одному пиляку. Гінецей синкарпний із 3–5 плодолистків, зав'язь напівнижня, приймочки за кількістю гнізд зав'язі, на коротких стовпчиках, що залишаються біля плоду. Віночок жовтувато-зелений або зеленувато-білий, блюдцеподібний, з мускусним ароматом. Квітка виділяє невелику кількість нектару, нектарники розташовані біля основи оцвітини. Плід – синкарпна напівнижня кістянка з 3–5 насінинами. Оплодень усередині зеленуватий, соковитий, зі слабким суничним ароматом. Насінини пласкі, широкоеліптичні, загострені до кінців, містять ендосперм. Зародок за дозрівання насінини повністю розвинутий, невеликого розміру, займає половину насінини.

У затінених місцях листяних лісів, серед чагарників, у байрачних лісах, у щілинах скель, заходить у субальпійський пояс до 1659–1700 *м* над рівнем моря, трапляється у свіжих сугрудах і грудах – C_2, D_2, охороняється на території Дніпропетровської області, індикатор вологих сугрудів і грудів – C_3, D_3, заввишки 5–15 *см*, квітує IV–V, мезогігрофіт, трав'яний полікарпік, геофіт, літньозелений, розетковий, короткокореневищний, (mdisj.)/mo-sm/mo-temp-b.oz$_{(1)-3}$EURAS-WAM-(OAM).

Поширення в Україні: майже на всій території, крім півдня Степу та Криму.

Загальне поширення: Європа, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: лікарське (рис. 1.1124–1.1136).

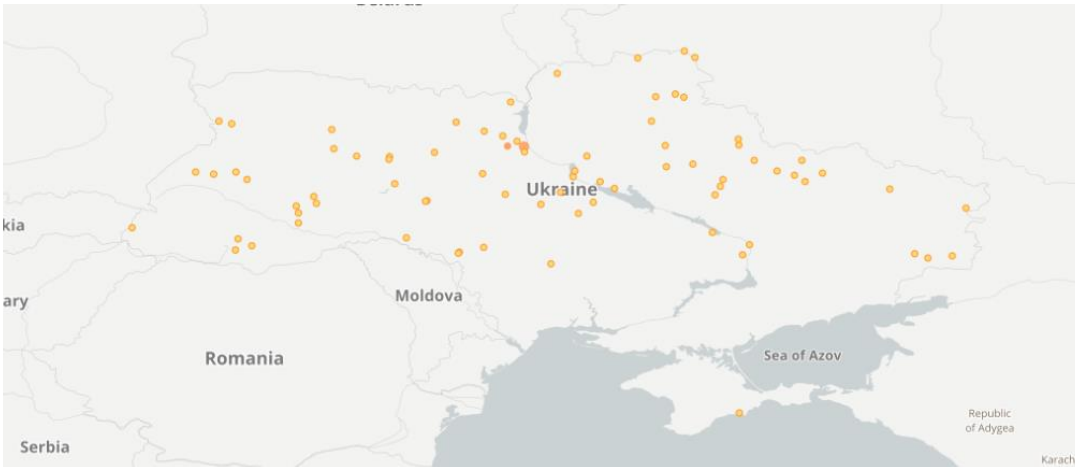

Рис. 1.1124. Ареал *Adoxa moschatellina* в Україні [Occurrences *Adoxa moschatellina*…, 2025]

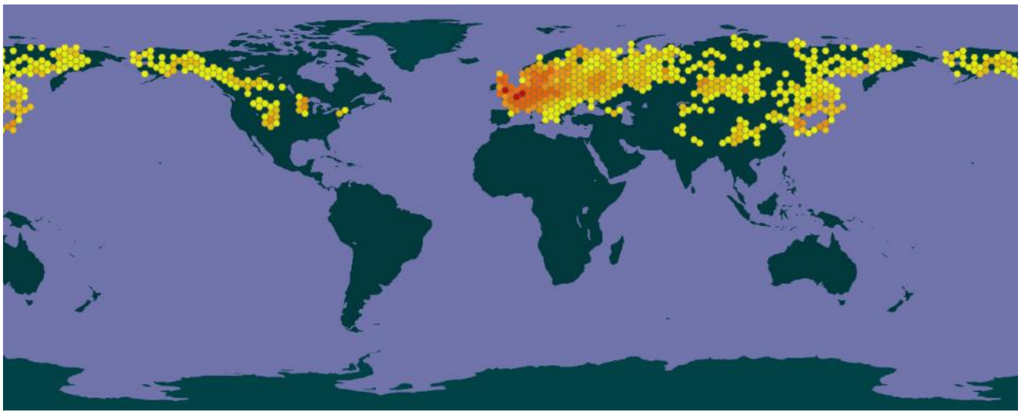

Рис. 1.1125. Ареал *Adoxa moschatellina* в світі [*Adoxa moschatellina…,* 2025]

Рис. 1.1126. *Adoxa moschatellina* [Mezger, 2025]

Рис. 1.1127. Насінина *Adoxa moschatellina* [Kirkbride et al., 2006a]

Рис. 1.1128. *Adoxa moschatellina* [Gosseries, 2024]

Рис. 1.1129. *Adoxa moschatellina* [Nathalietotin, 2024]

Рис. 1.1130. *Adoxa moschatellina* [Tertyshnyi, 2024]

Рис. 1.1131. *Adoxa moschatellina* [Lada, 2018]

Рис. 1.1132. *Adoxa moschatellina* [Lindman, 1922]

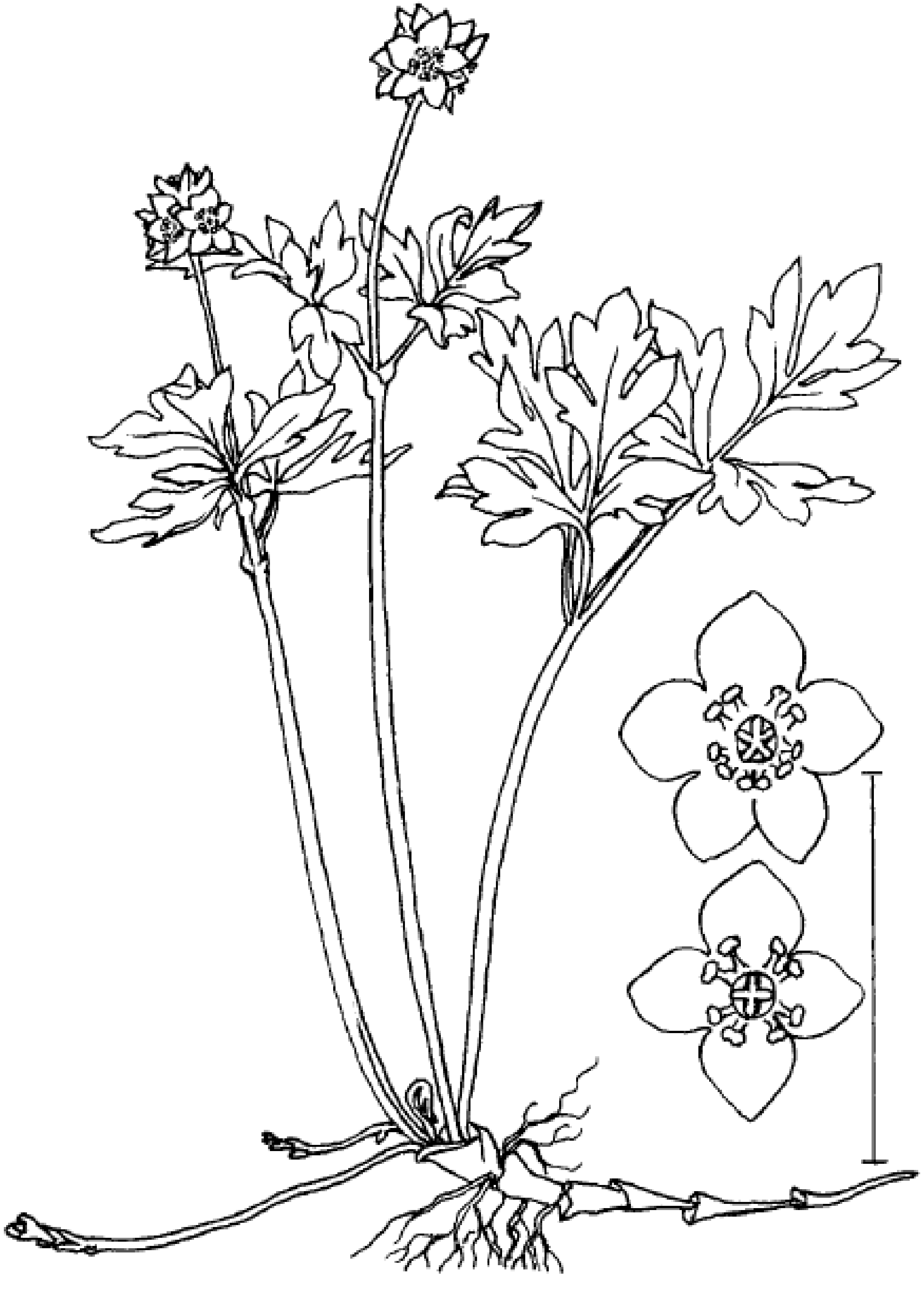

Рис. 1.1133. *Adoxa moschatellina* [Jäger et al., 2017]

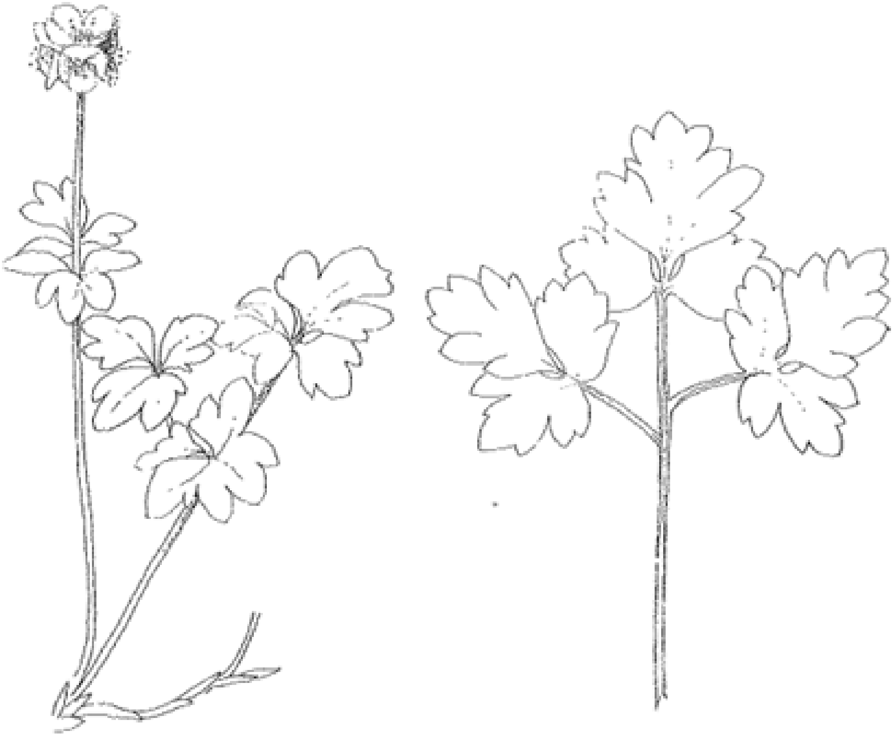

Рис. 1.1134. *Adoxa moschatellina* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1135. *Adoxa moschatellina* [Wiersma, 2025]

Рис. 1.1136. *Adoxa moschatellina* [Rossier, 2013]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з коротким кореневищем.
2. Стеблових листків два, супротивні, трійчасті.
3. Суцвіття головчасте.
4. Віночок жовтувато-зелений або зеленувато-білий, блюдцеподібний.
5. Плід – синкарпна напівнижня кістянка.
6. Трапляється у затінених місцях листяних лісів, серед чагарників, у байрачних лісах, у щілинах скель, заходить у субальпійський пояс майже на всій території, крім півдня Степу та Криму.
7. Індикатор вологих сугрудів і грудів – C_3, D_3, трапляється у свіжих сугрудах і грудах – C_2, D_2.
8. Охороняється на регіональному рівні.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи адокси мускусної (*Adoxa moschatellina*)?
2. Які особливості підземних органів адокси мускусної (*Adoxa moschatellina*)?
3. Які особливості має стебло адокси мускусної (*Adoxa moschatellina*)?
4. Які особливості листків адокси мускусної (*Adoxa moschatellina*)?
5. Які особливості насінини адокси мускусної (*Adoxa moschatellina*)?
6. Які особливості мають квітки адокси мускусної (*Adoxa moschatellina*)?
7. Які особливості плоду адокси мускусної (*Adoxa moschatellina*)?
8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу адокса мускусна (*Adoxa moschatellina*)?
9. Індикатором якого типу лісорослинних умов є адокса мускусна (*Adoxa moschatellina*)?
10. Які особливості поширення адокси мускусної (*Adoxa moschatellina*) на території України?
11. Які особливості загального поширення адокси мускусної (*Adoxa moschatellina*)?
12. Яке господарське значення адокси мускусної (*Adoxa moschatellina*)?
13. На території яких областей України охороняється адокса мускусна (*Adoxa moschatellina*)?

Sambucus ebulus **– Бузина трав'яниста**, б. трав'яна

Angiosperms Покритонасінні
Dipsacales Черсакоцвіті
Viburnaceae Калинові
Sambucus Бузина

Багаторічна трав'яна рослина з неприємним запахом, з потовщеним, повзучим кореневищем. Стебло потовщене, пряме, борозенчасте, просте або ледь галузисте, голе або негусто вкрите волосками, прилистки листкоподібні, ланцетні або яйцеподібні, пилчасті. Листки на черешках, що в 4–5 разів коротші пластинки, великі, з 9–11 листочків, ланцетоподібних або довгасто-ланцетних, довгозагострених, з дуже нерівнобічною основою, голих або на жилках, особливо зісподу, рідко суцільно, укритих розсіяними волосками, на краї пилчасті, нижні бічні листочки на черешочках, горішні – сидячі, найвищі – переважно основою зростаються зі стержнем. Суцвіття верхівкове, на довгому квітконосі у вигляді зонтикоподібної, плаской, великої волоті, з трьома головними, багаторазово розгалуженими гілками, що так само, як і квітконіс і розвинуті квітконіжки, частіше голі, рідше опушені відстовбурченими, зазвичай короткими, рідко довгими волосками, квітки з мигдальним ароматом. Зубці чашечки трикутні, дрібні. Віночок білий або ззовні поріняно рожевуватий або червонуватий, з відгином і довгасто-яйцеподібними, гострими, розпростертими частками. Тичинки стирчать догори, з довгими нитками, та пурпуровими пиляками. Зав'язь гола, з коротким стовпчиком. Плід – ягодоподібні чорні кістянки, блискучі, із червоним соком, з трьома або чотирма яйцеподібними, тригранними, на спинці опуклими, ледь поперечно зморшкуватими однонасінними ендокарпіями.

На лісових вирубках, крайових частинах лісів, серед чагарників, берегах водойм, забур'янених місцях, діагностичний вид синтаксонів *Fragarion vescae* Tx. ex von Rochow 1951, *Galio-Urticetea* Passarge ex Kopecký 1969, *Rubo idaei-Sambucetum ebuli* Jarolimek et al. 1997, *Sambucetum ebuli* Felföldy 1942, індикатор свіжих та вологих сугрудів – $C_{2–3}$, заввишки 60–150 *см*, квітує VI–VII, геміапофіт, мезофіт, трав'яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, безрозетковий, довгокореневищний, m-sm-stemp.oz$_{1–3}$EUR-(WAS).

Поширення в Україні: Правобережний Лісостеп (спорадично), Гірський Крим та Керченський півострів – частіше, Полісся, Лівобережжя – рідше.

Загальне поширення: Африка, Європа, Північна та Південна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: кормове, лікарське, медоносне, олійне, отруйне (рис. 1.1137–1.1146).

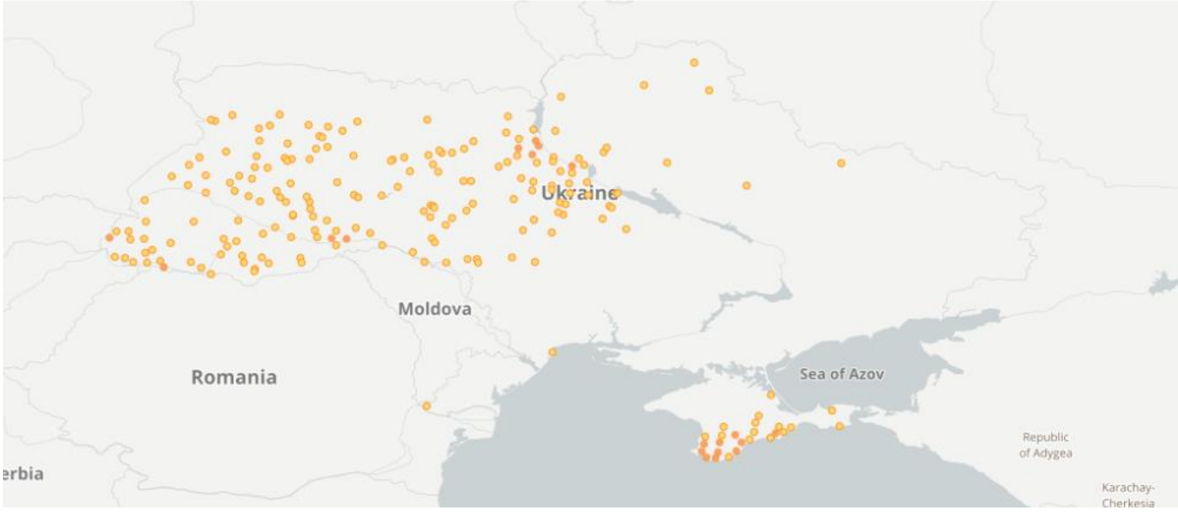

Рис. 1.1137. Ареал *Sambucus ebulus* в Україні [Occurrences *Sambucus ebulus…,* 2025]

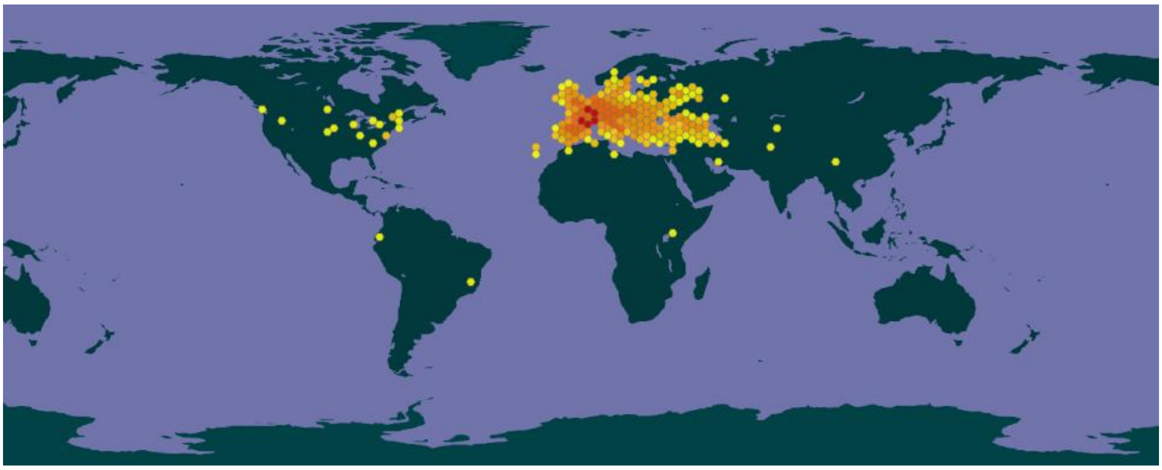

Рис. 1.1138. Ареал *Sambucus ebulus* в світі [*Sambucus ebulus…,* 2025]

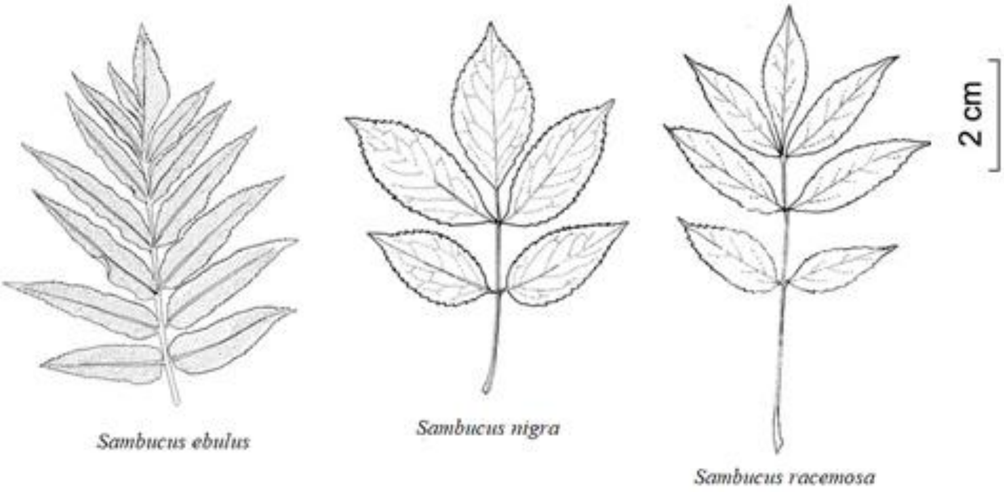

Рис. 1.1139. *Sambucus ebulus, S. nigra, S. racemosa* (порівняння) [Eggenberg & Möhl, 2020]

Рис. 1.1140. Ендокарпій *Sambucus ebulus* [*Sambucus ebulus*, Danewort…, 2025]

Рис. 1.1141. *Sambucus ebulus* [Ro, 2023]

Рис. 1.1142. *Sambucus ebulus* [Ro, 2023]

Рис. 1.1143. *Sambucus ebulus* [von Esenbeck & Wijhe, 1828]

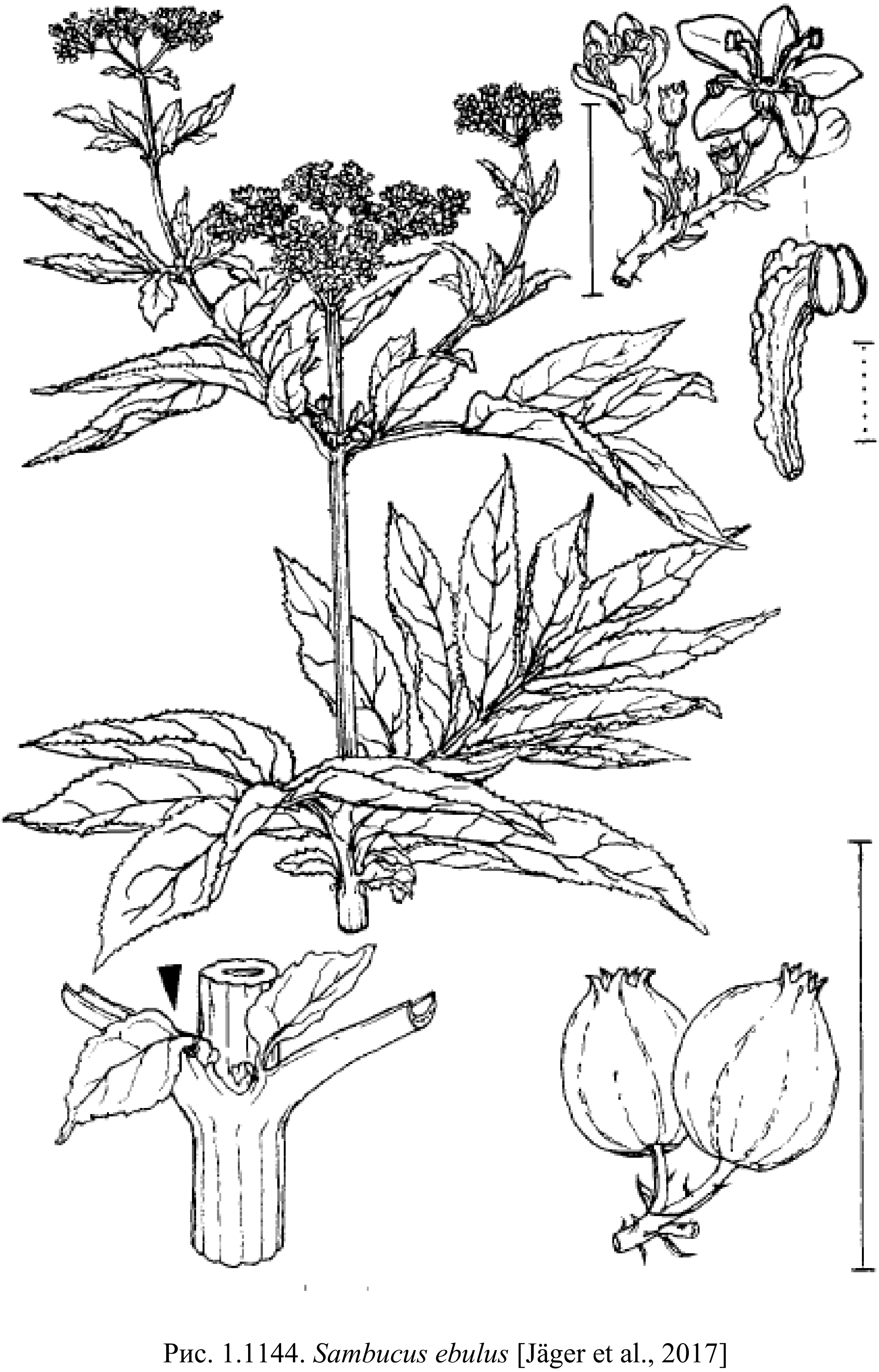

Рис. 1.1144. *Sambucus ebulus* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1145. *Sambucus ebulus* [Eggenberg & Möhl, 2007]

UNIVERSITÉ DE NEUCHÂTEL, SUISSE
HERBIER (NEU)

Sambucus ebulus L. ADOXACEAE

SUISSE. Canton: Jura. District: Porrentruy. Commune: Courgenay. Localité: Au bord de l'étang de la Creule.

47° 40' 8.04" N, 7° 10' 35.1" W, 455 m

Haie en Bordure d'étang

Martin Jeanmonod et Arnaud Strübin # 51
12 juillet 2013

Рис. 1.1146. *Sambucus ebulus* [Jeanmonod & Strübin, 2013]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з потовщеним, повзучим кореневищем.

2. Рослина має неприємний запах.

3. Стебло товсте, пряме, борозенчасте, голе або опушене.

4. Листки на черешках, що в 4–5 разів коротші пластинки.

5. Суцвіття у вигляді зонтикоподібної, плаского, великої волоті.

6. Віночок білий або ззовні поріняно рожевуватий або червонуватий.

7. Плід – ягодоподібні чорні кістянки.

8. Трапляється на лісових вирубках, крайових частинах лісів, серед чагарників, берегах водойм, забур'янених місцях у Лісостепу, Гірському Криму та Керченському півострові, геміапофіт.

9. Індикатор свіжих та вологих сугрудів – $C_{2–3}$.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи бузини трав'янистої (*Sambucus ebulus*)?

2. Які особливості підземних органів бузини трав'янистої (*Sambucus ebulus*)?

3. Які особливості має стебло бузини трав'янистої (*Sambucus ebulus*)?

4. Які особливості листків бузини трав'янистої (*Sambucus ebulus*)?

5. Які особливості суцвіття бузини трав'янистої (*Sambucus ebulus*)?

6. Які особливості мають квітки бузини трав'янистої (*Sambucus ebulus*)?

7. Які особливості плоду бузини трав'янистої (*Sambucus ebulus*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу бузина трав'яниста (*Sambucus ebulus*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів бузина трав'яниста (*Sambucus ebulus*)?

10. Які особливості поширення бузини трав'янистої (*Sambucus ebulus*) на території України?

11. Які особливості загального поширення бузини трав'янистої (*Sambucus ebulus*)?

12. Яке господарське значення бузини трав'янистої (*Sambucus ebulus*)?

13. Індикатором якого типу лісорослинних умов є бузина трав'яниста (*Sambucus ebulus*)?

Sambucus nigra **– Бузина чорна**

Angiosperms Покритонасінні
Dipsacales Черсакоцвіті
Viburnaceae Калинові
Sambucus Бузина

Чагарник або невелике деревце з глибоко борозенчастою корою. Молоді гілки голі або спочатку вкриті цупкими короткими притиснутими волосками, слабкоребристі, світлобурі або сірі, однорічні – з добре розвинутими численними сочевичками. Серцевина широка, м'яка, біла. Листки на загальних черешках, непарнопірчаті, листочки еліптичні, яйцеподібні або довгасто-яйцеподібні, інколи оберненояйцеподібні, на коротких черешочках або майже сидячі, гостропилчасті, до основи закруглені, на верхівці порівняно довгозагострені. Горішній листочок видовжений, клиноподібно звужений, на довшому черешочку. Верхня сторона листочка темно-зелена, матова, з рідкими, дрібними, притиснутими волосками або повністю гола, спідня – сіро-зелена, густіше опушена та на жилках із довшими волосками, у розвинутих листків лише на жилках із рідкими волосками або зовсім гола. Прилистки у вигляді бородавочок або волосків, згодом опадають. Суцвіття багатоквіткове, щиткоподібне, з п'ятьма головними гілочками, після квітування поникле. Крайові квітки, що розвиваються на останніх розгалуженнях суцвіття, сидячі, решта – на квітконіжках. Гілочки суцвіття вкриті порівняно густими, короткими волосками, до часу дозрівання плодів вони пурпурові або фіалкові. Квітки правильні, двостатеві, дрібні. Чашечка п'ятизубчаста, її зубці знаходяться біля основи вільної частини зав'язі. Віночок білий або жовтуватий, колесоподібний, з короткою трубкою та п'ятьма еліптичними, на верхівці закругленими лопатями. Тичинок п'ять, чергуються з лопатями віночка та за довжиною майже дорівнюють йому. Маточка з напівнижньою тригніздою зав'яззю та трилопатевою приймочкою. Плоди – ягодоподібні кістянки, кулясті, чорно-фіалкові, блискучі, без поволоки, із кривавo-червоним соком, переважно тригнізді, із трьома ендокарпіями. Ендокарпії коричневі, яйцеподібні.

Серед чагарників, у лісах, на лісових вирубках, частіше здичавіло, діагностичний вид синтаксонів *Aceri platanoidis-Fraxinetum excelsioris* Onyshchenko 1998 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 9180), *Anthrisco nitidi-Aceretum pseudoplatani* Ralo et Onyshchenko ex Onyshchenko 2017 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 9180), *Chelidonio-Robinietalia pseudoacaciae* Jurko ex Hadač et Sofron 1980, *Geo-Aceretum platanoidis* L. Ishbirdina et A. Ishbirdin 1991 nom. inval. (art. 3o, 5), *Lamio purpurei-Rhamnetum* Fitsailo 2007, *Rhamno catharticae-Sambucetum nigrae* Korzhenevsky et Klyukin 1990, *Robinietea* Jurko ex Hadač et Sofron 1980, *Rubo fruticosi-Prunetum spinosae* (Weber 1974) Wittig 1976, *Sambucetalia racemosae* Oberd. ex Doing 1962, *Sambucetum racemosae* Noirfalise in Lebrun et al. ex Oberd. 1973, *Sambuco-Prunetum spinosae* Doing 1962, *Sambuco-Salicion capreae* Tx. et Neumann ex Oberd. 1957, *Swido australis-Sambucetum nigrae* Korzhenevsky et

Klyukin 1990, в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021): *Alneta incanae* з домінуванням у трав'яному ярусі *Allium ursinum*, *Fageta sylvaticae* з домінуванням у трав'яному ярусі *Vinca minor, Fageta sylvaticae* з домінуванням у трав'яному ярусі *Lunaria rediviva, Querceta roboris* з домінуванням *Hedera helix,* індикатор свіжих, вологих, сирих сугрудів та грудів – $C_{2–4}$, $D_{2–4}$, заввишки 3–6 *м*, квітує V–VI, апофіт випадковий, мезофіт, чагарник, фанерофіт, літньозелений, безрозетковий, без підземних пагонів, стрижнекоренева, (m/mo)-sm-temp.oz$_{1-2}$EUR.

Поширення в Україні: майже на всій території.

Загальне поширення: Австралія, Африка, Європа, Мала Азія, Нова Зеландія, Північна Африка, Північна та Південна Америка.

Господарське значення рослини: декоративне, етероолійне, лікарське, технічне, харчове (рис. 1.1147–1.1155).

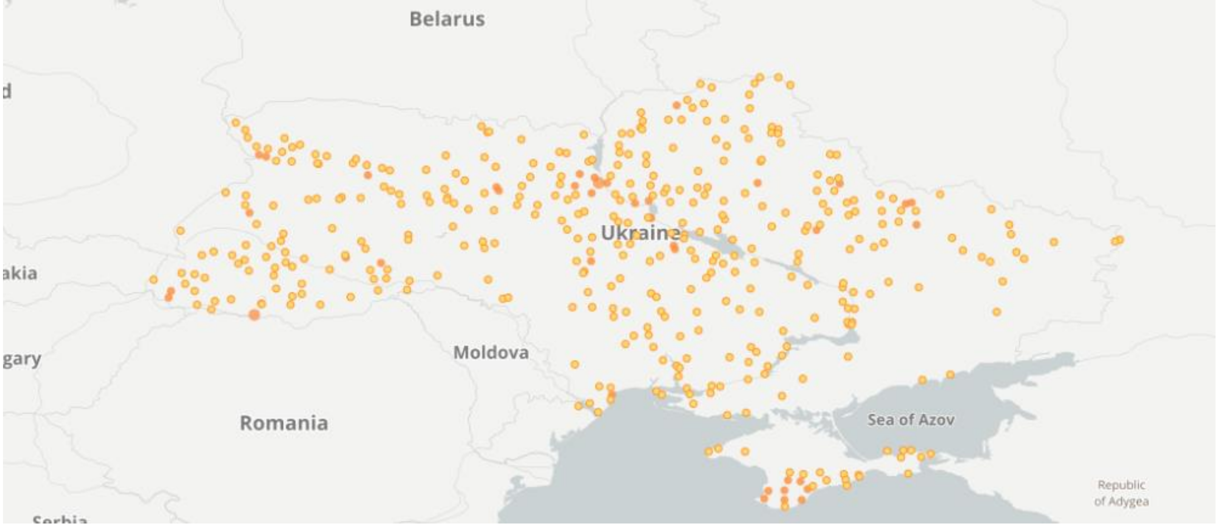

Рис. 1.1147. Ареал *Sambucus nigra* в Україні [Occurrences *Sambucus nigra*…, 2025]

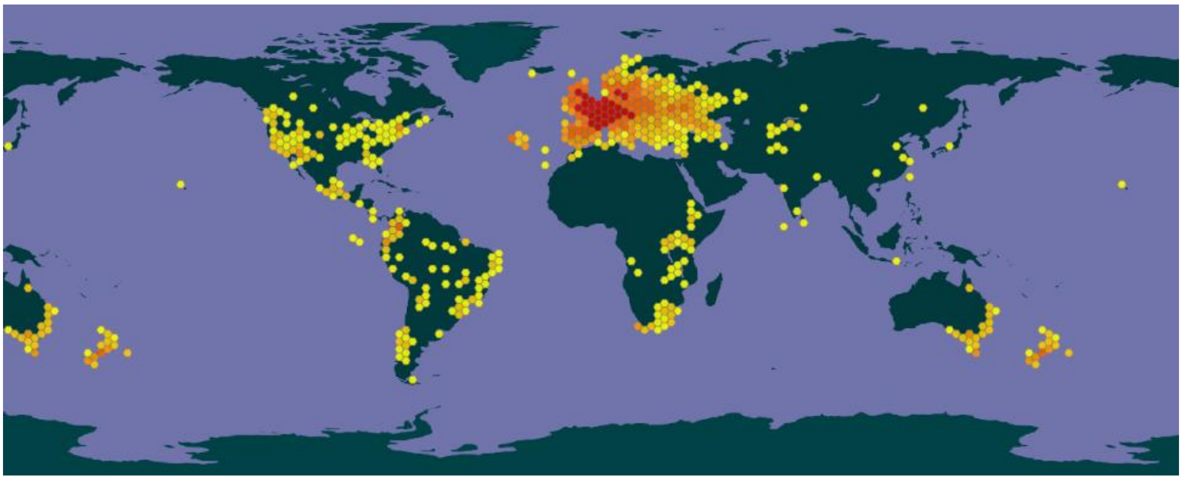

Рис. 1.1148. Ареал *Sambucus nigra* в світі [*Sambucus nigra,* 2025]

Рис. 1.1149. Ендокарпій *Sambucus nigra* [*Sambucus nigra*. Black Elderberry…, 2025]

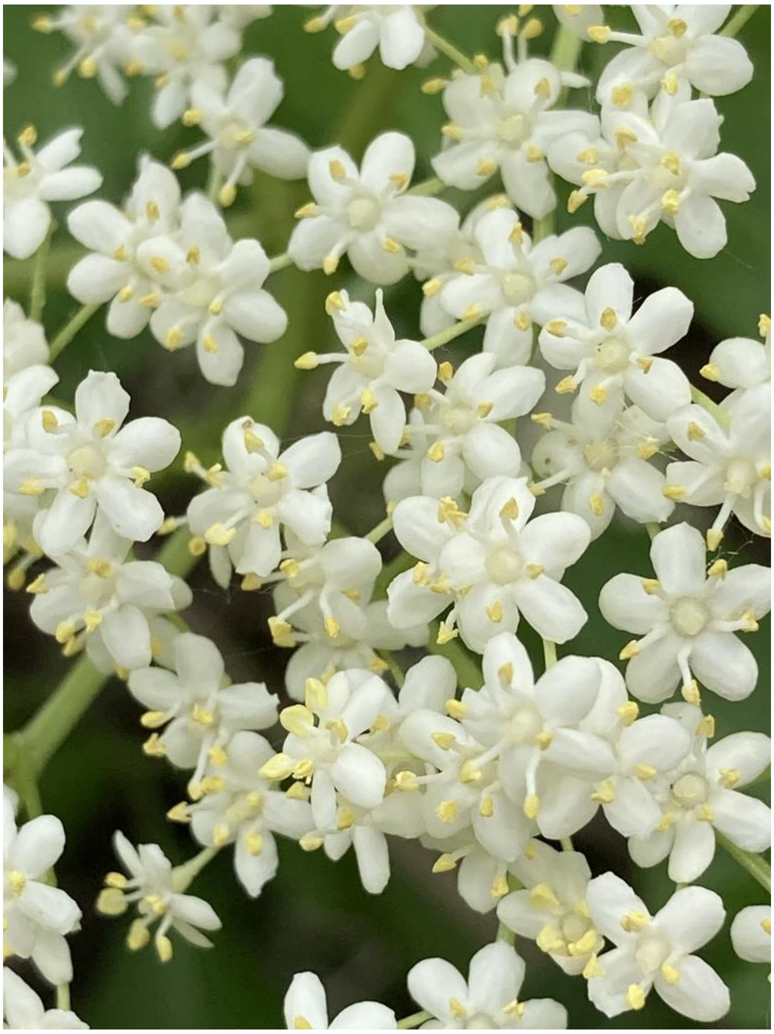

Рис. 1.1150. *Sambucus nigra* [Orthner, 2021]

Рис. 1.1151. *Sambucus nigra* [Naum, 2022]

Рис. 1.1152. *Sambucus nigra* [Tertyshnyi, 2024a]

Рис. 1.1153. *Sambucus nigra* [Lindman, 1922]

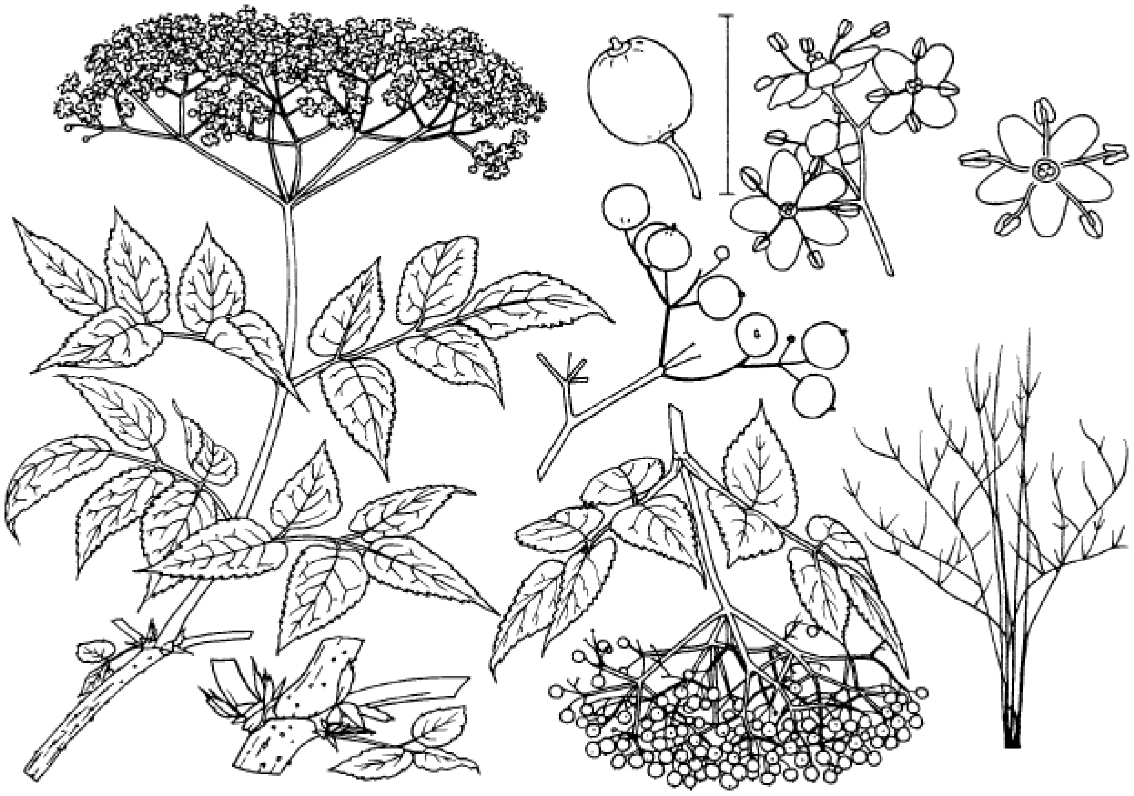

Рис. 1.1147. *Sambucus nigra* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1154. *Sambucus nigra* [Douwes, 2025]

Рис. 1.1155. *Sambucus nigra* [Jeanmonod & Strübin, 2013a]

Висновки

1.Чагарник або невелике деревце з глибоко борозенчастою корою.

2. Однорічні гілки з добре розвинутими численними сочевичками.

3. Листки непарнопірчаті.

4. Суцвіття багатоквіткове, щиткоподібне.

5. Квітки правильні, двостатеві, дрібні.

6. Віночок білий або жовтуватий.

7. Плоди – ягодоподібні кістянки, кулясті, чорно-фіалкові, блискучі.

8. Трапляється серед чагарників, у лісах, на лісових вирубках майже на всій території України.

9. Трапляється в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021).

10. Апофіт випадковий.

11. Індикатор свіжих, вологих, сирих сугрудів та грудів – $C_{2–4}$, $D_{2–4}$.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи бузини чорної (*Sambucus nigra*)?

2. Які особливості підземних органів бузини чорної (*Sambucus nigra*)?

3. Які особливості має стебло бузини чорної (*Sambucus nigra*)?

4. Які особливості листків бузини чорної (*Sambucus nigra*)?

5. Які особливості суцвіття бузини чорної (*Sambucus nigra*)?

6. Які особливості мають квітки бузини чорної (*Sambucus nigra*)?

7. Які особливості плоду бузини чорної (*Sambucus nigra*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу бузина чорна (*Sambucus nigra*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є бузина чорна (*Sambucus nigra*)?

10. Які особливості поширення бузини чорної (*Sambucus nigra*) на території України?

11. Які особливості загального поширення бузини чорної (*Sambucus nigra*)?

12. Яке господарське значення бузини чорної (*Sambucus nigra*)?

13. Індикатором якого типу лісорослинних умов є бузина чорна (*Sambucus nigra*)?

Sambucus racemosa **– Бузина червона**

Angiosperms Покритонасінні
Dipsacales Черсакоцвіті
Viburnaceae Калинові
Sambucus Бузина

Дуже розгалужений багаторічний чагарник до чотирьох метрів заввишки, рідко дерево зі світло- або сіро-брунатною корою. Коренева система поверхнева. Молоді гілки голі або майже голі, ребристі, однорічні – з великими, численними, добре розвинутими сочевичками й широкою буруватою серцевиною. Листки супротивні, непарнопірчасті, з п'ятьма листочками (рідше від трьох до семи). Листочки довгасто-яйцеподібні, яйцеподібно-ланцетні або ланцетні, довгозагострені, із закругленою або ледь звуженою, часто дещо асиметричною основою, зморшкуваті, на краї пилчасті. Верхня сторона листків темно-зелена, спідня – світліша. Розвинуті листки з обох сторін голі. Прилистки дрібні, у вигляді двох бурувато-зелених, циліндричних бородавочок, згодом опадають. Суцвіття – верхівкова, яйцеподібна або довгасто-яйцеподібна, щільна, прямостояча волоть. Гілочки суцвіття густо вкриті волосками. Усі квітки на квітконіжках, зеленувато- або жовтувато-білі, двостатеві, зі слабким медвяним ароматом. Чашечка з п'ятьма зубчиками, що залишаються з плодами біля основи вільної частини зав'язі. Віночок із короткою трубкою та п'ятьма закругленими або еліптичними, тупими або короткозагостреними лопатями. Тичинки прикріплені біля основи віночка й чергуються з його лопатями, тичинкові нитки короткі. Маточка з напівнижньою 3–5-гніздою зав'яззю, коротким стовпчиком та 3–5-лопатевою приймочкою. Плід – куляста, яскраво-червона, 3–5-гнізда, ягодоподібна кістянка. Ендокарпії плескаті, жовтуваті, шорсткі.

У лісах, серед чагарників на крайових частинах лісів, на скелях, інколи здичавіло, діагностичний вид синтаксону *Fagetalia sylvaticae* Pawłowski 1928, в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021): *Fageta sylvaticae* з домінуванням у трав'яному ярусі *Phyllitis scolopendrium*, індикатор вологих і сирих грудів – $D_{3, 4}$, заввишки 2–4 *м*, квітує V–VI, апофіт випадковий, мезофіт, чагарник, фанерофіт, літньозелений, безрозетковий, без кореневищ, sm/mo-temp/demo.$\text{oz}_{(1)\text{–}2}$EUR.

Поширення в Україні: Карпати (дуже часто), Розточчя-Опілля, Західне Полісся (часто), Лісостеп (рідко), Степ (рідко).

Загальне поширення: Азія (температна частина), Європа, Нова Зеландія, Північна Америка.

Господарське значення рослини: вітамінне, декоративне, лікарське, медоносне, олійне, фарбувальне (рис. 1.1156–1.1164).

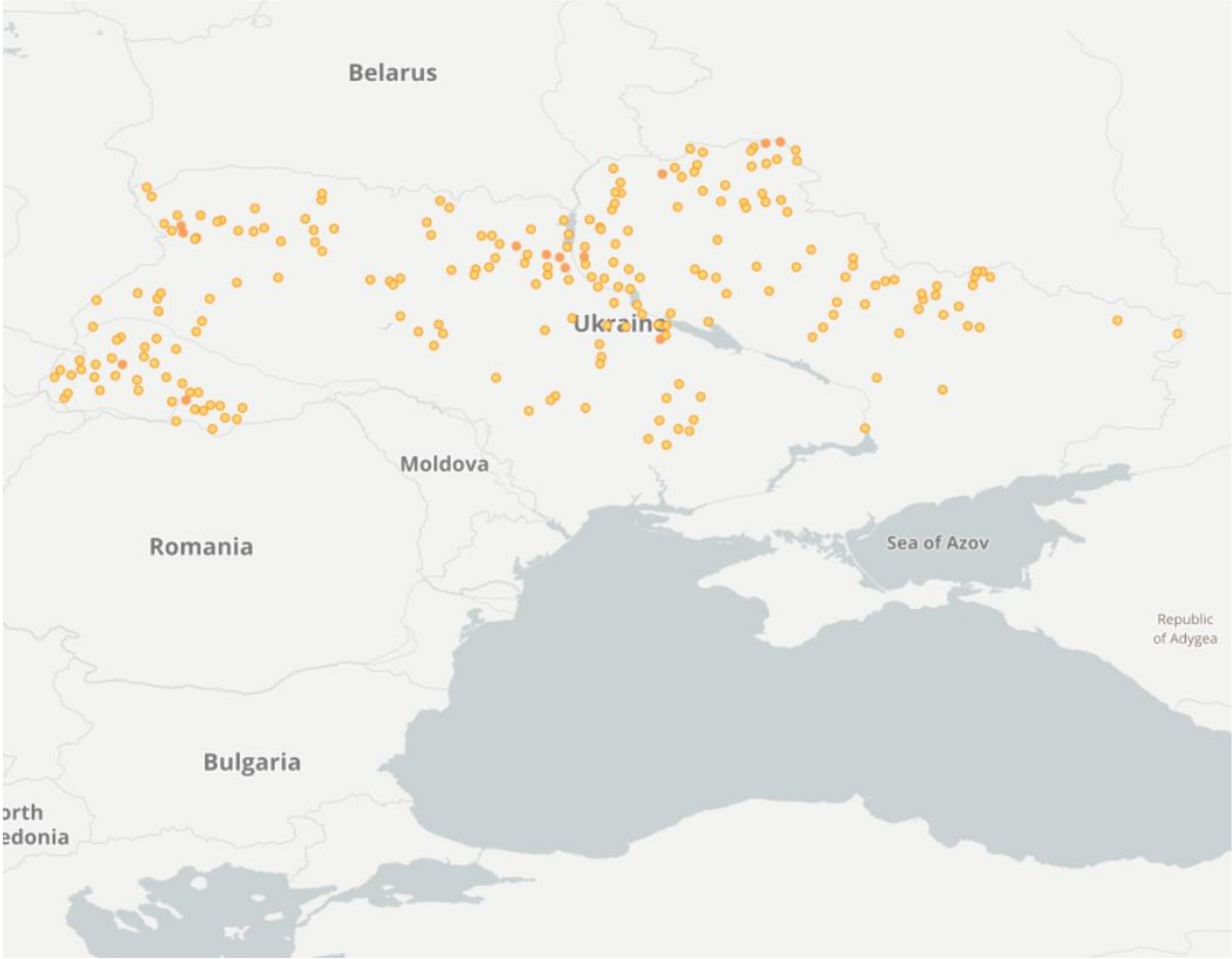

Рис. 1.1156. Ареал *Sambucus racemosa* в Україні [Occurrences *Sambucus racemose…,* 2025]

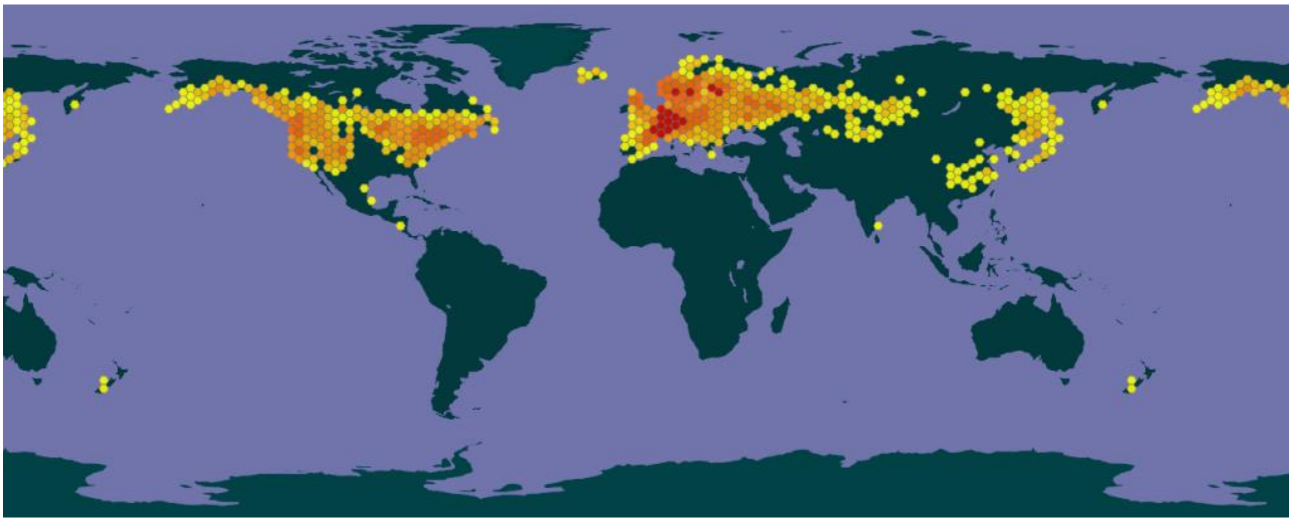

Рис. 1.1157. Ареал *Sambucus racemosa* в світі [*Sambucus racemosa…,* 2025]

Рис. 1.1158. Ендокарпій *Sambucus racemosa* [*Sambucus racemosa,* European…, 2025]

Рис. 1.1159. *Sambucus racemosa* [Kondrat, 2018]

Рис. 1.1160. *Sambucus racemosa* [Gavrilyuk, 2024]

Рис. 1.1161. *Sambucus racemosa* [Slater, 2024]

Рис. 1.1162. *Sambucus racemosa* [Oeder, 1877–1883]

Рис. 1.1163. *Sambucus racemosa* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1164. *Sambucus racemosa* [Dubois, A. 2013]

Висновки

1.Дуже розгалужений багаторічний чагарник, рідко дерево зі світло- або сіро-брунатною корою.

2. Однорічні гілки з великими, численними, добре розвинутими сочевичками та буруватою серцевиною.

3. Листки супротивні, непарнопірчасті, переважно з п'ятьма листочками.

4. Суцвіття – верхівкова, яйцеподібна або довгасто-яйцеподібна волоть.

5. Гілочки суцвіття густо опушені.

6. Квітки на квітконіжках, зеленувато- або жовтувато-білі, двостатеві.

7. Плід – куляста, яскраво-червона, ягодоподібна кістянка.

8. Трапляється у лісах, серед чагарників на крайових частинах лісів у Карпатах, Розточчі-Опіллі, Західному Поліссі, Лісостепу, Степу.

9. Трапляється в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021).

10. Індикатор вологих і сирих грудів – $D_{3,4}$.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи бузини червоної (*Sambucus racemosa*)?

2. Які особливості підземних органів бузини червоної (*Sambucus racemosa*)?

3. Які особливості має стебло бузини червоної (*Sambucus racemosa*)?

4. Які особливості листків бузини червоної (*Sambucus racemosa*)?

5. Які особливості суцвіття бузини червоної (*Sambucus racemosa*)?

6. Які особливості мають квітки бузини червоної (*Sambucus racemosa*)?

7. Які особливості плоду бузини червоної (*Sambucus racemosa*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу бузина червона (*Sambucus racemosa*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є бузина червона (*Sambucus racemosa*)?

10. Які особливості поширення бузини червоної (*Sambucus racemosa*) на території України?

11. Які особливості загального поширення бузини червоної (*Sambucus racemosa*)?

12. Яке господарське значення бузини червоної (*Sambucus racemosa*)?

13. Індикатором якого типу лісорослинних умов є бузина червона (*Sambucus racemosa*)?

Viburnum lantana – Калина цілолиста, гордовина

Angiosperms Покритонасінні
Dipsacales Черсакоцвіті
Viburnaceae Калинові
Viburnum Калина

Галузистий чагарник до п'яти метрів заввишки, інколи невеличке дерево. Кора світло-бура або сіра, молоді пагони білоповстисті від зірчастих волосків. Бруньки голі без покривних лусок, повстисто-волосисті, як і стебла. Листки цілісні, еліптичні або яйцеподібні, біля основи закруглені або ледь серцеподібні, на верхівці короткозагострені. Верхня сторона листків зелена, зморшкувата, укрита розсіяними зірчастими волосками або гола, спідня, особливо в молодих листків, – сірувата або білувата від густого зірчастого повстистого опушення. Край листка пилчастий, зубці закінчуються голкоподібною верхівкою. Черешки білоповстисті від опушення зірчастими волосками. Прилистки відсутні. Суцвіття – несправжні зонтики з приквітками, що біля основи суцвіття утворюють обгортку. Усі квітки суцвіття утворюють плоди, білі або жовтуваті, з дуже сильним ароматом. Чашечка гола або слабковолосиста. Віночок колесоподібний або лійкоподібний, з короткою трубкою та п'ятьма довшими, на верхівці закругленими лопатями. Плоди – яйцеподібні кістянки, еліптичні, червоні, згодом блакитно-чорні. Ендокарпій довгастий, із двома темними смужками.

У лісах, серед чагарників, на кам'янистих схилах, місцями культивують, діагностичний вид синтаксонів *Aceri tatarici-Quercion* Zólyomi 1957, *Berberidion vulgaris* Br.-Bl. ex Tx. 1952, *Corno-Prunetum spinosae* (Tx. 1952) Wittig 1975, в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021): *Fageta sylvaticae* з домінуванням у трав'яному ярусі *Vinca minor, Querceta roboris* з домінуванням *Hedera helix, Querceta roboris* з домінуванням у чагарниковому ярусі *Swida sanguinea* та в трав'яному – *Carex brevicollis,* заввишки 1–3 *м*, квітує V, чагарник, багаторічний, літньозелений, безрозетковий, без підземних пагонів, стрижневий, фанерофіт, мезофіт, (m/mo)-sm-(temp)-oz$_{1-(3)}$ EUR.

Поширення в Україні: Прикарпаття, Розточчя-Опілля, Лісостеп (Правобережжя), Степ (захід), Гірський Крим (західна частина, досить рідко).

Загальне поширення: Австралія, Африка, Європа, Нова Зеландія, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: декоративне, фарбувальне (рис. 1.1165–1.1173).

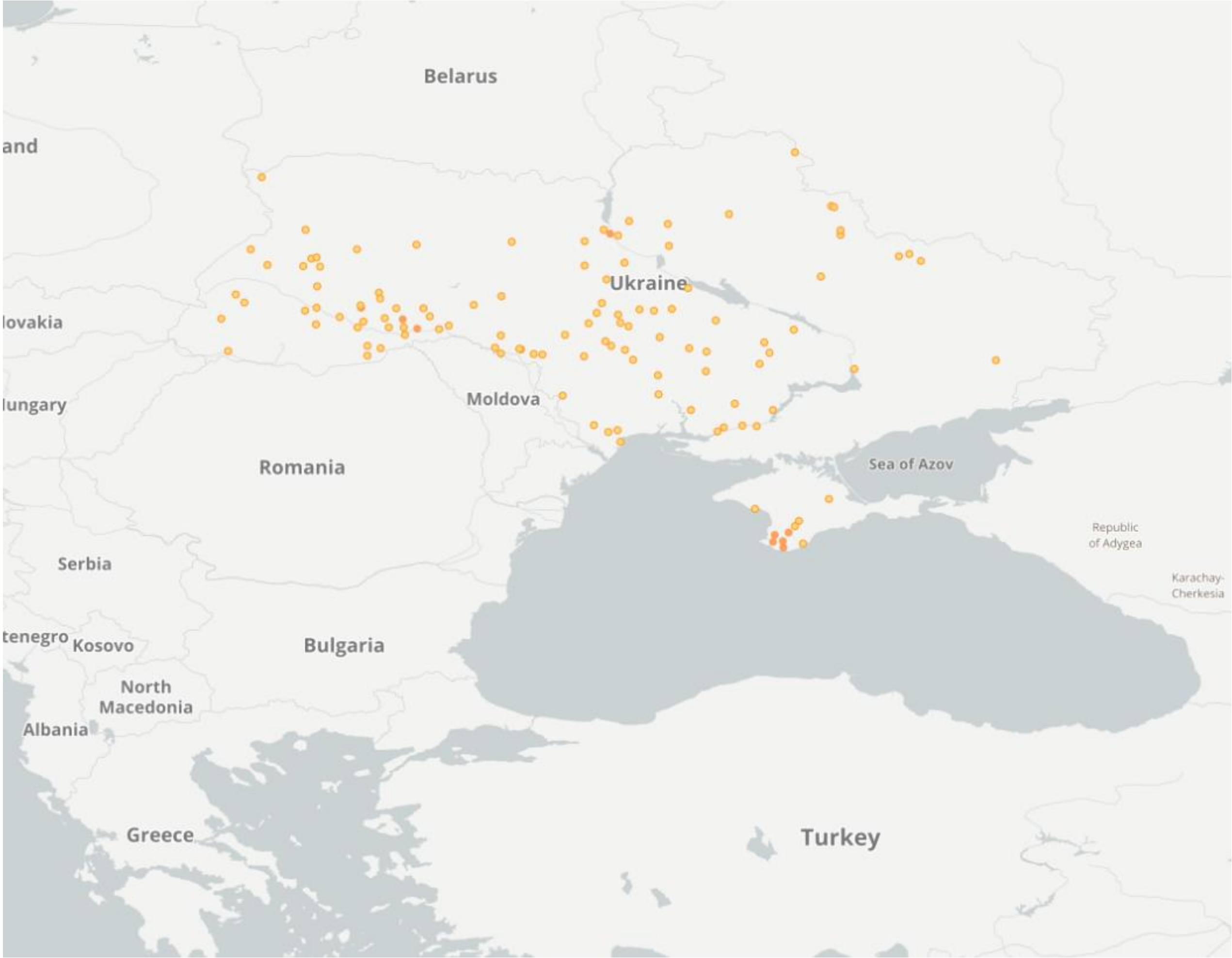

Рис. 1.1165. Ареал *Viburnum lantana* в Україні [Occurrences *Viburnum lantana*…, 2025]

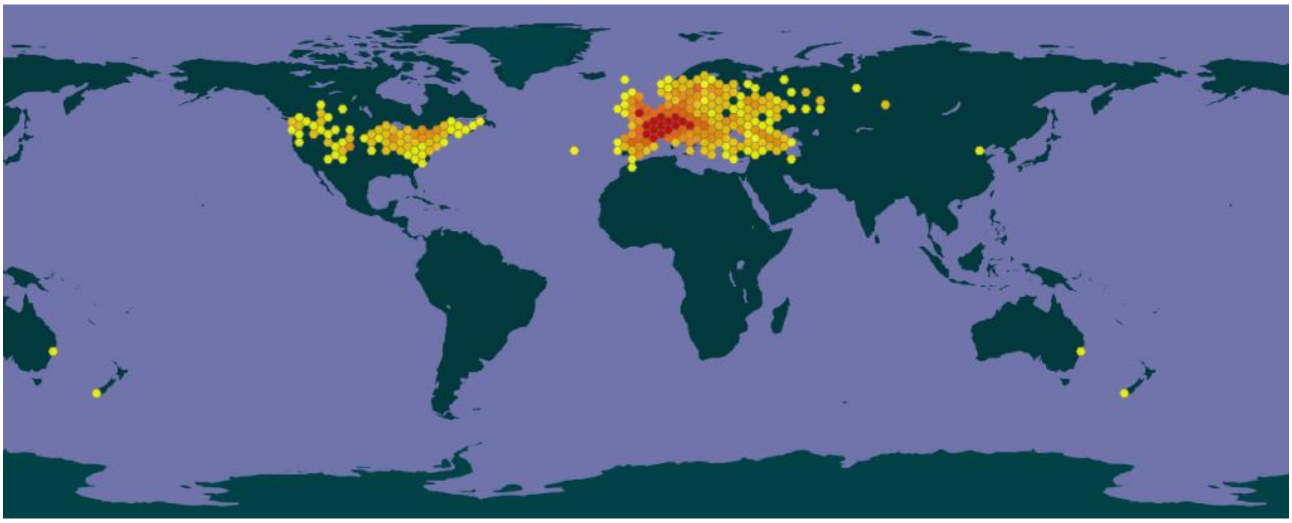

Рис. 1.1166. Ареал *Viburnum lantana* в світі [*Viburnum lantana*…, 2025]

Рис. 1.1167. Ендокарпій *Viburnum lantana* [*Viburnum lantana* Wayfaring Tree…, 2025]

Рис. 1.1168. *Viburnum lantana* [Eckert-Krause, 2025]

Рис. 1.1169. *Viburnum lantana* [Smirnov, 2017]

Рис. 1.1170. *Viburnum lantana* [Ppiero, 2025]

Рис. 1.1171. *Viburnum lantana* [Addisonia, 1919]

Рис. 1.1172. *Viburnum lantana* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1173. *Viburnum lantana* [Demairé, 2013]

Висновки

1. Галузистий чагарник, інколи невеличке дерево.
2. Кора світло-бура або сіра, молоді пагони білоповстисті.
3. Бруньки голі без покривних лусок.
4. Листки цілісні, еліптичні або яйцеподібні.
5. Суцвіття – несправжні зонтики з приквітками.
6. Віночок колесоподібний або лійкоподібний.
7. Плоди – яйцеподібні кістянки.
8. Трапляється в лісах, серед чагарників, на кам'янистих схилах у Прикарпатті, Розточчі-Опіллі, Лісостепу, Степу, Гірському Криму.
9. Трапляється в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021).

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи калини цілолистої (*Viburnum lantana*)?
2. Які особливості підземних органів калини цілолистої (*Viburnum lantana*)?
3. Які особливості має стебло калини цілолистої (*Viburnum lantana*)?
4. Які особливості листків калини цілолистої (*Viburnum lantana*)?
5. Які особливості суцвіття калини цілолистої (*Viburnum lantana*)?
6. Які особливості мають квітки калини цілолистої (*Viburnum lantana*)?
7. Які особливості плоду калини цілолистої (*Viburnum lantana*)?
8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу калина цілолиста (*Viburnum lantana*)?
9. Діагностичним видом яких синтаксонів є калина цілолиста (*Viburnum lantana*)?
10. Які особливості поширення калини цілолистої (*Viburnum lantana*) на території України?
11. Які особливості загального поширення калини цілолистої (*Viburnum lantana*)?
12. Яке господарське значення калини цілолистої (*Viburnum lantana*)?

Viburnum opulus – Калина звичайна

Angiosperms Покритонасінні
Dipsacales Черсакоцвіті
Viburnaceae Калинові
Viburnum Калина

Чагарник або деревце з досить рідкою кроною. Гілки супротивні, голі, молоді – кутасті й ребристі, з порівняно кутастою серцевиною. Кора на молодих гілках сіра, на старіших – бура, інколи із червонуватим відтінком. Бруньки червонувато-бурі, біля основи зеленуваті, голі, притиснуті, з двома криючими лусками: ростовими та змішаними. Ростові – довгасті, змішані – дрібніші й еліптичні. У бруньках закладаються вегетативні й генеративні органи. Листки супротивні, три- або п'ятилопатеві, нерівнозубчасті, до основи майже цілокраї, зверху яскраво-зелені, блакитні, зісподу – тьмяні, блакитно-зелені, опушені здебільшого на жилках, довжина й ширина листка майже однакові. Основа листка серцеподібна або дещо звужена, верхівки лопатей загострені. Черешки в декілька разів коротші пластинок, з 1–4 парами залозок, у горішній частині черешка залозки сидячі, біля основи – на ніжках. Прилистки щетинкоподібні. Суцвіття плаские, щиткоподібні, з голими або залозистими гілочками та вузькими приквітками. Квітки білі, ароматні, серединні – дрібні, із дзвоникуватим віночком, двостатеві. Тичинки далеко виступають за віночок. Зав'язь тригнізда, два гнізда атрофовані, а третє – з одним насінним зачатком. Крайові квітки збільшені, неплідні, ледь зигоморфні, їхній віночок колесоподібний, із пласким відгином та п'ятьма широкими, оберненояйцеподібними лопатями. Плід – яскраво-червона, еліптична ягодоподібна кістянка, гірка на смак, із жовтуватим мезокарпієм. Ендокарпій великий, плаский, рожево-брунатний, з ледь помітними борозенками, на верхівці загострений. Насінина пласка, сочевицеподібна, з добре розвинутим склоподібним ендоспермом і дуже маленьким зародком.

У лісах, серед чагарників, на луках, берегах річок, діагностичний вид синтаксонів *Alnion incanae* Pawłowski et al. 1928, *Aristolochio-Salicetum albae* Shevchyk et Solomakha 1996, *Mnio affini-Alnetum glutinosae* Grygora, Vorobyov et Solomakha 2005, *Pruno-Rubion radulae* Weber 1974, в угрупованнях, занесених до Зеленої книги України (2021): *Querceto (petraeae)–Fageta (sylvaticae),* індикатор свіжих, вологих і сирих сугрудів та вологих, сирих і мокрих грудів – $C_{2–4}$, $D_{3–5}$, заввишки 2–4 *м*, квітує V–VI, мезофіт, чагарник, фанерофіт, літньозелений, безрозетковий, без підземних пагонів, стрижневий, (m/mo)-sm-(temp)-b.oz1-(3) EUR-(SIB).

Поширення в Україні: майже на всій території, у Гірському Криму (окрім яйли, досить рідко), часто культивують.

Загальне поширення: Австралія, Африка, Нова Зеландія, Європа, Північна Америка, Південна Америка (дуже рідко), температна частина Азії.

Господарське значення рослини: вітамінне, декоративне, деревинне, медоносне, лікарське, харчове (рис. 1.1174–1.1182).

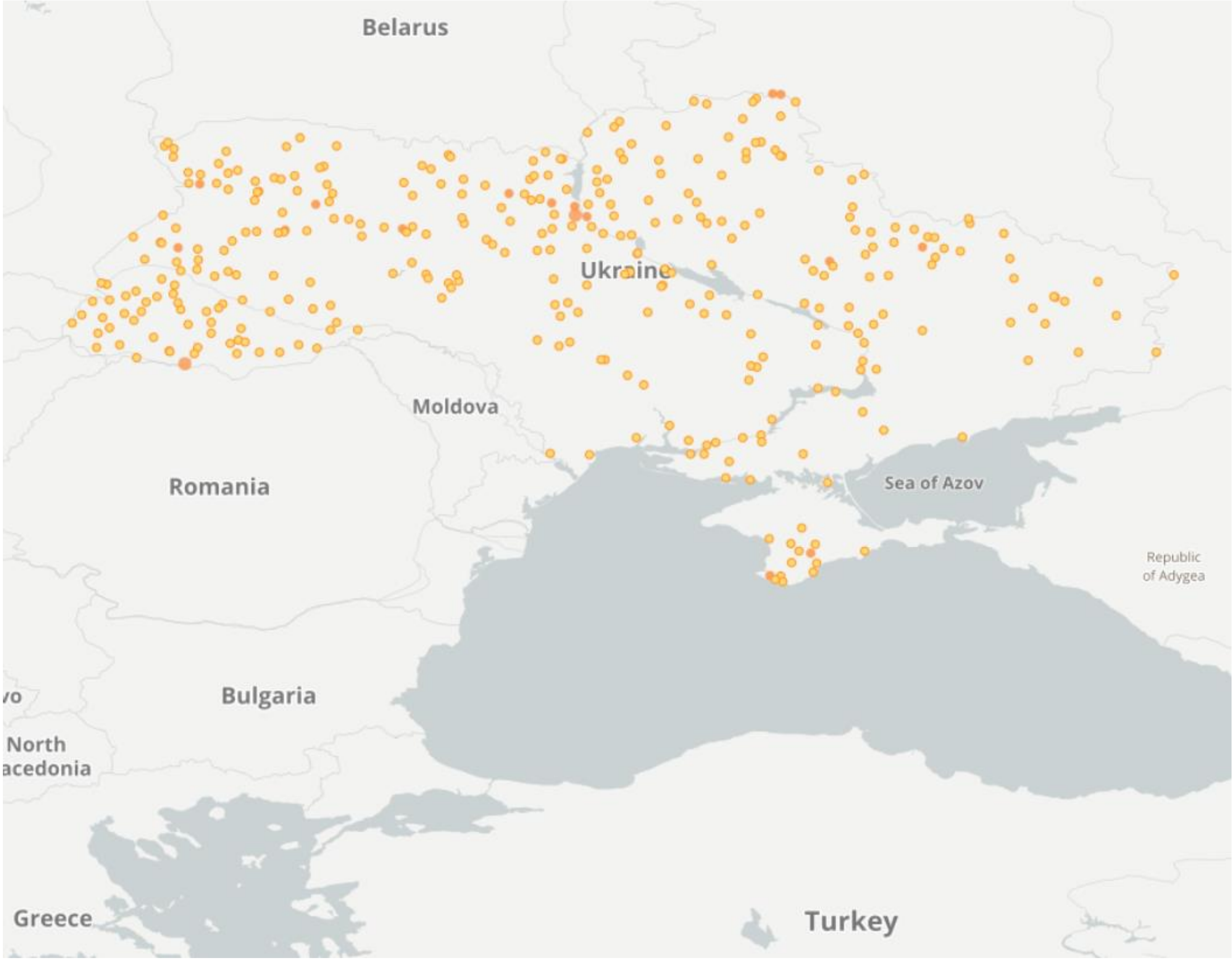

Рис. 1.1174. Поширення *Viburnum opulus* в Україні [Occurrences *Viburnum* opulus..., 2025]

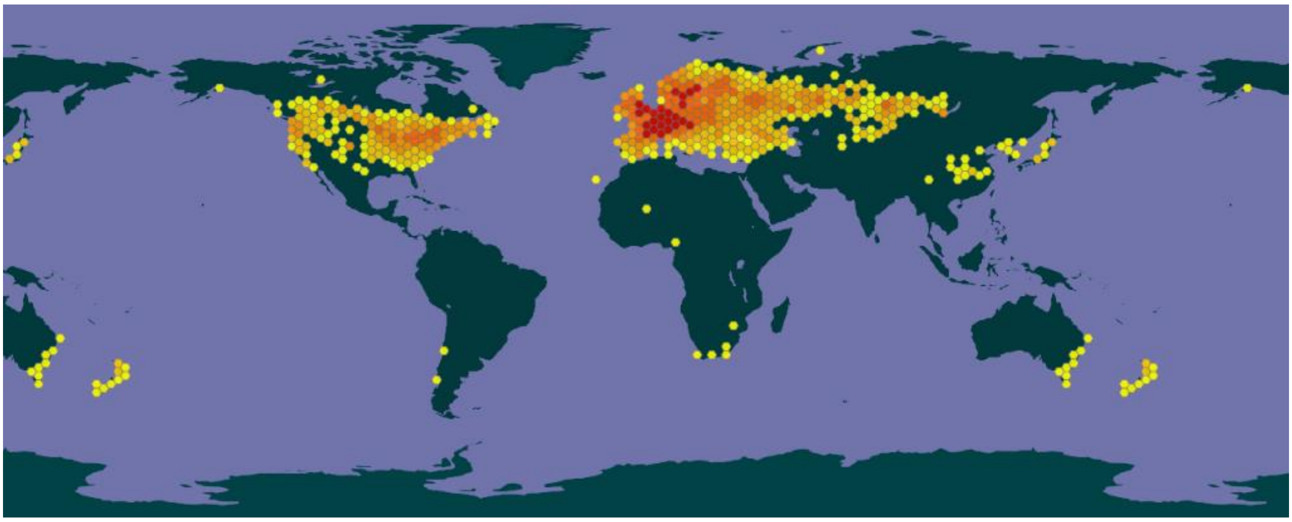

Рис. 1.1175. Поширення *Viburnum opulus* в світі [*Viburnum* opulus…, 2025]

Рис. 1.1176. Ендокарпій *Viburnum opulus* [*Viburnum opulus*, European Cranberrybush…, 2025]

Рис. 1.1177. *Viburnum opulus* [Tsegelnik, 2022]

Рис. 1.1178. *Viburnum opulus* [Orest, 2021]

Рис. 1.1179. *Viburnum opulus* [Sips, 2025]

Рис. 1.1180. *Viburnum opulus* [Lindman, 1922]

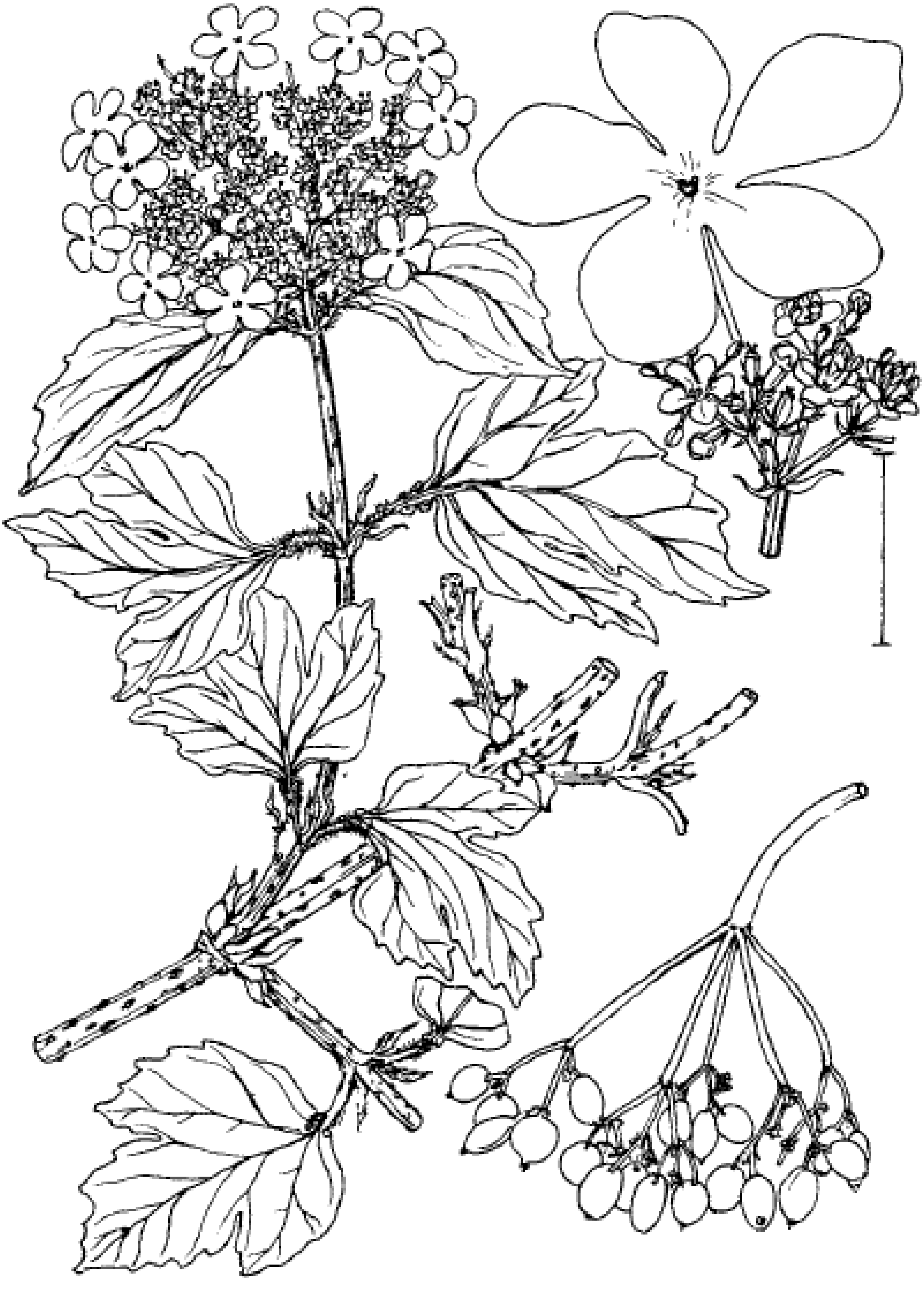

Рис. 1.1181. *Viburnum opulus* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1182. *Viburnum opulus* [Godio, 2000]

Висновки

1.Чагарник або деревце з рідкою кроною.

2. Кора на молодих гілках сіра, на старіших – бура, інколи із червонуватим відтінком.

3. Бруньки червонувато-бурі.

4. Листки супротивні, три- або п'ятилопатеві, нерівнозубчасті.

5. Суцвіття пласкі, щиткоподібні.

6. Квітки білі, ароматні.

7. Плід – яскраво-червона, еліптична ягодоподібна кістянка.

8. Трапляється у лісах, серед чагарників, на луках, берегах річок майже на всій території України.

9. Індикатор свіжих, вологих і сирих сугрудів та вологих, сирих і мокрих грудів – $C_{2–4}$, $D_{3–5}$.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи калини звичайної (*Viburnum opulus*)?
2. Які особливості підземних органів калини звичайної (*Viburnum opulus*)?
3. Які особливості має стебло калини звичайної (*Viburnum opulus*)?
4. Які особливості листків калини звичайної (*Viburnum opulus*)?
5. Які особливості суцвіття калини звичайної (*Viburnum opulus*)?
6. Які особливості мають квітки калини звичайної (*Viburnum opulus*)?
7. Які особливості плоду калини звичайної (*Viburnum opulus*)?
8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу калина звичайна (*Viburnum opulus*)?
9. Діагностичним видом яких синтаксонів є калина звичайна (*Viburnum opulus*)?
10. Індикатором якого типу лісорослинних умов є калина звичайна (*Viburnum opulus*)?
11. Які особливості поширення калини звичайної (*Viburnum opulus*) на території України?
12. Які особливості загального поширення калини звичайної (*Viburnum opulus*)?
13. Яке господарське значення калини звичайної (*Viburnum opulus*)?

***Knautia arvensis* – Свербіжниця польова**

Angiosperms Покритонасінні
Dipsacales Черсакоцвіті
Caprifoliaceae Жимолостеві
Knautia Свербіжниця

Багаторічна рослина з горизонтальним кореневищем. Стебло прямостояче, зазвичай угорі слабко розгалужене та з невеликою кількістю листків, сірувате від розташованих на ньому коротких волосків, до яких домішуються довгі й цупкі, здебільшого не залозисті. Прикореневі й нижні стеблові листки довгасті або широколанцетні, на краях городчасто-зубчасті, на верхівках загострені, а біля основи звужені в черешок. Стеблові листки на коротких черешках або майже сидячі, ліроподібні, з більшою непарною часткою або пірчастороздільні із цілісними або зубчастими частками, рідше цілісні, з віддаленими великими пилчастими краями. Усі листки порівняно густо вкриті щетинкоподібними волосками. Квіткові голівки приплюснуто-напівкулясті. Зовнішні листочки обгортки трав'янисті, довгасто-ланцетні, загострені, війчасті, здебільшого коротші кошика. Зовнішня чашечка сплюснуто-чотиригранна, опушена довгими волосками, з невиразним зубчастим краєм, верхня – блюдцеподібна, укрита волосками, на краї з вісьмома прямими, щетинкоподібними зубцями, коротшими за половину плода. Віночок чотирироздільний, з довгасто-яйцеподібними, догори з ледь звуженими лопатями, блакитнувато-бузковий або ліловий, іззовні дещо вкритий волосками, у крайових квіток він більший та виразніше неправильний, ніж у серединних, рідше в обох він порівняно однаковий. Плід – чотиригранна брудно-жовта сім'янка, укрита волосками, довгасто-овальна, з двома виростами: угорі – комірцеподібним, від якого йдуть чотири повздовжні зморшки, унизу – шоломоподібним.

На луках, полях, на крайових частинах світлих лісів, серед чагарників, діагностичний вид синтаксонів *Agrimonio eupatoriae-Trifolietum medii* (T. Müller 1962) Dengler et al. 2003, *Brometalia erecti* Koch 1926, *Geranio sanguinei-Trifolietum alpestris* T. Müller 1962, *Origanetalia vulgaris* T. Müller 1962, *Trifolion medii* T. Müller 1962, *Campanulo glomeratae-Geranietum sylvatici* Ružičková 2002 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 6520), індикатор сухих і свіжих сугрудів та суборів – $B_{1,2}$, $C_{1,2}$, заввишки 20–70 *см*, квітує VI–IX, геміапофіт, мезофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, стрижневий, (m/mo)-sm-temp-(b).$oz_{1–3}$EUR-WSIB.

Поширення в Україні: на всій території.

Загальне поширення: Африка, Європа, Нова Зеландія, Північна та Південна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: бур'ян, вітамінне, декоративне, лікарське, медоносне, олійне, технічне, фарбувальне (рис. 1.1183–1.1193).

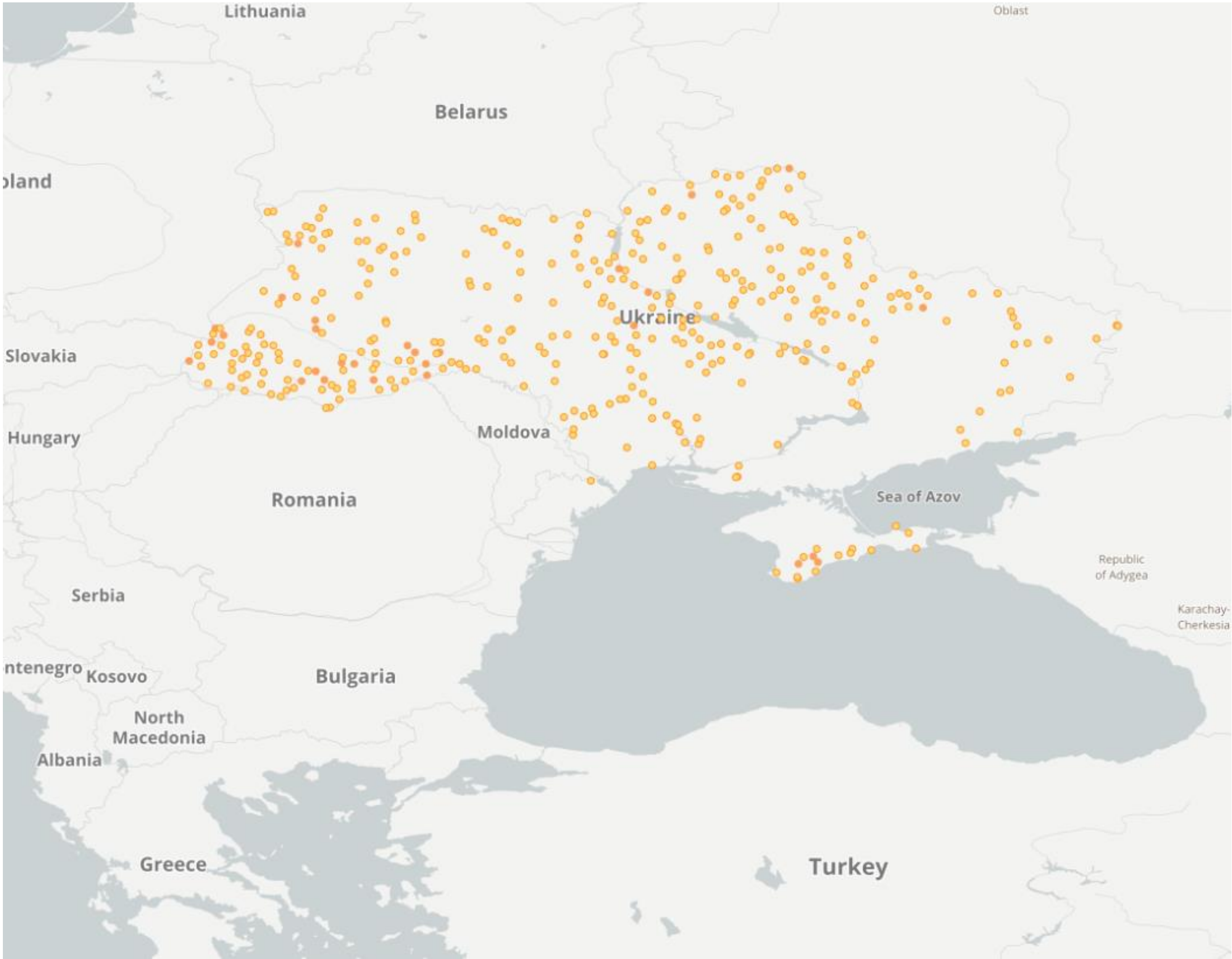

Рис. 1.1183. Ареал *Knautia arvensis* в Україні [Occurrences *Knautia arvensis…,* 2025]

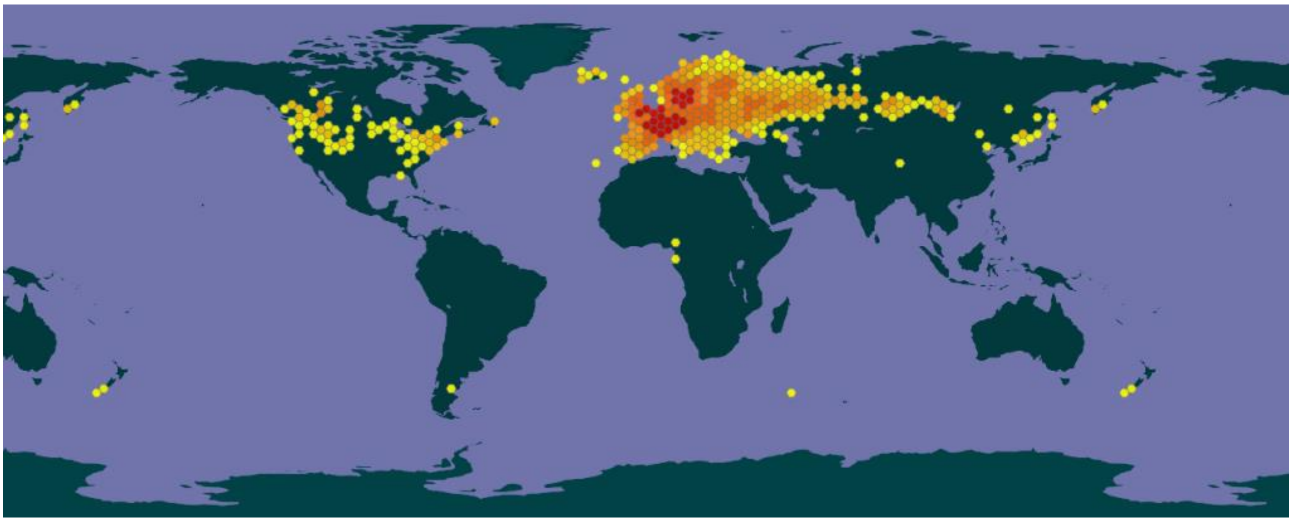

Рис. 1.1184. Ареал *Knautia arvensis* в світі [*Knautia arvensis…,* 2025]

Рис. 1.1185. Плід *Knautia arvensis* [Taxon: *Knautia arvensis*…, 2025]

Рис. 1.1186. *Knautia arvensis* [Schedl, 2025]

Рис. 1.1187. *Knautia arvensis* [Lysenko, 2024]

Рис. 1.1188. *Knautia arvensis* [Pyshnyi, 2024]

Рис. 1.1189. *Knautia arvensis* [Korsmo, 1934]

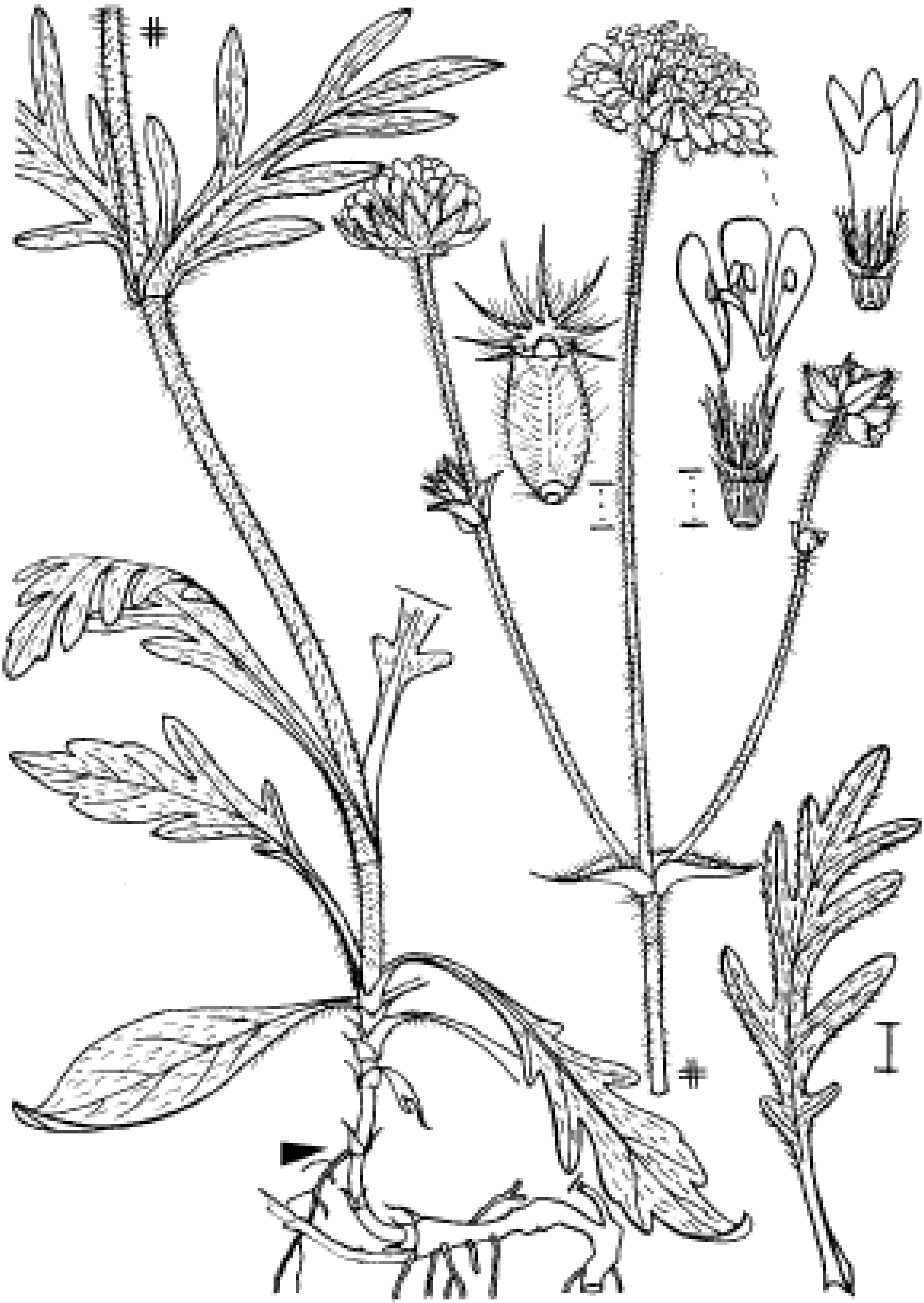

Рис. 1.1190. *Knautia arvensis* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1191. *Knautia arvensis* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1192. *Knautia arvensis* [Graham, 2026]

Рис. 1.1193. *Knautia arvensis* [Hübscher, 2013]

Висновки

1. Багаторічна рослина з горизонтальним кореневищем.

2. Стебло прямостояче, опушене.

3. Прикореневі й нижні стеблові листки довгасті або широколанцетні, опушені.

4. Суцвіття приплюснуто-напівкуляста голівка.

5. Віночок чотирироздільний, блакитнувато-бузковий або ліловий, опушений.

6. Плід – опушена чотиригранна брудно-жовта сім'янка.

7. Трапляється на луках, полях, на крайових частинах світлих лісів, серед чагарників на всій території України.

8. Індикатор сухих і свіжих сугрудів та суборів – $B_{1,2}$, $C_{1,2}$.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи свербіжниці польової (*Knautia arvensis*)?

2. Які особливості підземних органів свербіжниці польової (*Knautia arvensis*)?

3. Які особливості має стебло свербіжниці польової (*Knautia arvensis*)?

4. Які особливості листків свербіжниці польової (*Knautia arvensis*)?

5. Які особливості суцвіття свербіжниці польової (*Knautia arvensis*)?

6. Які особливості мають квітки свербіжниці польової (*Knautia arvensis*)?

7. Які особливості плоду свербіжниці польової (*Knautia arvensis*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу свербіжниця польова (*Knautia arvensis*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є свербіжниця польова (*Knautia arvensis*)?

10. Які особливості поширення свербіжниці польової (*Knautia arvensis*) на території України?

11. Які особливості загального поширення свербіжниці польової (*Knautia arvensis*)?

12. Яке господарське значення свербіжниці польової (*Knautia arvensis*)?

13. Індикатором якого типу лісорослинних умов є свербіжниця польова (*Knautia arvensis*)?

***Succisa pratensis* – Комонник лучний**

Angiosperms Покритонасінні
Dipsacales Черсакоцвіті
Caprifoliaceae Жимолостеві
Succisa Комонник

Багаторічна трав'яна рослина з коротким, косим і ніби обрубаним кореневищем та товстими коренями. Стебло прямостояче, просте або з двома супротивними квітконосними гілками, довгими міжвузлями, угорі – з притиснутими волосками, а знизу – з відстовбурченими або голе. Стеблові листки супротивні, по дві–три віддалені одна від одної пари. Листкові пластинки переважно ланцетні, зростаються в коротку піхву. Горішні листки вузьколанцетні, сидячі або майже сидячі. Прикореневі листки довгасто-еліптичні, із загостреними верхівками, на спідній стороні вкриті розсіяними й прилягаючими волосками або з обох сторін голі, ніби лискучі, на довгих черешках. Усі листки цілокраї, рідше зубчасті або стеблові на краях війчасті. Квіткові голівки спочатку напівкулясті, згодом кулясті, на довгих квітконосах. Крайові та серединні квітки в голівках однакові за величиною. Листочки обгортки вузько- або широколанцетні, на верхівках загострені, укриті притиснутими волосками. Віночок блакитнувато-бузковий, блакитний або рідше білий, іззовні вкритий притиснутими волосками. Зовнішня чашечка чотиригранна, з вісьмома повздовжніми реберцями укритими густими волосками, її край із чотирма яйцеподібно-трикутними загостреними зубцями. Сім'янка дуже волохата.

На болотистих луках, у чагарниках, на крайових частинах лісів, діагностичний вид синтаксонів *Molinion caeruleae* Koch 1926, *Primulo veris-Agrostietum capillaris* Uhliarová et Janišová 2014 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 6520), *Selino carvifoliae-Molinietum caeruleae* Kuhn 1937 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 6410), індикатор свіжих і вологих суборів та свіжих, вологих і сирих сугрудів – $B_{2–3}$, $C_{2–4}$, заввишки 50–90 *см*, квітує VII–VIII, гігромезофіт, трав'яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, короткокореневищний, sm-b.oz$_{1–3}$EURAS-(NAFR).

Поширення в Україні: Карпати, Лісостеп, лісова зона (звичайно), Степ (дуже рідко).

Загальне поширення: Європа, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: вітамінне, дубильне, медоносне, фарбувальне (рис. 1.1194–1.1203).

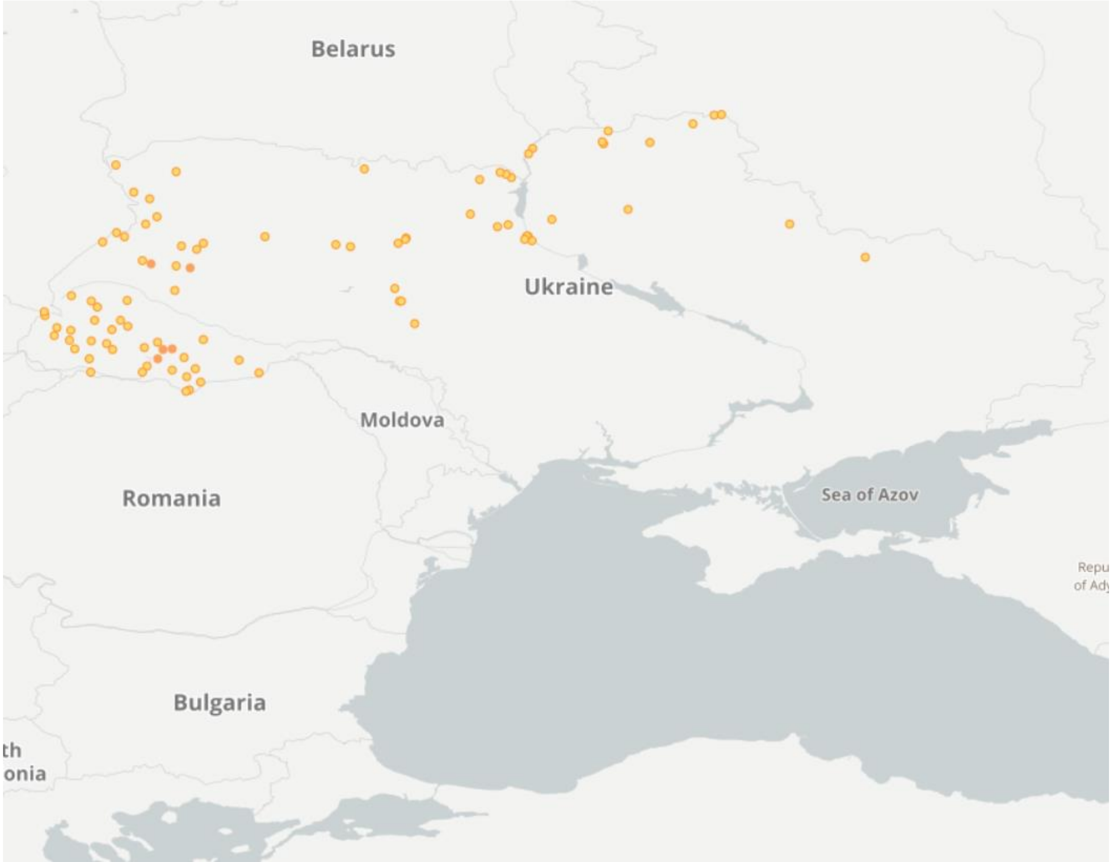

Рис. 1.1194. Ареал *Succisa pratensis* в Україні [Occurrences *Succisa pratensis*…, 2025]

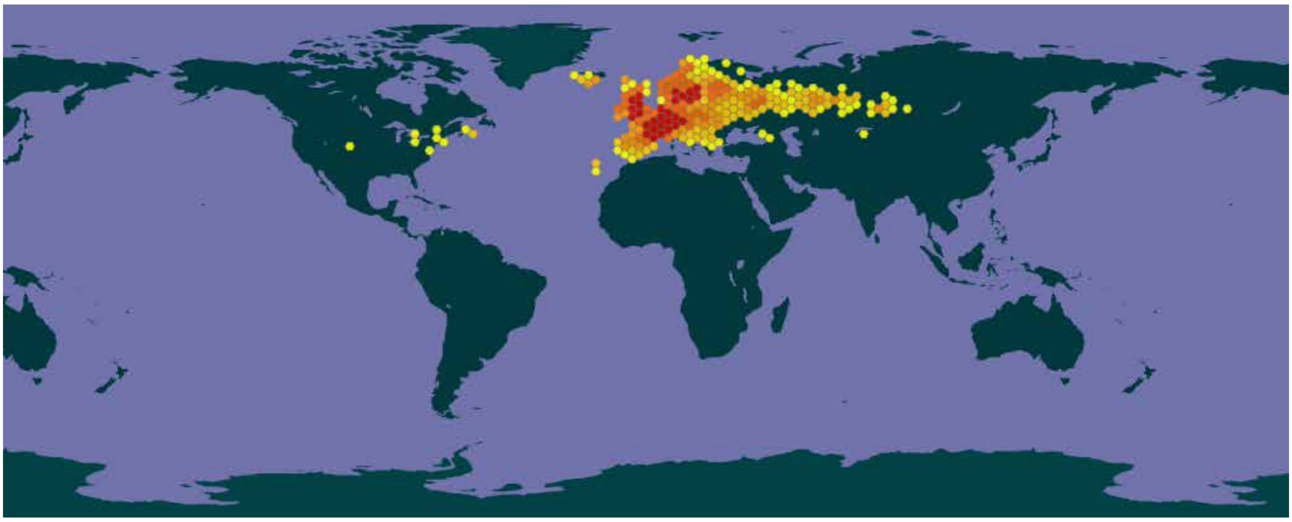

Рис. 1.1195. Ареал *Succisa pratensis* в світі [*Succisa pratensis*…, 2025]

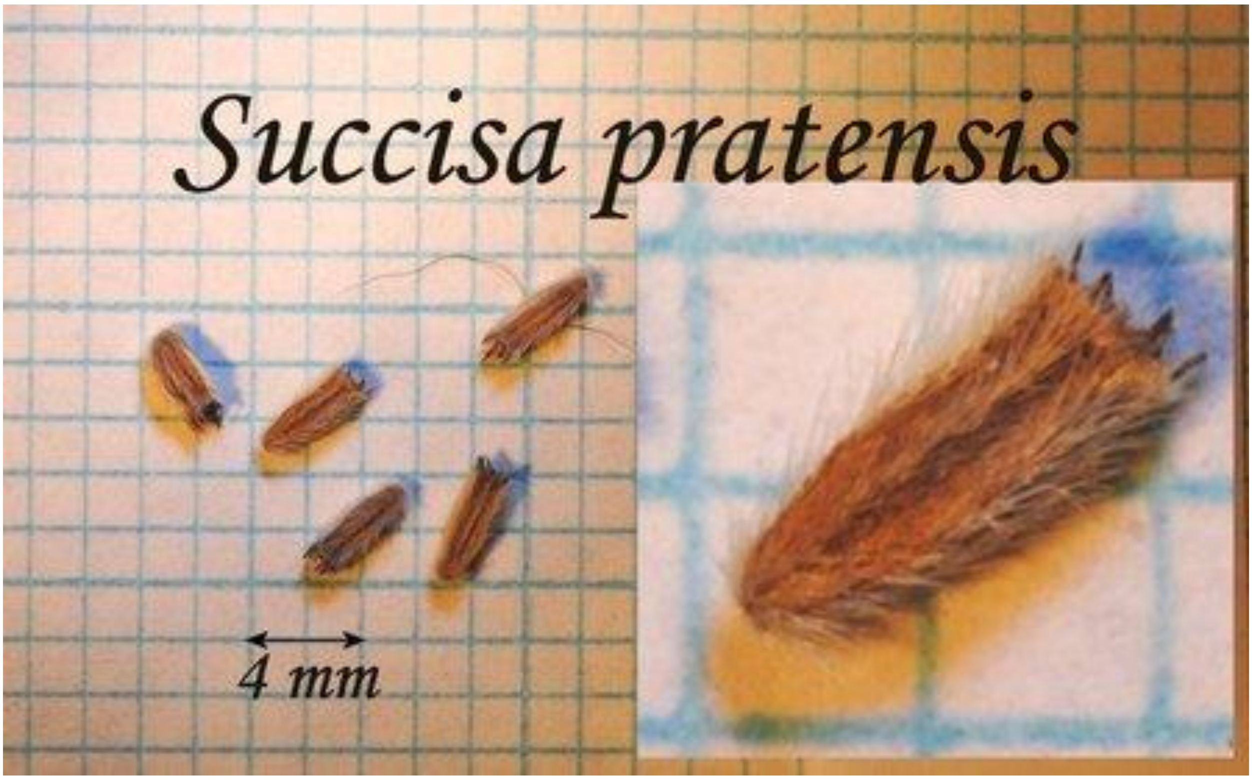

Рис. 1.1196. Плід *Succisa pratensis* [Caprifoliaceae…, 2025]

Рис. 1.1197. *Succisa pratensis* [Stöhr, 2025]

Рис. 1.1198. *Succisa pratensis* [Inataliya, 2023]

Рис. 1.1199. *Succisa pratensis* [Ghryb, 2023]

Рис. 1.1200. *Succisa pratensis* [Lindman, 1922]

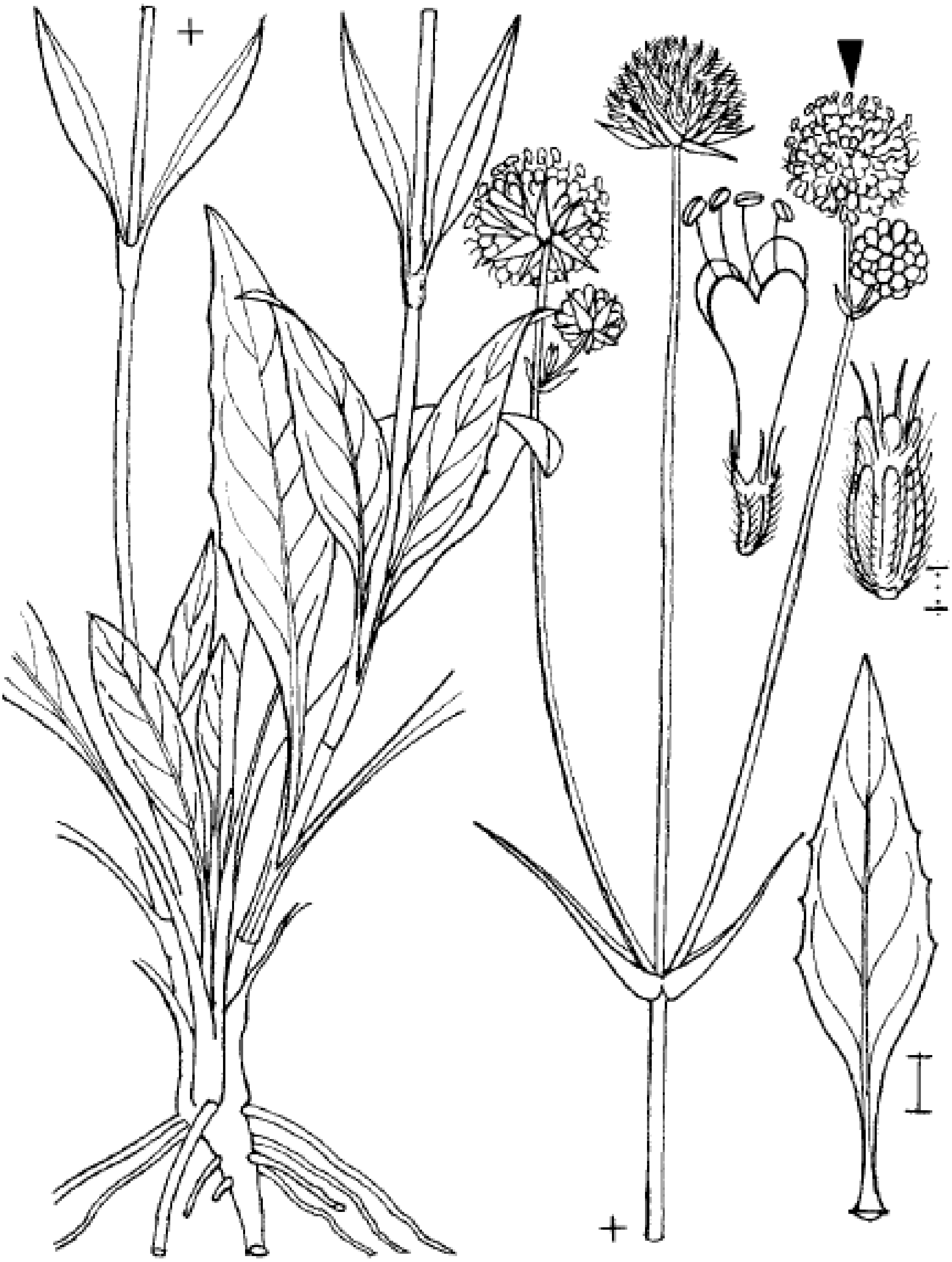

Рис. 1.1201. *Succisa pratensis* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1202. *Succisa pratensis* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1203. *Succisa pratensis* [Genné & Stragiotti, 2013]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з коротким кореневищем та товстими коренями.

2. Стеблові листки супротивні.

3. Суцвіття головка.

4. Віночок блакитнувато-бузковий, блакитний або рідше білий, опушений.

5. Плід сім'янка.

6. Трапляється на болотистих луках, у чагарниках, на крайових частинах лісів у Карпатах, Лісостепу, лісовій зоні, Степу.

Індикатор свіжих і вологих суборів та свіжих, вологих і сирих сугрудів – $B_{2–3}$, $C_{2–4}$.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи комонника лучного (*Succisa pratensis*)?

2. Які особливості підземних органів комонника лучного (*Succisa pratensis*)?

3. Які особливості має стебло комонника лучного (*Succisa pratensis*)?

4. Які особливості листків комонника лучного (*Succisa pratensis*)?

5. Які особливості суцвіття комонника лучного (*Succisa pratensis*)?

6. Які особливості мають квітки комонника лучного (*Succisa pratensis*)?

7. Які особливості плоду комонника лучного (*Succisa pratensis*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу комонник лучний (*Succisa pratensis*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є комонник лучний (*Succisa pratensis*)?

10. Індикатором якого типу лісорослинних умов є комонник лучний (*Succisa pratensis*)?

11. Які особливості поширення комонника лучного (*Succisa pratensis*) на території України?

12. Які особливості загального поширення комонника лучного (*Succisa pratensis*)?

13. Яке господарське значення комонника лучного (*Succisa pratensis*)?

Valeriana officinalis **– Валер'яна лікарська**, в. болотна, в. висока

Angiosperms Покритонасінні
Dipsacales Черсакоцвіті
Caprifoliaceae Жимолостеві
Valeriana Валер'яна

Багаторічна трав'яна рослина з коротким і ніби обрубаним кореневищем та численними тонкими або порівняно менше потовщеними довгими коренями з дуже сильним ароматом. Стебло прямостояче, одне або рідше їх декілька, переважно борозенчасте, порожнисте, у нижній частині порівняно густо вкрите волосками або голе. Листки без прилистків, непарнопірчастороздільні, з 4–12 парами бічних листочків, нижні – на довгих черешках (6–12 пар бічних листочків), горішні – сидячі або на коротких напівстеблообгортних черешках (3–4 пари бічних листочків). Бічні листочки сидячі, зісподу опушені або голі, ланцетні або лінійно-ланцетні, тупі або загострені, на краї зубчасті, рідше цілокраї, нижні листки майже вдвічі довші й ширші, ніж верхні. Квітки рожеві або бузково-рожеві, інколи майже білі, духмяні, зібрані у великі верхівкові щиткоподібно-волотисті суцвіття. Біля основи кожного розгалуження розташовані два ланцетних, загострених, на краї плівчастих приквітки, що довші за зав'язь, але коротші за квітку. Чашечка під час квітування ледь помітна. Віночок трубчасто-лійкоподібний, з тупими лопатями, тичинки з жовтими пиляками. Плід – довгаста або довгасто-яйцеподібна сім'янка, гола або слабко опушена з обох сторін або лише з однієї, з 10–12-променевим чубчиком, що утворився із чашечки. Чубчик приблизно в півтора раза довший за сім'янку.

У вільшняках, на сирих і заболочених луках, у сирих листяних і мішаних лісах, на трав'янисто-осокових долинно-річкових (переважно на дрібних річках) та рідше водороздільних болотах, діагностичний вид синтаксонів *Filipendulion ulmariae* Segal ex Westhoff et Den Held 1969, *Molinietalia caeruleae* Koch 1926, *Primulo veris-Agrostietum capillaris* Uhliarová et Janišová 2014 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 6520), Асоціація *Galietum borealis* Nowiński 1928 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 6410), охороняється на території Дніпропетровської, Луганської, Одеської, Харківської областей, заввишки 40–100 *см*, квітує VI–VII, мезогігрофіт, трав'яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, короткокореневищний, m/mo-sm-temp-b.k$_{(1)–3}$-oz$_1$EURAS.

Поширення в Україні: Карпати, Полісся, Лісостеп, Степ (по долинах річок), Гірський Крим.

Загальне поширення: Австралія, Європа, Нова Зеландія, Північна та Південна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: вітамінне, дубильне, етероолійне, лікарське, медоносне (рис. 1.1204–1.1217).

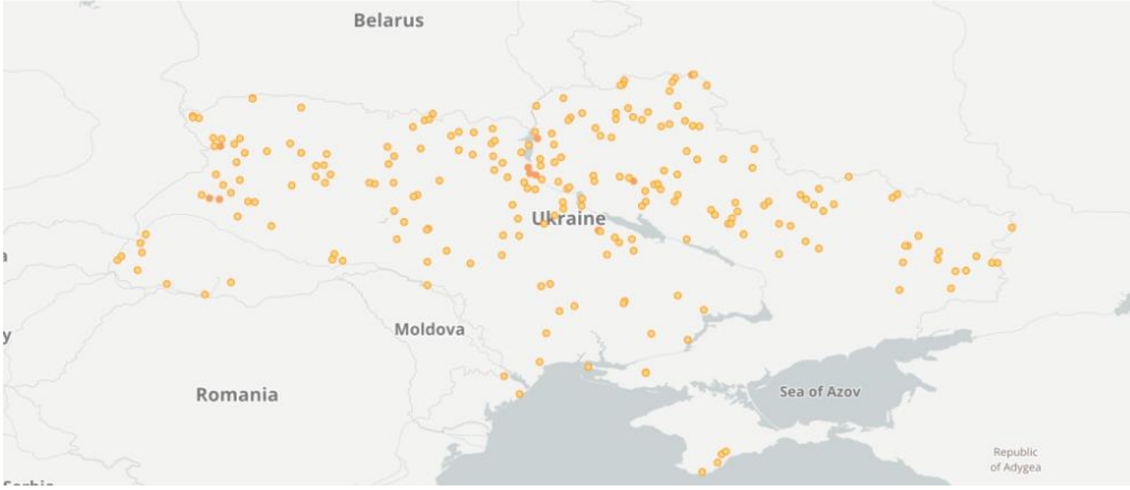

Рис. 1.1204. Ареал *Valeriana officinalis* в Україні [Occurrences *Valeriana officinalis*…, 2025]

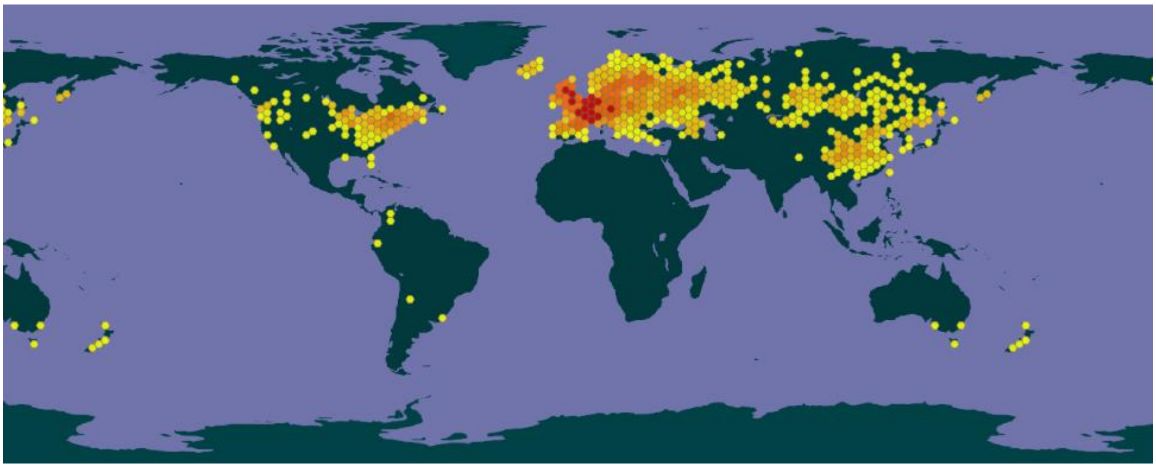

Рис. 1.1205. Ареал *Valeriana officinalis* в світі [*Valeriana officinalis*…, 2025]

Рис. 1.1206. Плід *Valeriana officinalis* [Crellin, 2010]

Рис. 1.1207. *Valeriana officinalis* [Klarenbeek, 2025]

Рис. 1.1208. Плід *Valeriana officinalis* [*Valeriana officinalis*, Valerian…, 2025]

Рис. 1.1209. *Valeriana officinalis* [Vujevic, 2024]

Рис. 1.1210. *Valeriana officinalis* [Kapitein, 2025]

Рис. 1.1211. *Valeriana officinalis* [Vujevic, 2024a]

Рис. 1.1212. *Valeriana officinalis* [Schweiger, 2025]

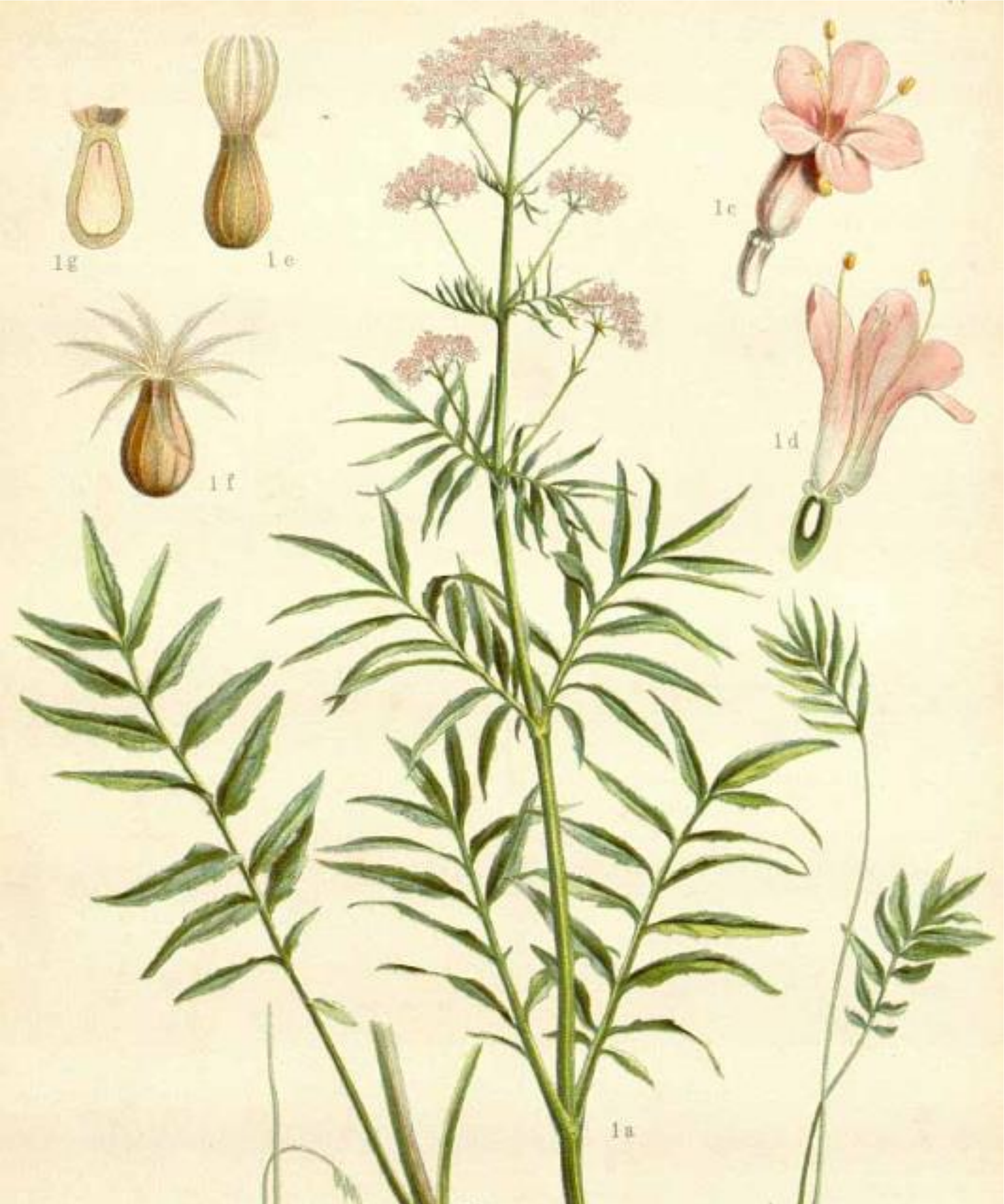

Рис. 1.1213. *Valeriana officinalis* [Losch, 1905]

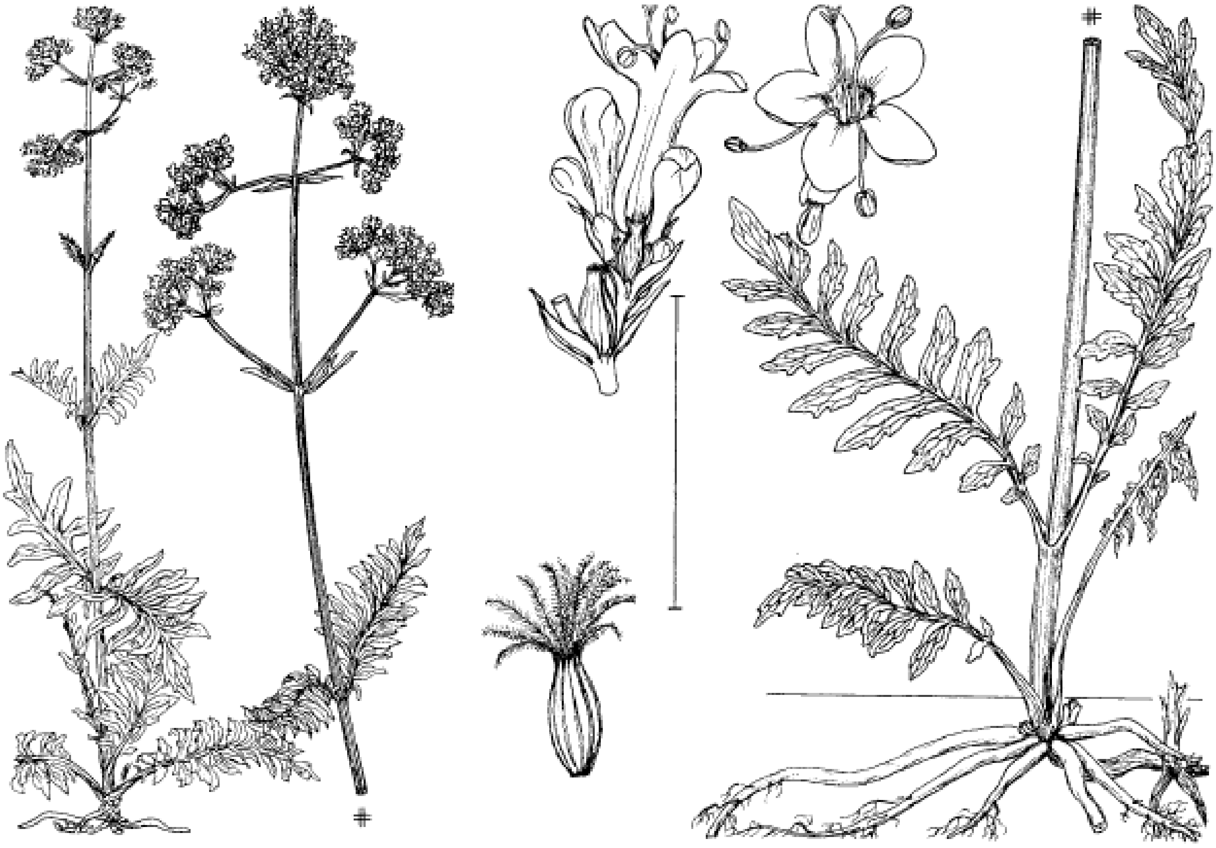

Рис. 1.1214. *Valeriana officinalis* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1215. *Valeriana officinalis* [Hacker, 2025]

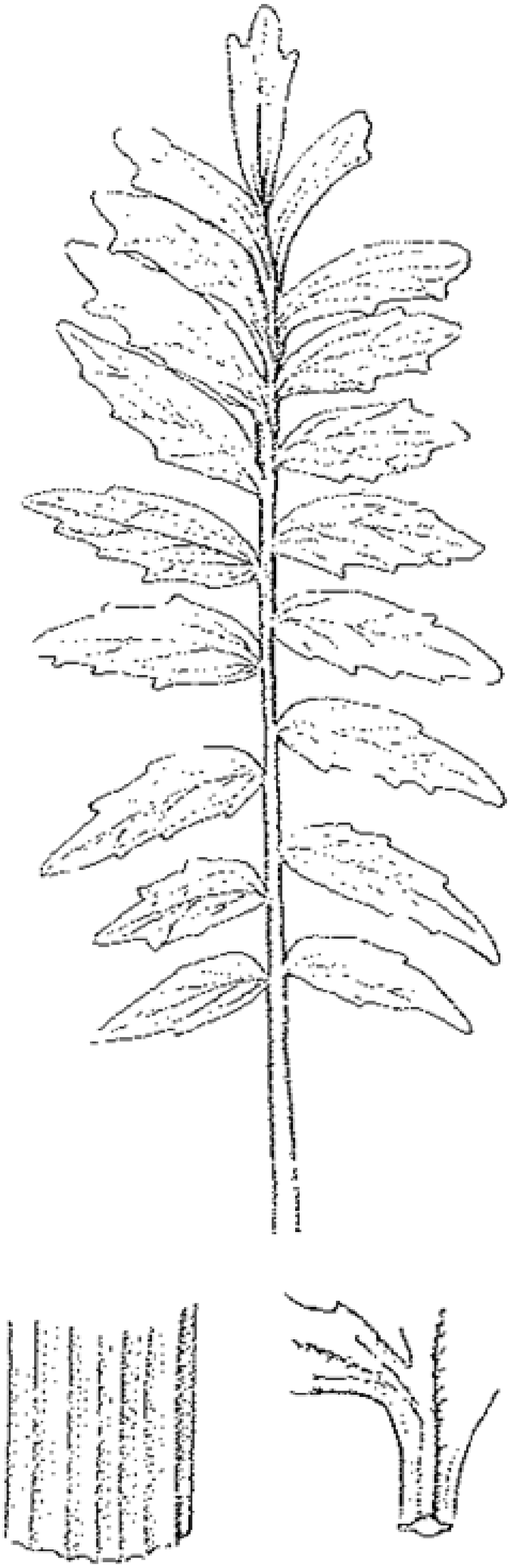

Рис. 1.1216. *Valeriana officinalis* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1217. *Valeriana officinalis* [William, 2024]

Висновки

1. Багаторічна трав’яна рослина з коротким кореневищем та тонкими коренями.

2. Стебло прямостояче, борозенчасте, порожнисте.

3. Листки без прилистків, непарнопірчастороздільні.

4. Квітки рожеві або бузково-рожеві, інколи майже білі.

5. Суцвіття щиткоподібно-волотисті.

6. Плід – довгаста або довгасто-яйцеподібна сім'янка.

7. Трапляється у вільшняках, на сирих і заболочених луках, у сирих листяних і мішаних лісах, на болотах.

8. Охороняється на регіональному рівні.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи валер’яни лікарської (*Valeriana officinalis*)?

2. Які особливості підземних органів валер’яни лікарської (*Valeriana officinalis*)?

3. Які особливості має стебло валер’яни лікарської (*Valeriana officinalis*)?

4. Які особливості листків валер’яни лікарської (*Valeriana officinalis*)?

5. Які особливості суцвіття валер’яни лікарської (*Valeriana officinalis*)?

6. Які особливості мають квітки валер’яни лікарської (*Valeriana officinalis*)?

7. Які особливості плоду валер’яни лікарської (*Valeriana officinalis*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу валер’яна лікарська (*Valeriana officinalis*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є валер’яна лікарська (*Valeriana officinalis*)?

10. На території яких областей України охороняється валер’яна лікарська (*Valeriana officinalis*)?

11. Які особливості поширення валер’яни лікарської (*Valeriana officinalis*) на території України?

12. Які особливості загального поширення валер’яни лікарської (*Valeriana officinalis*)?

13. Яке господарське значення валер’яни лікарської (*Valeriana officinalis*)?

Valeriana wolgensis (*V. nitida* Kreyer) **– Валер'яна волзька**

Angiosperms Покритонасінні
Dipsacales Черсакоцвіті
Caprifoliaceae Жимолостеві
Valeriana Валер'яна

Багаторічна трав'яна рослина. Кореневище коротке, ортотропне. Корені світло-бурі, столони відсутні. Стебло прямостояче, голе, інколи має червоно-бурий відтінок, утворює суцвіття. Листки зісподу майже голі, із 4–6 парами довгасто-яйцеподібних або яйцеподібно-ланцетних часток, частки на краях зубчасті. Суцвіття скупчене, мало розгалужене. Приквітки й квітки майже однакові за довжиною. Віночок рожевий, лійкоподібний. Плід – сім'янка, гола або з однієї сторони опушена, із чубчиком у півтора раза довшим сім'янки.

Заплави річок, гори, ліси, суходільні, рідше заплавні луки, серед чагарників, на лісових полянах, схилах балок, охороняється на території Дніпропетровської області, індикатор вологих і сирих сугрудів та грудів – $C_{3,\ 4}$, $D_{3,\ 4}$, заввишки 40–100 *см*, квітує VI–VII, гігромезофіт, трав'яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, короткокореневищний, (m/mo)-sm/(mo)-temp-b.oz$_{2–3}$EURAS.

Поширення в Україні: Полісся, Донецький Лісостеп, Степ (заплава річки Північний Дінець), дуже рідко.

Загальне поширення: Євразія, Європа.

Господарське значення рослини: вітамінне, лікарське (рис. 1.1218–1.1225).

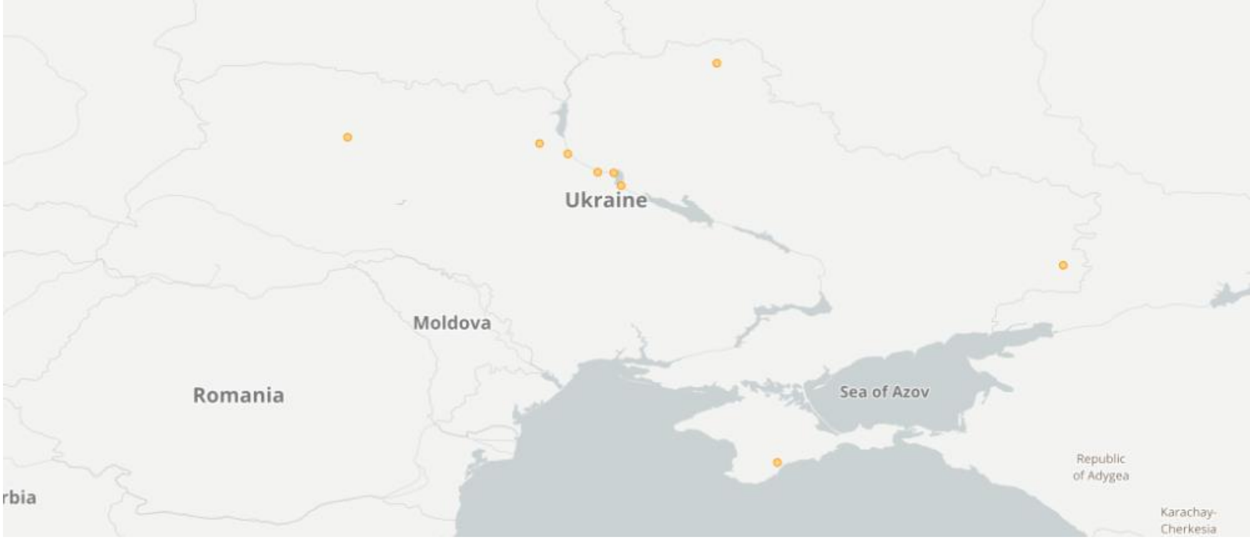

Рис. 1.1218. Ареал *Valeriana wolgensis* (*V. nitida*) в Україні [Occurrences *Valeriana wolgensis…*, 2025]

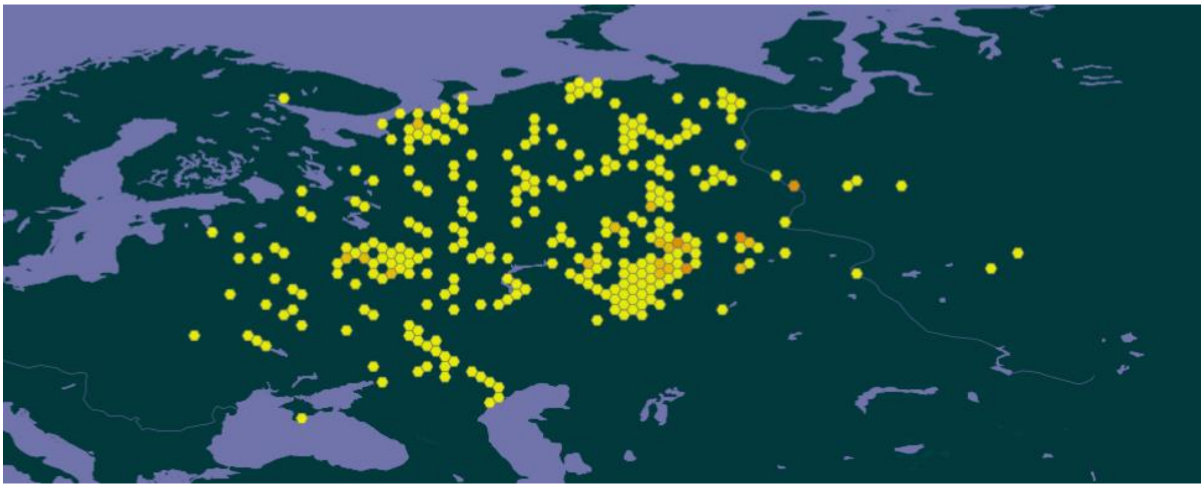

Рис. 1.1219. Ареал *Valeriana wolgensis* (*V. nitida*) в світі [*Valeriana wolgensis…*, 2025]

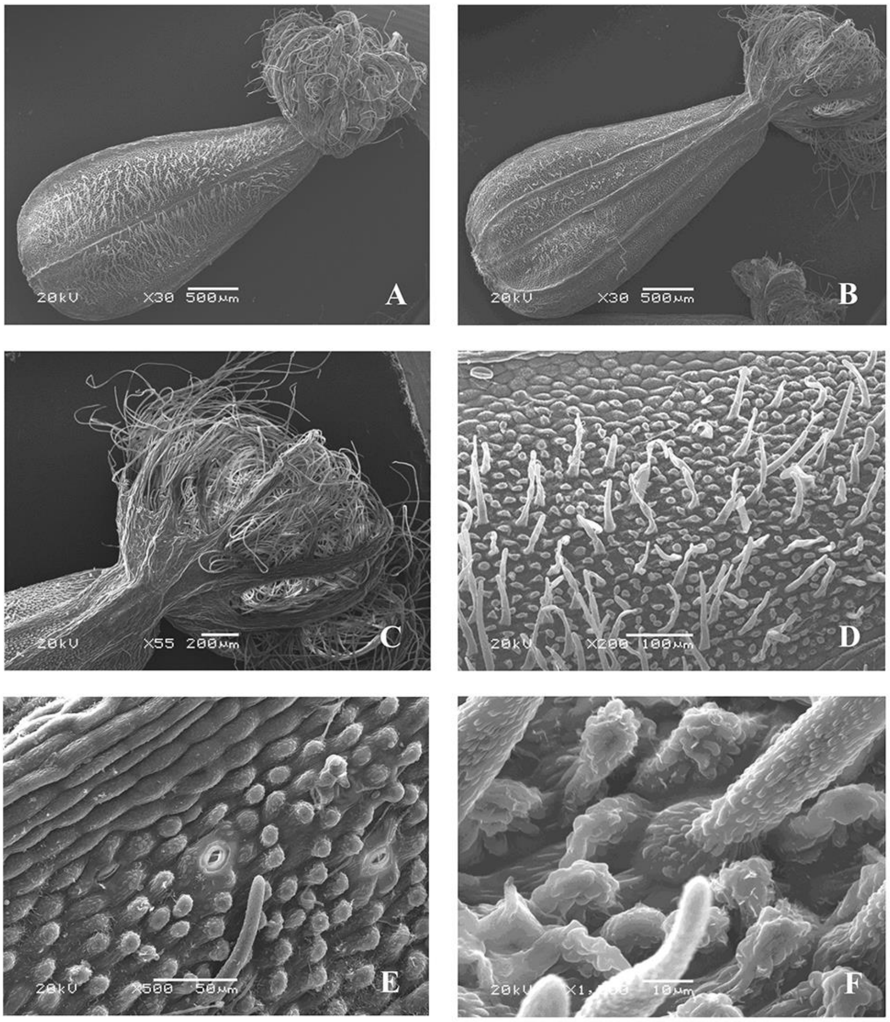

Рис. 1.1220. Плід *Valeriana wolgensis* (*V. nitida*): загальний вигляд, адаксіальна сторона (A); загальний вигляд, абаксіальна сторона (B); чубчик (C); фрагменти поверхні плоду (D-F) [Tsarenko et al., 2021]

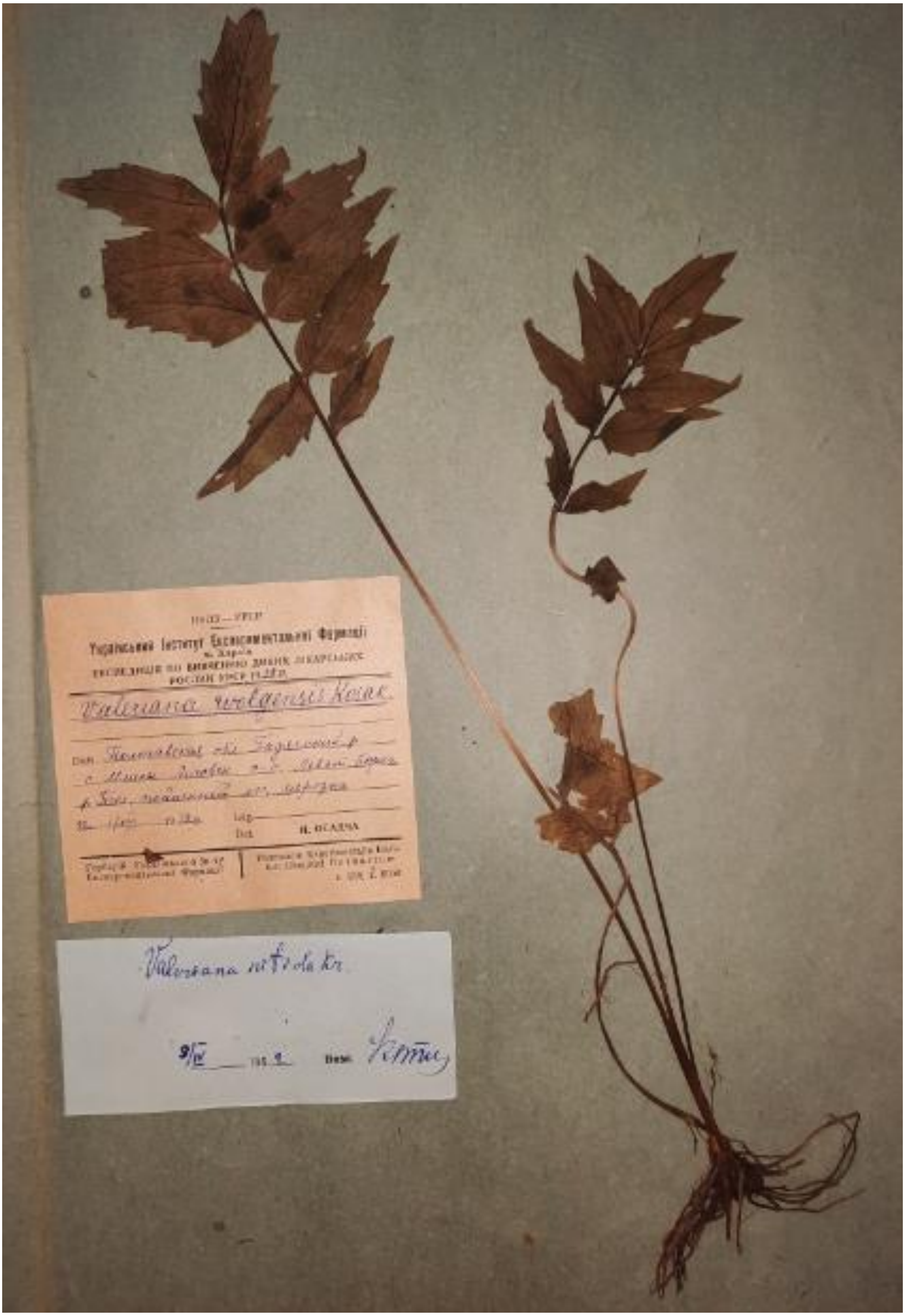

Рис. 1.1221. *Valeriana wolgensis* (*V. nitida*) [Osadcha, 1939]

Рис. 1.1222. *Valeriana wolgensis* (*V. nitida*) [Afanasiev, 1953]

Рис. 1.1223. *Valeriana wolgensis* (*V. nitida*) [Zaverukha, 1975]

Рис. 1.1224. *Valeriana wolgensis* (*V. nitida*) [Kovtun, 2004]

Рис. 1.1225. *Valeriana wolgensis* (*V. nitida*) [Tykholoz & Minarchenko, 2005]

Висновки

1.Багаторічна трав'яна рослина з коротким кореневищем.

2. Стебло прямостояче, без опушення.

3. Суцвіття скупчене, мало розгалужене.

4. Віночок рожевий, лійкоподібний.

5. Плід – сім'янка.

6. Трапляється у заплавах річок, горах, лісах, на суходільних, рідше заплавних луках, серед чагарників, на лісових полянах, схилах балок на Поліссі, у Донецькому Лісостепу, Степу.

7. Індикатор вологих і сирих сугрудів та грудів – $C_{3,4}$, $D_{3,4}$.

8. Охороняється на регіональному рівні.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи валер'яни волзької (*Valeriana wolgensis*)?

2. Які особливості підземних органів валер'яни волзької (*Valeriana wolgensis*)?

3. Які особливості має стебло валер'яни волзької (*Valeriana wolgensis*)?

4. Які особливості валер'яни волзької (*Valeriana wolgensis*)?

5. Які особливості суцвіття валер'яни волзької (*Valeriana wolgensis*)?

6. Які особливості мають квітки валер'яни волзької (*Valeriana wolgensis*)?

7. Які особливості плоду валер'яни волзької (*Valeriana wolgensis*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу валер'яна волзька (*Valeriana wolgensis*)?

9. На території яких областей України охороняється валер'яна волзька (*Valeriana wolgensis*)?

10. Які особливості поширення валер'яни волзької (*Valeriana wolgensis*) на території України?

11. Які особливості загального поширення валер'яни волзької (*Valeriana wolgensis*)?

12. Яке господарське значення валер'яни волзької (*Valeriana wolgensis*)?

13. Індикатором якого типу лісорослинних умов є валер'яна волзька (*Valeriana wolgensis*)?

***Conium maculatum* – Болиголов плямистий**

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Conium Болиголов

Дворічна трав’яна рослина. Стебло галузисте, з тонкими борозенками, разом із листками голе, інколи із сизою поволокою, у нижній частині із червонувато-бурими плямами, нижні листки на черешках, тричіпірчасті, широкотрикутні, первинні й вторинні частки на черешочках, третинні, окрім найнижчих – сидячі, довгасто-яйцеподібні, глибоко пірчасторозсічені на яйцеподібно-ланцетоподібні, загострені, інколи з короткою білуватою верхівкою часточки. Середні та горішні листки дрібніші та простіші, майже сидячі, з вузькою піхвою. Зонтики численні, зібрані в щиткоподібно-волотисте суцвіття, із 12–20 ледь шорсткими на внутрішній стороні променями. Обгорточка з невеликої кількості листочків, яйцеподібно-ланцетних, з вузькою каймою, на краях невиразно зубчастих і повернутих донизу. Листочки обгорточки односторонні, їх від трьох до семи, вони зрослі своїми основами, яйцеподібно-ланцетні, на краях вузькоплівчасті, голі, коротші або ледь довші променів зонтика. Плоди майже округлі або яйцеподібні. Стовпчики дуже короткі, близько 1 *мм* завдовжки, згодом відігнуті.

На узбіччях доріг, по краям полів, на смітниках, діагностичний вид синтаксонів *Arctietum lappae* Felföldy 1942, *Arction lappae* Tx. 1937, *Hyoscyamo nigri-Conietum maculati* Slavnić 1951, *Ivaetum xanthiifoliae* Fijałkowski 1967, *Leonuro-Arctietum tomentosi* Felföldy 1942, заввишки 50–200 см, квітує V–IX, археофіт середземноморсько-ірано-туранського походження, епекофіт, мезофіт, трав’яний малорічний монокарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, без кореневищ, strop/moAFR+m-sm-temp-b.oz$_{(1)–3}$-k$_1$EUR-WAS.

Поширення в Україні: на всій території, звичайно.

Загальне поширення: Австралія, Африка, Європа, Нова Зеландія, Північна та Південна Америка, температна та тропічна частини Азії.

Господарське значення рослини: бур’ян, етероолійне, лікарське, отруйне, технічне (рис. 1.1226–1.1235).

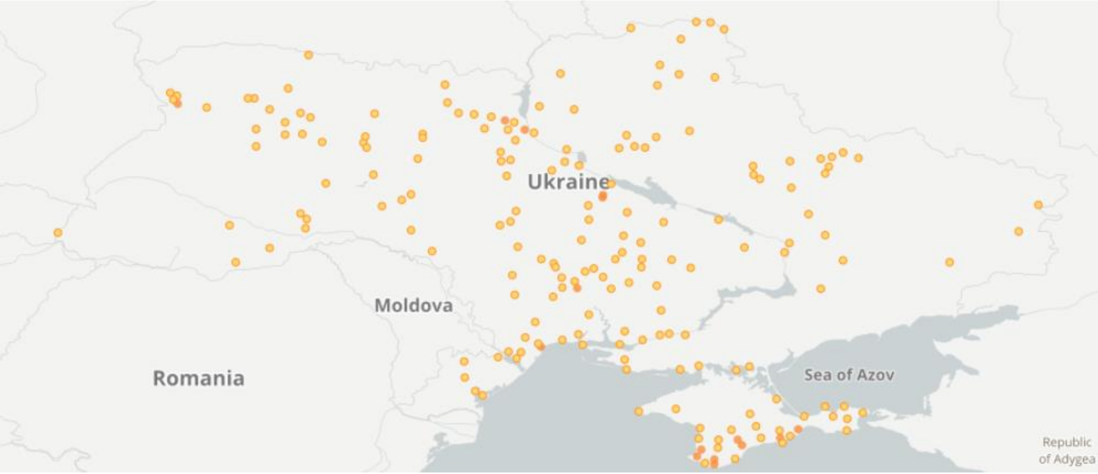

Рис. 1.1226. Ареал *Conium maculatum* в Україні [Occurrences *Conium maculatum*…, 2025]

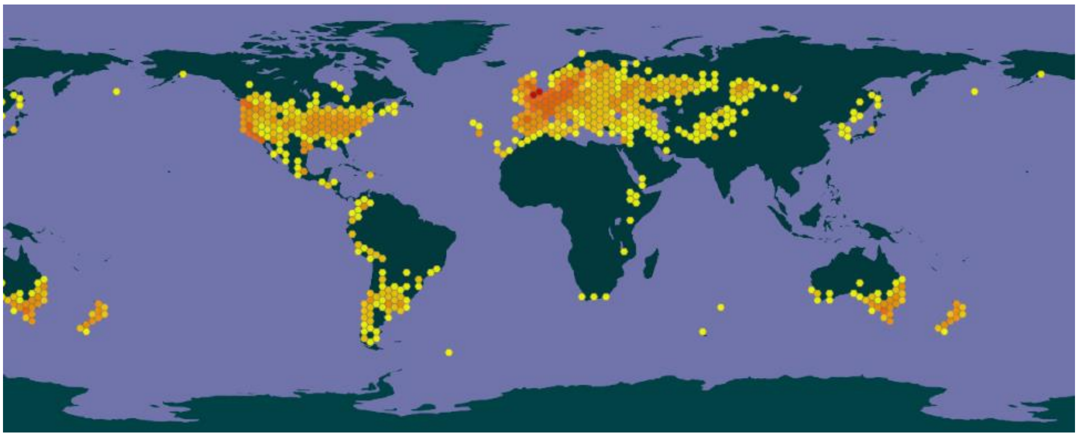

Рис. 1.1227. Ареал *Conium maculatum* в світі [*Conium maculatum*…, 2025]

Рис. 5.1228. *Conium maculatum* [Cowles, 2025]

Рис. 1.1229. Плід *Conium maculatum* [Lutz, 2010]

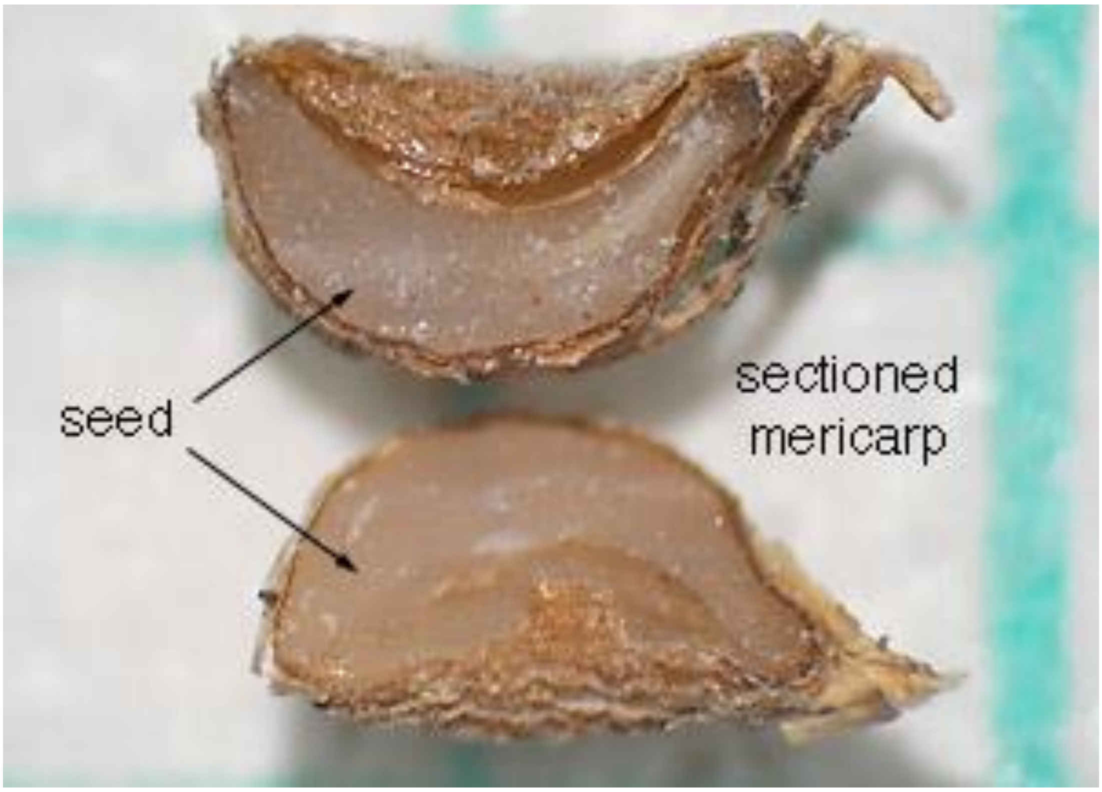

Рис. 1.1230. Плід *Conium maculatum* [Lutz, 2010]

Рис. 1.1231. *Conium maculatum* [Iheartmollusks, 2024]

Рис. 1.1232. *Conium maculatum* [Mrnoahschmidt, 2024]

Рис. 1.1233. *Conium maculatum* [Winkler, 1853]

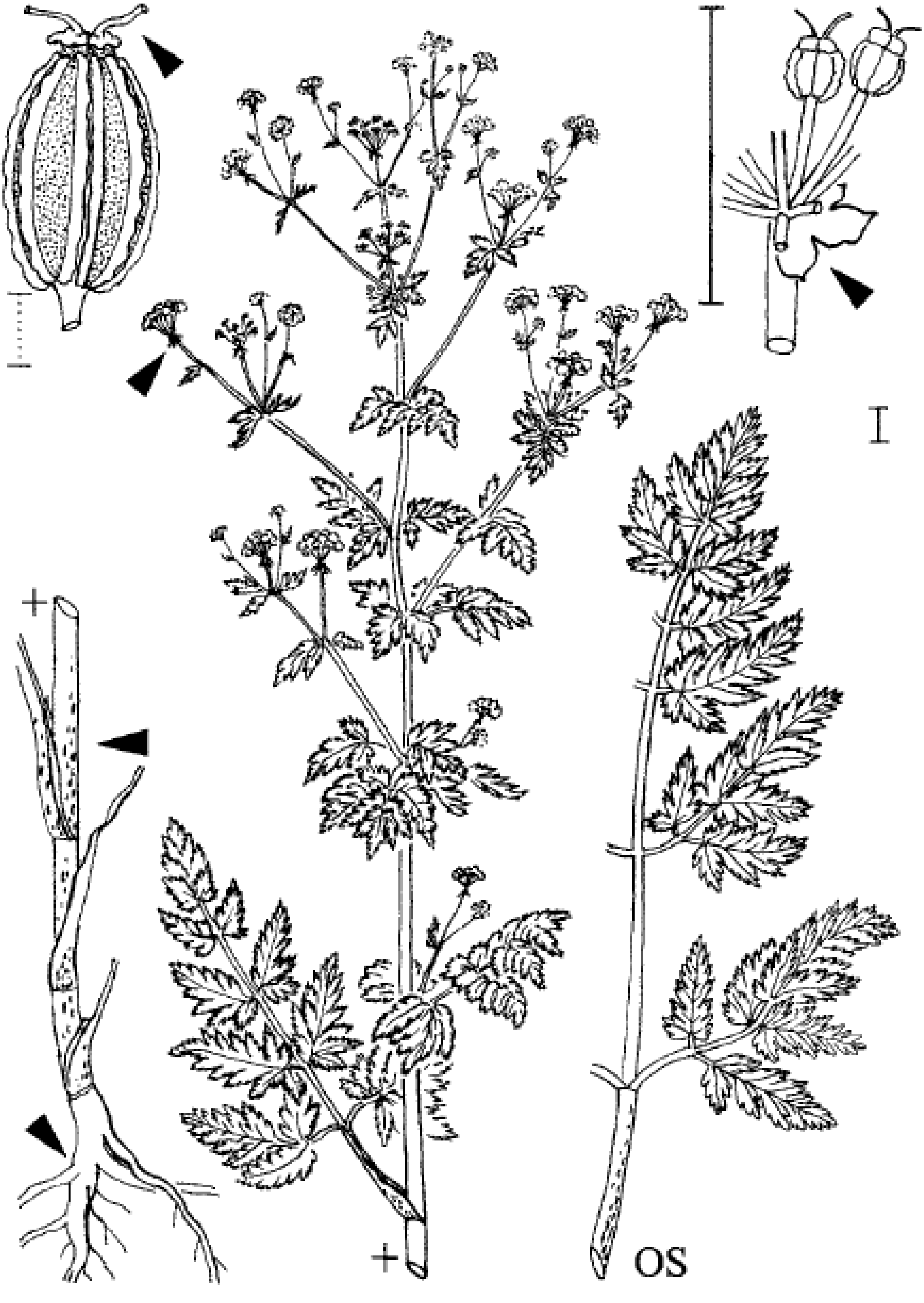

Рис. 1.1234. *Conium maculatum* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1235. *Conium maculatum* [Cowles, 1999]

Висновки

1.Дворічна трав’яна рослина.

2. Стебло галузисте, з тонкими борозенками.

3. Нижні листки на черешках, тричіпірчасті.

4. Суцвіття щиткоподібно-волотисте.

5. Плоди майже округлі або яйцеподібні.

6. Трапляється на узбіччях доріг, по краям полів, на смітниках на всій території України.

7. Археофіт середземноморсько-ірано-туранського походження, епекофіт.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи болиголова плямистого (*Conium maculatum*)?

2. Які особливості підземних органів болиголова плямистого (*Conium maculatum*)?

3. Які особливості має стебло болиголова плямистого (*Conium maculatum*)?

4. Які особливості листків болиголова плямистого (*Conium maculatum*)?

5. Які особливості суцвіття болиголова плямистого (*Conium maculatum*)?

6. Які особливості мають квітки болиголова плямистого (*Conium maculatum*)?

7. Які особливості плоду болиголова плямистого (*Conium maculatum*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу болиголов плямистий (*Conium maculatum*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є болиголов плямистий (*Conium maculatum*)?

10. Які особливості поширення болиголова плямистого (*Conium maculatum*) на території України?

11. Які особливості загального поширення болиголова плямистого (*Conium maculatum*)?

12. Яке господарське значення болиголова плямистого (*Conium maculatum*)?

Aegopodium podagraria – Яглиця звичайна

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Aegopodium Яглиця

Багаторічна трав’яна рослина зі складною системою довгих плагіотропних гіпогеогенних підземних кореневищ із лускоподібними листками та ділянок коротких ортотропних кореневищ, термінальна брунька яких утворює низові лускоподібні та серединні асимілюючі листки, а також генеративний пагін. Стебло голе або з коротким шорстким опушенням, інколи борозенчасте, угорі дещо галузисте. Нижні листки на довгих черешках, широкотрикутні, ширина їхньої пластинки дещо більша за її довжину, зверху гола, лише на жилках шорстка, зісподу – густо- та короткоопушена, особливо на жилках, двічітрійчаста, тобто кожний із трьох первинних листочків складається в свою чергу з трьох вторинних (бічні інколи не тричі-, а двічіроздільні), ці останні довгасто-яйцеподібні, гостропилчасті, загострені, на коротких черешочках, бічні – нерівнобічні, їхня довжина приблизно вдвічі більша за ширину. Горішні листки дрібні, на коротких, розширених у піхву, черешках, з бічними листочками зазвичай двічіроздільними або цілісними. Суцвіття – складний зонтик. Горішній зонтик з 20–25 опушеними дуже короткими й цупкими волосками променями, а бічні – дрібніші й зазвичай неплідні. Обгортка й обгорточки відсутні. Зубці чашечки непомітні, пелюстки білі, широкооберненояйцеподібні, на верхівці глибоко виїмчасті, приблизно півтора міліметра завдовжки. Плід – двосім’янка, сім’янки довгасті, ледь стиснуті з боків, підстовпчики конічні, стовпчики довгі, спочатку розходяться, у стиглих плодів відігнуті донизу й прилягають до плоду, нерідко дорівнюють його довжині.

У лісах, на вирубках, серед чагарників, у садах, діагностичний вид синтаксонів *Aceri campestris-Quercion roboris* Bulokhov et Solomeshch in Bulokhov et Semenishchenkov 2015, *Aegopodion podagrariae* Tx. 1967, *Anthrisco nitidi-Aceretum pseudoplatani* Ralo et Onyshchenko ex Onyshchenko 2017 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 9180), *Carpinion betuli* Issler 1931, *Carpino-Fagetea sylvaticae* Jakucs ex Passarge 1968, *Circaeo-Carpinetum* Borhidi 2003 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 91Y0), *Elytrigio repentis-Aegopodietum podagrariae* Tx. 1967, *Euonymo verrucosae-Fagetum* Onyshchenko 2017 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 91F0), *Euonymo-Cornetum sanguineae* Passarge 1957 [*Cornetum sanguineae* Faliński 1966], *Ficario-Ulmetum minoris* Knapp 1942 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 91F0), *Galeobdolo lutei-Carpinetum* Shevchyk, Bakalyna et Solomakha 1996 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 91Y0), *Galio-Alliarietalia* Oberd. in Görs et T. Müller 1969, *Isopyro thalictroidis-Carpinetum* Onyshchenko 1998 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 91Y0), *Mercuriali perennis-Quercetum roboris* Bulokhov et

Solomeshch in Bulokhov et Semenishchenkov 2015 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 91I0), *Petasition officinalis* Sillinger 1933, *Petasito-Chaerophylletalia* Morariu 1967, *Pruno-Coryletum* Jurko 1974, *Pruno-Rubion radulae* Weber 1974, *Stellario holosteae-Aceretum platanoidis* Bayrak 1996 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 91I0), *Urtico dioicae-Alnetum glutinosae* (Scamoni 1935) Fukarek 1961, в угрупованнях, занесених до Зеленої книги України (2021): *Querceto (petraeae)–Querceta (roboris),* (*Querceto (roboris)–Abieta (albae), Acereta pseudoplatani* з домінуванням у трав'яному ярусі *Scopolia carniolica, Alneta glutinosae* з домінуванням у трав'яному ярусі *Matteuccia struthiopteris*, *Alneta incanae* з домінуванням у трав'яному ярусі *Allium ursinum*, *Alneta incanae* з домінуванням у трав'яному ярусі *Matteuccia struthiopteris*, *Fageto (sylvaticae)–Querceta (roboris), Fageta sylvaticae* з домінуванням *Hedera helix*, *Fageta sylvaticae* з домінуванням у трав'яному ярусі *Allium ursinum*, *Querceta roboris* з домінуванням *Hedera helix, Querceta roboris* з домінуванням у трав'яному ярусі *Allium ursinum,* індикатор вологих сугрудів та грудів – C_3, D_3, заввишки 50–100 *см*, квітує V–VII, апофіт випадковий, мезофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, довгокореневищний, m/mo-sm-temp-b.oz$_{1-3}$EUR-WAS.

Поширення в Україні: майже на всій території, але в Криму дуже рідко.

Загальне поширення: Австралія, Європа, Нова Зеландія, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: вітамінне, кормове, лікарське, медоносне, фарбувальне, харчове (рис. 1.1236–1.1248).

Рис. 5.1231. *Aegopodium podagraria* [Tammy, 2025]

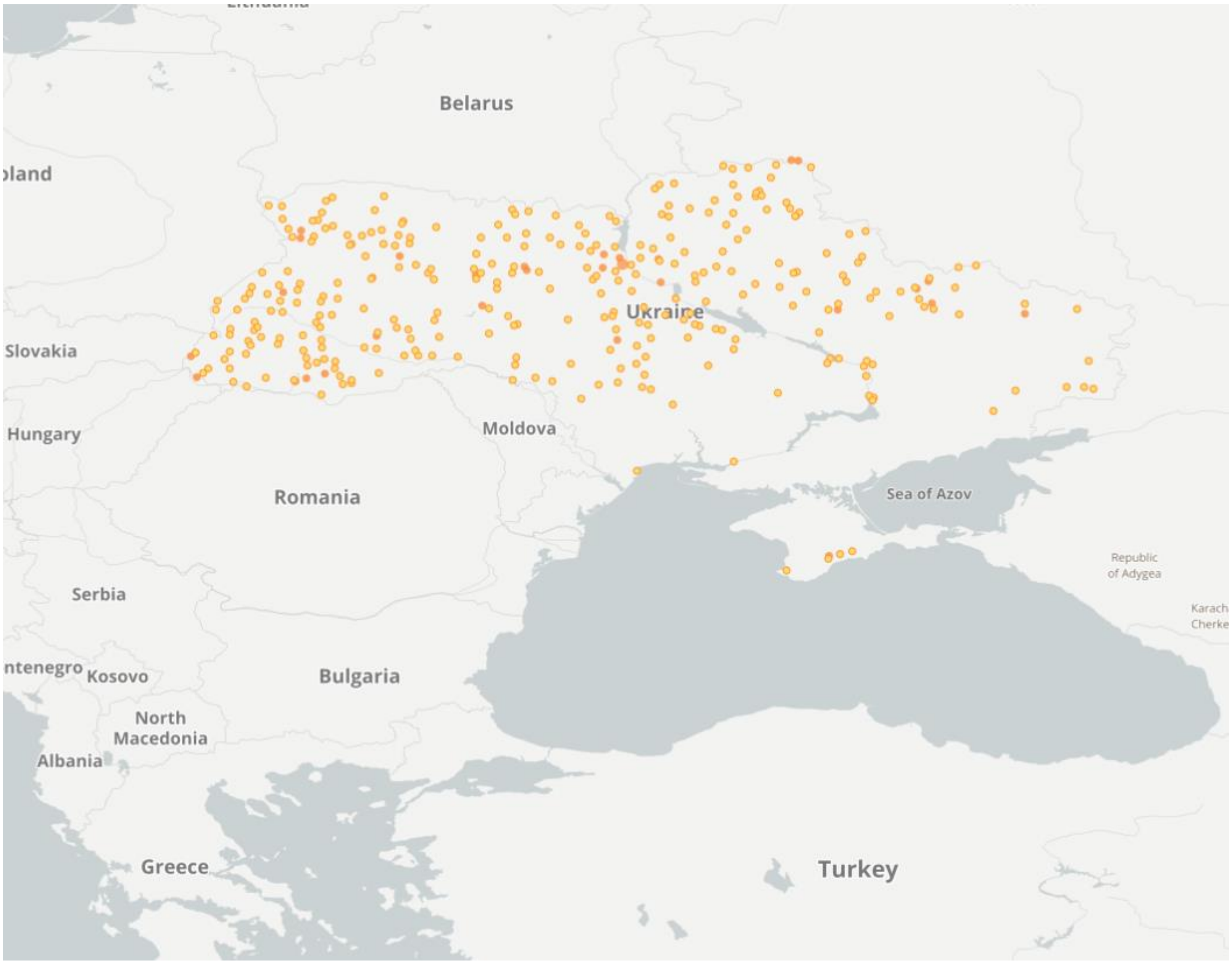

Рис. 1.1237. Ареал *Aegopodium podagraria* в Україні [Occurrences *Aegopodium* podagraria…, 2025]

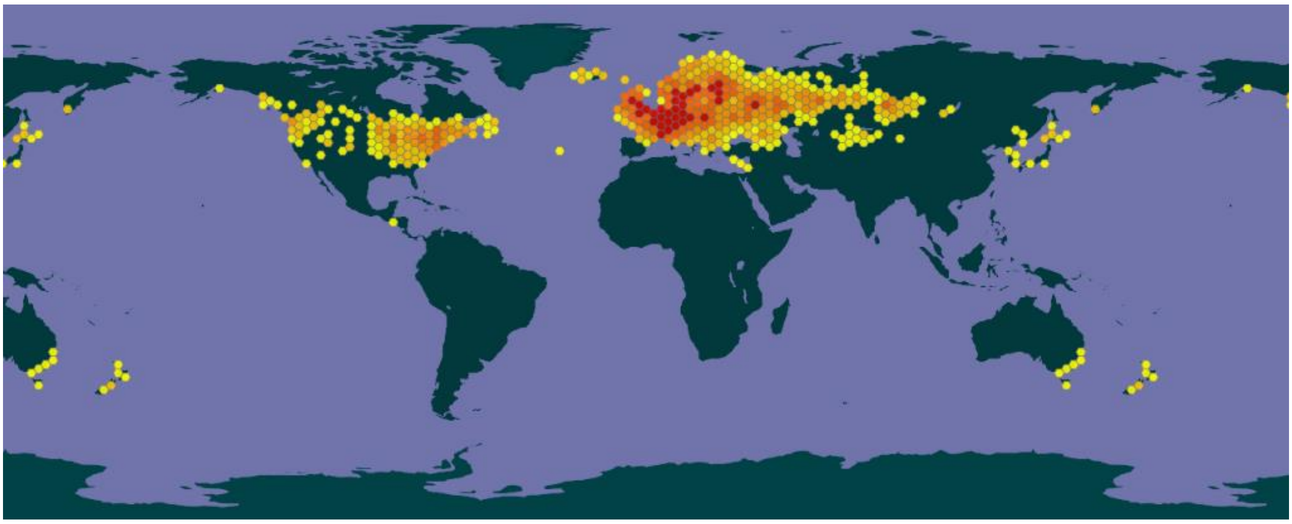

Рис. 1.1238. Ареал *Aegopodium podagraria* в світі [*Aegopodium* podagraria…, 2025]

Рис. 1.1239. Плід *Aegopodium podagraria* [*Aegopodium podagraria* seeds, 2026]

Рис. 1.1240. *Aegopodium podagraria* [Langeveld, 2025]

Рис. 1.1241. Плід *Aegopodium podagraria* [Tenaglia, 2002]

Рис. 1.1242. *Aegopodium podagraria* [Tenaglia, 2002a]

Рис. 1.1243. *Aegopodium podagraria* [van Gaal, 2025]

Рис. 1.1244. *Aegopodium podagraria* [Tertyshnyi, 2024]

Рис. 1.1245. *Aegopodium podagraria* [Lindman, 1922]

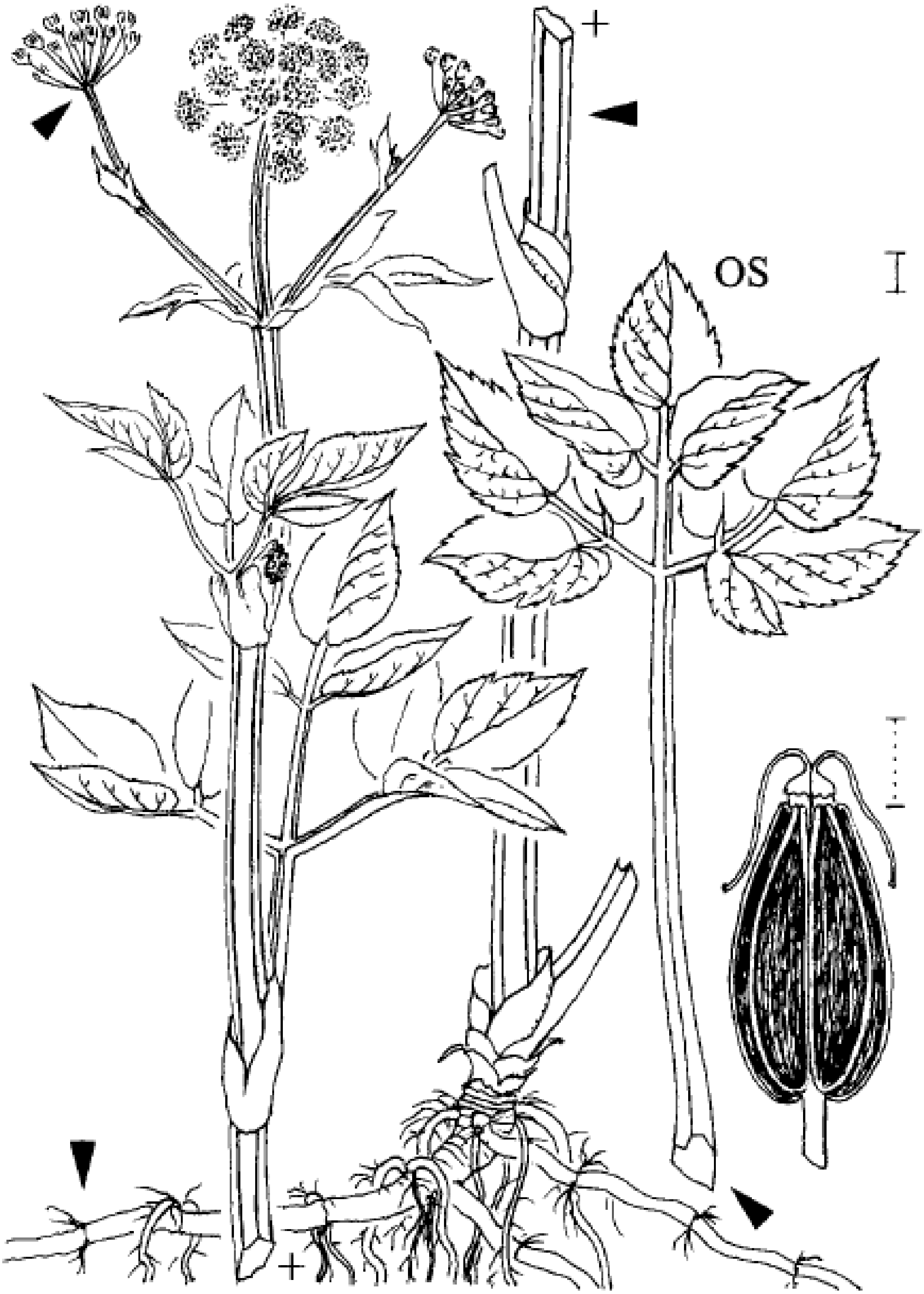

Рис. 1.1246. *Aegopodium podagraria* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1247. *Aegopodium podagraria* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1248. *Aegopodium podagraria* [Dind & Rusconi, 2013]

Висновки

1.Багаторічна трав’яна рослина зі складною системою довгих плагіотропних гіпогеогенних підземних кореневищ.

2. Стебло голе або з коротким шорстким опушенням, інколи борозенчасте.

3. Нижні листки на довгих черешках, широко трикутні.

4. Суцвіття – складний зонтик.

5. Плід – двосім’янка, сім’янки довгасті, ледь стиснуті з боків.

6. Трапляється у лісах, на вирубках, серед чагарників, у садах майже на всій території України, апофіт випадковий.

7. Індикатор вологих сугрудів та грудів – C_3, D_3.

8. Трапляється в угрупованнях, занесених до Зеленої книги України (2021).

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи яглиці звичайної (*Aegopodium podagraria*)?

2. Які особливості підземних органів яглиці звичайної (*Aegopodium podagraria*)?

3. Які особливості має стебло яглиці звичайної (*Aegopodium podagraria*)?

4. Які особливості листків яглиці звичайної (*Aegopodium podagraria*)?

5. Які особливості суцвіття яглиці звичайної (*Aegopodium podagraria*)?

6. Які особливості мають квітки яглиці звичайної (*Aegopodium podagraria*)?

7. Які особливості плоду яглиці звичайної (*Aegopodium podagraria*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria*)?

10. Які особливості поширення яглиці звичайної (*Aegopodium podagraria*)? на території України?

11. Які особливості загального поширення яглиці звичайної (*Aegopodium podagraria*)?

12. Яке господарське значення яглиці звичайної (*Aegopodium podagraria*)?

13. Індикатором якого типу лісорослинних умов є яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria*)?

Cicuta virosa – **Віха отруйна,** цикута отруйна

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Cicuta Віха

Багаторічна трав'яна рослина. Кореневище рано навесні повністю щільне й майже округле, восени довгасте, всередині порожнисте та розділене поперечними перегородками на окремі камери. Уся рослина гола, стебло порожнисте, округле, дудчасте, тонкоборозенчасте, у нижніх вузлах із порівняно довгими коренями, угорі галузисте. Листки на більш-менш довгих черешках, двічі-, нижні майже тричіпірчасті. Первинні листочки на черешочках, вторинні – сидячі, кінцеві частки ланцетоподібні або лінійно-ланцетоподібні, гострі, на краю гострозубчасті. Зонтики з 10–20 гладенькими променями, обгортка відсутня або вона з одного–двох листочків, обгорточки з 8–12 лінійно-ланцетоподібних або лінійних голих листочків, що набагато коротші квітконіжок. Зубці чашечки трикутні, гострі, пелюстки білі, широкооберненояйцеподібні, на верхівці загнуті всередину. Плід – схізокарпій, майже округлий, з потовщеними ребрами та серцеподібною основою, що розпадається на два мерикарпії.

На болотах, вологих луках, на берегах, у воді, діагностичний вид синтаксонів *Carici acutiformis-Alnetum* Scamoni 1935 (потребує охорони), *Carici-Rumicion hydrolapathi* Passarge 1964, *Magnocaricetalia* Pignatti 1953, *Phragmito-Magnocaricetea* Klika in Klika et Novák 1941, охороняється на території Закарпатської, Харківської та Хмельницької областей, індикатор мокрих сугрудів і грудів – C_5, D_5, заввишки 50–120 *см*, квітує VI–VIII, гігрофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, короткокореневищний, m-sm-temp-b.$k_{1–3}$EURAS.

Поширення в Україні: на всій території (розсіяно), окрім Карпат і Криму, переважно на Поліссі та в Лісостепу, Закарпаття (дуже рідко).

Загальне поширення: Європа, Північна Америка, температна та тропічна частина Азії.

Господарське значення рослини: етероолійне, лікарське, отруйне (рис. 1.1249–1.1260).

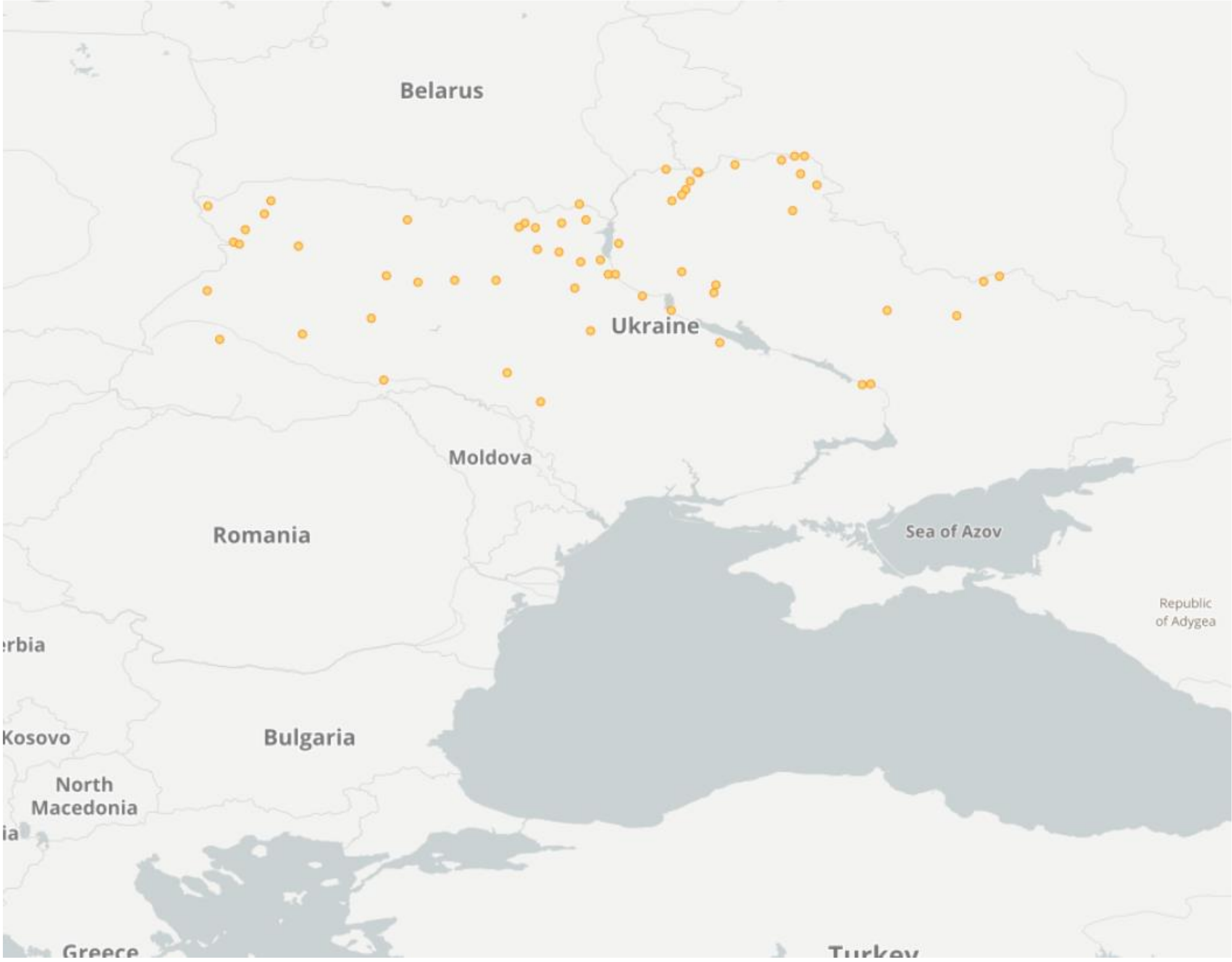

Рис. 1.1249. Ареал *Cicuta virosa* в Україні [Occurrences *Cicuta virosa*…, 2025]

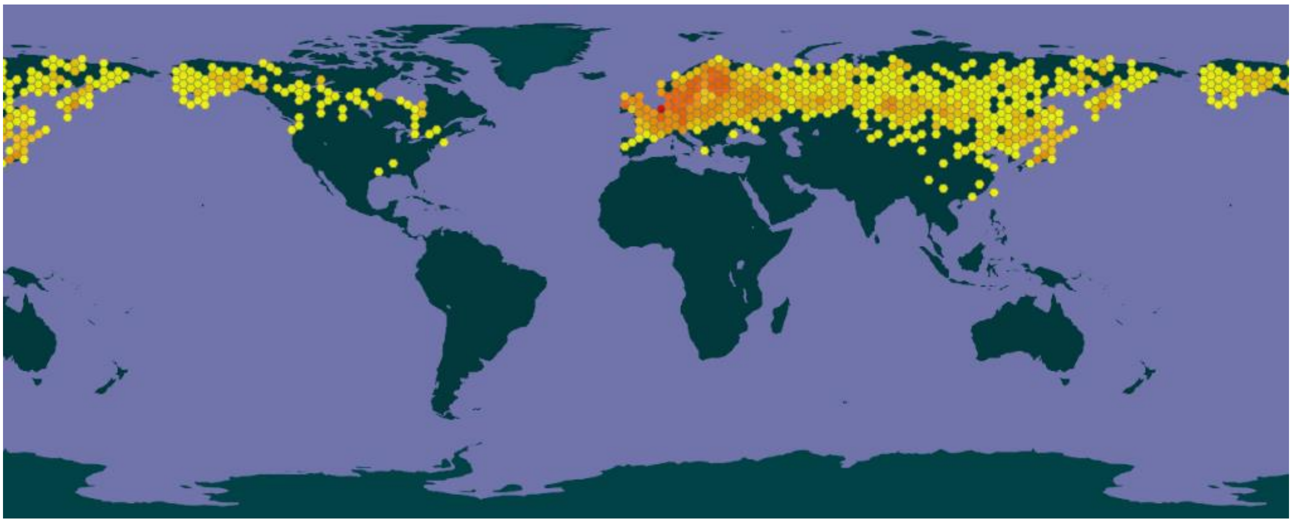

Рис. 1.1250. Ареал *Cicuta virosa* в світі [*Cicuta virosa*…, 2025]

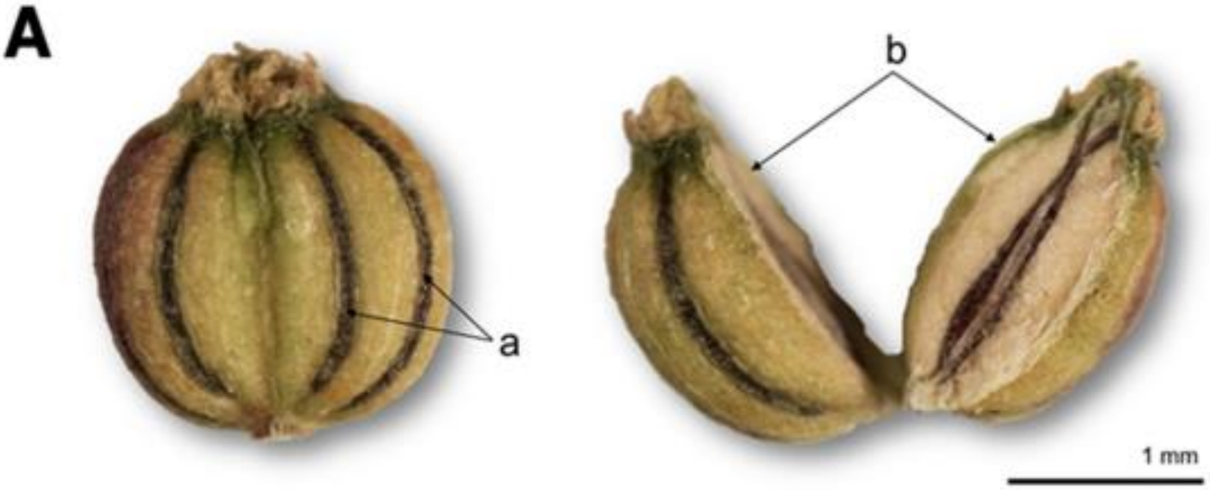

Рис. 1.1251. Схізокарпій (a) та мерикарпії (b) *Cicuta virosa* [Cho et al., 2018]

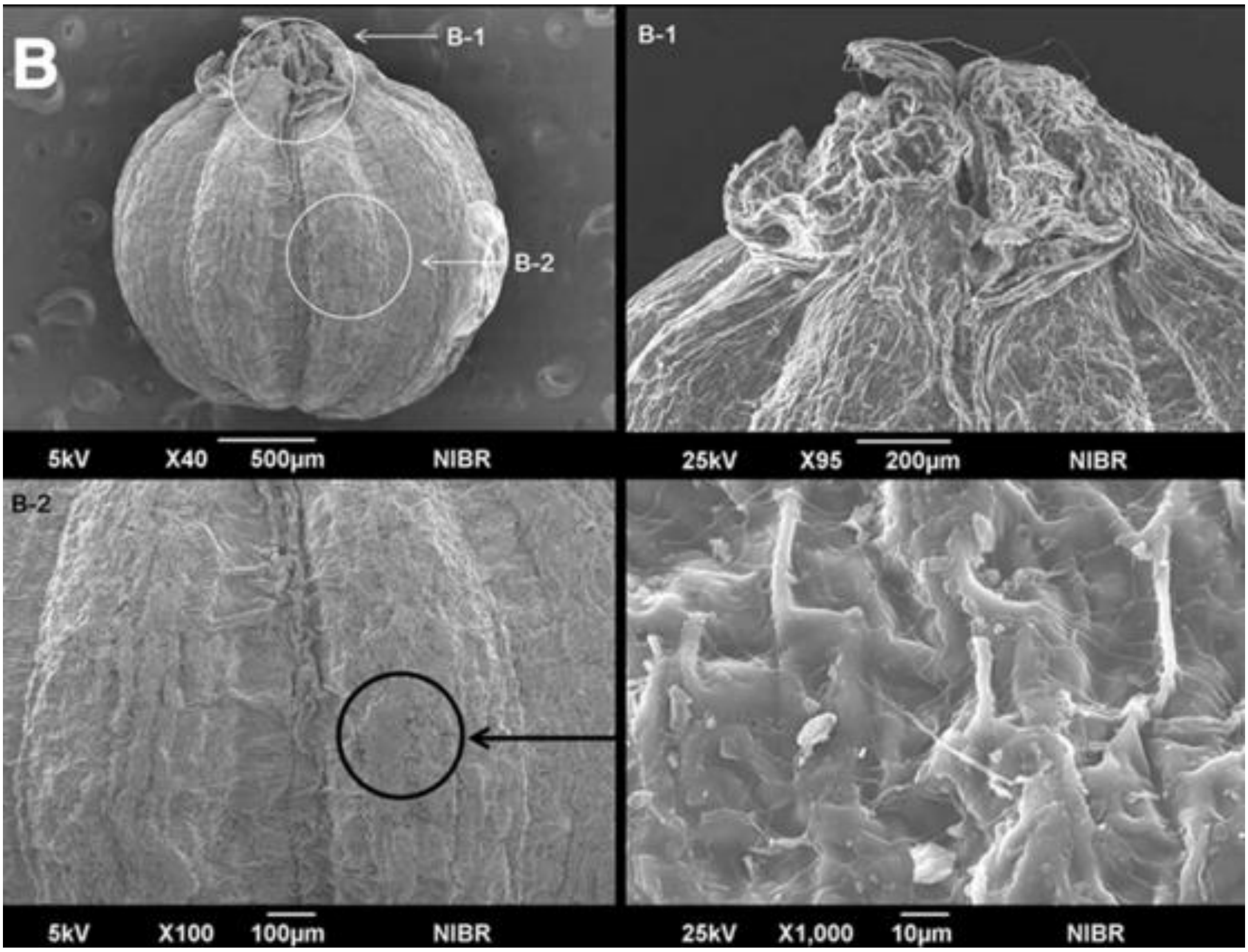

Рис. 1.1252. Поверхня насінної шкірки *Cicuta virosa* під скануючим електронним мікроскопом [Cho et al., 2018]

Рис. 1.1253. Розвиток зародка *Cicuta virosa* під час стратифікації та проростання насінини [Cho et al., 2018]

Рис. 1.1254. *Cicuta virosa* [van den Bruinhorst, 2024]

Рис. 1.1255. *Cicuta virosa* [Kompaniets, 2023]

Рис. 1.1256. *Cicuta virosa* [Jip, 2025]

Рис. 1.1257. *Cicuta virosa* [Esser, 1910]

Рис. 1.1258. *Cicuta virosa* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1259. *Cicuta virosa* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1260. *Cicuta virosa* [Konta, 2008]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з порожнистим кореневищем.
2. Стебло порожнисте, округле, дудчасте, тонко борозенчасте, голе.
3. Листки на порівняно довгих черешках, двічі-, нижні майже тричіпірчасті.
4. Суцвіття – зонтик з 10–20 гладенькими променями, обгортка відсутня або вона з одного або двох листочків.
5. Плід – схізокарпій, що розпадається на два мерикарпії.
6. Індикатор мокрих сугрудів і грудів – C_5, D_5.
7. Охороняється на регіональному рівні.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи віхи отруйної (*Cicuta virosa*)?
2. Які особливості підземних органів віхи отруйної (*Cicuta virosa*)?
3. Які особливості має стебло віхи отруйної (*Cicuta virosa*)?
4. Які особливості листків віхи отруйної (*Cicuta virosa*)?
5. Які особливості мають квітки віхи отруйної (*Cicuta virosa*)?
6. Які особливості плоду віхи отруйної (*Cicuta virosa*)?
7. Яким умовам місцезростання віддає перевагу віха отруйна (*Cicuta virosa*)?
8. Які особливості віхи отруйної (*Cicuta virosa*) на території України?
9. Які особливості загального поширення віхи отруйної (*Cicuta virosa*)?
10. Яке господарське значення віхи отруйної (*Cicuta virosa*)?
11. Індикатором якого типу лісорослинних умов є віха отруйна (*Cicuta virosa*)?
12. Діагностичним видом яких синтаксонів є віха отруйна (*Cicuta virosa*)?
13. На території яких областей України охороняється віха отруйна (*Cicuta virosa*)?
14. Які особливості суцвіття віхи отруйної (*Cicuta virosa*)?

Oenanthe aquatica – Омег водяний

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Oenanthe Омег

Багаторічна трав'яна рослина з укороченим, ортотропним кореневищем та ниткоподібними коренями. Стебло одне, борозенчасте, біля основи порівняно потовщене, всередині порожнисте, дуже галузисте, з відстовбурченими гілками. Листки двічі- або тричіпірчасті, їхня довжина та ширина майже однакові, з колінчасто зігнутою донизу трикутною, двічі- або майже тричіпірчастороздільною пластинкою, її частки супротивні, на коротких черешках, частки останнього порядку підводних листків надрізані на ниткоподібні подовжені часточки. Нижні повітряні листки на довгих, решта на коротких черешках, з колінчасто донизу зігнутою трикутною, двічі- або майже тричіпірчастороздільною пластинкою, частки її супротивні, на коротких черешках, частки останнього порядку довгасті або лінійні, загострені, цілокраї або дещо зубчасті. Зонтики на недовгих квітконосах, супротивні листкам або пазушні, загальної обгортки нема або вона з одного, двох або трьох дрібних опадаючих листочків, променів 8–15, обгорточки з 5–10 лінійно-ланцетоподібних листочків, майже рівних квітконіжкам. Квітки численні, рівні квітконіжкам, зубці чашечки лінійні, тонкозагострені, неоднакової довжини. Пелюстки білі або рожевуваті, оберненосерцеподібні, крайові дещо збільшені. Плоди двосім'янки, не розпадаються на два мерикарпії, без карпофора, голі, довгасті, їхня довжина приблизно вдвічі більша ширини, дещо довші за свою ніжку, підстовпчик конічний, стовпчики біля плодів тонкі, розходяться або відігнуті.

На берегах річок, озер, на вологих луках, болотах, діагностичний вид синтаксонів *Eleocharito palustris-Sagittarion sagittifoliae* Passarge 1964, *Glycerio fluitantis-Oenanthetum aquaticae* Eggler 1933, *Oenanthetalia aquaticae* Hejný ex Balátová-Tuláčková et al. 1993, *Oenanthetum aquaticae* Soó ex Neuhäusl 1959, *Oenantho aquaticae-Rorippetum amphibiae* Lohmeyer 1950, *Phragmito-Magnocaricetea* Klika in Klika et Novák 1941, в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021): *Sagittarieta sagittifoliae* та *Sparganieta minimi*, індикатор мокрих сугрудів і грудів – C_5, D_5, заввишки 40–150 *см*, квітує VI–VIII, гідрогігрофіт, трав'яний полікарпік, криптофіт, гелофіт, літньозелений, напіврозетковий, короткокореневищний, sm-temp-b.$oz_{(1)–3}$-k_1 EUR-WAS.

Поширення в Україні: на всій території, але в Криму дуже рідко.

Загальне поширення: Європа, Нова Зеландія, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: вітамінне, декоративне, отруйне (рис. 1.1261–1.1271).

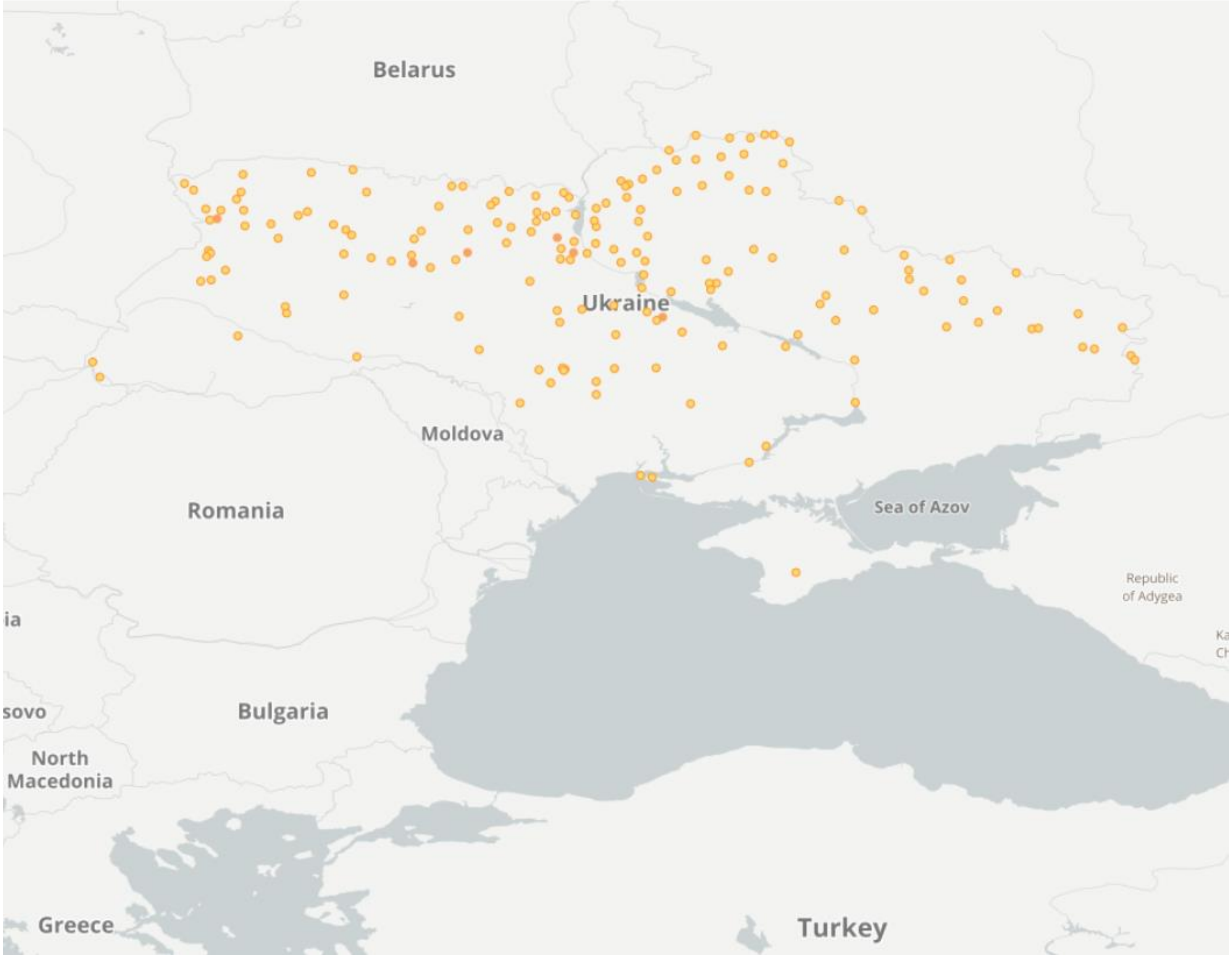

Рис. 1.1261. Ареал *Oenanthe aquatica* в Україні [Occurrences *Oenanthe aquatica*..., 2025]

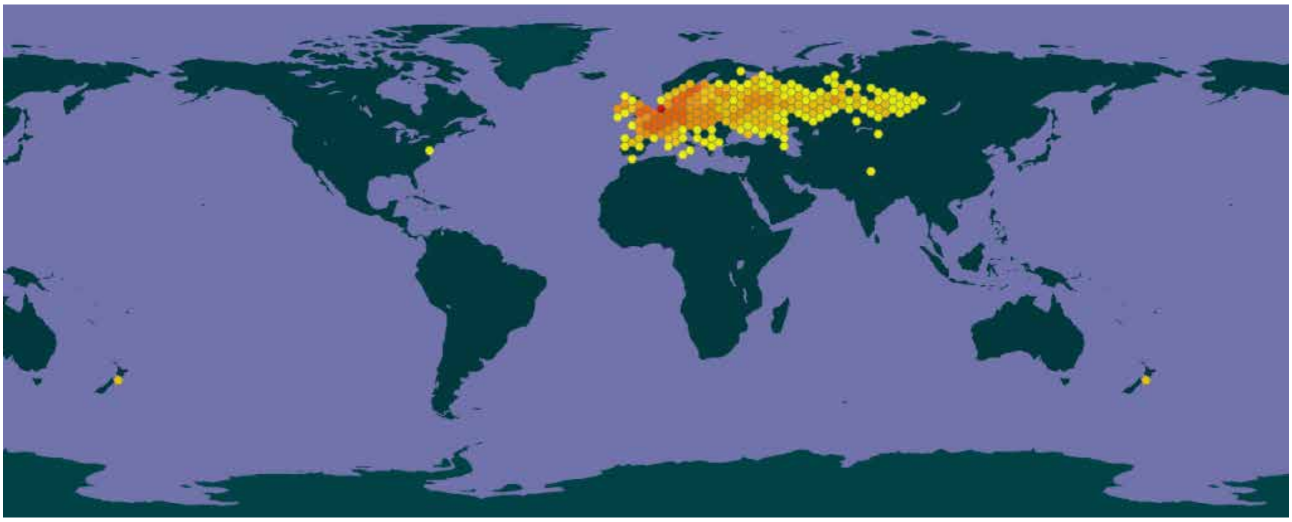

Рис. 1.1262. Ареал *Oenanthe aquatica* в світі [*Oenanthe aquatica*..., 2025]

Рис. 1.1263. Плід *Oenanthe aquatica* [Duhart & Legagneux, 2025]

Рис. 1.1264. Плід *Oenanthe aquatica* [de Jong, 2025]

Рис. 1.1265. *Oenanthe aquatica* [Kisstamas, 2024]

Рис. 1.1266. *Oenanthe aquatica* [Klinckenberg, 2024]

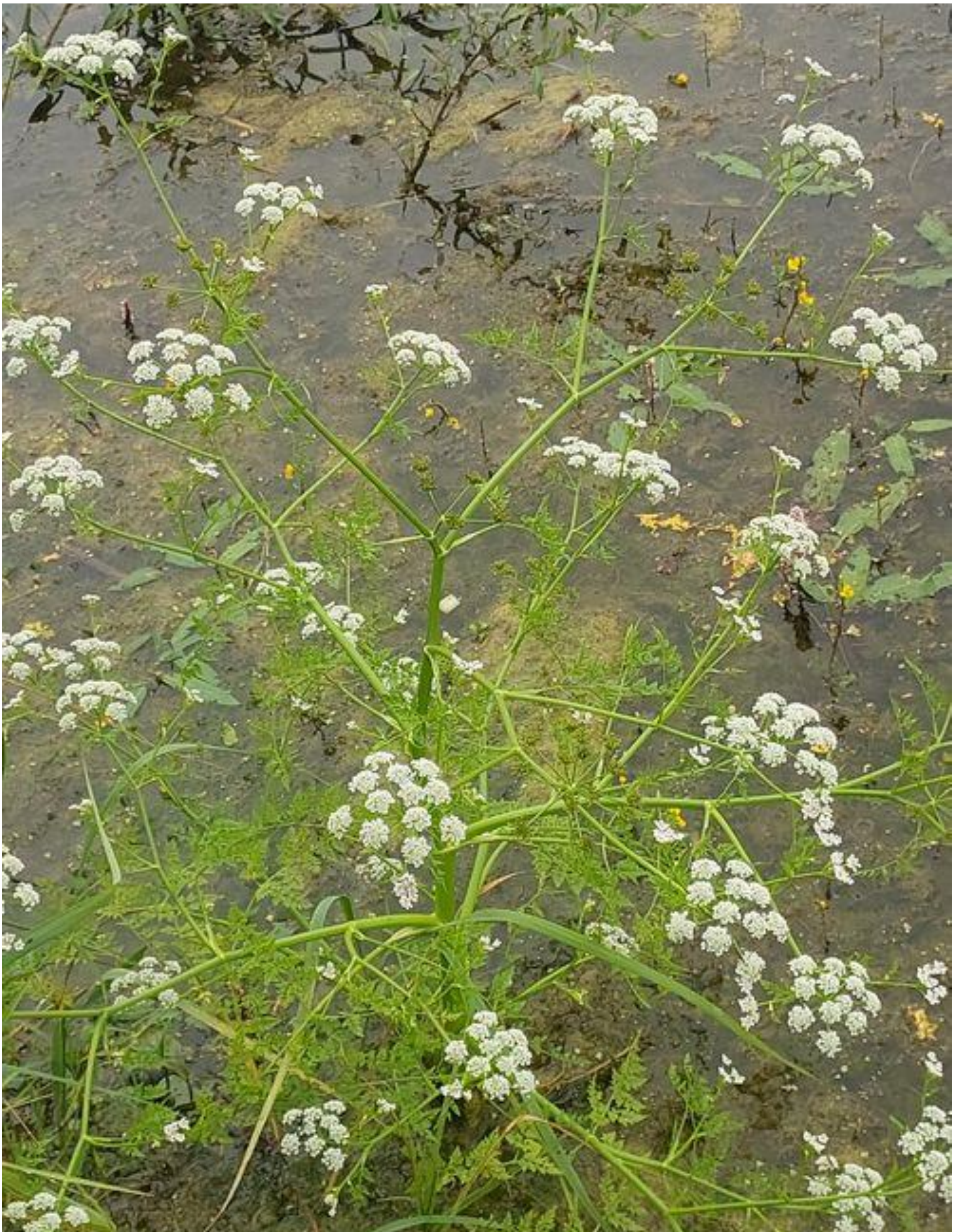

Рис. 1.1267. *Oenanthe aquatica* [Baransky, 2024]

Рис. 1.1268. *Oenanthe aquatica* [Esser, 1910]

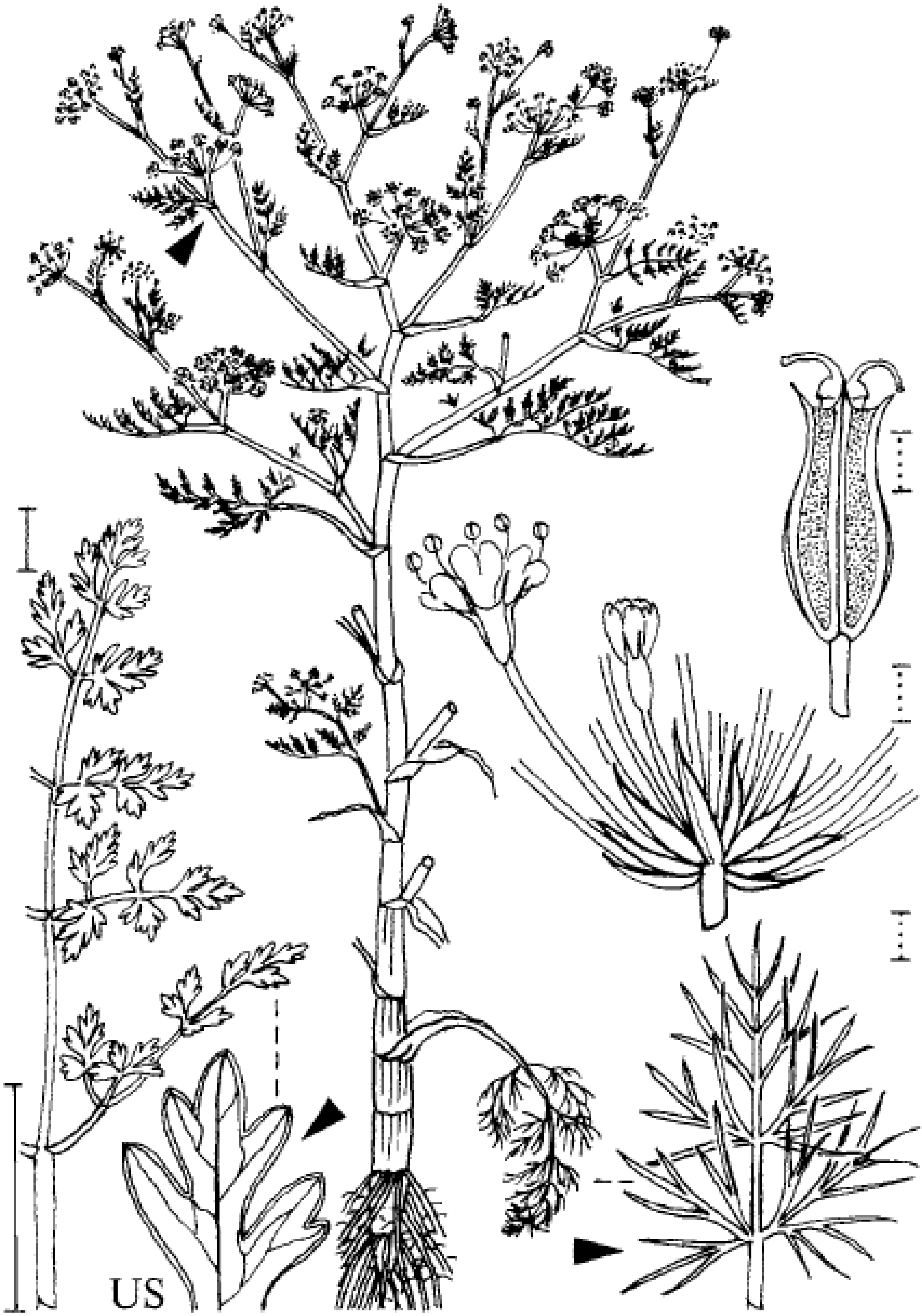

Рис. 1.1269. *Oenanthe aquatica* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1270. *Oenanthe aquatica* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1271. *Oenanthe aquatica* [Becherer, 1920]

Висновки

1.Багаторічна трав'яна рослина з укороченим, ортотропним кореневищем та ниткоподібними коренями.

2. Стебло борозенчасте, потовщене, порожнисте.

3. Листки двічі- або тричіпірчасті, їхня довжина та ширина майже однакові.

4. Суцвіття – зонтик.

5. Квітки численні, рівні квітконіжкам, пелюстки білі або рожевуваті, оберненосерцеподібні.

6. Плоди двосім'янки, не розпадаються на два мерикарпії, без карпофора, голі, довгасті.

7. Трапляється на берегах річок, озер, на вологих луках, болотах на всій території України.

8. Індикатор мокрих сугрудів і грудів – C_5, D_5.

9. Трапляється в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021).

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи омега водяного (*Oenanthe aquatica*)?

2. Які особливості підземних органів омега водяного (*Oenanthe aquatica*)?

3. Які особливості має стебло омега водяного (*Oenanthe aquatica*)?

4. Які особливості листків омега водяного (*Oenanthe aquatica*)?

5. Які особливості суцвіття омега водяного (*Oenanthe aquatica*)?

6. Які особливості мають квітки омега водяного (*Oenanthe aquatica*)?

7. Які особливості плоду омега водяного (*Oenanthe aquatica*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу омег водяний (*Oenanthe aquatica*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є омег водяний (*Oenanthe aquatica*)?

10. Які особливості поширення омега водяного (*Oenanthe aquatica*)?

11. Які особливості загального поширення омега водяного (*Oenanthe aquatica*)?

12. Яке господарське значення омега водяного (*Oenanthe aquatica*)?

13. Індикатором якого типу лісорослинних умов є омег водяний (*Oenanthe aquatica*)?

14. У яких угрупованнях, занесених до Зеленої книги України (2021), трапляється омег водяний (*Oenanthe aquatica*)?

Sium sisarum – **Вех солодкокореневий,** в. сизаровидний

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Sium Вех

Багаторічна трав’яна рослина з видовженими та потовщеними численними коренями, уся рослина гола. Стебло з повзучими підземними пагонами, пряме, ребристе. Листки непарнопірчасті, з двома або трьома парами листочнів, дуже рідко прості, з округло-серцеподібною пластинкою, горішні – трійчасті, листочки нижніх листків яйцеподібно-ланцеподібні, їхня ширина майже вдвічі менша за довжину, з них кінцевий більший, біля основи серцеподібний, решта – біля основи нерівнобічні, на краях пилчасчасто-зубчасті, угорі гострі, листочки горішніх листків ланцетоподібні, довгозагострені, пилчасто-зубчасті. Зонтики з 10–15 гладенькими, борозенчастими променями, обгортка та обгорточка з 5–7 ланцетоподібно-лінійних, тонкозагострених, на краях біло-плівчастих листочків, зубці чашечки короткі, трикутні, пелюстки білі, оберненосерцеподібні, угорі виїмчасті, близько одного міліметра завдовжки, угорі виїмчасті, у виїмці із загнутою всередину верхівкою. Плід дрібний, сім’янка, завдовшки близько 4 *мм* та завширшки 2,5 *мм*.

На вологих та заболочених місцях, на берегах річок та озер, охороняється на території міста Севастополь, заввишки 30–100 *см*, квітує VI–VIII, гігрофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, m-sm-temp.$k_{(1)–3}$EUR-WAS.

Поширення в Україні: на всій території, окрім Карпат.

Загальне поширення: Європа, Нова Зеландія, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: етероолійне, лікарське, отруйне (рис. 1.1272–1.1281).

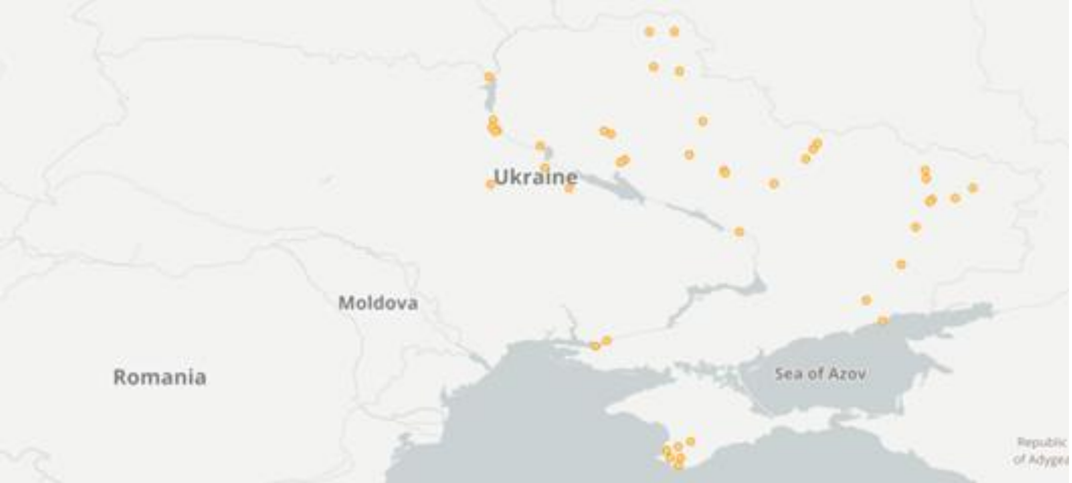

Рис. 1.1272. Ареал *Sium sisarum* в Україні [Occurrences *Sium sisarum…,* 2025]

Рис. 1.1273. Ареал *Sium sisarum* в світі [*Sium sisarum…,* 2025]

Рис. 1.1274. *Sium sisarum* [Davydov, 2020]

Рис. 1.1275. *Sium sisarum* [Davydov, 2025]

Рис. 1.1276. *Sium sisarum* [Pyshnyi, 2019]

Рис. 1.1277. *Sium sisarum* [Davydov, 2025]

Рис. 1.1278. *Sium sisarum* [Davydov, 2021]

Рис. 1.1279. *Sium sisarum* [Koniakin, 2025]

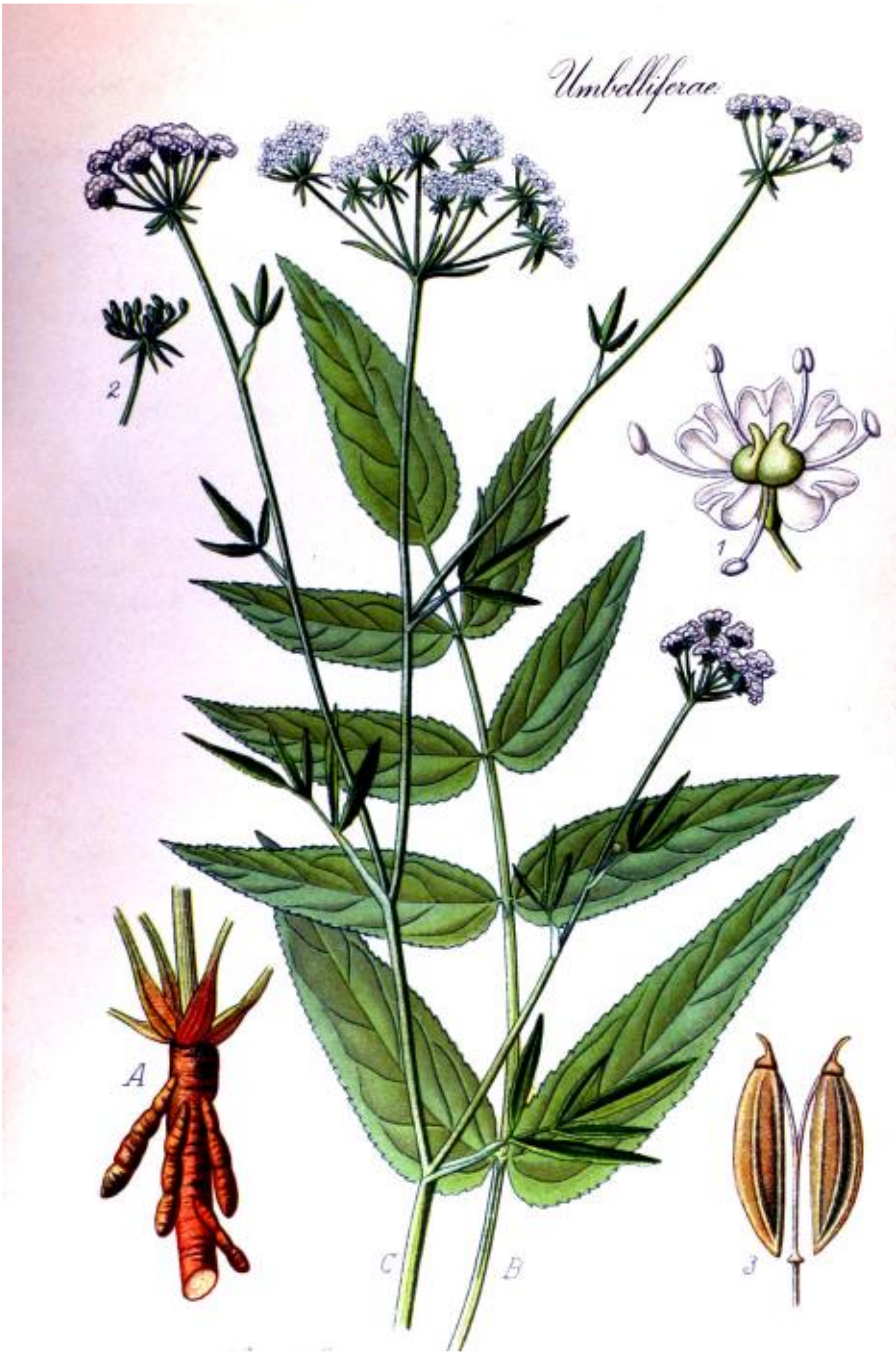

Рис. 1.1280. *Sium sisarum* [Thomé, 1905]

AK 3 5 6 2 1 3 AUCKLAND MUSEUM HERBARIUM
AUCKLAND, NEW ZEALAND

APIACEAE 56.02
Sium sisarum L.

CHR 616157 B **Allan Herbarium, Landcare Research, New Zealand**
Sium sisarum L.
Det.: W.R. Sykes DUPLICATE **Date:** 10 Feb 2010

Cultivated
Country: New Zealand **LD:** Canterbury Land District
Loc.: Christchurch, St. Albans, 115 Packe Street
Hab.: Cultivated in semi-shade.
Coll.: W.R. Sykes 19/10 **Date:** 10 Feb 2010
Remarks: Erect herb nearly a metre high, with few branches, short-lived perennial or a biennial, not very aromatic. Leaf nodes reddish. Pinnae shining beneath stems. Bracts and bracteoles with inconspicuous transparent margins. Compound and individual umbels flat. Flowers white, *c.* 3 mm across; petals slightly > 1 mm diam., broad elliptic to suborbicular. Young mericarps ribbed but not winged.

Field
Country: [Unknown]
Loc.: [Unknown]
Coll.: **Date:**

Note: Sheets A to B
Replicates: AK

Apiaceae

Рис. 1.1281. *Sium sisarum* [Sykes, 2010]

Висновки

1. Багаторічна трав’яна рослина з видовженими й потовщеними коренями, гола.

2. Стебло з повзучими підземними пагонами, пряме, ребристе.

3. Листки непарнопірчасті, з двома або трьома парами листочків.

4. Суцвіття – зонтики з 10–15 гладенькими, борозенчастими променями.

5. Обгортка та обгорточка з 5–7 ланцетоподібно-лінійних, тонкозагострених, на краях біло-плівчастих листочків.

6. Пелюстки білі, оберненосерцеподібні.

7. Трапляється на вологих та заболочених місцях, на берегах річок та озер на всій території України, окрім Карпат.

8. Охороняється на регіональному рівні.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи веха солодкокореневого (*Sium sisarum*)?

2. Які особливості підземних органів веха солодкокореневого (*Sium sisarum*)?

3. Які особливості має стебло веха солодкокореневого (*Sium sisarum*)?

4. Які особливості листків веха солодкокореневого (*Sium sisarum*)?

5. Які особливості плоду веха солодкокореневого (*Sium sisarum*)?

6. Які особливості мають квітки веха солодкокореневого (*Sium sisarum*)?

7. Які особливості суцвіття веха солодкокореневого (*Sium sisarum*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу вех солодкокореневий (*Sium sisarum*)?

9. Які особливості поширення веха солодкокореневого (*Sium sisarum*) на території України?

10. Які особливості загального поширення веха солодкокореневого (*Sium sisarum*)?

11. Яке господарське значення веха солодкокореневого (*Sium sisarum*)?

12. На території яких областей України охороняється вех солодкокореневий (*Sium sisarum*)?

Sium latifolium **– Вех широколистий**

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Sium Вех

Багаторічна трав’яна рослина з мичкуватим коренем. Стебло біля основи зазвичай із повзучими підземними пагонами, пряме, гостроребристе, угорі галузисте. Найнижчі, занурені у воду листки пірчасті, з тонкими, ниткоподібними частками, повітряні листки пірчасті, їхня довжина вдвічі або втричі перевищує ширину, із 2–6 парами довгастих або ланцетоподібних, сидячих, біля основи нерівнобічних, дрібнопилчастих листочків, їхня довжина майже в п’ять разів перевищує ширину. Черешки порожнисті, розділені перегородками на камери. Зонтики з 10–14 майже однакових гладеньких променів, обгортки з 2–6 ланцетоподібних, відігнутих, тонкозагострених листочків, обгорточка багатолиста, зонтички близько 1 *см* у діаметрі. Зубці чашечки довгасті або лінійно-довгасті, гострі, на стиглих плодах опадаючі. Пелюстки білі, удвічі або втричі довші зубців чашечки, широкооберненояйцеподібні, на верхівці виїмчасті. Плід не розпадається на мерикарпії, зазвичай без карпофора, голий, майже однакової довжини й ширини, стовпець двічірозділький.

На болотах, біля берегів водойм, нерідко у воді, діагностичний вид синтаксону *Phragmito-Magnocaricetea* Klika in Klika et Novák 1941, в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021): *Glycerieta arundinaceae, Sagittarieta sagittifoliae, Sparganieta minimi,* індикатор сирих і мокрих грудів – $D_{4,5}$, заввишки 50–120 *см*, квітує VI–VII, гігрофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, літньо-зимовозелений, напіврозетковий, каудексовий, m-sm-temp-b.oz$_{(1)–3}$EUR-WAS.

Поширення в Україні: на переважній частині країни (звичайно), окрім Криму й Карпат (дуже рідко), Закарпаття (рідко).

Загальне поширення: Європа, Північна та Південна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: етероолійне, жироолійне, отруйне (рис. 1.1282–1.1291).

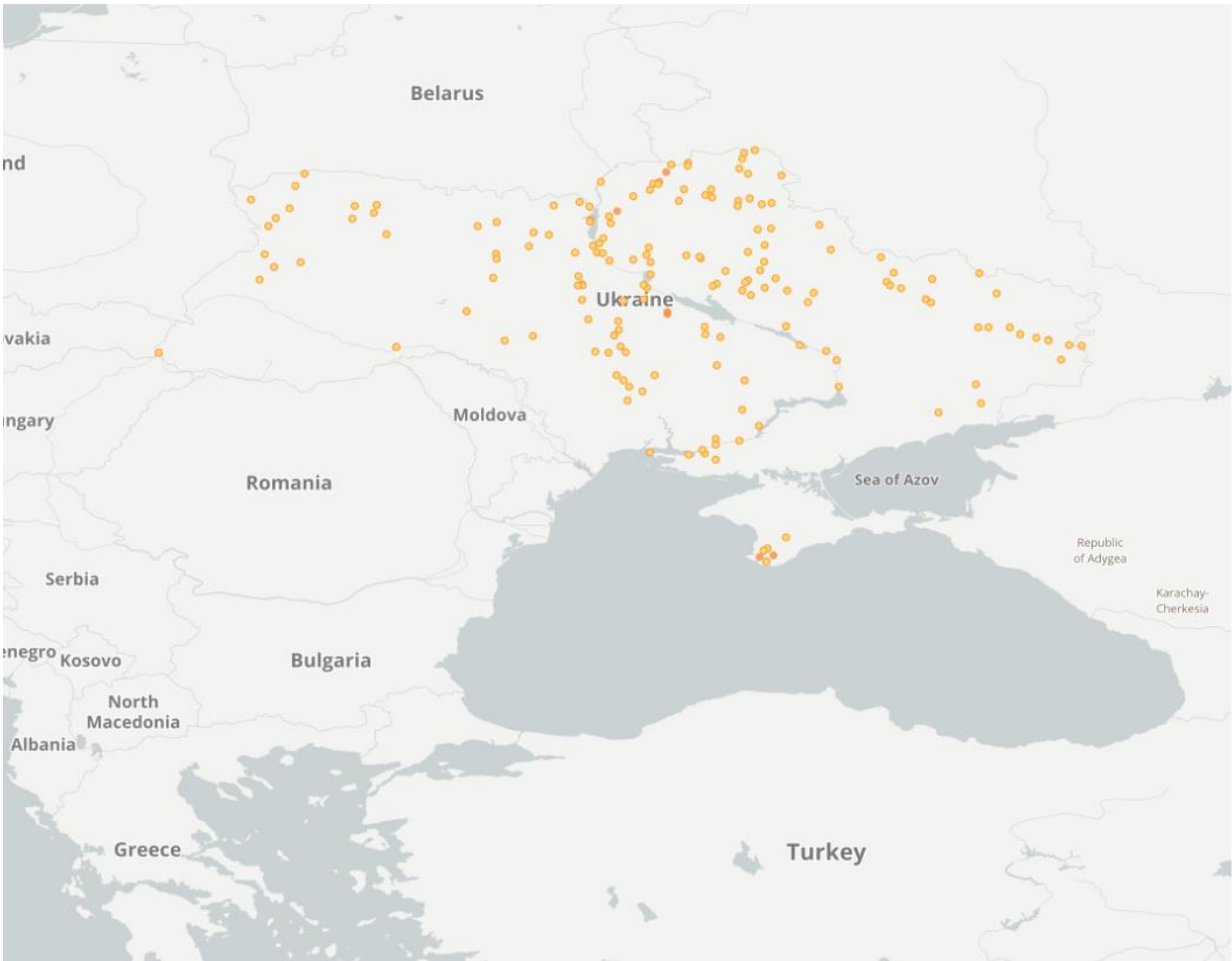

Рис. 1.1282. Ареал *Sium latifolium* в Україні [Occurrences *Sium latifolium*..., 2025]

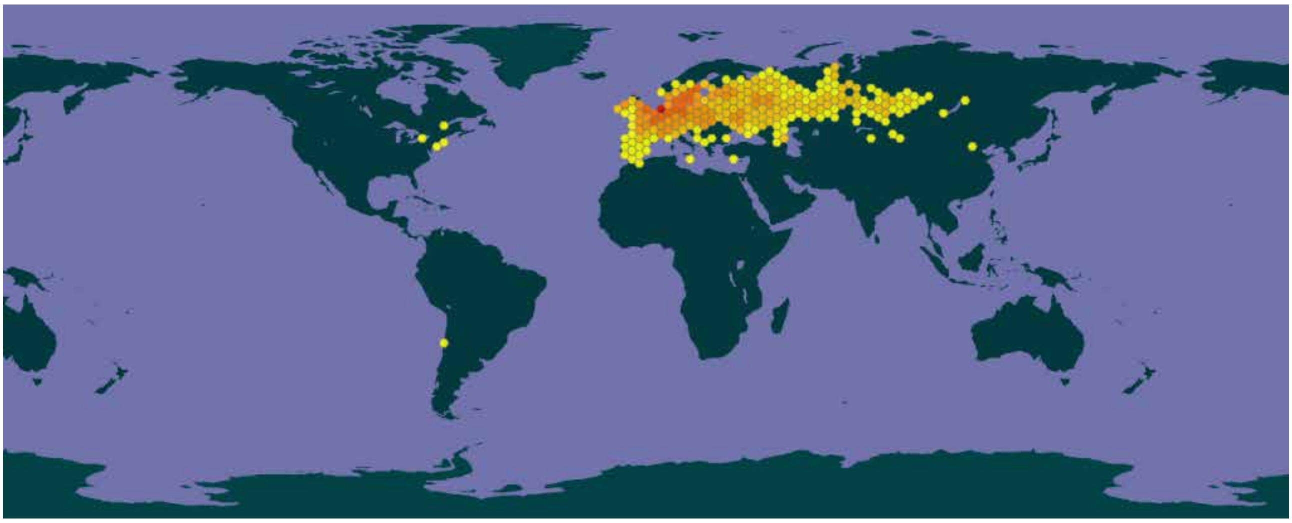

Рис. 1.1283. Ареал *Sium latifolium* в світі [*Sium latifolium*..., 2025]

Рис. 1.1284. *Sium latifolium* [Lehmuskallio, 2025]

Рис. 1.1285. *Sium latifolium* [Miroshnyk, 2024]

Рис. 1.1286. *Sium latifolium* [Miroshnyk, 2024a]

Рис. 1.1287. *Sium latifolium* [Esser, 1910]

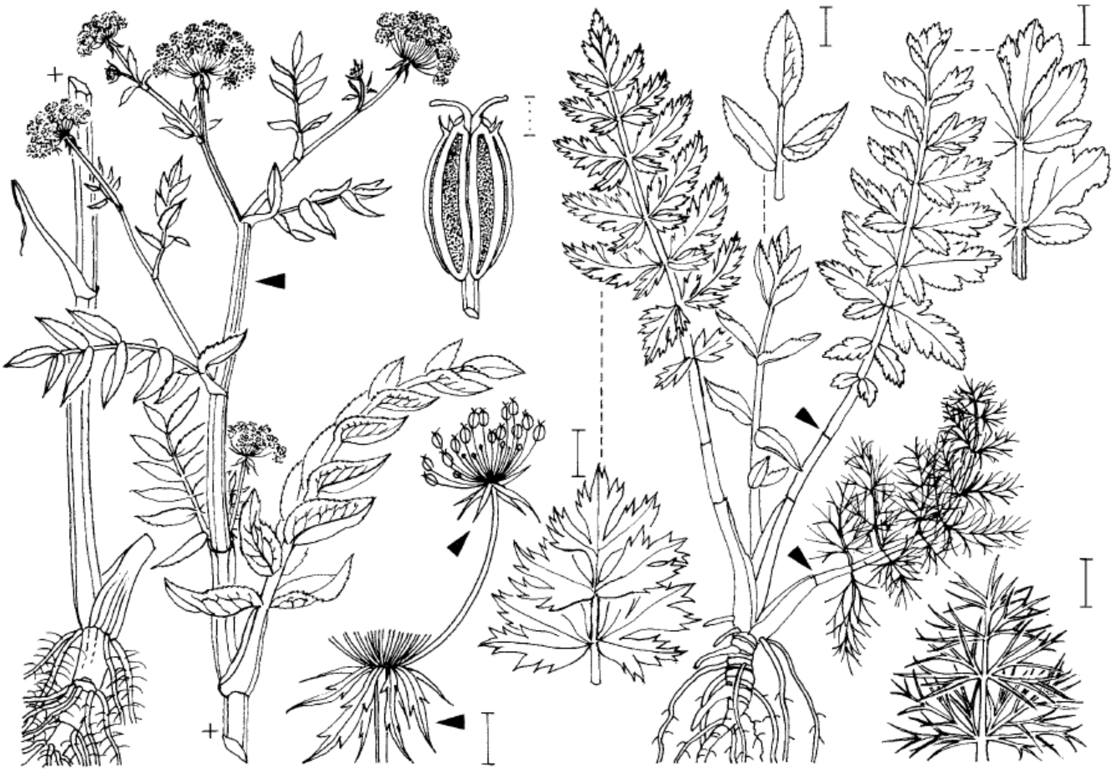

Рис. 1.1288. *Sium latifolium*, справа – рослина з підводним листком [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1289. *Sium latifolium* [Røpke, 2025]

Рис. 1.1290. *Sium latifolium* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1291. *Sium latifolium* [Sheadan, 2002]

Висновки

1.Багаторічна трав’яна рослина з мичкуватим коренем.

2. Стебло біля основи зазвичай із повзучими підземними пагонами, пряме, гостроребристе.

3. Листки пірчасті.

4. Черешки порожнисті, розділені перегородками на камери.

5. Суцвіття – зонтики з 10–14 майже однакових гладеньких променів, обгортки з 2–6 ланцетоподібних, відігнутих, тонкозагострених листочків, обгорточка багатолиста.

6. Пелюстки білі, удвічі або втричі довші зубців чашечки.

7. . Плід не розпадається на мерикарпії, зазвичай без карпофора, голий.

8. Трапляється на болотах, біля берегів водойм, нерідко у воді на переважній частині України.

9. Індикатор сирих і мокрих грудів – $D_{4,5}$.

10. Трапляється в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021).

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи веха широколистого (*Sium latifolium*)?

2. Які особливості підземних органів веха широколистого (*Sium latifolium*)?

3. Які особливості має стебло веха широколистого (*Sium latifolium*)?

4. Які особливості листків веха широколистого (*Sium latifolium*)?

5. Які особливості мають квітки веха широколистого (*Sium latifolium*)?

6. Які особливості плоду веха широколистого (*Sium latifolium*)?

7. Яким умовам місцезростання віддає перевагу вех широколистий (*Sium latifolium*)?

8. Діагностичним видом яких синтаксонів є вех широколистий (*Sium latifolium*)?

9. Індикатором якого типу лісорослинних умов вех широколистий (*Sium latifolium*)?

10. Які особливості поширення веха широколистого (*Sium latifolium*) на території України?

11. Які особливості загального поширення веха широколистого (*Sium latifolium*)?

12. Яке господарське значення веха широколистого (*Sium latifolium*)?

13. У яких угрупованнях, занесених до Зеленої книги України (2021), трапляєтьтся вех широколистий (*Sium latifolium*)?

14. Які особливості суцвіття веха широколистого (*Sium latifolium*)?

***Pimpinella saxifraga* – Бедринець ломикаменевий**, б. звичайний, б. ломикамінь

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Pimpinella Бедринець

Багаторічна трав’яна рослина з коротким ортотропним кореневищем із минулорічними листками на ньому, розташованим безпосередньо біля поверхні, зазвичай воно не галузиться та переходить у головний веретеноподібний, галузистий корінь, спрямований вертикально вниз, дуже міцний, сірувато-брунатний, донизу дещо світліший, його верхня частина чітко зморшкувата, що є ознакою котрактильності. Коренева шийка вкрита волокнистими залишками відмерлих листків. Стебло біля основи з розеткою прикореневих листків, округле, тонкоребристе, галузисте, улиснене лише в нижній частині, угорі майже безлисте, разом із листками короткоопушене або майже голе. Листки пірчасті, нижні – із черешками та яйцеподібними або округло-яйцеподібними, тупими з великими зубцями або пірчастонадрізаними, із сидячими листочками (від трьох до п’яти пар) або ці листочки з короткими черешочками. Кінцевий листочок часто трилопатевий або трироздільний. Середні стеблові листки з глибше розсіченими на вузькі частки біля основи клиноподібними листочками, майже двічіпірчасті, сидячі на піхвах, горішні – з простою пірчастою або тричіроздільною дрібною пластинкою та ланцетоподібними або майже лінійними частками, найгорішніші – з редукованою пластинкою. Зонтики з 6–15 тонкими, голими променями, обгортка та обгорточки відсутні. Пелюстки білі, рідко рожевуваті, іззовні щетинисто-волосисті. Плоди голі, короткояйцеподібні, біля основи дещо серцеподібні.

На каменистих вапнякових схилах, горбах, пісках, сухих луках, серед чагарників, на галявинах, діагностичний вид синтаксонів *Arrhenatheretalia elatioris* Tx. 1931, *Brometalia erecti* Koch 1926, *Festuco-Brometea* Br.-Bl. et Tx. ex Soó 1947, *Holco lanati-Quercetum roboris* Vorobyov, Balashov et Solomakha 1997 nom. inval. (art. 3b) – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 9190), *Molinio-Arrhenatheretea* Tx. 1937, *Potentillo albae-Quercetum petraeae* Libbert 1933 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 91G0), *Violion caninae* Schwickerath 1944, індикатор сухих і свіжих суборів та сугрудів – B$_{1,2}$, C$_{1,2}$, заввишки 25–70 *см*, квітує VI–VIII, геміапофіт, ксеромезофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, m/mo-sm-temp-b.oz$_{(1)–3}$-k$_1$EUR-WAS.

Поширення в Україні: на всій території, але в Криму рідше.

Загальне поширення: Африка, Європа, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: бур'ян, вітамінне, етероолійне, кормове, лікарське, медоносне, харчове (рис. 1.1292–1.1301).

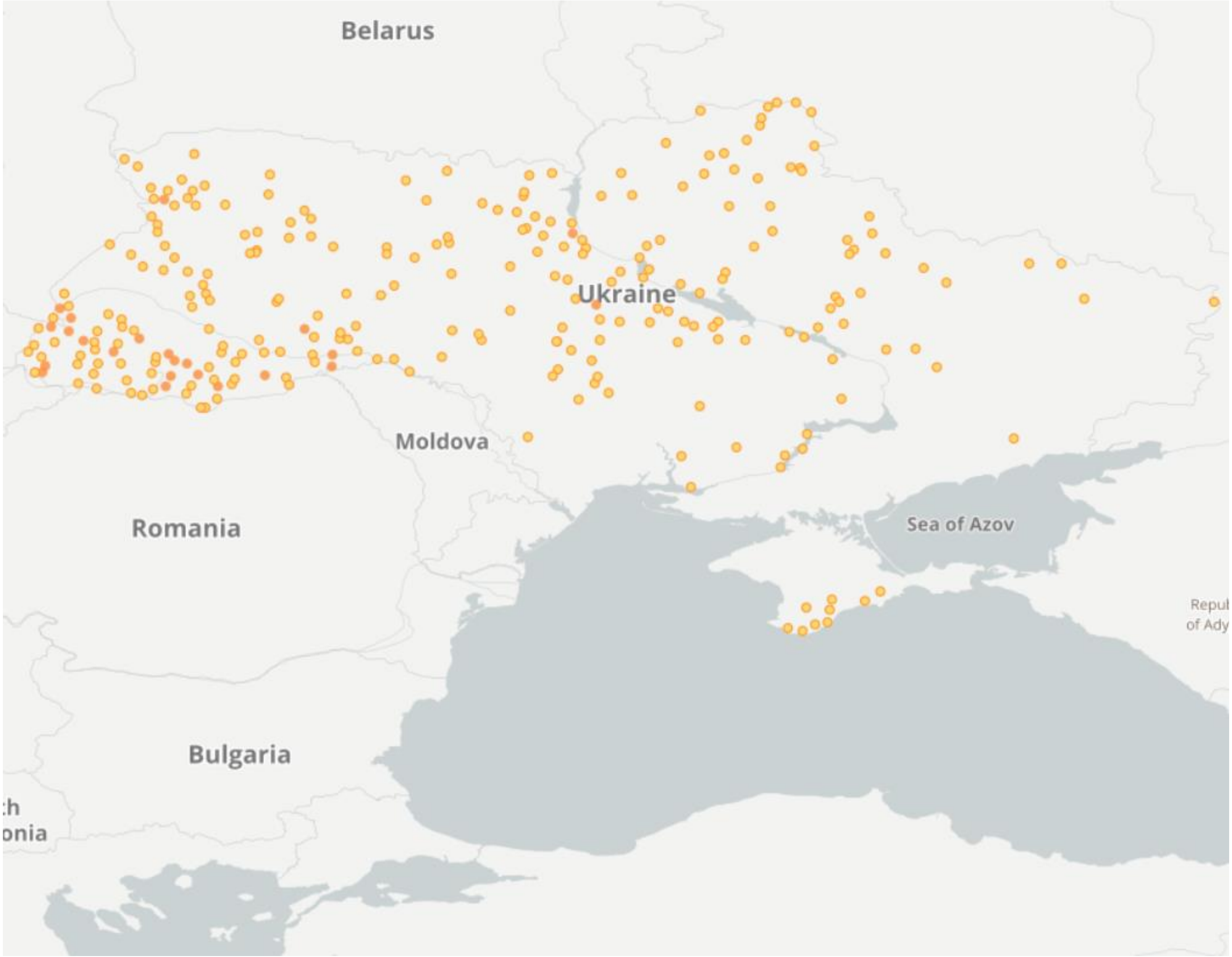

Рис. 1.1292. Ареал *Pimpinella saxifraga* в світі [Occurrences *Pimpinella saxifraga*…, 2025]

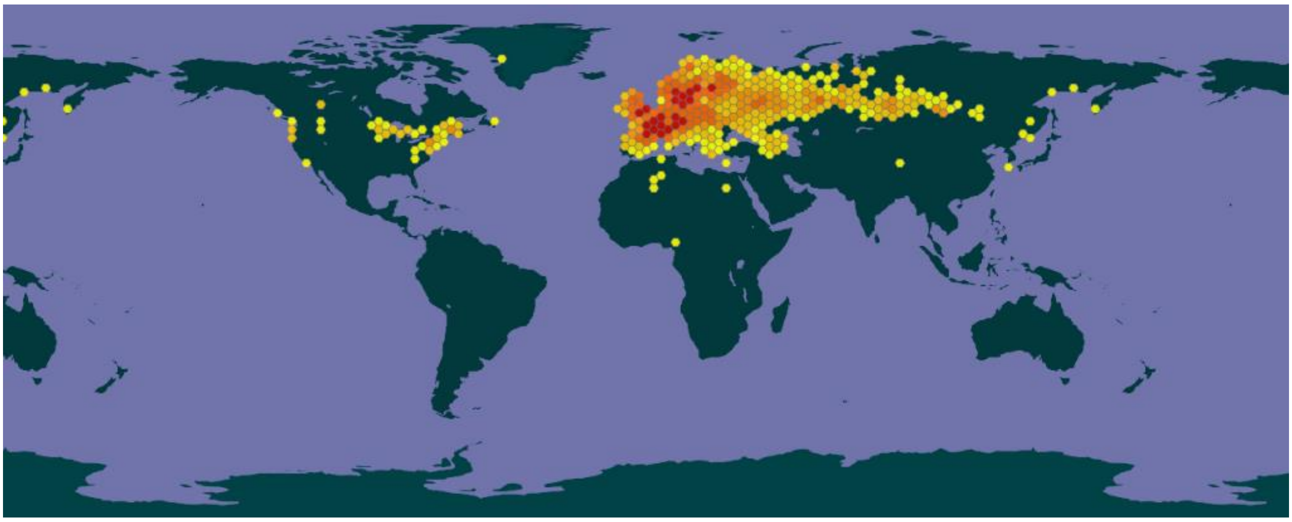

Рис. 1.1293. Ареал *Pimpinella saxifraga* а Україні [*Pimpinella saxifraga*…, 2025]

Рис. 1.1294. Плід *Pimpinella saxifraga* [Eggenberg et al., 2020]

Рис. 1.1295. *Pimpinella saxifraga* [Yurechko, 2019]

Рис. 1.1296. *Pimpinella saxifraga* [Sytschak, 2022]

Рис. 1.1297. *Pimpinella saxifraga* [Lindman, 1922]

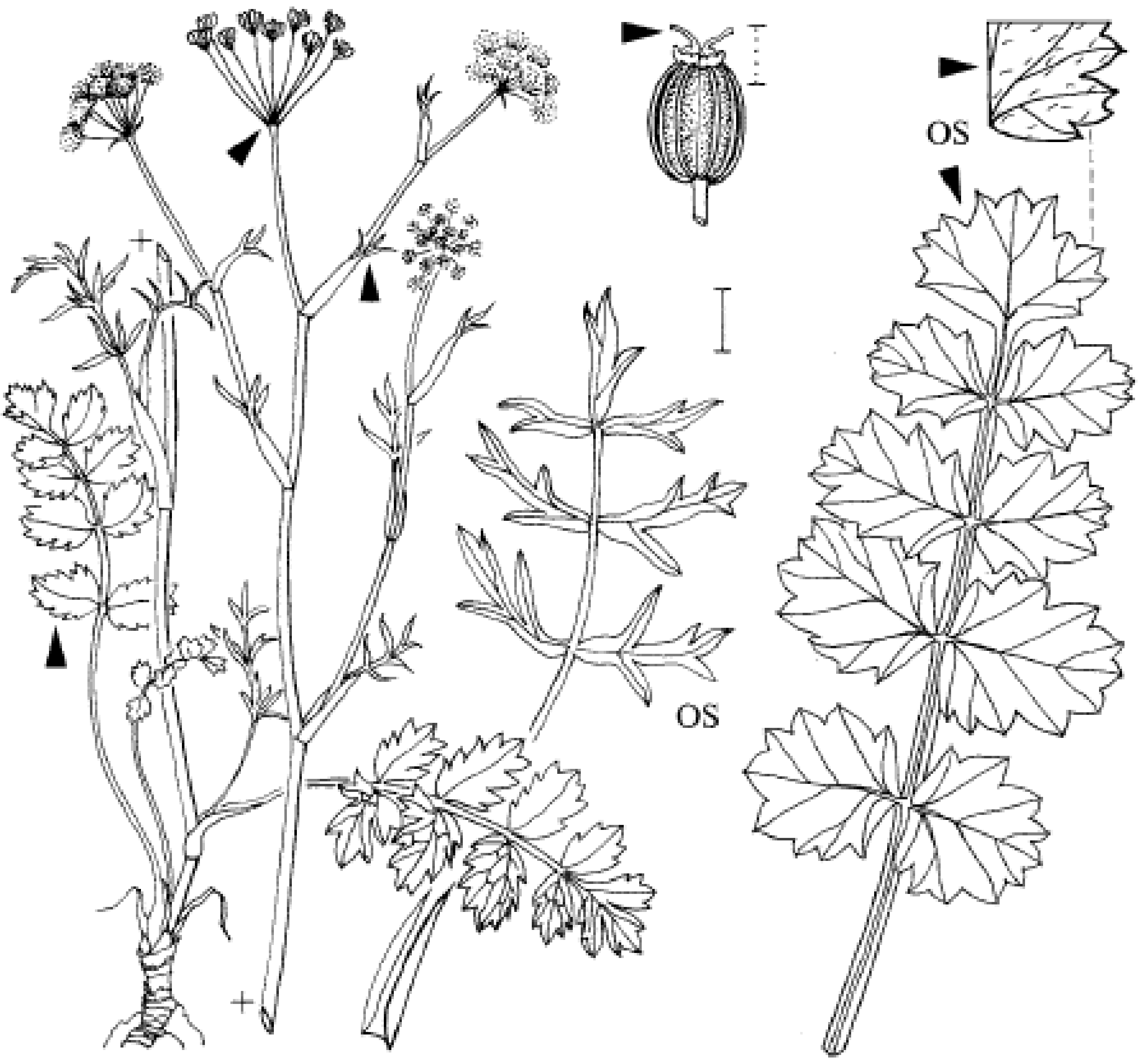

Рис. 1.1298. *Pimpinella saxifraga* [Jäger et al., 2017]

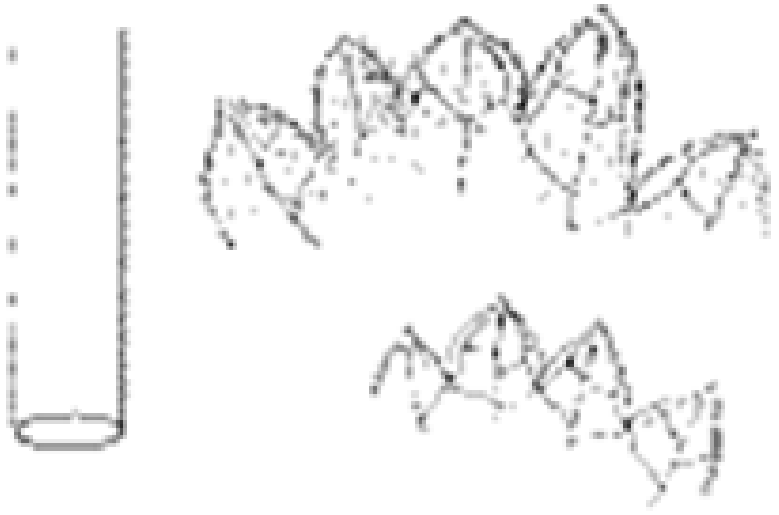

Рис. 1.1299. *Pimpinella saxifraga* [Eggenberg & Möhl, 2007]

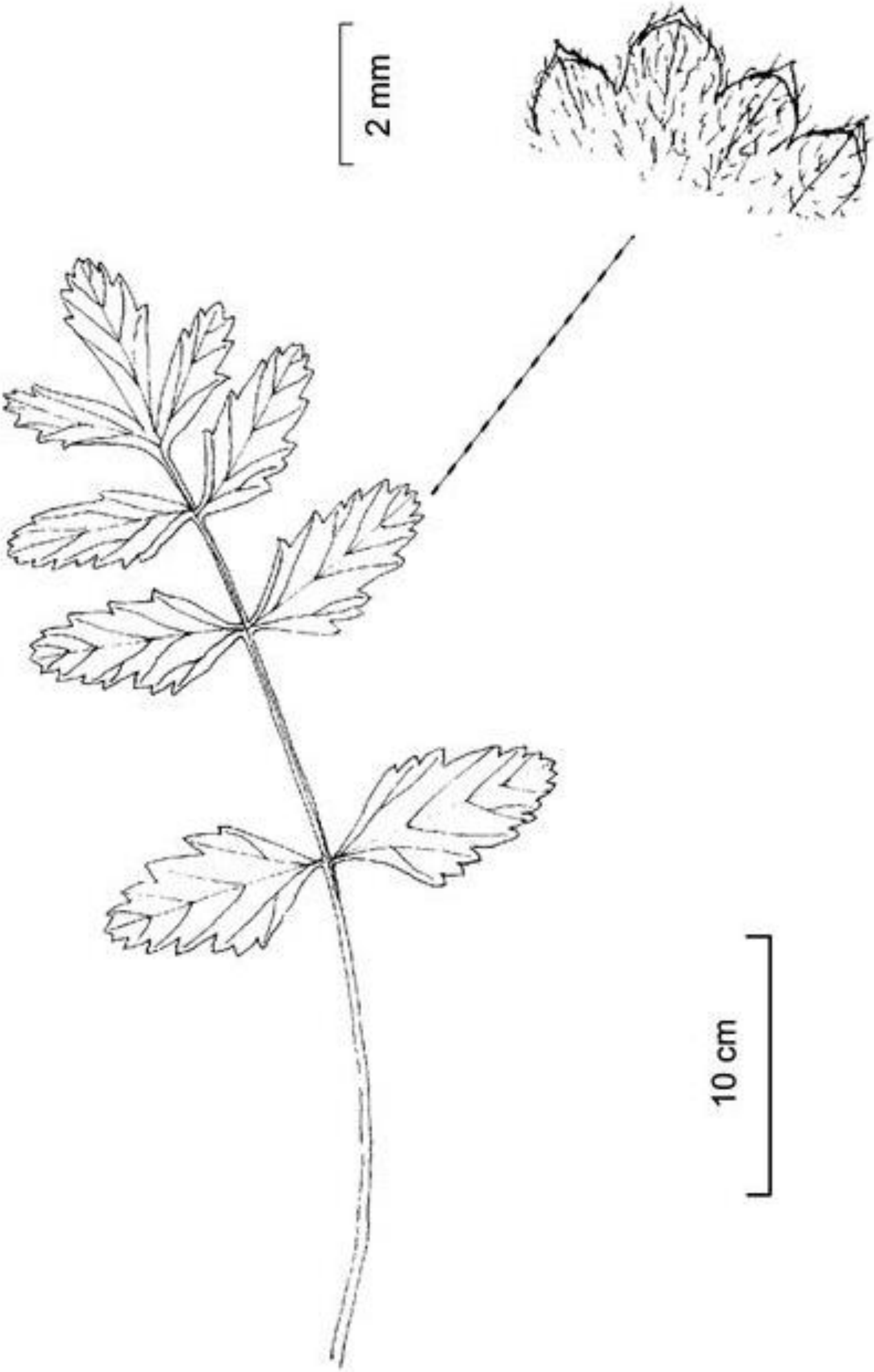

Рис. 1.1300. *Pimpinella saxifraga* [Eggenberg et al., 2020]

Рис. 1.1301. *Pimpinella saxifraga* [Willing, 2020]

Висновки

1.Багаторічна трав’яна рослина з коротким ортотропним кореневищем.

2. Головний корінь веретеноподібний, галузистий, спрямований вертикально вниз.

3. Стебло біля основи з розеткою прикореневих листків, округле, тонкоребристе.

4. Листки пірчасті.

5. Суцвіття – зонтики з 6–15 тонкими, голими променями, обгортка та обгорточки відсутні.

6. Пелюстки білі, рідко рожевуваті, іззовні опушені.

7. Плоди голі, короткояйцеподібні.

8. На каменистих вапнякових схилах, горбах, пісках, сухих луках, серед чагарників, на галявинах на всій території України.

9. Індикатор сухих і свіжих суборів та сугрудів – $B_{1,2}$, $C_{1,2}$.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи бедринця ломикаменевого (*Pimpinella saxifraga*)?
2. Які особливості підземних органів бедринця ломикаменевого (*Pimpinella saxifraga*)?
3. Які особливості має стебло бедринця ломикаменевого (*Pimpinella saxifraga*)?
4. Які особливості листків бедринця ломикаменевого (*Pimpinella saxifraga*)?
5. Які особливості суцвіття бедринця ломикаменевого (*Pimpinella saxifraga*)?
6. Які особливості мають квітки бедринця ломикаменевого (*Pimpinella saxifraga*)?
7. Які особливості плоду бедринця ломикаменевого (*Pimpinella saxifraga*)?
8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу бедринець ломикаменевий (*Pimpinella saxifraga*)?
9. Діагностичним видом яких синтаксонів є бедринець ломикаменевий (*Pimpinella saxifraga*)?
10. Які особливості поширення бедринця ломикаменевого (*Pimpinella saxifraga*)?
11. Які особливості загального поширення бедринця ломикаменевого (*Pimpinella saxifraga*)?
12. Яке господарське значення бедринця ломикаменевого (*Pimpinella saxifraga*)?
13. На території яких областей України охороняється бедринець ломикаменевий (*Pimpinella saxifraga*)?

***Sanicula europaea* – Підлісник європейський**, п. звичайний

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Sanicula Підлісник

Багаторічна трав’яна рослина з коротким, повзучим, брунатним кореневищем. Стебло пряме, ребристе або у верхній частині галузисте. Прикореневі листки на довгих черешках, їхня пластинка за обрисами серцеподібно-округла або серцеподібно-ниркоподібна, глибоко, інколи майже до основи пальчастотричі- або п’ятироздільна на оберненояйцеподібні або майже ромбічні, на верхівці трилопатеві, нерівнозубчасті частки, із них середня майже до основи вільна, бічні (якщо їх п’ять) попарно на третину зростаються між собою, зубці на кінці видовжені й утворюють тонкий шипик. Стеблові листки роздільні, з вужчими частками, горішні – сидячі. Зонтики зазвичай з 3–5 променями, біля основи з дрібними листками, квіткові голівки майже кулясті, з обгорткою з 4–6 ланцетоподібно-лінійних, тупих або загострених, під кінець відігнутих донизу листочків. Тичинкових квіток від шести до восьми, на коротких ніжках, чашолистки лінійно-шилоподібні, вільні, близько 1 *мм* завдовжки. Пелюстки яйцеподібні, із загнутою, майже трикутною, зубчастою лопаттю, близько 1,5 *мм* завдовжки. Двостатеві квітки, зазвичай від однієї до декількох, зі стовпчиками, закрученими спірально та відігнутими й набагато довшими зубців чашечки. Плід двосім’янка, яйцеподібно-кулястий, майже однакових довжини та ширини, біля основи вкритий розширеними, гачкоподібними шипиками, напівплодики виступають зі сторони спинки, а зі сторони черевця – пласкі, канальці численні, невеликі.

У тінистих, листяних, рідко мішаних і хвойних лісах, діагностичний вид синтаксонів *Carpinion betuli* Issler 1931, *Carpino-Fagetea sylvaticae* Jakucs ex Passarge 1968, *Euonymo verrucosae-Fagetum* Onyshchenko 2017 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 91F0), *Fagetalia sylvaticae* Pawłowski 1928, в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021): *Fageta sylvaticae* з домінуванням у трав'яному ярусі *Vinca minor, Fageta sylvaticae* з домінуванням *Hedera helix*, індикатор свіжих та вологих грудів – $D_{2,3}$, заввишки 20–50 *см*, квітує V–VI, мезофіт, трав’яний полікарпік, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, короткокореневищний, стрижневий, гемікриптофіт, austr-tropAS+AFR+m-sm-temp.oz_{1-3}EURAS.

Поширення в Україні: Закарпаття, Карпати, Правобережжя (східна межа поширення проходить через Київ–Житомир–Вінницю–Гайсин–Ольгопіль–Ямпіль); на Лівобережжі – лише на Поліссі, на вододілі Дніпра й Десни, після перерви з’являється в гірських лісах Криму.

Загальне поширення: Африка, Європа, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: вітамінне, лікарське (рис. 1.1302–1.1312).

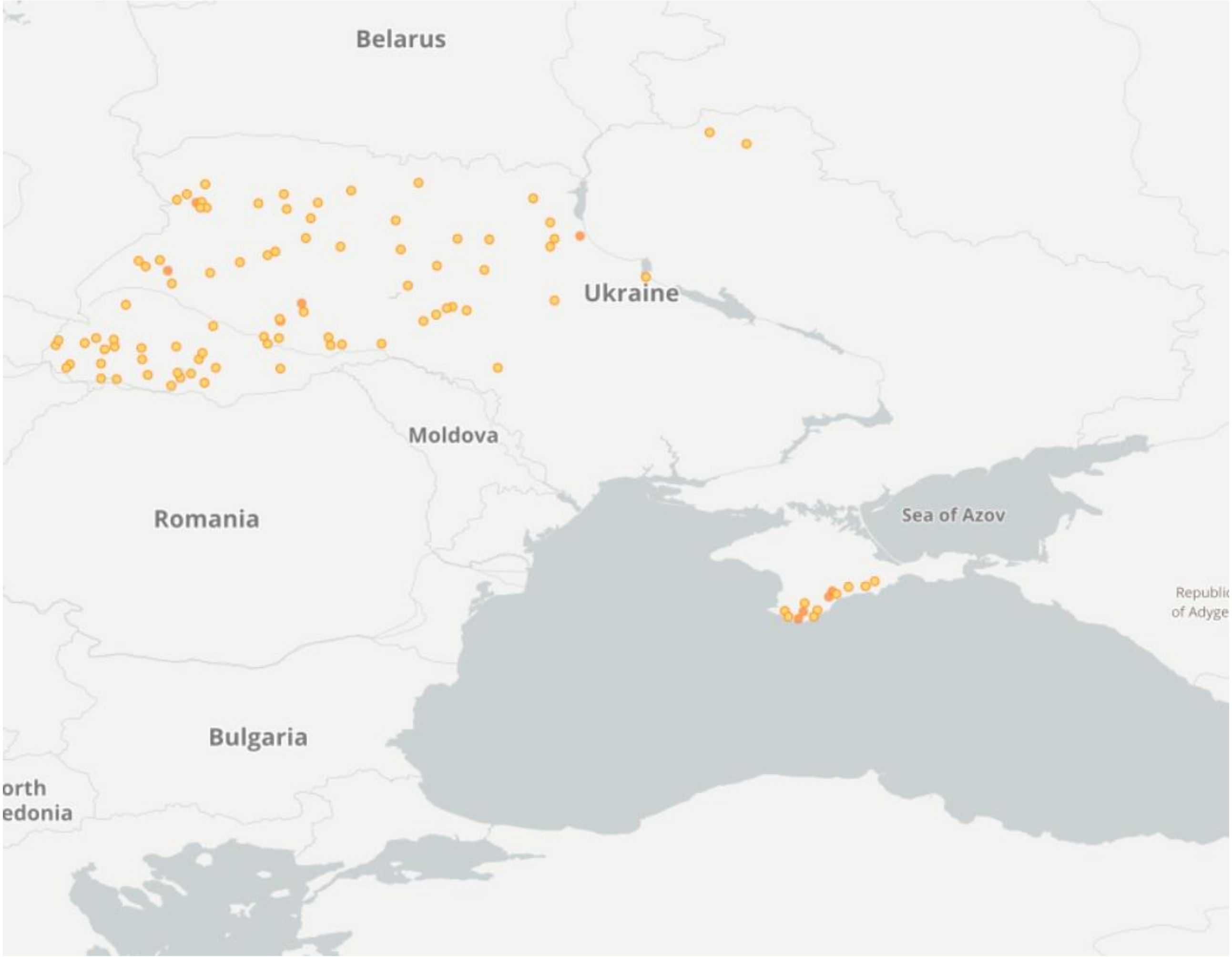

Рис. 1.1302. Ареал *Sanicula europaea* в Україні [Occurrences *Sanicula europaea…*, 2025]

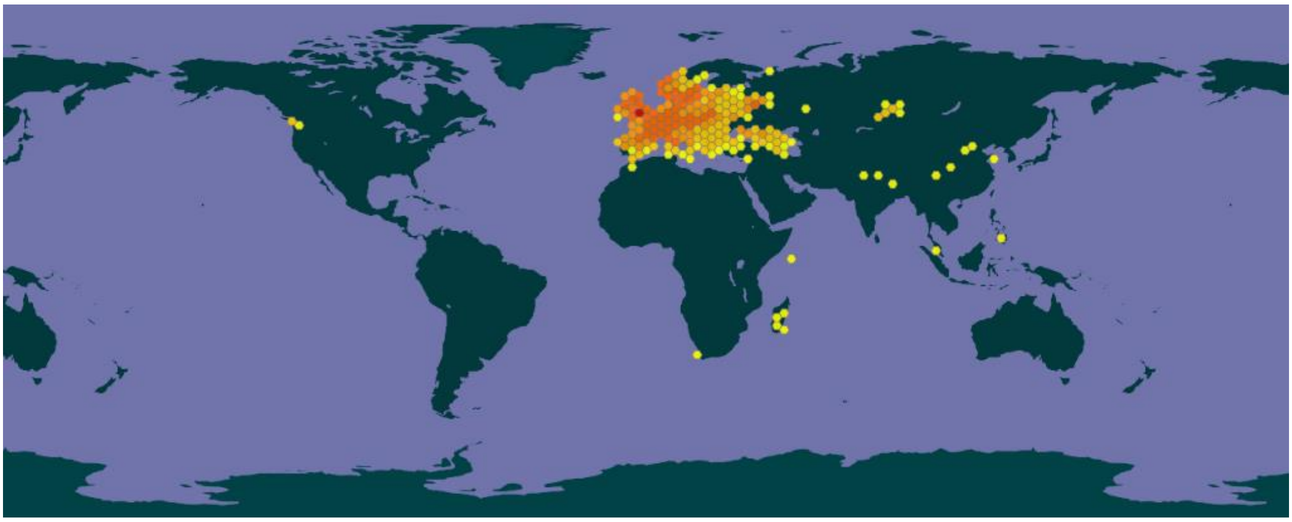

Рис. 1.1303. Ареал *Sanicula europaea* в світі [*Sanicula europaea…*, 2025]

Рис. 1.1304. Плід *Sanicula europaea* [Metodiev, 2010]

Рис. 1.1305. *Sanicula europaea* [Shi, 2025]

Рис. 1.1306. *Sanicula europaea* [Briggs, 2021]

Рис. 1.1307. *Sanicula europaea* [Andrew, 2025]

Рис. 1.1308. *Sanicula europaea* [Mykytiuk, 2024]

Рис. 1.1309. *Sanicula europaea* [Lindman, 1922]

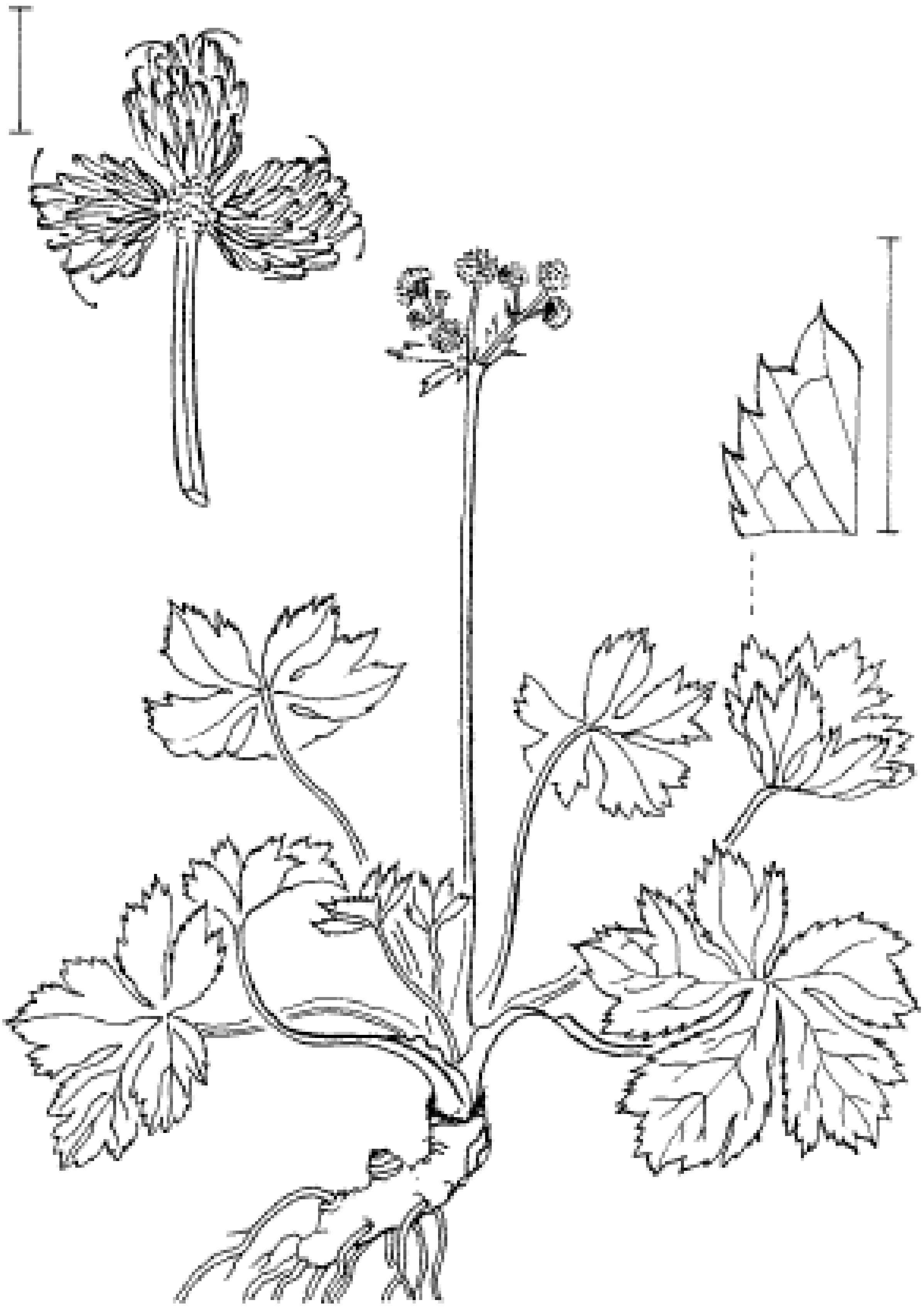

Рис. 1.1310. *Sanicula europaea* [Jäger et al., 2017]

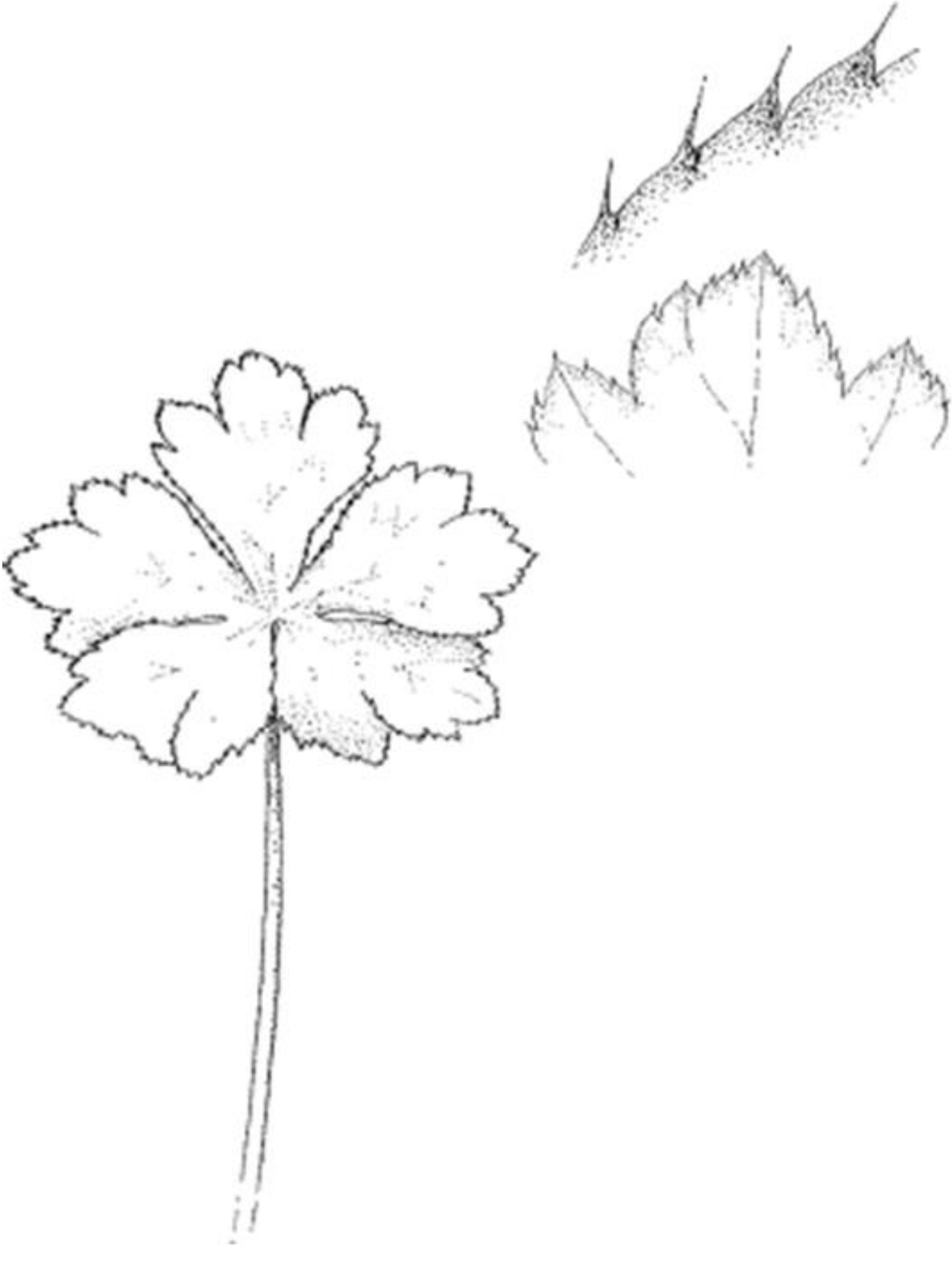

Рис. 1.1311. *Sanicula europaea* [Eggenberg & Möhl, 2007]

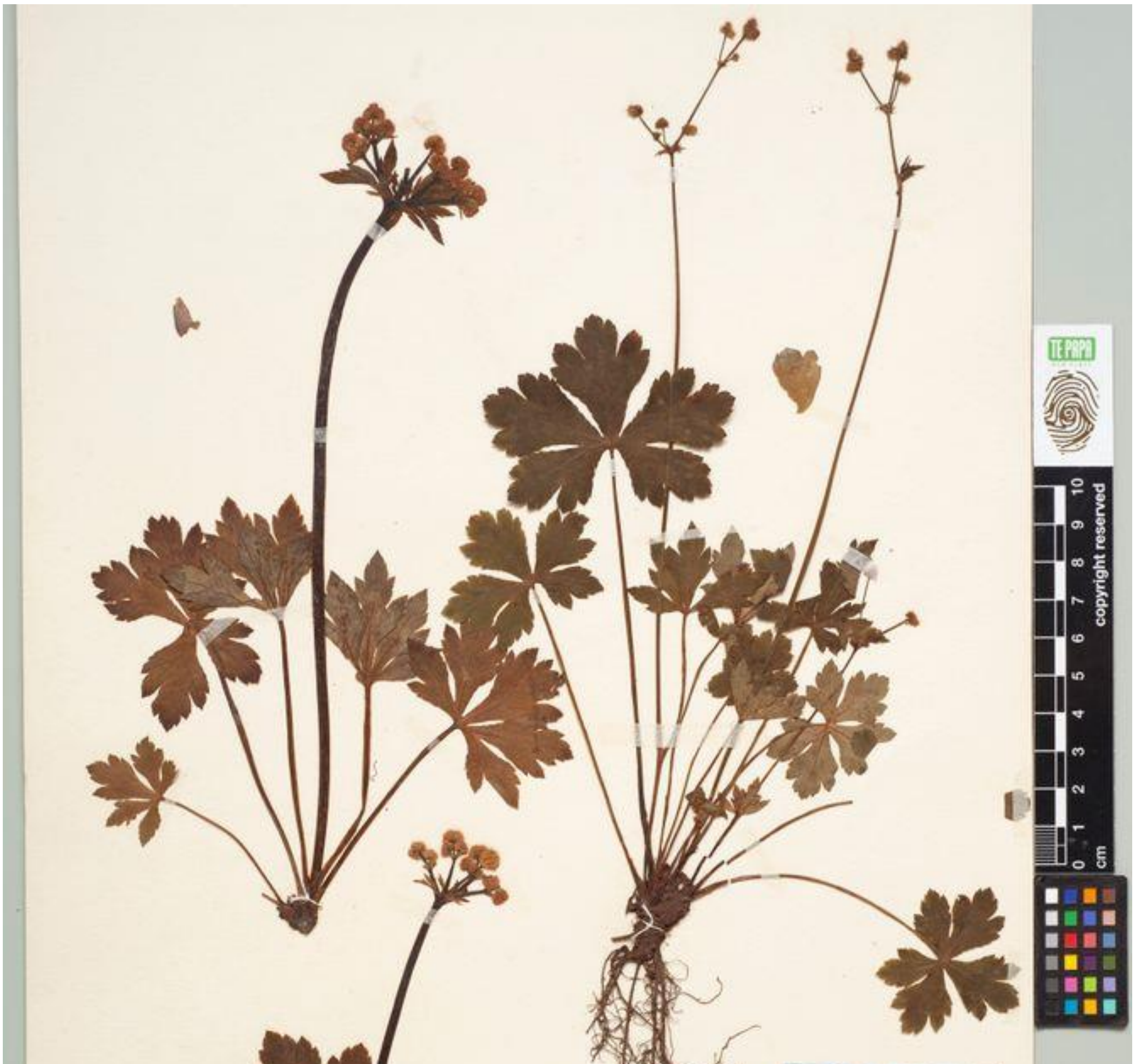

Рис. 1.1312. *Sanicula europaea* [Leigh, 1931]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з коротким, повзучим, брунатним кореневищем.

2. Стебло пряме, ребристе.

3. Суцвіття – зонтики зазвичай з 3–5 променями, біля основи з дрібними листками.

4. Тичинкових квіток від шести до восьми, на коротких ніжках.

5. Двостатеві квітки, зазвичай від однієї до декількох, зі стовпчиками, закрученими спірально.

6. Плід двосім'янка, яйцеподібно-кулястий, майже однакових довжини та ширини.

7. Трапляється у тінистих, листяних, рідко мішаних і хвойних лісах на Закарпатті, у Карпатах, на Правобережжі та Лівобережжі (лише на Поліссі), у гірських лісах Криму.

8. Індикатор свіжих та вологих грудів – $D_{2,3}$.

9. Трапляється в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021).

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи підлісника європейського (*Sanicula europaea*)?

2. Які особливості підземних органів підлісника європейського (*Sanicula europaea*)?

3. Які особливості має стебло підлісника європейського (*Sanicula europaea*)?

4. Які особливості листків підлісника європейського (*Sanicula europaea*)?

5. Які особливості суцвіття підлісника європейського (*Sanicula europaea*)?

6. Які особливості мають квітки підлісника європейського (*Sanicula europaea*)?

7. Які особливості плоду підлісника європейського (*Sanicula europaea*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу підлісник європейський (*Sanicula europaea*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є підлісник європейський (*Sanicula europaea*)?

10. Індикатором якого типу лісорослинних умов є підлісник європейський (*Sanicula europaea*)?

11. Які особливості поширення підлісника європейського (*Sanicula europaea*) на території України?

12. Які особливості загального поширення підлісника європейського (*Sanicula europaea*)?

13. Яке господарське значення підлісника європейського (*Sanicula europaea*)?

14. У яких угрупованнях, занесених до Зеленої книги України (2021), трапляється підлісник європейський (*Sanicula europaea*)?

Anthriscus sylvestris – Бугила лісова

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Anthriscus Бугила

Багаторічна трав’яна поліморфна рослина. На початкових етапах онтогенезу має чітко виражений головний корінь, до завершення першого вегетаційного періоду його базальна частина помітно потовщується, а в рослин другого року життя головний корінь набуває форми конусоподібного потовщення. Добре помітні зморшки на поверхні кореня вказують на його здатність до скорочення, у результаті чого основа надземного пагона поступово занурюється в ґрунт. Біля основи материнського пагона формуються дочірні пазушні пагони здатні утворювати нечисленні додаткові корені, що також мають здатність до контрактильності. Материнська особина після квітування та плодоношення відмирає (як надземний пагін, так і головний корінь), тобто відбувається некротична партикуляція, під час якої утворюється декілька партикул – дочірніх особин із системами додаткових коренів, ці особини в першу чергу є монокарпіками й після плодоношення відмирають. У лісі рослини кілька років можуть не квітувати, а головний корінь часто досягає великих розмірів. Стебла галузисті в горішній частині, порожнисті, з ребрами, щетинисто опушені. Черешки прикореневих листків цупкі, з виїмкою з адаксіальної сторони, з периферійними провідними пучками. Пластинки листків за обрисами ширококотрикутні, тричіпірчасті, зверху лискучі, опушені на жилках зі спідньої сторони, їхні первинні частки сидячі. Частки листків зубчасті, кінцеві зазвичай овальні або широколанцетні, загострені. Стеблові листки двічі- або тричірозсічені, без черешків, з нездутими опушеними піхвами. Зонтиків по декілька на квітконосному пагоні або вони нечисленні, щиткоподібні, без обгорток, з 4–15 голими променями. Листочки обгорточок на краї війчасті, цілісні, відігнуті донизу, ланцетні, овальні або яйцеподібні. Зубці чашечки не виражені. Пелюстки білі, голі або опушені зі спинки. На верхівці виїмчасті, із часткою ледь відігнутою всередину, у крайових квіток розширені. Підстовпчики конічні. Стилодії відігнуті на спинну сторону мерикарпіїв. Плоди біля основи з коронкою волосків. Карпофор двічіроздільний на верхівці. Мерикарпії не стиснуті, лінійно-ланцетні, з носиком, голі або вкриті глохідіями з підставками. Борозенчасті канальці поодинокі. Екзокарп із дрібних клітин. Комісура вузенька. Ендосперм на черевній частині з вузькою щілиноподібною виїмкою.

У лісах, серед чагарників, на луках, діагностичний вид синтаксонів *Aceri campestris-Quercion roboris* Bulokhov et Solomeshch in Bulokhov et Semenishchenkov 2015, *Aegopodion podagrariae* Tx. 1967, *Artemisietea vulgaris* Lohme yer et al.in TX. ex von Rochow 1951, *Galio-Alliarietalia* Oberd. in Görs et T. Müller 1969, *Geo-Acerion platanoidis* L. Ishbirdina et A. Ishbirdin 1991 nom. inval. (art. 3o, 5), *Ornithogalo pontici-Alnetum glutinosae* Didukh 1996 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 91F0), *Robinietea* Jurko ex Hadač et Sofron 1980, *Symphyto officinalis-Anthriscetum sylvestris* Passarge 1975, *Tilio-Acerion* Klika 1955, індикатор вологих сугрудів і грудів – C_3, D_3, заввишки 50–150 *см*, квітує VI–VII, апофіт випадковий, мезофіт, трав'яний монокарпік або полікарпік, літньозелений, гемікриптофіт, напіврозетковий, без кореневищ, m/mo-sm-temp-b.($oz_{(1)-3)}$EURAS.

Поширення в Україні: на всій території, досить звичайно.

Загальне поширення: Африка, Європа, Нова Зеландія, Північна та Південна Америка, температна та тропічна частини Азії.

Господарське значення рослини: вітамінне, етероолійне, жироолійне, медоносне, технічне, фарбувальне, харчове (рис. 1.1313–1.1322).

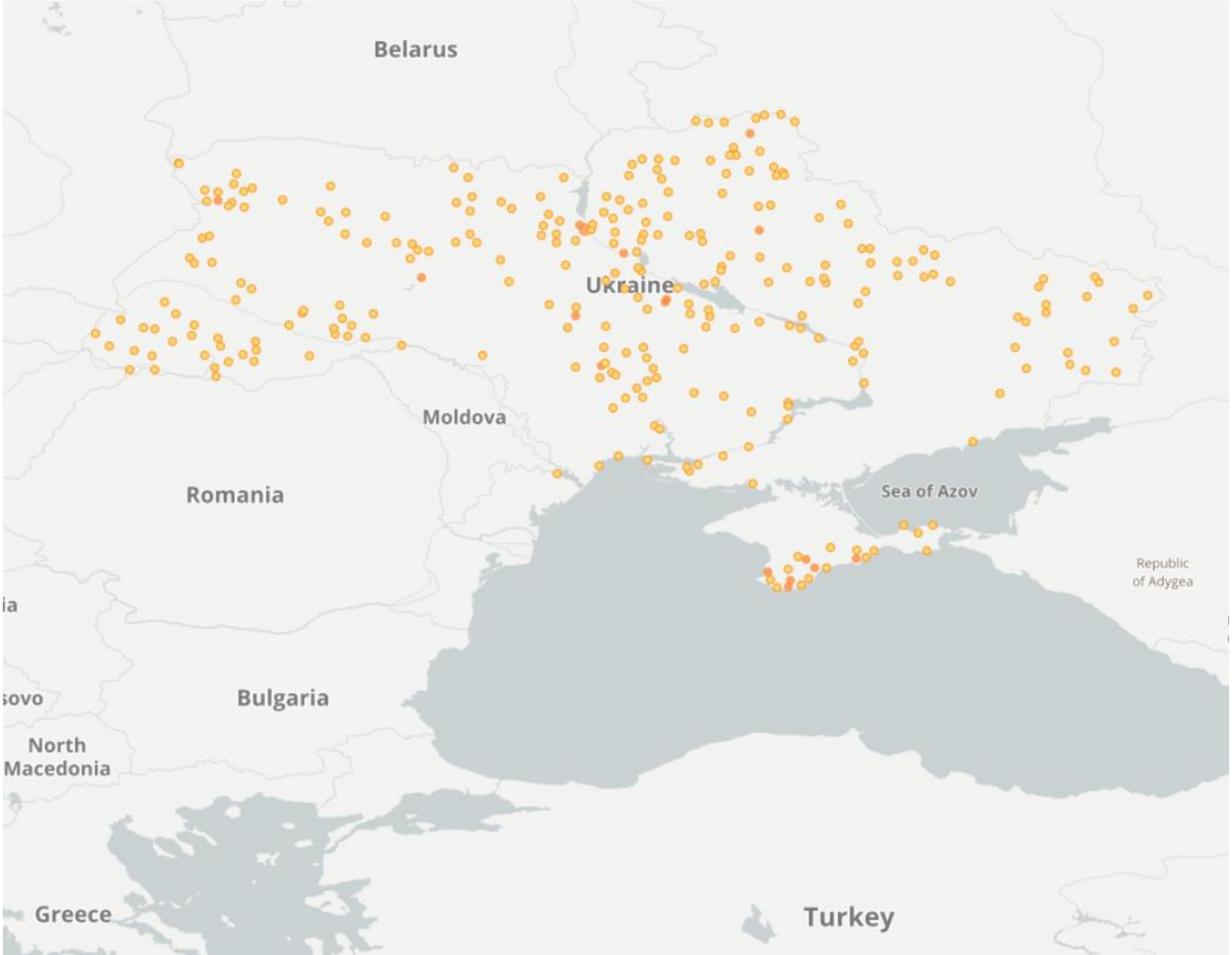

Рис. 1.1313. Ареал *Anthriscus sylvestris* в Україні [Occurrences *Anthriscus* sylvestris…, 2025]

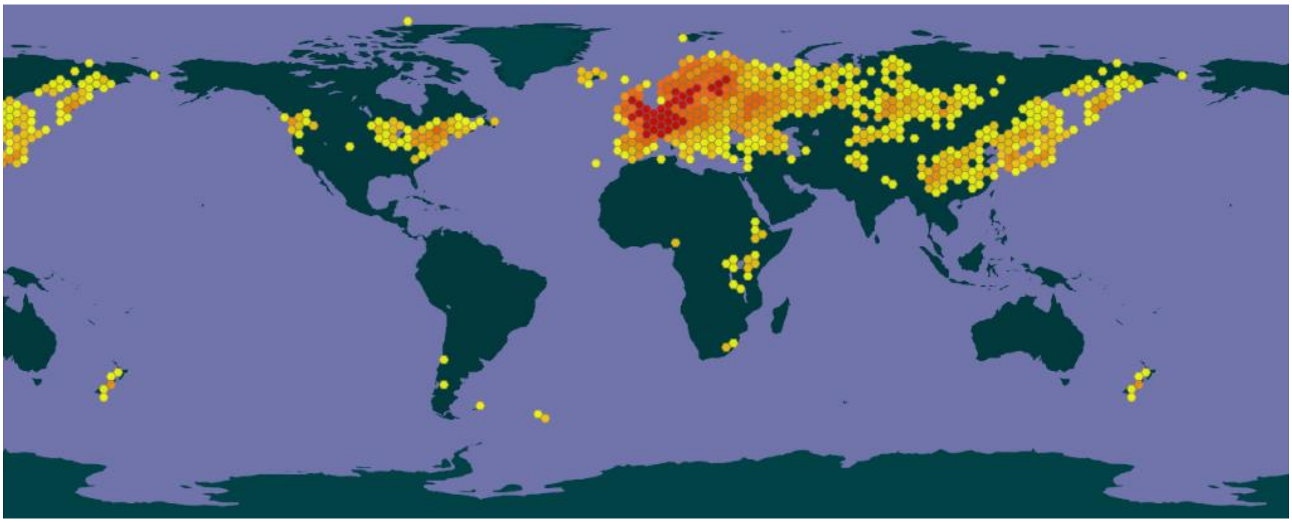

Рис. 1.1314. Ареал *Anthriscus sylvestris* в світі [*Anthriscus* sylvestris…, 2025]

Рис. 1.1315. *Anthriscus sylvestris* [Crellin, 2011]

Рис. 1.1316. Плід *Anthriscus sylvestris* [*Anthriscus sylvestris*…, 2017]

Рис. 1.1317. *Anthriscus sylvestris* [Tertyshnyi, 2024]

Рис. 1.1318. *Anthriscus sylvestris* [Korsmo, 1934]

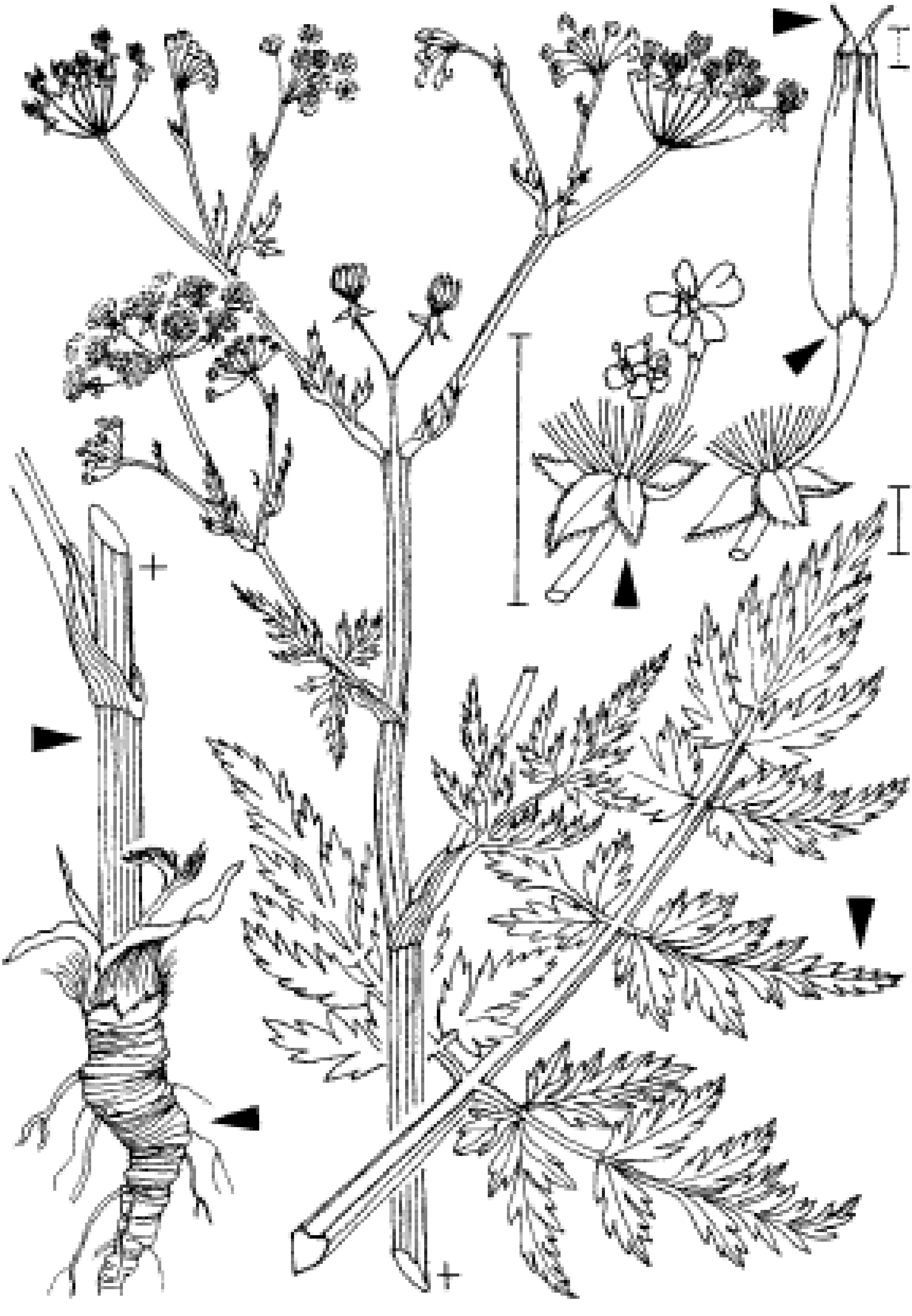

Рис. 1.1319. *Anthriscus sylvestris* [Jäger et al., 2017]

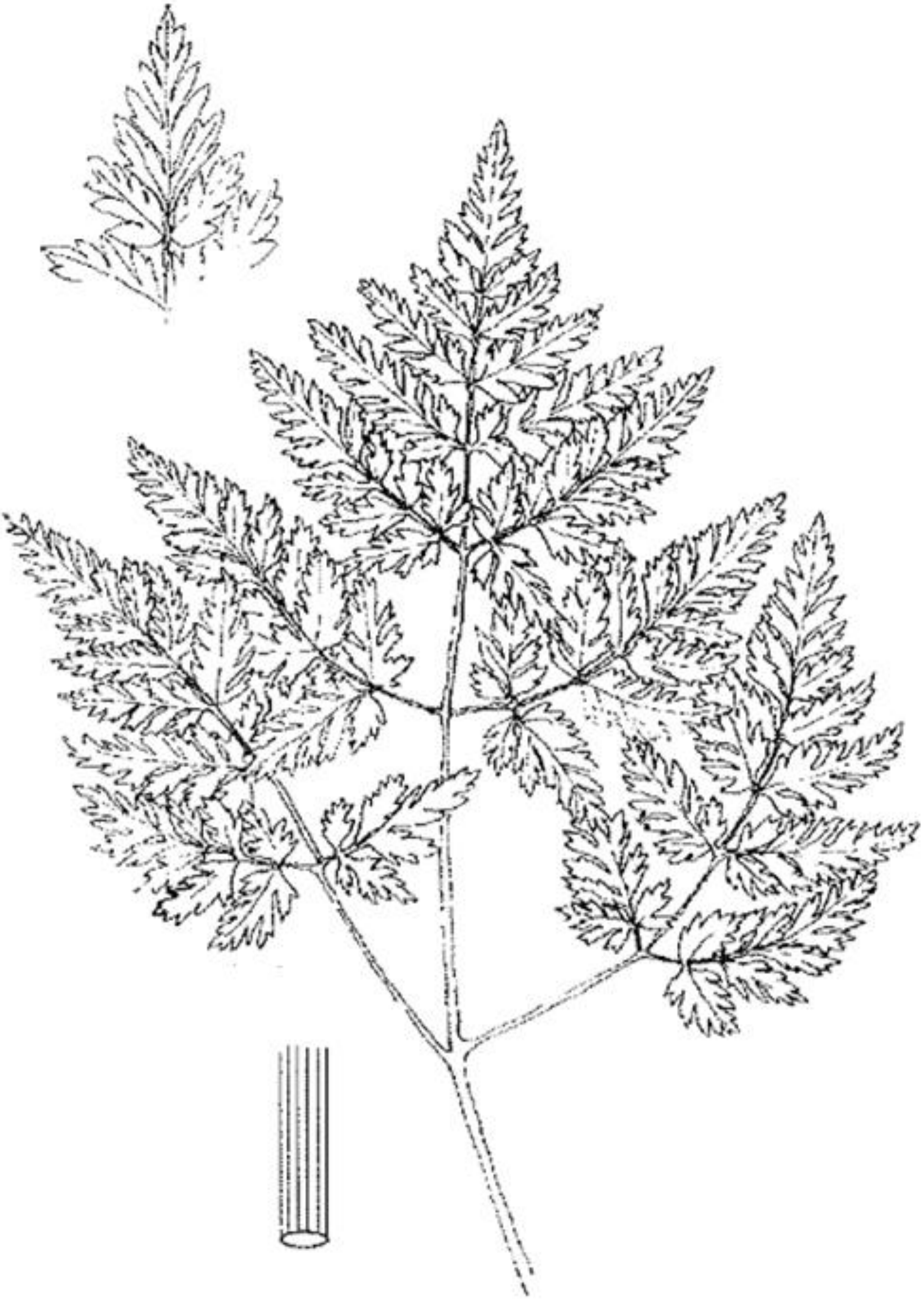

Рис. 1.1320. *Anthriscus sylvestris* [Eggenberg & Möhl, 2007]

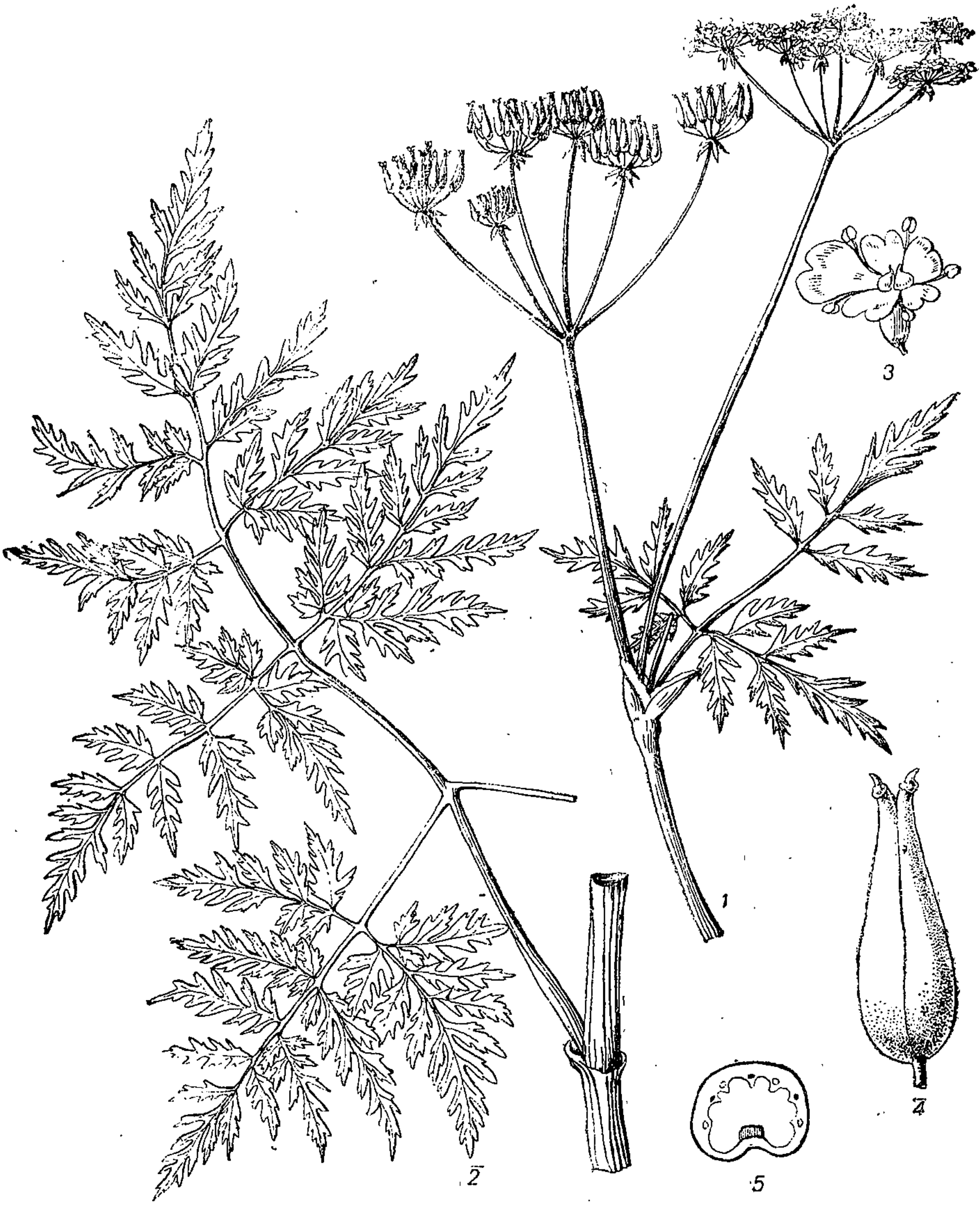

Рис. 1.1321. *Anthriscus sylvestris* [Флора УРСР, 1955]

Рис. 1.1322. *Anthriscus sylvestris* [Bovet & Palmieri, 2013]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна поліморфна рослина з непотовщеними стрижневими коренями.

2. Зморшки на поверхні кореня вказують на його здатність до скорочення

3. Материнська особина після квітування та плодоношення відмирає.

4. Стебла галузисті в горішній частині, порожнисті, з ребрами, щетинисто опушені.

5. Пластинки листків за обрисами широкотрикутні, тричіпірчасті, зверху лискучі, опушені на жилках з нижньої сторони.

6. Стеблові листки двічі- або тричірозсічені, без черешків.

7. Пелюстки білі, голі або опушені зі спинки.

8. Плоди біля основи з коронкою волосків.

9. Трапляється у лісах, серед чагарників, на луках на всій території України.

10. Індикатор вологих сугрудів і грудів – C_3, D_3.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи бугили лісової (*Anthriscus sylvestris*)?

2. Які особливості підземних органів бугили лісової (*Anthriscus sylvestris*)?

3. Які особливості має стебло бугили лісової (*Anthriscus sylvestris*)?

4. Які особливості листків бугили лісової (*Anthriscus sylvestris*)?

5. Які особливості суцвіття бугили лісової (*Anthriscus sylvestris*)?

6. Які особливості мають квітки бугили лісової (*Anthriscus sylvestris*)?

7. Які особливості плоду бугили лісової (*Anthriscus sylvestris*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу бугили лісової (*Anthriscus sylvestris*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є бугила лісова (*Anthriscus sylvestris*)?

10. Індикатором якого типу лісорослинних умов є бугила лісова (*Anthriscus sylvestris*)?

11. Які особливості поширення бугили лісової (*Anthriscus sylvestris*)?

12. Які особливості загального поширення бугили лісової (*Anthriscus sylvestris*)?

13. Яке господарське значення бугили лісової (*Anthriscus sylvestris*)?

***Chaerophyllum aromaticum* – Бутень запашний**, б. пахучий

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Chaerophyllum Бутень

Багаторічна трав'яна рослина з коротким, потовщеним, горизонтальним або висхідним кореневищем. Стебло пряме, галузисте, у сухому стані досить глибоко борозенчасте, у вузлах порівняно здуте, у нижній частині разом із черешками листків укрите довгими, сидячими на горбочках, донизу спрямованими, цупкими, білуватими волосками, а у горішній – майже гладеньке. Листки сіро-зелені, зверху вкриті короткими, притиснутими, розсіяними волосками або майже голі, зісподу на жилках із короткими щетинками, двічі- або тричітрійчастоскладні. Частки останнього порядку еліптичні або оберненояйцеподібні, загострені, на краях тонко-подвоєно-зубчасті. Нижні листки на довгих черешках, верхні – менше складні й сидячі на коротких, на краях перетинчастих та біля основи нерідко бородатих піхвах. Зонтики з 12–18 гладенькими променями, обгортки немає. Листочків обгорточки від сімох до дев'яти, широколанцетоподібні, на краї широкоплівчасті, війчасті, довго- та тонкозагострені, на кінці донизу повернені. Пелюстки білі, голі, оберненояйцеподібні, до третини двічілопатеві. Плід – сім’янка, їх утворюється декілька або вони поодинокі в кожному зонтичку, довгасті, циліндричні, їхня довжина в три або чотири рази перевищує діаметр, світло-бурі, з темними повздовжніми смужками. Стовпчики ниткоподібні, удвічі або втричі довші конічного підстовпчика. Стовпець на верхівці двічіроздільний.

У лісах, серед чагарників, на луках, трапляється групами, діагностичний вид синтаксонів *Aegopodion podagrariae* Tx. 1967, *Anthrisco nitidi-Aceretum pseudoplatani* Ralo et Onyshchenko ex Onyshchenko 2017 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 9180), *Chaerophylletum aromatici* Gutte 1963, *Galio-Alliarietalia* Oberd. in Görs et T. Müller 1969, *Galio-Urticetea* Passarge ex Kopecký 1969, *Petasition officinalis* Sillinger 1933, *Petasito-Chaerophylletalia* Morariu 1967, індикатор сухих і свіжих сугрудів і грудів – $C_{1,2}$, $D_{1,2}$, заввишки 50–150 *см*, квітує VII, мезофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, безрозетковий, короткокореневищний, sm-temp.oz$_{(1)–3}$-k$_1$EUR.

Поширення в Україні: Закарпаття, Карпати, Розточчя-Опілля, Лісостеп (на захід від лінії Новгород-Сіверський – Ніжин – Канів – Сміла – Умань – Чечельник), звичайно.

Загальне поширення: Європа, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: лікарське, отруйне (рис. 1.1323–1.1331).

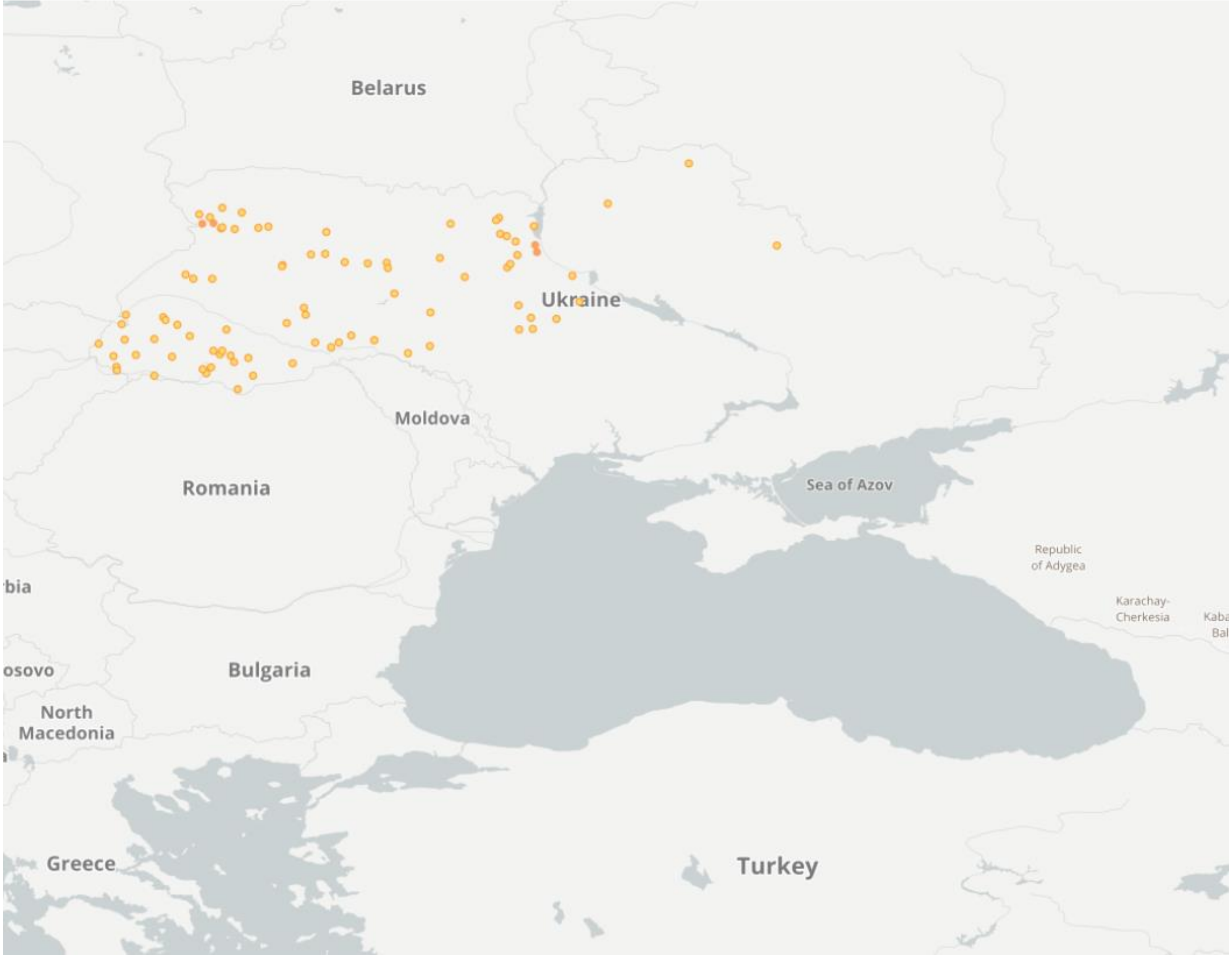

Рис. 1.1323. Ареал *Chaerophyllum aromaticum* в Україні [Occurrences *Chaerophyllum aromaticum*..., 2025]

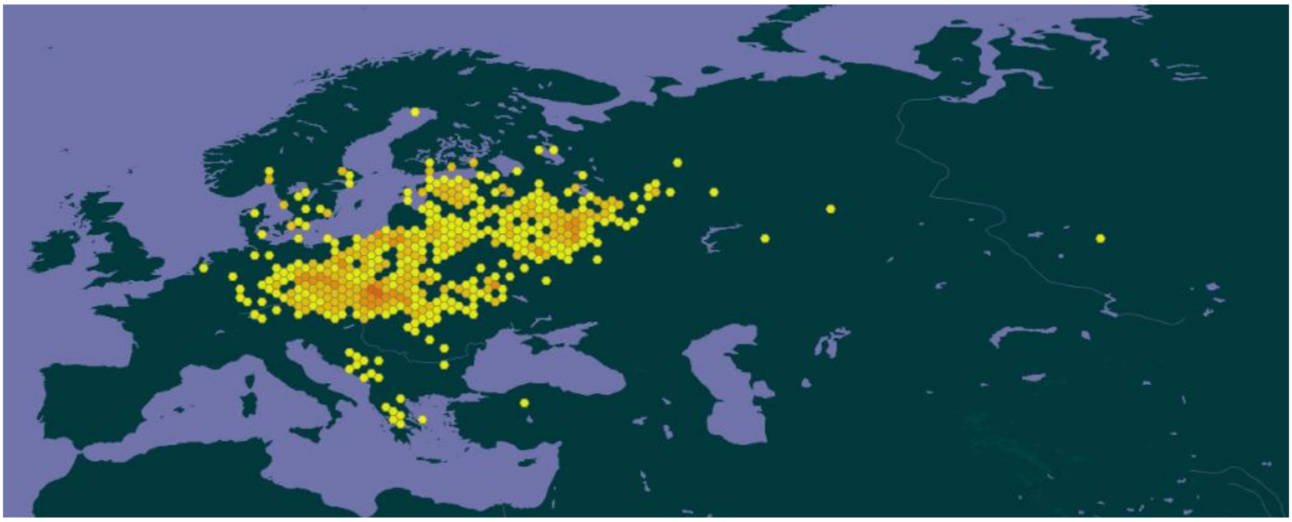

Рис. 1.1324. Ареал *Chaerophyllum aromaticum* у світі [*Chaerophyllum aromaticum*..., 2025]

Рис. 1.1325. Плід *Chaerophyllum aromaticum* [Ziarnek, 2015]

Рис. 1.1326. Абаксіальна поверхня листка *Chaerophyllum aromaticum* [Baransky, 2025]

Рис. 1.1327. Плід і суцвіття *Chaerophyllum aromaticum* [Kolomiichuk, 2025]

Рис. 1.1328. *Chaerophyllum aromaticum* [Jarolímek, 2023]

Рис. 1.1329. *Chaerophyllum aromaticum* [Reichenbach, 1867]

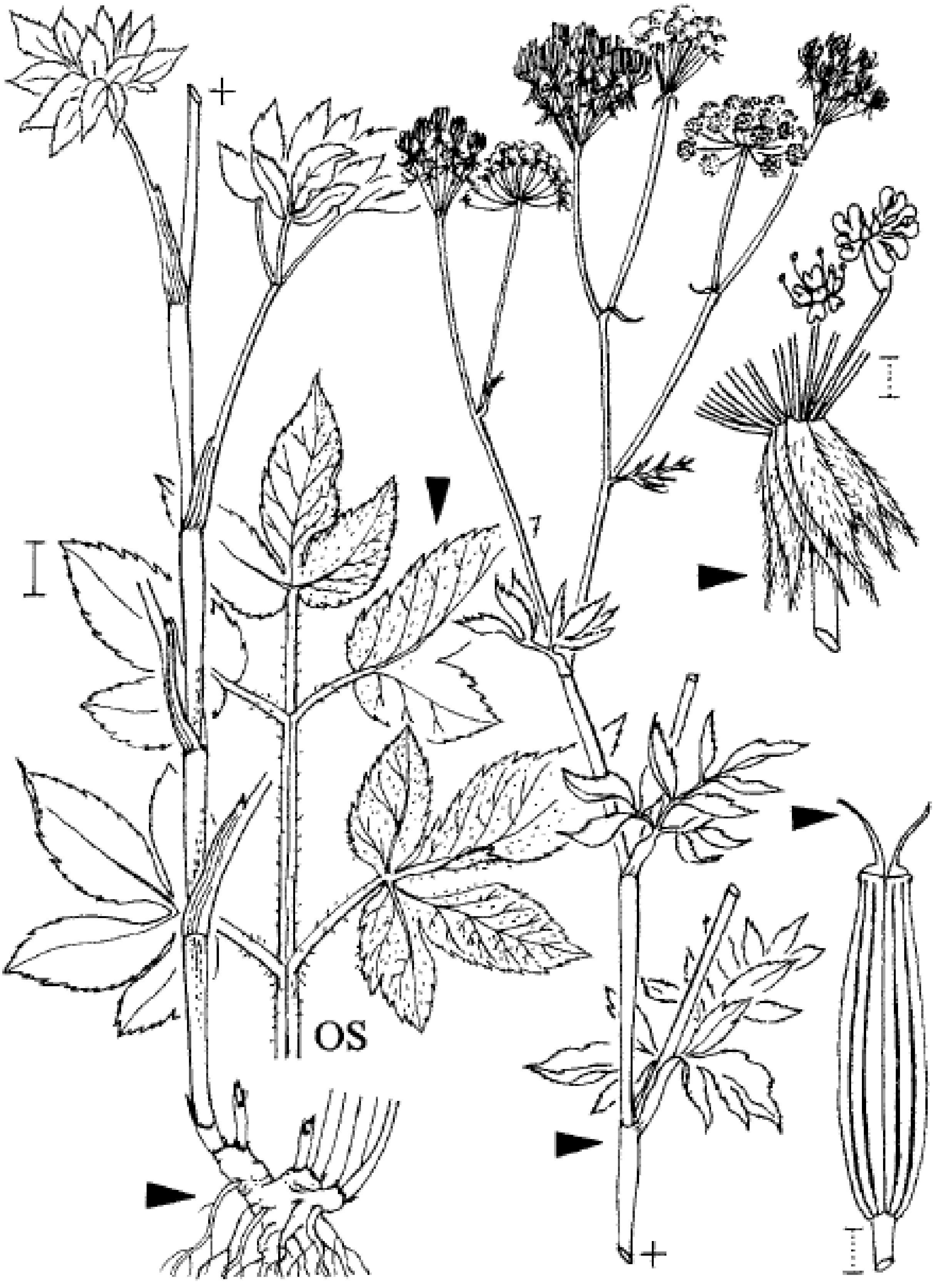

Рис. 1.1330. *Chaerophyllum aromaticum* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1331. *Chaerophyllum aromaticum* [*Chaerophyllum aromaticum* L. Apiaceae. Plants…, 2025]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з коротким кореневищем.

2. Стебло пряме, галузисте, у сухому стані борозенчасте, опушене.

3. Листки сіро-зелені, опушені, двічі- або тричітрійчастоскладні.

4. Суцвіття – зонтики з 12–18 гладенькими променями, обгортки немає, обгорточка розвинена.

5. Пелюстки білі, голі, оберненояйцеподібні, до третини двічілопатеві.

6. Плід – сім’янка, їх утворюється декілька або вони поодинокі в кожному зонтичку.

7. Трапляється у лісах, серед чагарників, на луках на Закарпатті, у Карпатах, Розточчі-Опіллі, Лісостепу.

8. Індикатор сухих і свіжих сугрудів і грудів – $C_{1,2}$, $D_{1,2}$.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи бутеня запашного (*Chaerophyllum aromaticum*)?

2. Які особливості підземних органів бутеня запашного (*Chaerophyllum aromaticum*)?

3. Які особливості має стебло бутеня запашного (*Chaerophyllum aromaticum*)?

4. Які особливості листків бутеня запашного (*Chaerophyllum aromaticum*)?

5. Які особливості суцвіття бутеня запашного (*Chaerophyllum aromaticum*)?

6. Які особливості мають квітки бутеня запашного (*Chaerophyllum aromaticum*)?

7. Які особливості плоду бутеня запашного (*Chaerophyllum aromaticum*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу бутень запашний (*Chaerophyllum aromaticum*)?

9. Діагностичним видом яких синтаксонів є бутень запашний (*Chaerophyllum aromaticum*)?

10. Які особливості поширення бутеня запашного (*Chaerophyllum aromaticum*) на території України?

11. Які особливості загального поширення бутеня запашного (*Chaerophyllum aromaticum*)?

12. Яке господарське значення бутеня запашного (*Chaerophyllum aromaticum*)?

13. Індикатором якого типу лісорослинних умов є бутень запашний (*Chaerophyllum aromaticum*)?

***Chaerophyllum temulum* – Бутень п’янкий**

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Chaerophyllum Бутень

Однорічна або дворічна трав’яна рослина з веретеноподібним, білуватим коренем. Стебло пряме, округле, за висушування ледь борозенчасте, у вузлах дещо здуте, угорі галузисте, переважно з фіолетовими або брудно-червонуватими плямами, у нижній частині з досить довгими, донизу спрямованими жорсткими волосками, угорі вкрите короткими, тонкими, притиснутими, щетинкоподібними та відстовбурченими м’якими волосками. Листки двічі- або тричі пірчастонадрізані, укриті короткими волосками, найнижчі – на черешках, горішні – сидячі на розширених піхвах і менше розсічені, частки першого порядку яйцеподібні або яйцеподібно-довгасті, тупі, частки останнього порядку широкояйцеподібні, тупі, з коротким вістрям, дещо зазублені. Зонтики з 6–12 шорсткими, укритими щетинкоподібними волосками променями, на довгих ніжках, обгортка відсутня або вона з одного або двох листків, обгорточки з 5–8 широколанцетоподібних, загострених, на краї вузькоперетинчастих і війчастих, біля основи дещо зрослих листочків, інколи листочки двічілопатеві. Квітки полігамні, пелюстки білі, рідко червонуваті або жовтуваті, зовнішні – більші. Плід видовжений у дзьобик, лінійний, ледь стиснутий із боків, з десятьма тупими, ледь виступаючими ребрами. Між цими ребрами розташовані неглибокі, темні борозенки (усього їх вісім), кожна містить у собі по одному канальцю з етерною олією. Верхівка плоду закінчується зморшкуватою голівкою. Стиглий плід жовтуватий, квітконіжки дорівнюють його половині, потовщені. Плід – сім’янка, розпадається на довгасто-яйцеподібні, жовті, зелені, брунатні плодики. Уздовж площини спайки одна борозенка. Стовпчики розходяться, майже однакової довжини з конічним підстовпчиком, стовпець на верхівці коротко двічірозщеплений.

У лісах, серед чагарників, на забур’янених місцях, діагностичний вид синтаксонів *Alliario officinalis-Chaerophylletum temuli* (Kreh 1935) Lohmeyer 1949, *Geo urbani-Alliarion officinalis* Lohmeyer et Oberd. in Görs et T. Müller 1969, *Violo matutinae-Robinietum* Shevchyk, Bakalyna et Solomakha 1996, індикатор свіжих грудів – D_2, заввишки 40–80 *см*, квітує V–VI, геміапофіт, мезофіт, трав’яний малорічний монокарпік, терофіт або гемікриптофіт, літньозелений, безрозетковий, каудексовий, m-sm-temp.oz$_{1-3}$EUR.

Поширення в Україні: на всій території.

Загальне поширення: Африка, Європа, Нова Зеландія, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: бур’ян, отруйне (рис. 1.1332–1.1340).

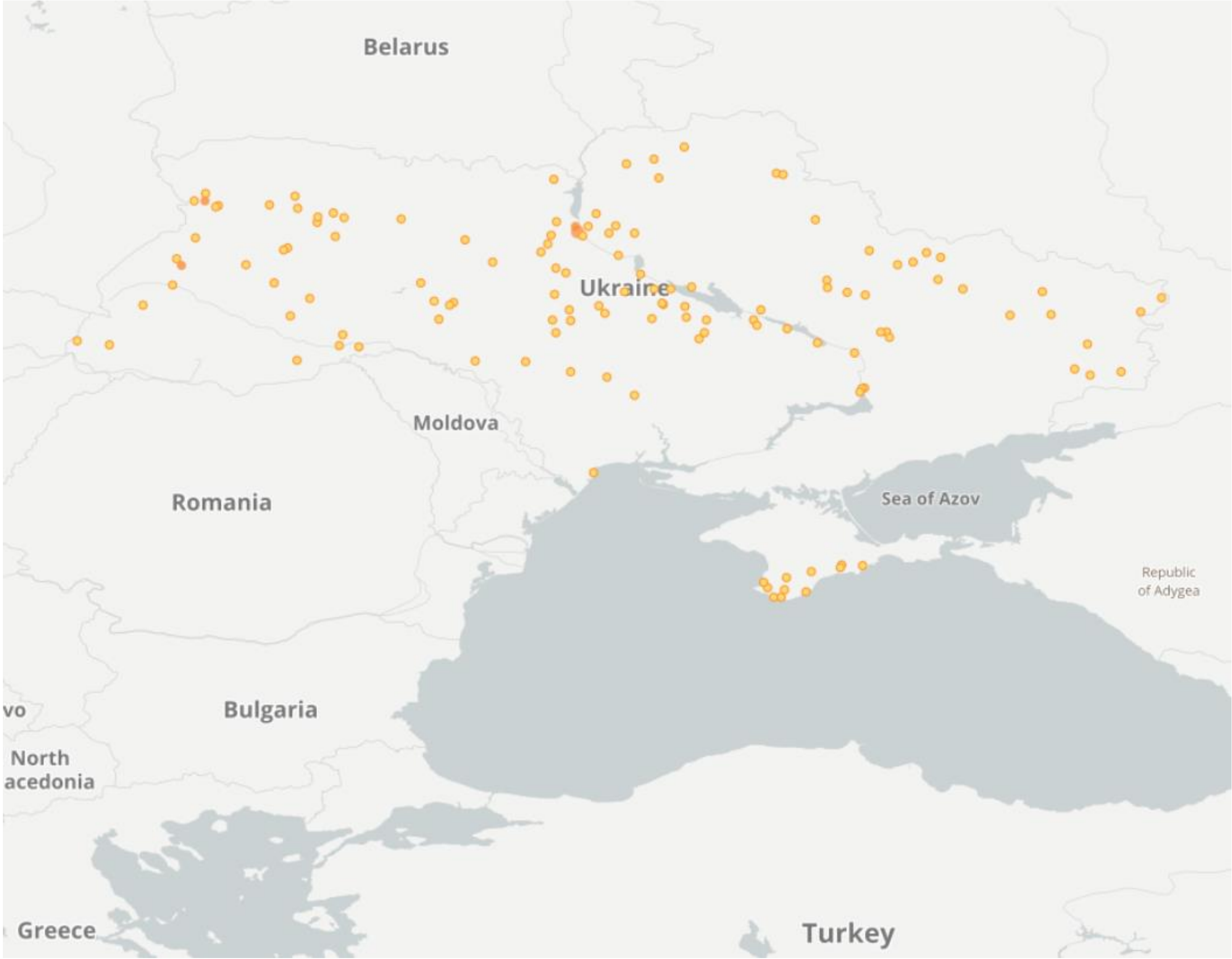

Рис. 1.1332. Ареал *Chaerophyllum temulum* в Україні [Occurrences *Chaerophyllum temulum*..., 2025]

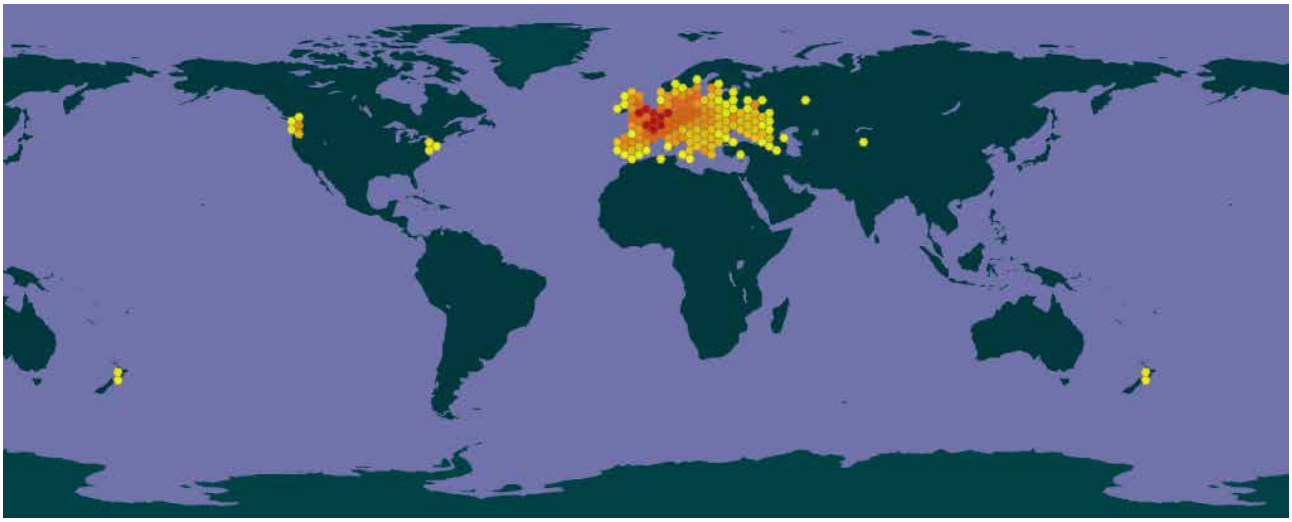

Рис. 1.1333. Ареал *Chaerophyllum temulum* в світі [*Chaerophyllum temulum*..., 2025]

Рис. 1.1334. Плід *Chaerophyllum temulum* [Moro, 2004]

Рис. 1.1335. Плід *Chaerophyllum temulum* [Baransky, 2025]

Рис. 1.1336. *Chaerophyllum temulum* [Zakharchenko, 2025]

Рис. 1.1337. *Chaerophyllum temulum* [Tertyshnyi, 2024]

Рис. 1.1338. *Chaerophyllum temulum* [Esser, 1910]

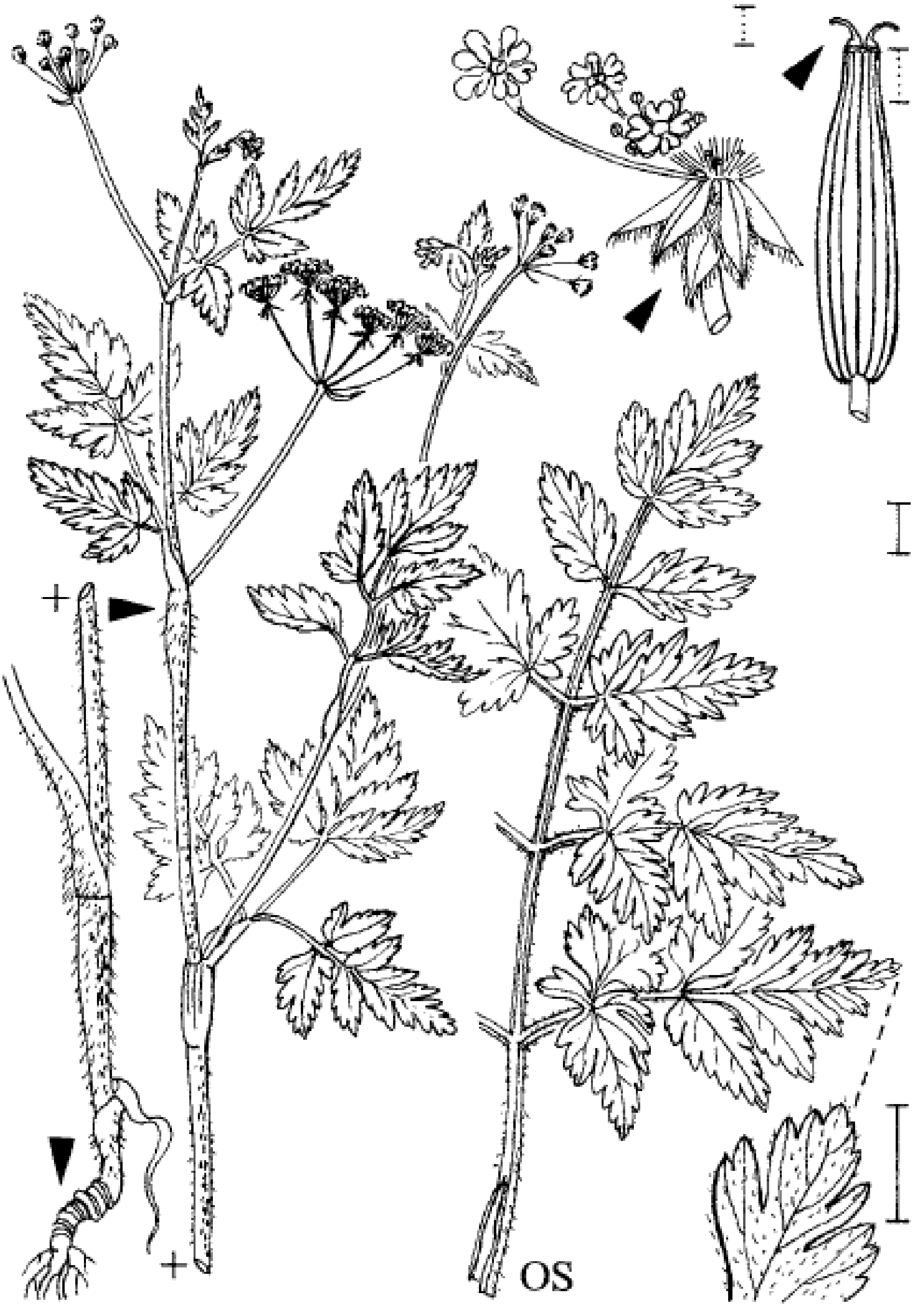

Рис. 1.1339. *Chaerophyllum temulum* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1340. *Chaerophyllum temulum* [Maze, 2016]

Висновки

1. Однорічна або дворічна трав’яна рослина з веретеноподібним, білуватим коренем.

2. Стебло пряме, округле, за висушування ледь борозенчасте.

3. Листки двічі- або тричі пірчастонадрізані, опушені.

4. Суцвіття – зонтики з 6–12 опушеними променями, обгортка відсутня або вона з одного або двох листків.

5. Обгорточки з 5–8 широколанцетоподібних листочків.

6. Квітки полігамні, пелюстки білі, рідко червонуваті або жовтуваті.

7. Плід сім’янка, видовжений у дзьобик, лінійний.

8. Плід – сім’янка, розпадається на довгасто-яйподібні плодики.

9. Трапляється у лісах, серед чагарників, на забур’янених місцях на Закарпатті, у Карпатах, Розточчі-Опіллі, Лісостепу.

10. Індикатор свіжих грудів – D_2.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи бутеня п’янкого (*Chaerophyllum temulum*)?

2. Які особливості підземних органів бутеня п’янкого (*Chaerophyllum temulum*)?

3. Які особливості має стебло бутеня п’янкого (*Chaerophyllum temulum*)?

4. Які особливості листків бутеня п’янкого (*Chaerophyllum temulum*)?

5. Які особливості суцвіття бутеня п’янкого (*Chaerophyllum temulum*)?

6. Які особливості мають квітки бутеня п’янкого (*Chaerophyllum temulum*)?

7. Які особливості плоду бутеня п’янкого (*Chaerophyllum temulum*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу бутень п’янкий (*Chaerophyllum temulum*)?

9. Індикатором якого типу лісорослинних умов є бутень п’янкий (*Chaerophyllum temulum*)?

10. Які особливості поширення бутеня п’янкого (*Chaerophyllum temulum*) на території України?

11. Які особливості загального поширення бутеня п’янкого (*Chaerophyllum temulum*)?

12. Яке господарське значення бутеня п’янкого (*Chaerophyllum temulum*)?

13. Діагностичним видом яких синтаксонів є бутень п’янкий (*Chaerophyllum temulum*)?

Angelica archangelica – **Дягель лікарський**, дягіль лікарський

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Angelica Дягель

Дво-, три- або чотирирічна трав'яна рослина, що відмирає після першого квітування та плодоношення, всі її частини ароматні. Кореневище товсте, з білуватим або жовтуватим молочним соком. Стебло пряме, округле, тонкоборозенчасте, голе, часто із червонувато-брунатними смужками, усередині порожнисте. Листки голі, на краях та інколи на жилках зі спідньої сторони ледь шорсткі, світло-зелені, великі, тричіпірчасті, частки останнього порядку яйцеподібні або яйцеподібно-ланцетоподібні, зазвичай гострі, нерівномірно надрізані, зубчасті або пилчасті, із зубцями, що переходять у білувате вістря, кінцева частка листка часто трилопатева або трироздільна, прикореневі листки на довгих черешках, що переходять у велику піхву, верхні стеблові листки менше розсічені й сидячі на дуже здутих, на краях плівчастих піхвах. Зонтики на головному стеблі та гілочках кінцеві, на довгих квітконосах із 20–40 променями, навколо або лише на верхній стороні опушені відстовбурченими короткими волосками, обгортка відсутня, обгорточка із численних лінійно-шилоподібних, майже рівних за довжиною зонтичку або вдвічі коротших, на краях шорстких або коротоопушених листочків. Зубці чашечки непомітні, пелюстки білувато- або жовтувато-зеленуваті, еліптичні, біля основи короткоклиноподібні, ледь виїмчасті та у виїмці із загнутою всередину верхівкою. Стовпчики під час квітування короткі, переважно коротші широкого плескатого підстовпчика. Плоди двосім'янки, широкоеліптичні, стиснуті зі спинки, мерикарпії з трьома тонкими ниткоподібними або дещо кілюватими спинними та двома потовщеними крилоподібно розширеними ребрами, канальці численні, дрібні, окрім того по одному канальцю у спинних та по два в крайових ребрах, стовпчик біля основи двічіроздільний.

На берегах річок, струмків, у заплавних лісах, діагностичний вид синтаксонів *Alnetalia glutinosae* Tx. 1937, *Alnion glutinosae* Malcuit 1929, *Ribo nigri-Alnetum* Solińska-Górnicka (1975) 1987, охороняється на території Донецької та Луганської областей, індикатор вологих і сирих сугрудів і грудів – $C_{3,4}$ та $D_{3,4}$, заввишки 120–200 *см*, квітує VI–VIII, гігромезофіт, трав'яний малорічний монокарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, короткокореневищний, стрижнекоренева, sm/mo-temp-b-arct.oz$_{(1)-3}$EUR-WAS.

Поширення в Україні: Закарпаття, Карпати, Лісостеп, звичайно; Степ (північно-східна частина, на долинах річок Оскол, Сіверський Дінець, Красна), рідко.

Загальне поширення: Австралія, Африка, Європа, Нова Зеландія, Північна та Південна Америка, темперaтна частина Азії.

Господарське значення рослини: етероолійна, лікарська, харчова (рис. 1.1341–1.1347).

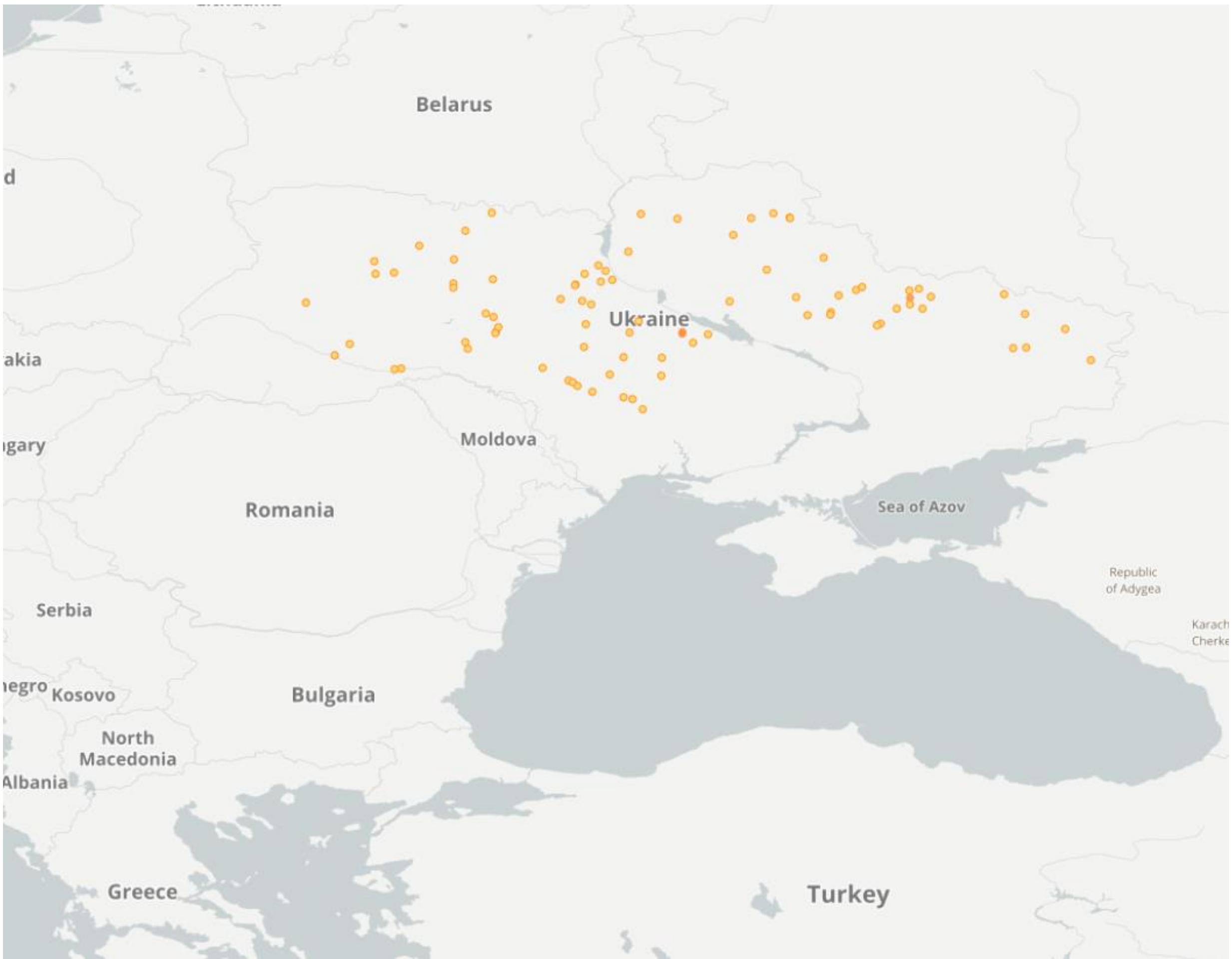

Рис. 1.1341. Ареал *Angelica archangelica* в Україні [Occurrences *Angelica archangelica*…, 2025]

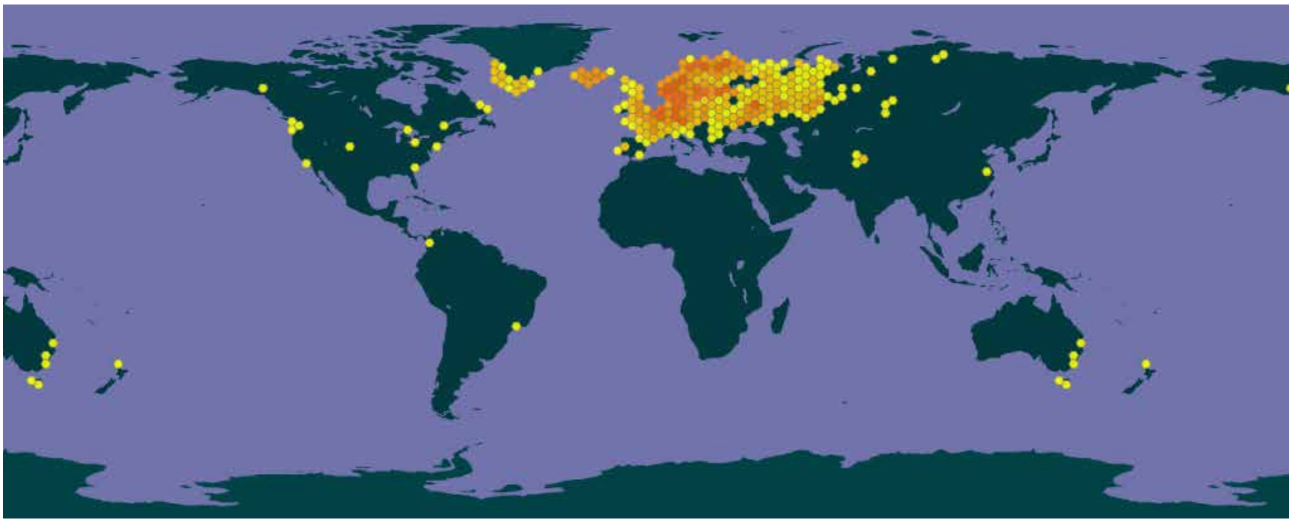

Рис. 1.1342. Ареал *Angelica archangelica* в світі [*Angelica archangelica…,* 2025]

Рис. 1.1343. Плід *Angelica archangelica* [Zell, 2009]

Рис. 1.1344. *Angelica archangelica* [Koniakin, 2022]

Рис. 1.1345. *Angelica archangelica* [Berg, 1894]

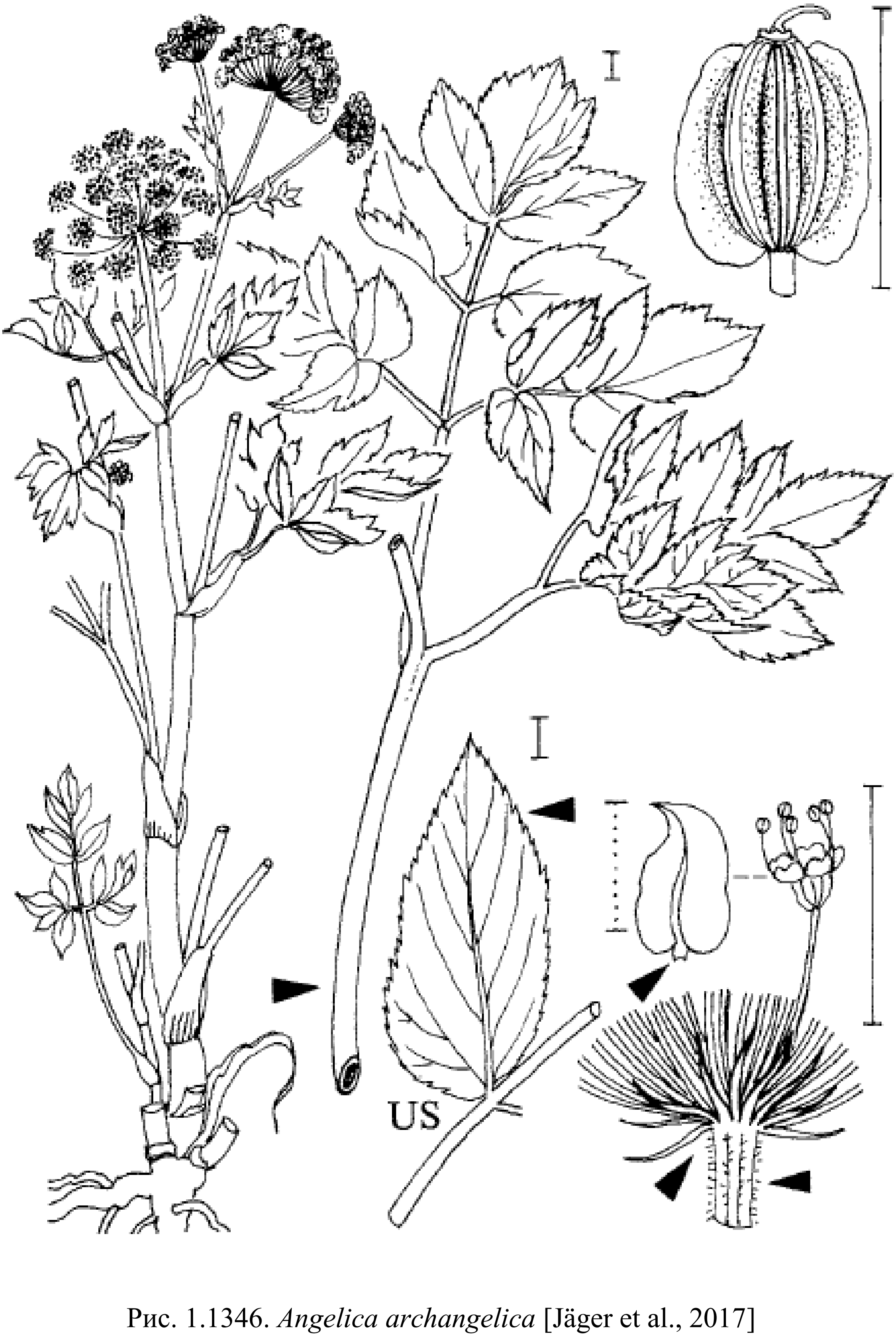

Рис. 1.1346. *Angelica archangelica* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1347. *Angelica archangelica* [White, 1892]

Висновки

1. Дво-, три- або чотирирічна трав'яна рослина з товстим кореневищем.

2. Стебло пряме, округле, тонкоборозенчасте, голе.

3. Листки голі, на краях та інколи на жилках зі спідньої сторони ледь шорсткі.

4. Суцвіття – зонтики на головному стеблі та гілочках кінцеві, на довгих квітконосах із 20–40 променями.

5. Обгортка відсутня, обгорточка із численних лінійно-шилоподібних, опушених листочків.

6. Плоди двосім'янки, широкоеліптичні, стиснуті зі спинки.

7. Трапляється на берегах річок, струмків, у заплавних лісах на Закарпатті, у Карпатах, Лісостепу, Степу.

8. Охороняється на регіональному рівні.

9. Індикатор вологих і сирих сугрудів і грудів – $C_{3,4}$ та $D_{3,4}$.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи дягелю лікарського (*Angelica archangelica*)?

2. Які особливості підземних органів дягелю лікарського (*Angelica archangelica*)?

3. Які особливості має стебло дягелю лікарського (*Angelica archangelica*)?

4. Які особливості листків дягелю лікарського (*Angelica archangelica*)?

5. Які особливості суцвіття дягелю лікарського (*Angelica archangelica*)?

6. Які особливості мають квітки дягелю лікарського (*Angelica archangelica*)?

7. Які особливості плоду дягелю лікарського (*Angelica archangelica*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу дягель лікарський (*Angelica archangelica*)?

9. Індикатором якого типу лісорослинних умов є дягель лікарський (*Angelica archangelica*)?

10. Які особливості поширення дягелю лікарського (*Angelica archangelica*) на території України?

11. Які особливості загального поширення дягелю лікарського (*Angelica archangelica*)?

12. Яке господарське значення дягелю лікарського (*Angelica archangelica*)?

13. Діагностичним видом яких синтаксонів є дягель лікарський (*Angelica archangelica*)?

14. На території яких областей України охороняється дягель лікарський (*Angelica archangelica*)?

***Angelica sylvestris* – Дягель лісовий**, дудник лісовий

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Angelica Дягель

Багаторічна трав’яна рослина. Стебло циліндричне, порожнисте, борозенчасте, із сизуватою поволокою, голе, лише вгорі під зонтиком дуже короткоопушене, угорі галузисте. Листки двічі- або тричіпірчасті, на довгих черешках з мішкоподібними піхвами, за обрисами широкотрикутні, пластинка нижніх листків майже однакової довжини та ширини, листочки яйцеподібні або довгасті, дрібно- та гостропилчасто-зубчасті, біля основи короткоклиноподібні або біля верхівки листка дещо донизу збігаючі, зісподу голі, зверху на жилках невиразно шорсткі або голі. Зонтики 15–30-променеві, їхні промені з коротким і цупким опушенням, обгортка відсутня або вона з одного або двох рано опадаючих лінійних листочків, зонтички невеличкі, обгорточка з багатьох лінійних листочків, майже рівних квітконіжкам. Зубці чашечки непомітні, пелюстки білі, на верхівці цілісні. Плоди двосім’янки, широкоовальні, стиснуті зі спинок, з дуже виступаючими серединними ребрами, крайові ребра крилоподібні, з краями, що розходяться та не торкаються один одного, канальці під улоговинками поодинокі, стовпчик роздвоєний.

У долинах річок, сирих лісах, серед чагарників, на вологих луках, берегах річок і ставків, діагностичний вид синтаксонів *Alnetalia glutinosae* Tx. 1937, *Angelico sylvestri-Alnetum* Borhidi 1966, *Ribo nigri-Alnetum* Solińska-Górnicka (1975) 1987, охороняється на території Дніпропетровської та Луганської областей, індикатор вологих та сирих сугрудів і грудів – C$_{3–4}$, D$_{3–4}$, заввишки 100–200 *см*, квітує VII–IX, мезогігрофіт, трав’яний монокарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, m/mo-sm-temp-b.oz$_{(1)–3}$-k$_1$EUR-SIB.

Поширення в Україні: на переважній частині території, окрім Криму; у Степу лише на долинах річок.

Загальне поширення: Африка, Європа, Нова Зеландія, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: лікарське (рис. 1.1348–1.1356).

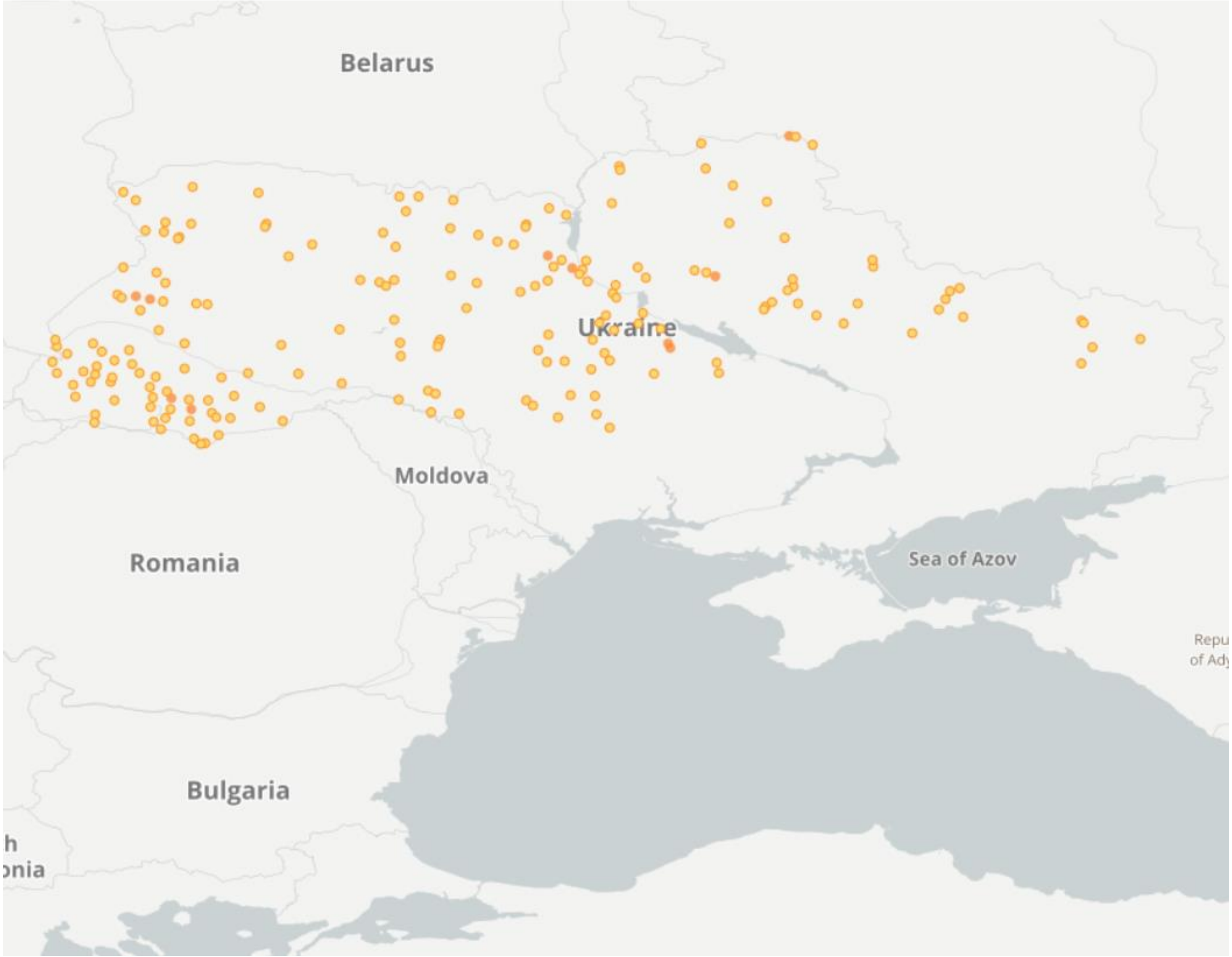

Рис. 1.1348. *Angelica sylvestris* [Occurrences *Angelica sylvestris*…, 2025]

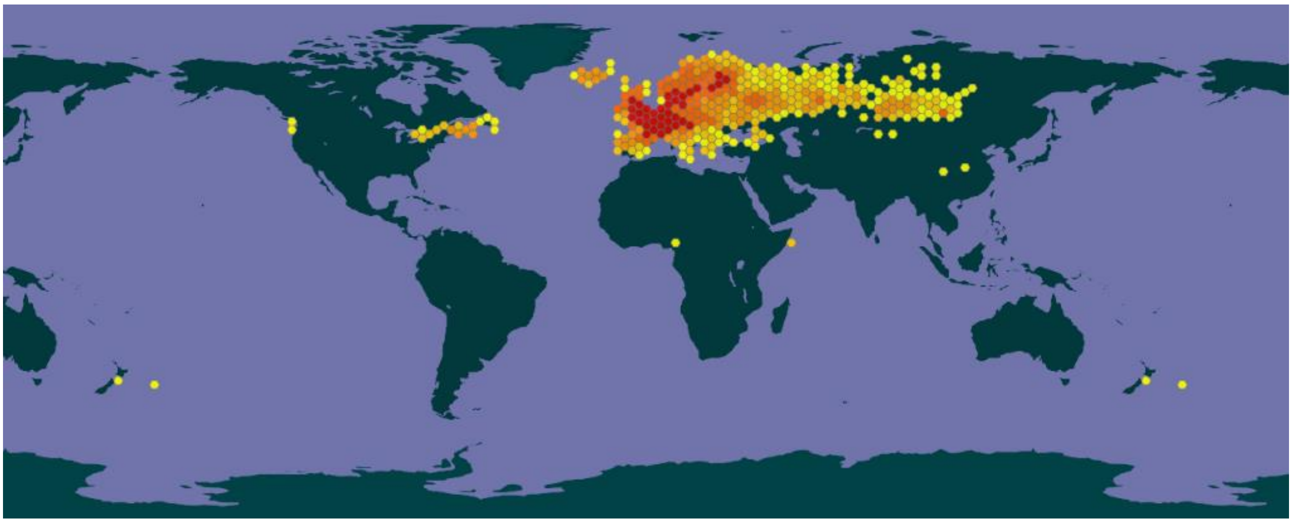

Рис. 1.1349. *Angelica sylvestris* [*Angelica sylvestris*…, 2025]

Рис. 1.1350. Плід *Angelica sylvestris* [Grace, 2020]

Рис. 1.1351. *Angelica sylvestris* [Donkers, 2025]

Рис. 1.1352. *Angelica sylvestris* [Novgorodsky, 2024]

Рис. 1.1353. *Angelica sylvestris* [Oeder, 1819]

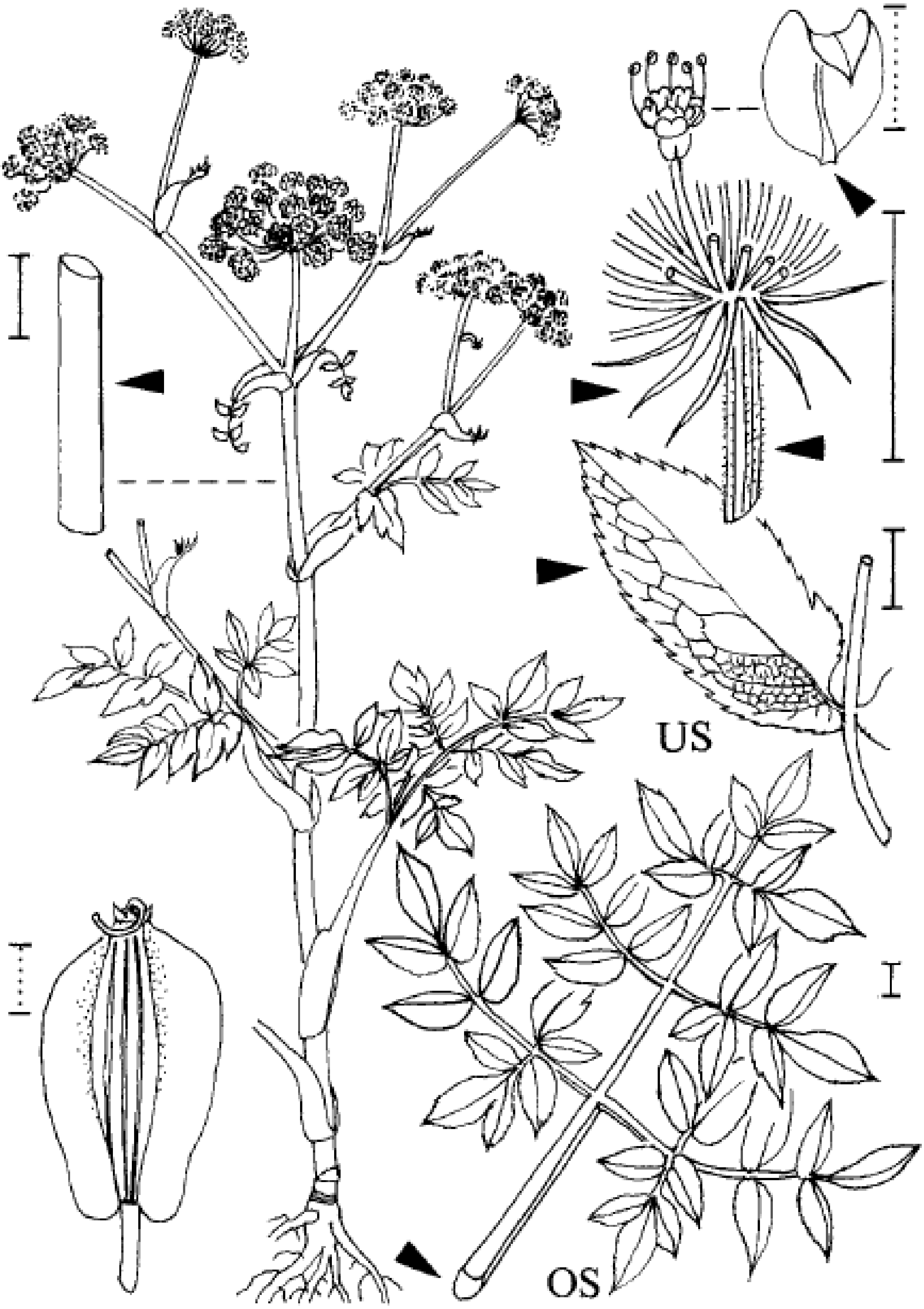

Рис. 1.1354. *Angelica sylvestris* [Jäger et al., 2017]

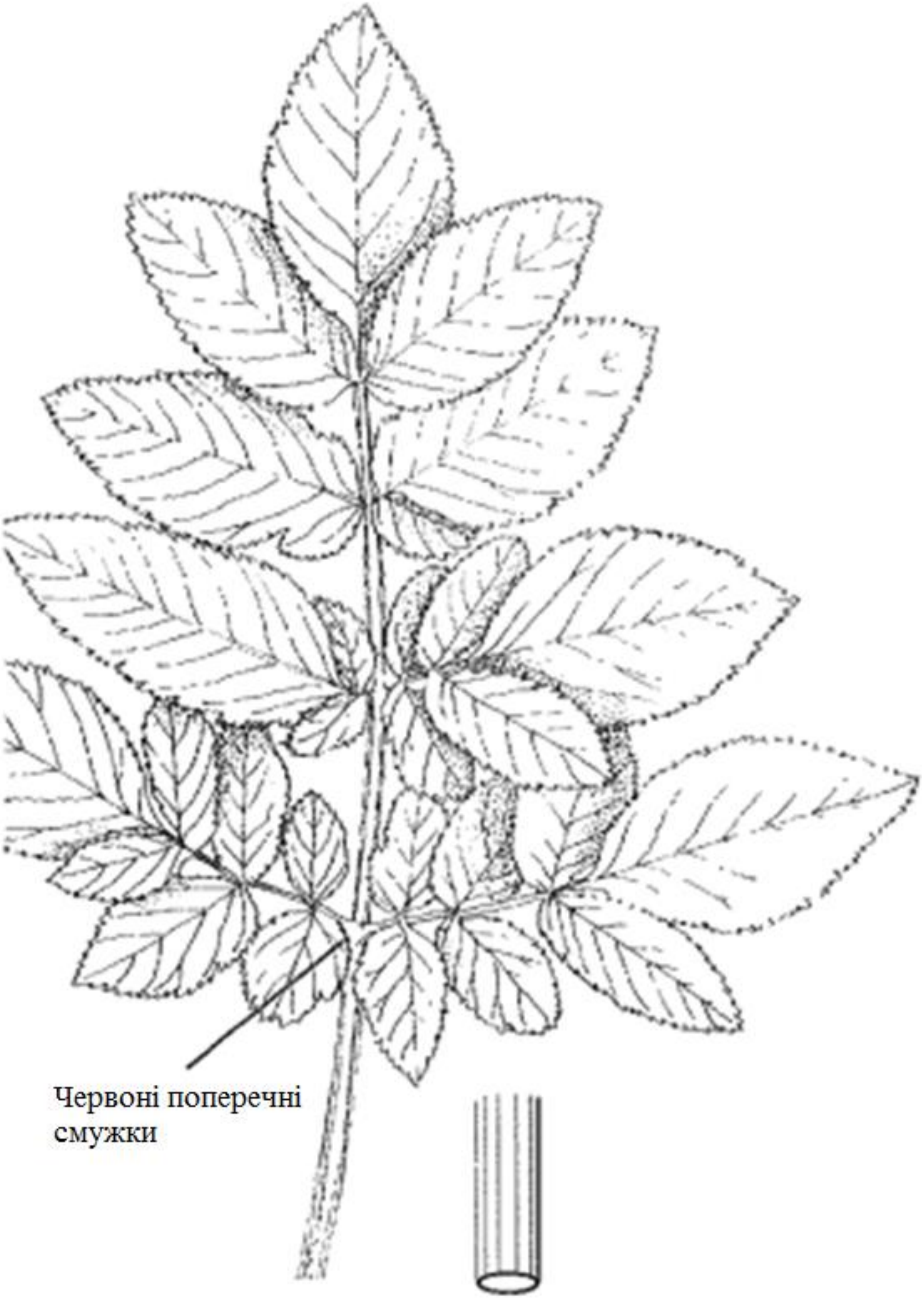

Рис. 1.1355. *Angelica sylvestris* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1356. *Angelica sylvestris* [Bottarelli & Fiorucci, 2013]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина.

2. Стебло циліндричне, порожнисте, борозенчасте, із сизуватою поволокою, голе, під зонтиком опушене.

3. Листки двічі- або тричіпірчасті, на довгих черешках з мішкоподібними піхвами, широкотрикутні.

4. Суцвіття – зонтики 15–30-променеві, їхні промені з коротким і цупким опушенням.

5. Обгортка відсутня або вона з одного або двох рано опадаючих лінійних листочків, обгорточка багатолиста.

6. Зубці чашечки непомітні, пелюстки білі, на верхівці цілісні.

7. Плоди двосім'янки, широкоовальні, стиснуті зі спинок.

8. Трапляється у долинах річок, у сирих лісах, серед чагарників, на вологих луках, на берегах річок і ставків на переважній частині території України, окрім Криму.

9. Охороняється на регіональному рівні.

10. Індикатор вологих та сирих сугрудів і грудів – $C_{3–4}$, $D_{3–4}$.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи дягелю лісового (*Angelica sylvestris*)?

2. Які особливості підземних органів дягелю лісового (*Angelica sylvestris*)?

3. Які особливості має стебло дягелю лісового (*Angelica sylvestris*)?

4. Які особливості листків дягелю лісового (*Angelica sylvestris*)?

5. Які особливості суцвіття дягелю лісового (*Angelica sylvestris*)?

6. Які особливості мають квітки дягелю лісового (*Angelica sylvestris*)?

7. Які особливості плоду дягелю лісового (*Angelica sylvestris*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу дягель лісовий (*Angelica sylvestris*)?

9. Індикатором якого типу лісорослинних умов є дягель лісовий (*Angelica sylvestris*)?

10. Які особливості поширення дягелю лісового (*Angelica sylvestris*) на території України?

11. Які особливості загального поширення дягелю лісового (*Angelica sylvestris*)?

12. Яке господарське значення дягелю лісового (*Angelica sylvestris*)?

13. Діагностичним видом яких синтаксонів є дягель лісовий (*Angelica sylvestris*)?

14. На території яких областей України охороняється дягель лісовий (*Angelica sylvestris*)?

Peucedanum cervaria – Смовдь оленяча

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Peucedanum Смовдь

Багаторічна трав'яна рослина з потовщеними коренями, коренева шийка з волокнистими темно-бурими залишками черешків листків. Стебло пряме, округле, у нижній частині з неглибокими борозенками, а в горішній – глибшими, просте або вгорі дещо галузисте, майже безлисте. Прикореневі листки щільні, майже шкірясті, зверху зелені, зісподу світліші, яйцеподібні або довгасто-трикутні, двічі- або тричіпірчасті, частки останнього порядку сидячі, яйцеподібні або довгасті, тупі або короткозагострені, біля основи нерідко серцеподібні, нижні часто на зовнішній стороні або на обох з однією лопаттю, на краї майже шипоподібно зазублені, зубці закінчуються довгим білуватим вістрям, горішні стеблові листки з редукованою пластинкою та видовженою піхвою. Зонтики великі, з 20–30 на верхній стороні ледь шорсткими або з майже голими променями, обгортка з 8–11 ланцетоподібно-шилоподібних, на краї білувато-плівчастих, донизу відігнутих листочків, зонтички невеличкі, обгорточка з 5–7 ланцетоподібно-шилоподібних, на краї плівчастих, донизу відігнутих листочків, зубці чашечки яйцеподібні, гострі, добре помітні, пелюстки еліптичні або оберненояйцеподібні, білі, дрібні, виїмчасті, із загнутою всередину верхівкою. Плоди двосім'янки, округло-еліптичні або широкояйцеподібні, спинні ребра ледь виступають, ниткоподібні.

На лісових галявинах, серед чагарників, діагностичний вид синтаксонів *Antherico ramosi-Geranietalia sanguinei* Julve ex Dengler in Dengler et al. 2003, *Geranion sanguinei* Tx. in T. Müller 1962, *Peucedanetum cervariae* Kaiser 1926 (рідкісне угруповання), охороняється на території Сумської області, індикатор свіжих борів та суборів – A_2, B_2, заввишки 50–100 *см*, квітує VII–VIII, мезофіт, трав'яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, стрижневий, Temp, EUR.

Поширення в Україні: лише в північно-західній та західній частинах (звичайно), східна межа поширення проходить по лінії Рашків – Подільськ – Умань – Корсунь-Шевченківський – Канів – Ніжин – Глухів.

Загальне поширення: Середня Європа, Західне Середземномор'я, Балканський півострів.

Господарське значення рослини: етероолійне (рис. 1.1357–1.1367).

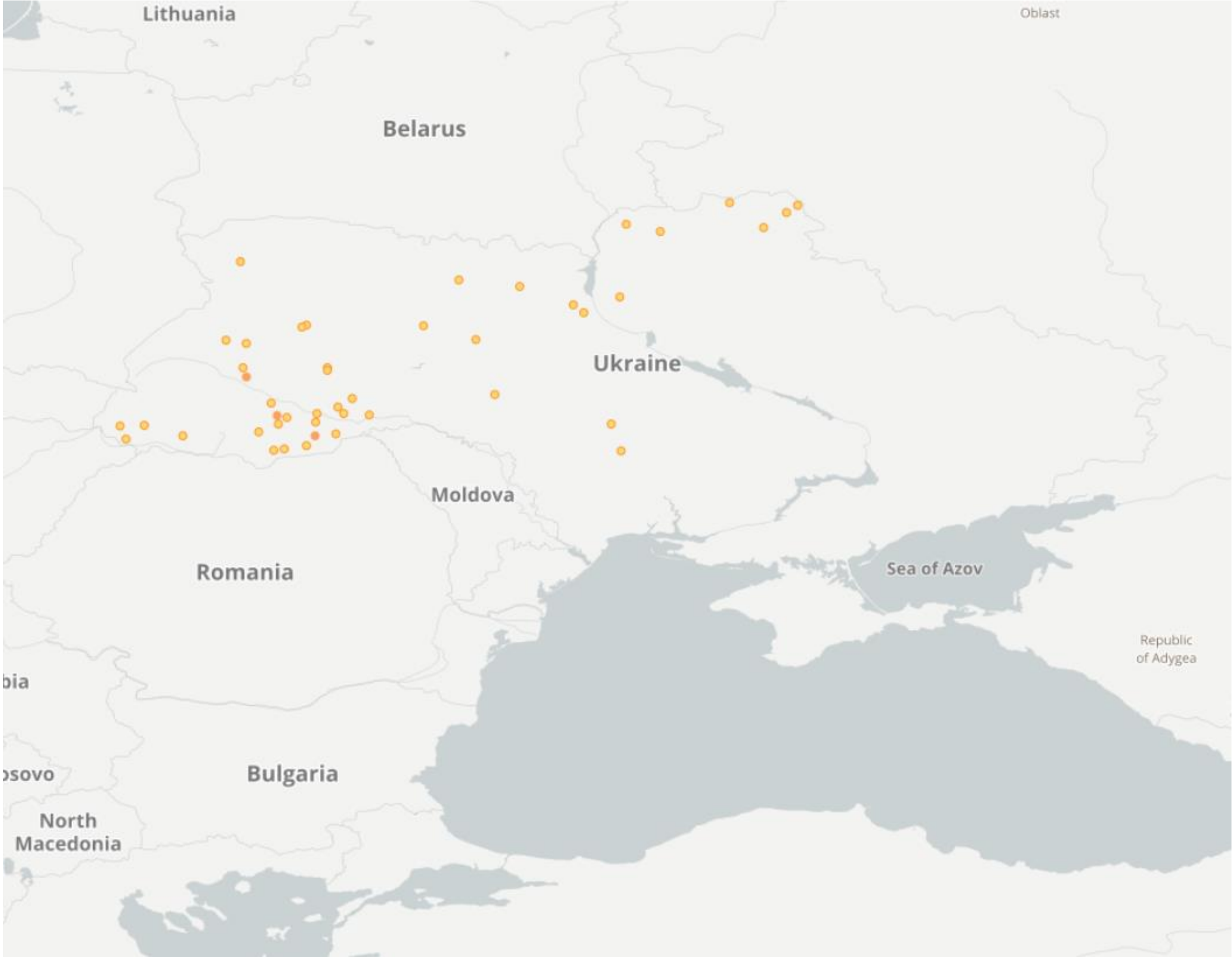

Рис. 1.1357. Ареал *Peucedanum cervaria* в Україні [Occurrences *Peucedanum cervaria*..., 2025]

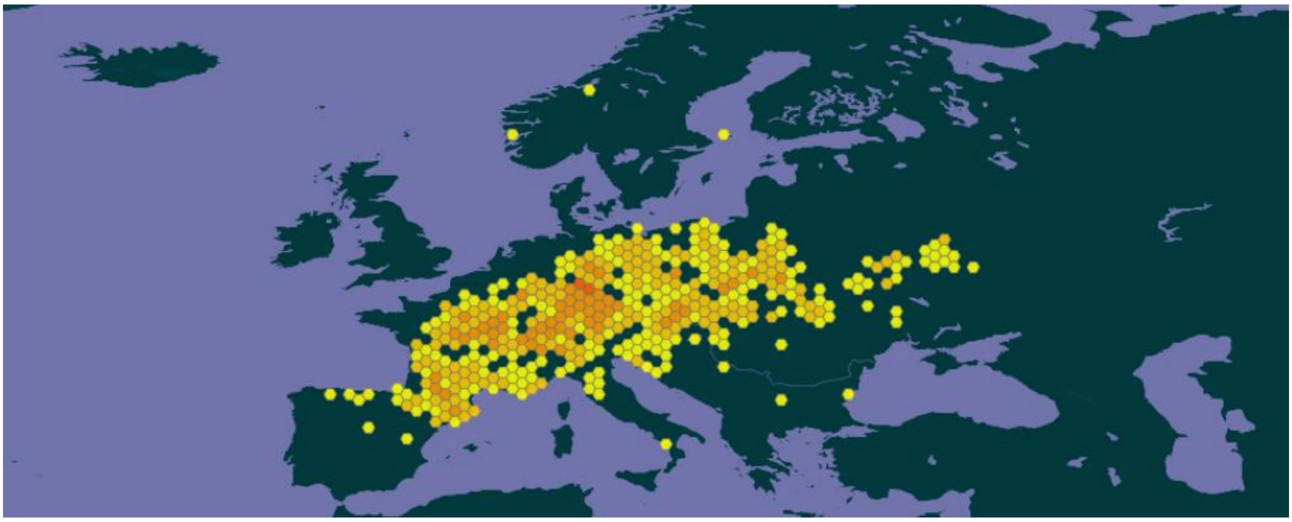

Рис. 1.1358. Ареал *Peucedanum cervaria* в світі [*Peucedanum cervaria*..., 2025]

Рис. 1.1359. Плід *Peucedanum cervaria* [Kisstamas, 2024]

Рис. 1.1360. Плід *Peucedanum cervaria* [Horvath, 2023]

Рис. 1.1361. *Peucedanum cervaria* [Kaderli, 2024]

Рис. 1.1362. *Peucedanum cervaria* [Lucymay21, 2025]

Рис. 1.1363. *Peucedanum cervaria* [Ghryb, 2024]

Рис. 1.1364. *Peucedanum cervaria* [Sturm et al., 1904]

Рис. 1.1365. *Peucedanum cervaria* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1366. *Peucedanum cervaria* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1367. *Peucedanum cervaria* [Flütsch, 1926]

Висновки

1. Багаторічна трав'яна рослина з потовщеними коренями.

2. Стебло пряме, округле, у нижній частині з неглибокими борозенками.

3. Прикореневі листки щільні, майже шкірясті, угорі зелені, зісподу світліші.

4. Суцвіття – зонтик, з 20–30 опушеними або з майже голими променями, з обгорткою та обгорточкою

5. Пелюстки еліптичні або оберненояйцеподібні, білі.

6. Плоди двосім’янки, округло-еліптичні або широкояйцеподібні.

7. Трапляється на лісових галявинах, серед чагарників лише в північно-західній та західній частинах України.

8. Охороняється на регіональному рівні.

9. Індикатор свіжих борів та суборів – A_2, B_2.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи смовді оленячої (*Peucedanum cervaria*)?

2. Які особливості підземних органів смовді оленячої (*Peucedanum cervaria*)?

3. Які особливості має стебло смовді оленячої (*Peucedanum cervaria*)?

4. Які особливості листків смовді оленячої (*Peucedanum cervaria*)?

5. Які особливості суцвіття смовді оленячої (*Peucedanum cervaria*)?

6. Які особливості мають квітки смовді оленячої (*Peucedanum cervaria*)?

7. Які особливості плоду смовді оленячої (*Peucedanum cervaria*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу смовдь оленяча (*Peucedanum cervaria*)?

9. Індикатором якого типу лісорослинних умов є смовдь оленяча (*Peucedanum cervaria*)?

10. Які особливості поширення смовді оленячої (*Peucedanum cervaria*) на території України?

11. Які особливості загального поширення смовді оленячої (*Peucedanum cervaria*)?

12. Яке господарське значення смовді оленячої (*Peucedanum cervaria*)?

13. Діагностичним видом яких синтаксонів є смовдь оленяча (*Peucedanum cervaria*)?

14. На території яких областей України охороняється смовдь оленяча (*Peucedanum cervaria*)?

Peucedanum oreoselinum – Смовдь гірська

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Peucedanum Смовдь

Багаторічна трав’яна рослина з веретеноподібним коренем. Коренева шийка вкрита волокнистими залишками відмерлих листків. Стебло прямостояче, округле, тонкоборозенчасте, голе або в нижній частині опушене м'якими волосками, дещо галузисте. Прикореневі листки за обрисами трикутні, потовщені, з верхньої сторони дещо блискучі, зіcподу світліші, двічі-тричіпірчасторозсічені, первинні та вторинні частки на черешках, колінчасто донизу зігнуті, частки останнього порядку яйцеподібні, глибоко пірчастолопатеві або пірчасторозсічені, їхні часточки оберненояйцеподібно-клиноподібні, на краї ледь шорсткі й дещо всередину закручені, пилчасто-зубчасті, зубці закінчуються коротким, тупим, хрящуватим вістрям. Горішні листки менше розсічені, сидячі на дещо здутій піхві. Зонтики з 11–25 тонкими, майже однаковими, гладенькими або на внутрішній стороні шорсткими променями, обгортка з 9–13 ланцетоподібних або лінійно-шилоподібних, тонкозагострених, донизу закручених, на краї плівчастих листочків. Зонтички невеличкі, обгорточки із 7–9 лінійно-шилоподібних листочків, майже рівних зонтичкам, зубці чашечки яйцеподібні, помітні, тупі, пелюстки білі або червонуваті, майже округлі, до основи звужені в коротенький нігтик, виїмчасті, із загнутою всередину верхівкою. Плід – двосім’янка, широкоеліптична, майже округла, зазвичай удвічі коротша своїх ніжок, рідко дорівнює їм, підстовпчик короткоконічний, стовпчики відігнуті, у півтора або два рази довші підстовпчика, три спинних ребра дещо виступають, бічні – крилаті, дещо здуті.

На пісках у борах, діагностичний вид синтаксонів *Antherico ramosi-Geranietalia sanguinei* Julve ex Dengler in Dengler et al. 2003, *Betonico officinalis-Trifolietum pannonici* (Derzhypilsky et al. 2011) Zajac et al. 2016 – біотопи угруповань під охороною ДРЄ 92/43/ЄЕС (№ 6520), *Geranio-Anemonetum sylvestris* T. Müller 1962 (рідкісне угруповання), *Peucedano-Pinetum* Matuszkiewicz (1962) 1973, *Sedo maximi-Peucedanetum oreoselini* Brzeg 1983, *Trifolio-Geranietea sanguinei* T. Müller 1962, *Veronico incanae-Pinetum* Bulokhov et Solomeshch 2003, в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021): *Pineta (sylvestris) juniperosa (communis)* та *Querceto (roboris)–Pineta (sylvestris) juniperosa (communis),* індикатор свіжих борів і суборів – A_2, B_2, заввишки 30–100 *см*, квітує VI–VII, ксеромезофіт, трав’яний полікарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, стрижнекоренева, m-sm-temp.$\text{oz}_{(1)\text{–}3}$EUR.

Поширення в Україні: Закарпаття, Полісся, Лісостеп (часто), Лівобережний Степ (зрідка).

Загальне поширення: Балканський півострів, Південна Європа до Кавказу, Північна Америка, Скандинавія.

Господарське значення рослини: етероолійне (рис. 1.1368–1.1378).

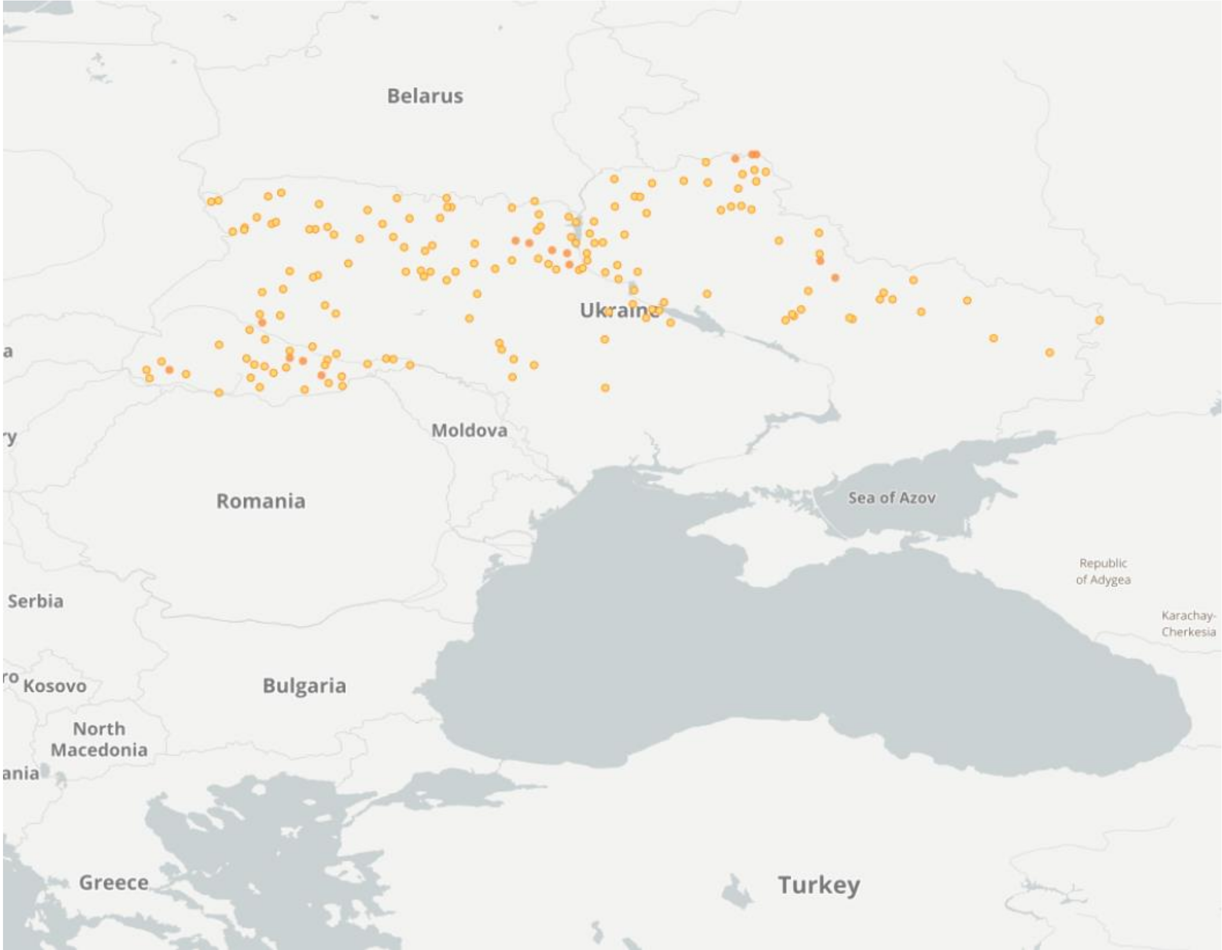

Рис. 1.1368. Ареал *Peucedanum oreoselinum* в Україні [Occurrences *Peucedanum oreoselinum* …, 2025]

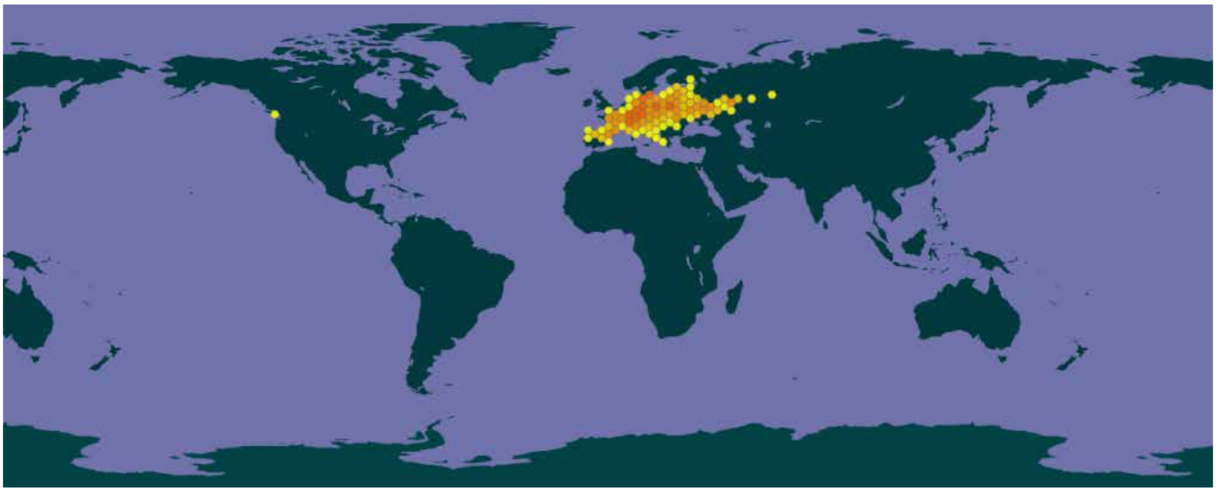

Рис. 1.1369. Ареал *Peucedanum oreoselinum* в світі [*Peucedanum oreoselinum* …, 2025]

Рис. 1.1370. Плід *Peucedanum oreoselinum* [Lefnaer, 2017]

Рис. 1.1371. *Peucedanum oreoselinum* [van Sluijs, 2025]

Рис. 1.1372. *Peucedanum oreoselinum* [Porto, 2025]

Рис. 1.1373. *Peucedanum oreoselinum* [Groana, 2025]

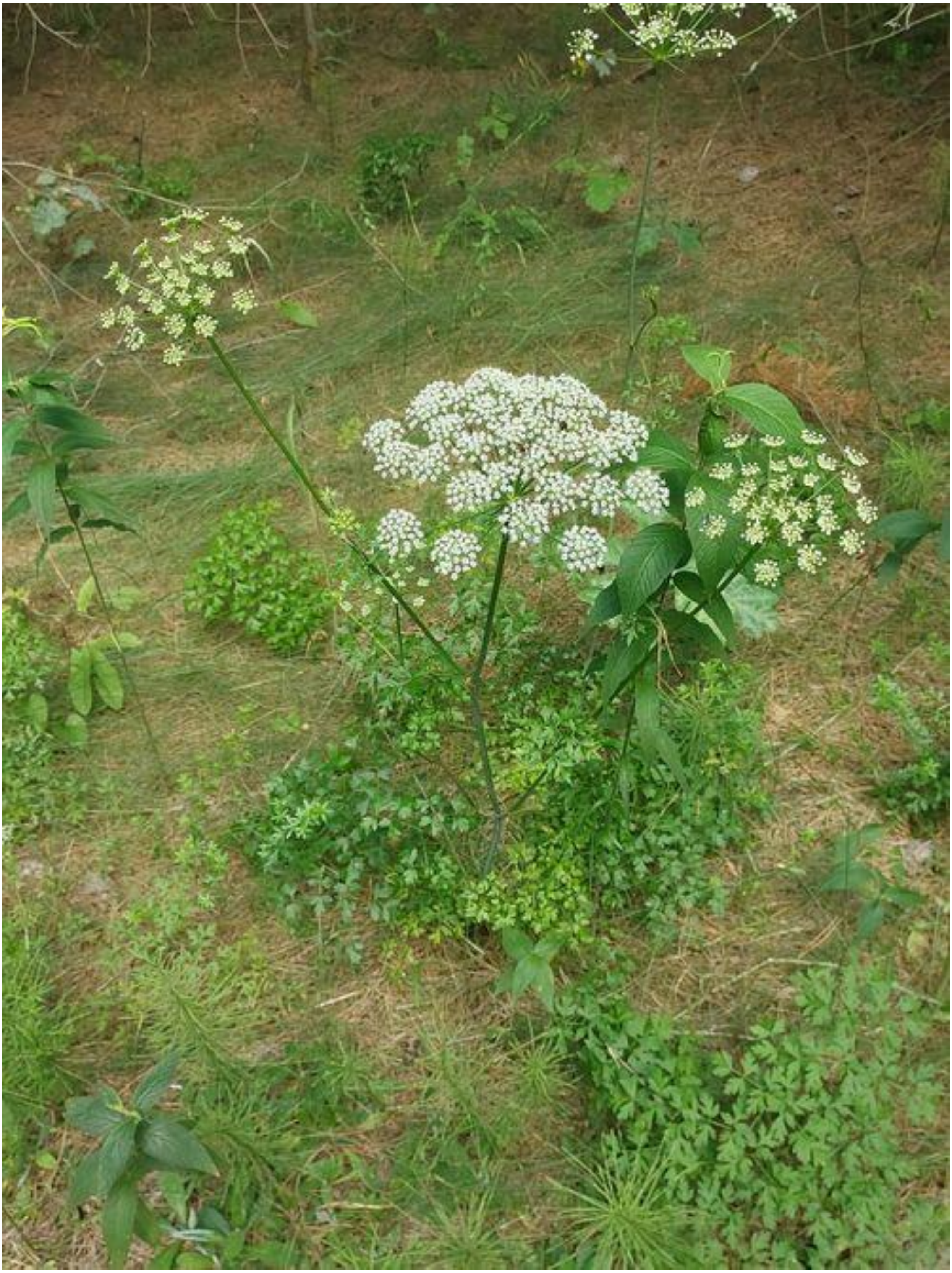

Рис. 1.1374. *Peucedanum oreoselinum* [Baransky, 2024]

Рис. 1.1375. *Peucedanum oreoselinum* [Beschreibung…, 1821]

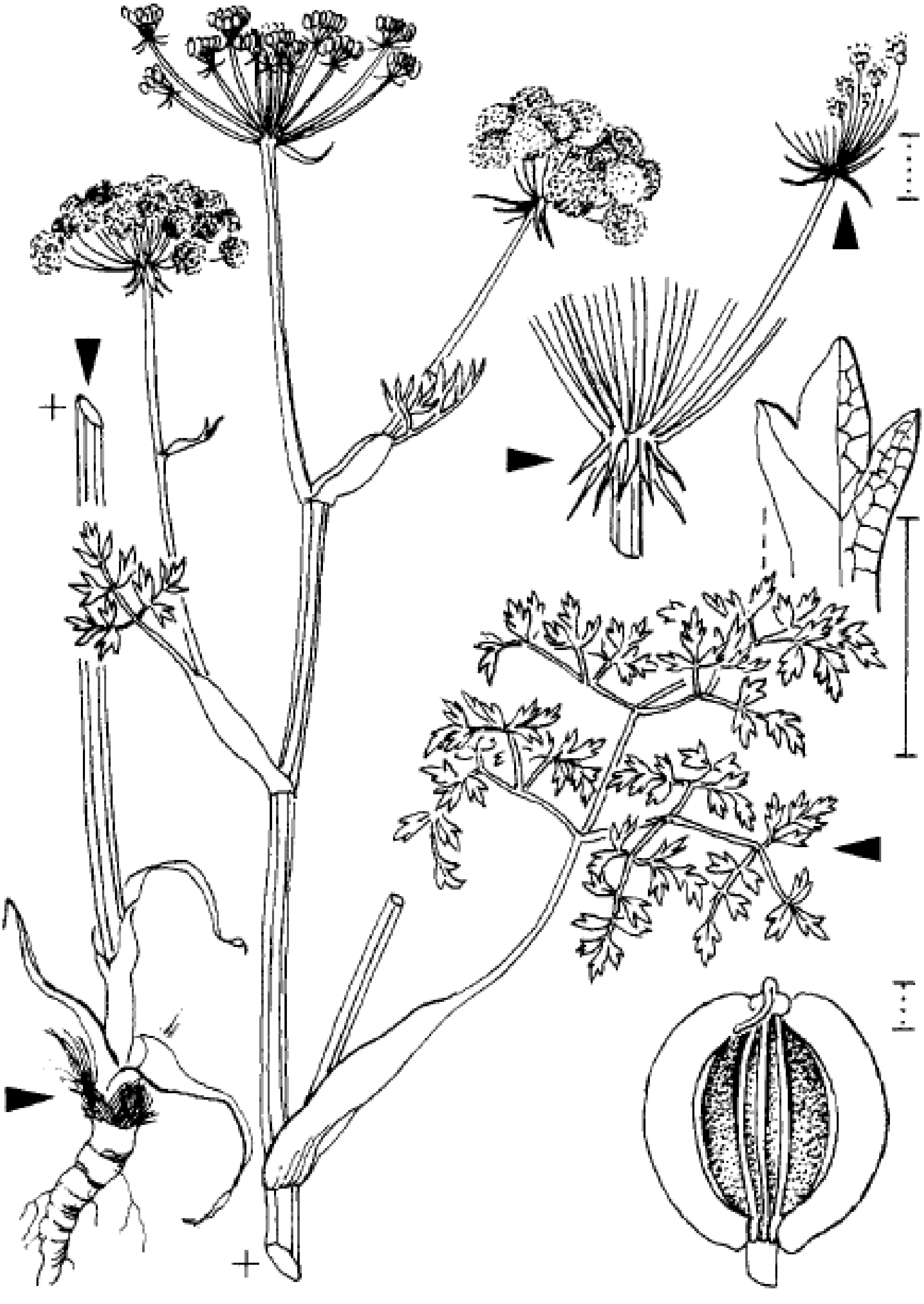

Рис. 1.1376. *Peucedanum oreoselinum* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1377. *Peucedanum oreoselinum* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1378. *Peucedanum oreoselinum* [Fedoronchuk, 1980]

Висновки

1. Багаторічна трав’яна рослина з веретеноподібним коренем.

2. Стебло прямостояче, округле, тонкоборозенчасте.

3. Прикореневі листки за обрисами трикутні, потовщені, з верхньої сторони дещо блискучі, зісподу світліші, двічі-тричіпірчасторозсічені.

4. Суцвіття – зонтики з 11–25 тонкими, майже однаковими, гладенькими або на внутрішній стороні шорсткими променями, з обгорткою.

5. Пелюстки білі або червонуваті, майже округлі, до основи звужені в коротенький нігтик.

6. Плід – двосім’янка, широкоеліптична, майже округла.

7. Трапляється на пісках, у борах на Закарпатті, Поліссі, у Лісостепу, Лівобережному Степу.

8. Індикатор свіжих борів і суборів – A_2, B_2,

9. Трапляється в угрупованнях занесених до Зеленої книги України (2021).

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи смовді гірської (*Peucedanum oreoselinum*)?

2. Які особливості підземних органів смовді гірської (*Peucedanum oreoselinum*)?

3. Які особливості має стебло смовді гірської (*Peucedanum oreoselinum*)?

4. Які особливості листків смовді гірської (*Peucedanum oreoselinum*)?

5. Які особливості суцвіття смовді гірської (*Peucedanum oreoselinum*)?

6. Які особливості мають квітки смовді гірської (*Peucedanum oreoselinum*)?

7. Які особливості плоду смовді гірської (*Peucedanum oreoselinum*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу смовдь гірська (*Peucedanum oreoselinum)*?

9. Індикатором якого типу лісорослинних умов є смовдь гірська (*Peucedanum oreoselinum)*?

10. Які особливості поширення смовді гірської (*Peucedanum oreoselinum)* на території України?

11. Які особливості загального поширення смовді гірської (*Peucedanum oreoselinum*)?

12. Яке господарське значення смовді гірської (*Peucedanum oreoselinum*)?

13. Діагностичним видом яких синтаксонів є смовдь гірська (*Peucedanum oreoselinum*)?

14. У яких угрупованнях, занесених до Зеленої книги України (2021), трапляється смовдь гірська (*Peucedanum oreoselinum*)?

Thysselinum palustre (*Calestania palustris, Peucedanum palustre*) – **Тиселінум болотний**, смовдь болотяна, с. болотна, калестанія болотна

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Thysselinum Тиселінум

Багаторічна трав'яна рослина з коротким кореневищем. Стебло ребристе, у горішній частині галузисте, разом із листками голе, усередині порожнисте, біля основи зазвичай темно-фіалкове. Нижні листки на довгих черешках, що переходять біля основи в коротку піхву, за обрисами широкотрикутні, двічі- або тричіпірчасті, первинні та вторинні листочки на черешочках, третинні – сидячі, глибоко пірчастонадрізані на лінійні або ланцетоподібно-лінійні, на краях гладенькі або ледь шорсткі, на кінцях хрящувато загострені часточки. Зонтик на кінці стебла більший, ніж на гілках, із 15–30 променями, що на внутрішній стороні опушені короткими, цупкими волосками. Обгортка з 7–12 яйцеподібно-ланцетоподібних, довгозагострених, на краях перетинчастих, відігнутих донизу листочків. Листочків обгорточки 7–12, лінійні, майже дорівнюють зонтичку, зонтички невеличкі, із шорсткими квітконіжками. Зубці чашечки короткі, пелюстки білі, майже округлі, на верхівці виїмчасті. Плоди двосім'янки, широкоеліптичні з ледь виступаючими тупими серединними ребрами та вузькокрилатими крайовими, канальці під улоговинками поодинокі.

На болотистих луках, серед чагарників, у вільшняках, діагностичний вид синтаксонів *Magnocaricetalia* Pignatti 1953, *Mnio affini-Alnetum glutinosae* Grygora, Vorobyov et Solomakha 2005, *Molinio-Betuletea pubescentis* Passarge 1968, *Phragmito-Magnocaricetea* Klika in Klika et Novák 1941, *Thelypterido palustris-Phragmitetum australis* Kuiper ex van Donselaar et al. 1961, охороняється на території Дніпропетровської та Закарпатської областей, індикатор сирих суборів та сугрудів – B_4, C_4, заввишки 50–120 *см*, квітує VII–VIII, гігрофіт, трав'яний монокарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, стрижнекоренева, sm-temp-b.$k_{(1)–3}$-oz_1EUR-WAS.

Поширення в Україні: Закарпаття, Карпати, Полісся, Лісостеп, у Степу на долинах великих річок (рідко).

Загальне поширення: Європа, Північна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: декоративне, кормове, медоносне (рис. 1.1379–1.1388).

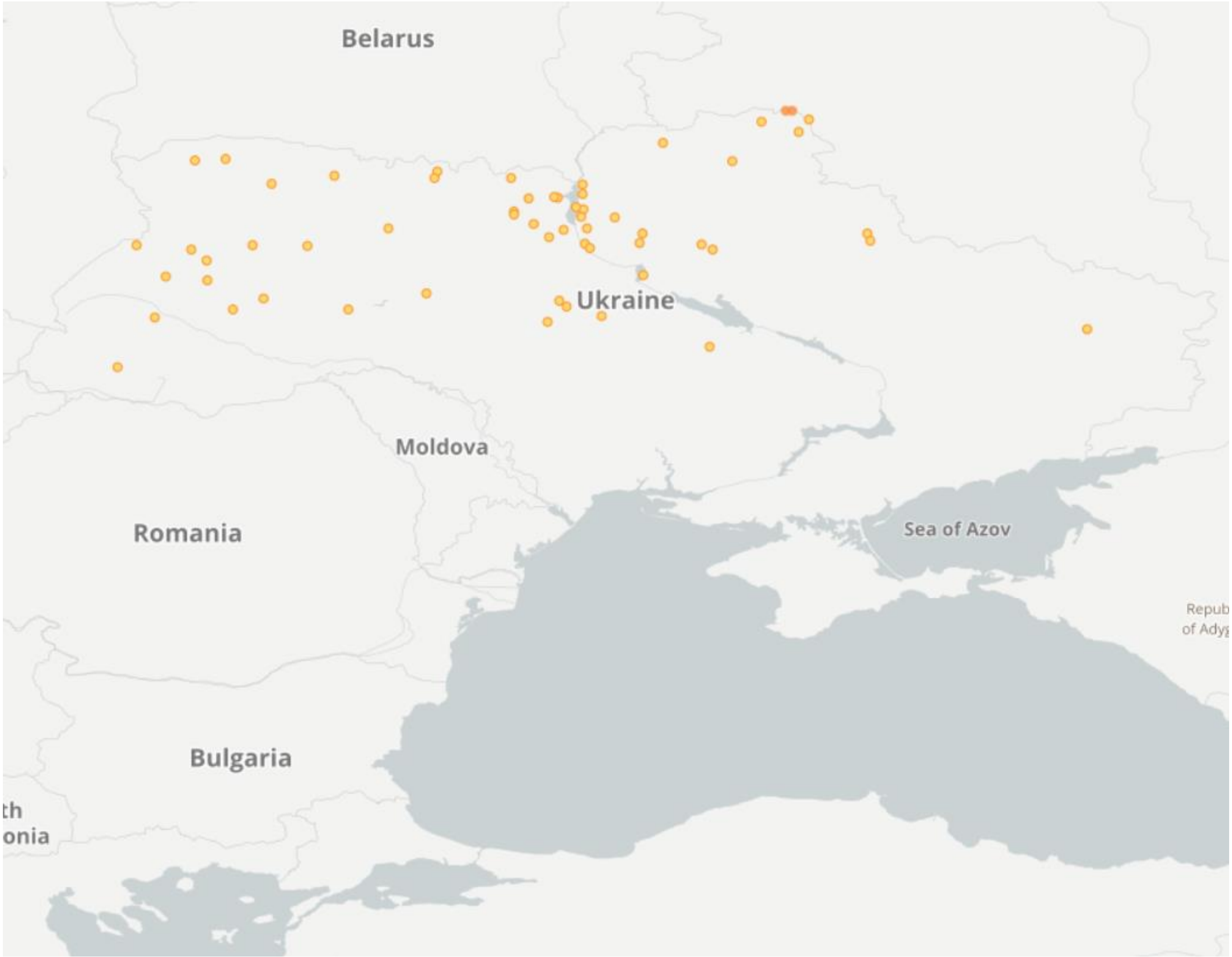

Рис. 1.1379.Ареал *Thysselinum palustre* [Occurrences *Thysselinum palustre*…, 2025]

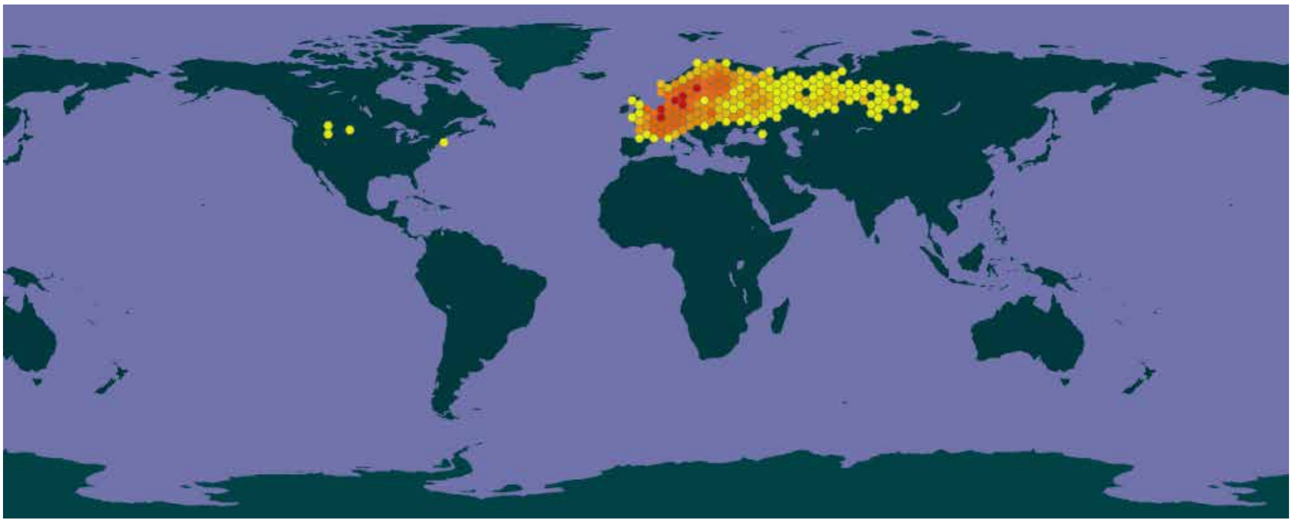

Рис. 1.1380. Ареал *Thysselinum palustre* [*Thysselinum palustre*…, 2025]

Рис. 1.1381. *Thysselinum palustre* [Lauber, 2022]

Рис. 1.1382. *Thysselinum palustre* [Yurechko, 2018]

Рис. 1.1383. *Thysselinum palustre* [Arter Project Group, 2026]

Рис. 1.1384. *Thysselinum palustre* [Markevych, 2021]

Рис. 1.1385. *Thysselinum palustre* [Lindman, 1922]

Рис. 1.1386. *Thysselinum palustre* [Jäger et al., 2017]

Рис. 1.1387. *Thysselinum palustre* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1388. *Thysselinum palustre* [Franzoni & Tiburtini s.d., 2019]

Висновки

1. Багаторічна трав’яна рослина з непотовщеним стрижневим коренем.

2. Стебло ребристе, голе, усередині порожнисте, біля основи зазвичай темно-фіалкове.

3. Нижні листки на довгих черешках, що переходять біля основи в коротку піхву.

4. Суцвіття – зонтик, на кінці стебла більший, ніж на гілках.

5. Пелюстки білі, майже округлі, на верхівці виїмчасті.

6. Трапляється на болотистих луках, серед чагарників, у вільшняках на Закарпатті, у Карпатах, Поліссі, Лісостепу, Степу.

7. Індикатор сирих суборів та сугрудів – B_4, C_4.

8. Охороняється на регіональному рівні.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи тиселінума болотного (*Thysselinum palustre*)?

2. Які особливості підземних органів тиселінума болотного (*Thysselinum palustre*)?

3. Які особливості має стебло тиселінума болотного (*Thysselinum palustre*)?

4. Які особливості листків тиселінума болотного (*Thysselinum palustre*)?

5. Які особливості суцвіття тиселінума болотного (*Thysselinum palustre*)?

6. Які особливості мають квітки тиселінума болотного (*Thysselinum palustre*)?

7. Які особливості плоду тиселінума болотного (*Thysselinum palustre*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу тиселінум болотний (*Thysselinum palustre*)?

9. Індикатором якого типу лісорослинних умов є тиселінум болотний (*Thysselinum palustre*)?

10. Які особливості поширення тиселінума болотного (*Thysselinum palustre*) на території України?

11. Які особливості загального поширення тиселінума болотного (*Thysselinum palustre*)?

12. Яке господарське значення тиселінума болотного (*Thysselinum palustre*)?

13. Діагностичним видом яких синтаксонів є тиселінум болотний (*Thysselinum palustre*)?

Heracleum sphondylium – Борщівник звичайний

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Heracleum Борщівник

Дворічна або багаторічна трав’яна рослина. Стебло з глибокими борозенками, у нижній частині рідко, у горішній – густіше опушене тонкими, порівняно притиснутими волосками. Листки зазвичай трійчасті, бічні сегменти на черешочках, більш-менш глибоко лопатевонадрізані, листки зверху дуже розсіяно опушені притиснутими плівчастими волосками, зісподу на зубчастому краю шорсткі від дрібних шипуватих волосків, на дуже виступаючих жилках негусто розташовані плівчасті волоски, решта листка гола, черешки опушені плівчастими волосками, горішні листки дуже зменшені, на коротких черешках або сидячі, піхви розширені, листкова пластинка інколи дуже глибоко надрізана на дуже видовжені частки. Зонтики багатопроменеві, промені зонтика та зонтичків дуже нерівні. Квітки білі або ледь червонуваті, зовнішні пелюстки крайових квіток збільшені, глибоко до двох третин довжини двічілопатеві, лопаті дуже розходяться. Пиляки мають оливкове забарвлення, зав’язь укрита негустими й короткими відстовбурченими волосками. Плід – двосім’янка.

На луках, серед чагарників, заввишки 50–120 см, квітує VI–IX, евапофіт, трав'яний дворічник або багаторічник, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, стрижневокоренева, гемікриптофіт, мезофіт, m-smtemp.oz$_{1–3}$ EUR.

Поширення в Україні: на всій території.

Загальне поширення: Австралія, Африка, Європа, Нова Зеландія, Північна та Південна Америка, температна частина Азії.

Господарське значення рослини: харчове (рис. 1.1389–1.1397).

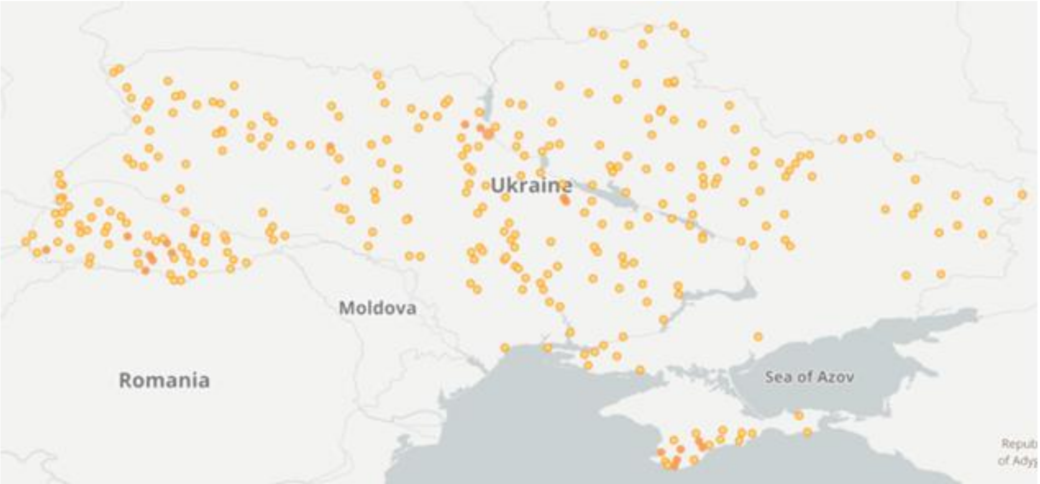

Рис. 1.1389. *Heracleum sphondylium* [Occurrences *Heracleum sphondylium…*, 2025]

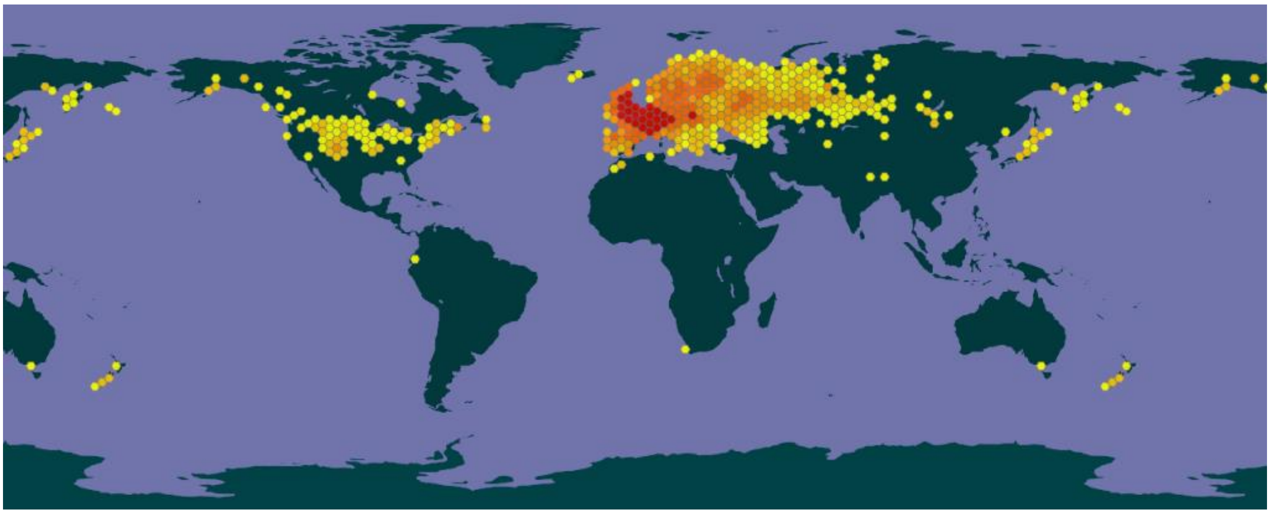

Рис. 1.1390. *Heracleum sphondylium* [*Heracleum sphondylium…,* 2025]

Рис. 1.1391. Плід *Heracleum sphondylium* [Wild plants…, 2026]

Рис. 1.1392. *Heracleum sphondylium* [Tuck, 2025]

Рис. 1.1393. *Heracleum sphondylium* [Roi, 2023]

Рис. 1.1394. *Heracleum sphondylium* [Sturm et al., 1904]

Рис. 1.1395. *Heracleum sphondylium* [Jäger et al., 2017]

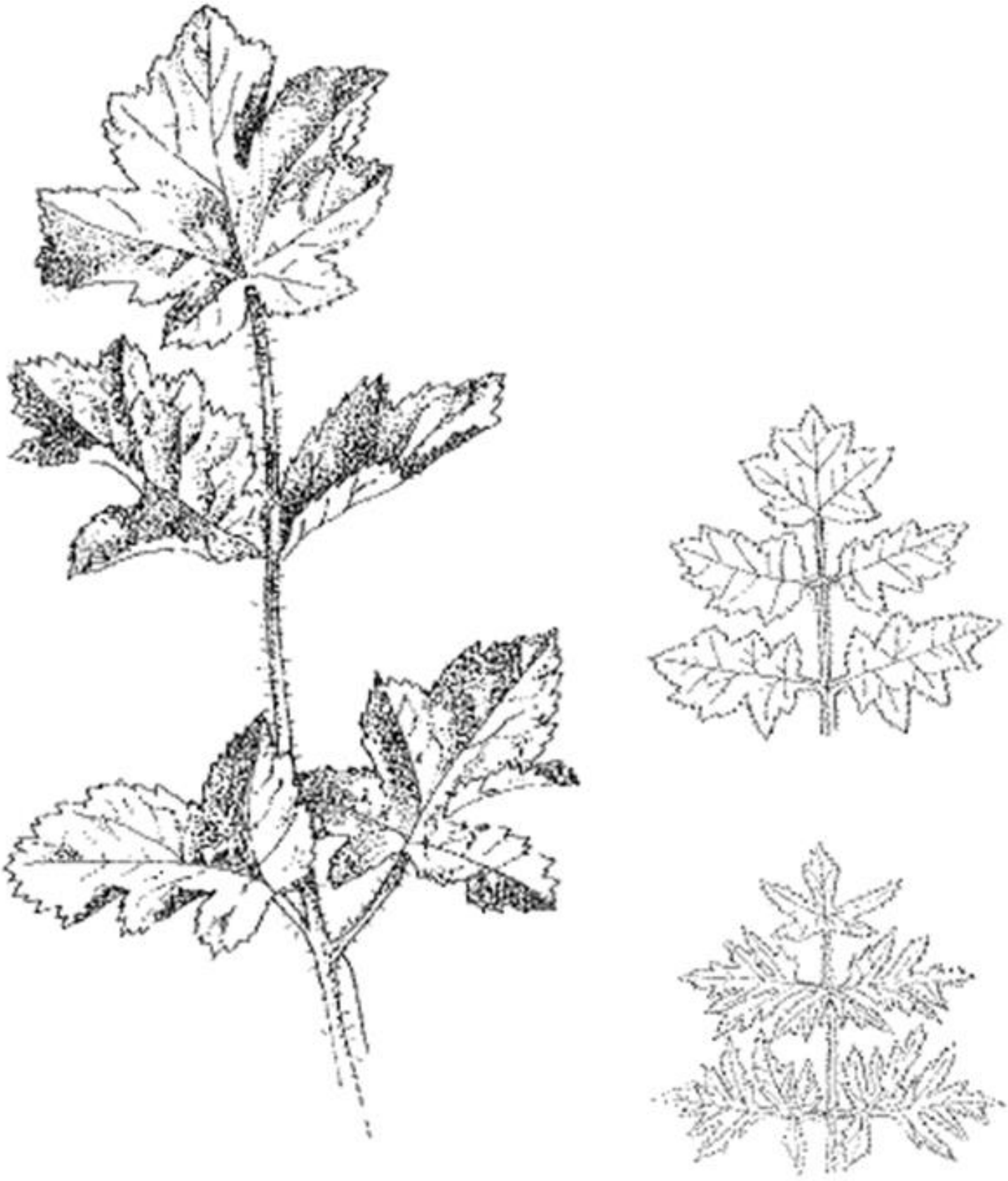

Рис. 1.1396. *Heracleum sphondylium* [Eggenberg & Möhl, 2007]

Рис. 1.1397. *Heracleum sphondylium* [Knight, 1905]

Висновки

1. Дворічна або багаторічна трав'яна рослина.
2. Стебло з глибокими борозенками, опушене.
3. Листки зазвичай трійчасті, бічні сегменти на черешочках.
4. Суцвіття – багатопроменевий зонтик.
5. Квітки білі або ледь червонуваті, зовнішні пелюстки крайових квіток збільшені.
6. Плід – двосім’янка.
7. Трапляється на луках, серед чагарників на всій території України.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи борщівника звичайного (*Heracleum sphondylium*)?
2. Які особливості має стебло борщівника звичайного (*Heracleum sphondylium*)?
3. Які особливості листків борщівника звичайного (*Heracleum sphondylium*)?
4. Які особливості суцвіття борщівника звичайного (*Heracleum sphondylium*)?
5. Які особливості мають квітки борщівника звичайного (*Heracleum sphondylium*)?
6. Які особливості пиляка борщівника звичайного (*Heracleum sphondylium*)?
7. Яким умовам місцезростання віддає перевагу борщівник звичайний (*Heracleum sphondylium*)?
8. Які особливості поширення борщівника звичайного (*Heracleum sphondylium*) на території України?
9. Які особливості загального поширення борщівника звичайного (*Heracleum sphondylium*)?
10. Яке господарське значення борщівника звичайного (*Heracleum sphondylium*)?

Heracleum sibiricum – Борщівник сибірський

Angiosperms Покритонасінні
Apiales Селероцвіті
Apiaceae Селерові
Heracleum Борщівник

Дворічна або багаторічна трав’яна рослина. Корінь потовщений, галузистий, іззовні жовтуватий, усередині білий. Стебло ребристе, знизу вкрите короткими цупкими волосками, а у горішній частині – рідшими й м'якшими, галузисте. Листки трійчасті або пірчасті з двох–трьох пар листочків, зверху майже голі, зелені, зісподу – блідіші, на черешку, жилках та на краї коротковолосисті й цупкі, нижні – на довших черешках, довжина й ширина листкової пластинки майже однакові, кінцевий листочок на досить видовженому черешочку, бічні – майже сидячі, пірчасторозсічені на яйцеподібні, загострені, нерівно пилчасто-зубчасті лопаті, горішні листки дрібніші й простіші, сидячі на великих здутих піхвах. Зонтики великі, багатопроменеві, укриті короткими цупкими відстовбурченими волосками, обгортка відсутня або вона з 1–4 листочків, зонтички невеличкі, листочки обгорточки численні, лінійні або лінійно-шилоподібні, коротші квітконіжок. Пелюстки зеленувато-жовті, яйцеподібні, до верхівки звужені й майже не виїмчасті, крайові майже не збільшені. Плід – сухий вислоплідник із двох мерикарпіїв, колонка від основи двічироздільна. Мерикарпій дуже стиснутий зі спинки, за обрисами оберненояйцеподібний або широкооберненояйцеподібний, порожнистий, жовтий або жовтувато-світлобрунатний, ребра лише первинні, спинні та проміжні – тонкониткоподібні, крайові – ширококрилаті, секреторні канальці в улоговинках, поодинокі, брунатні, до основи потовщені, нерівні, досягать від половини до чотирьох п'ятих усієї довжини плоду, на комісуральній стороні два коротших і ширших канальці. Мезокарп із паренхімними клітинами, що мають щілиноподібну пористість оболонок. Внутрішній шар мезокарпа з лігніфікованих прозенхімних клітин. Ендосперм на черевній частині плаский.

У лісах, серед чагарників, на справжніх луках та полях, заввишки 50–150 *см*, квітує VI–VIII, геміапофіт, мезофіт, трав’яний багаторічний полікарпік або рідко дворічний або багаторічний монокарпік, гемікриптофіт, літньозелений, напіврозетковий, каудексовий, стрижнева, sm-temp-b.oz$_{1-3}$EUR-WSIB.

Поширення в Україні: на всій території.

Загальне поширення: Західний Сибір, Нова Зеландія, Північна Америка, Скандинавія, Середня Європа (східна частина), Східна Європа.

Господарське значення рослини: бур’ян, вітамінне, етероолійне, кормове, лікарське, харчове (рис. 1.1398–1.1404).

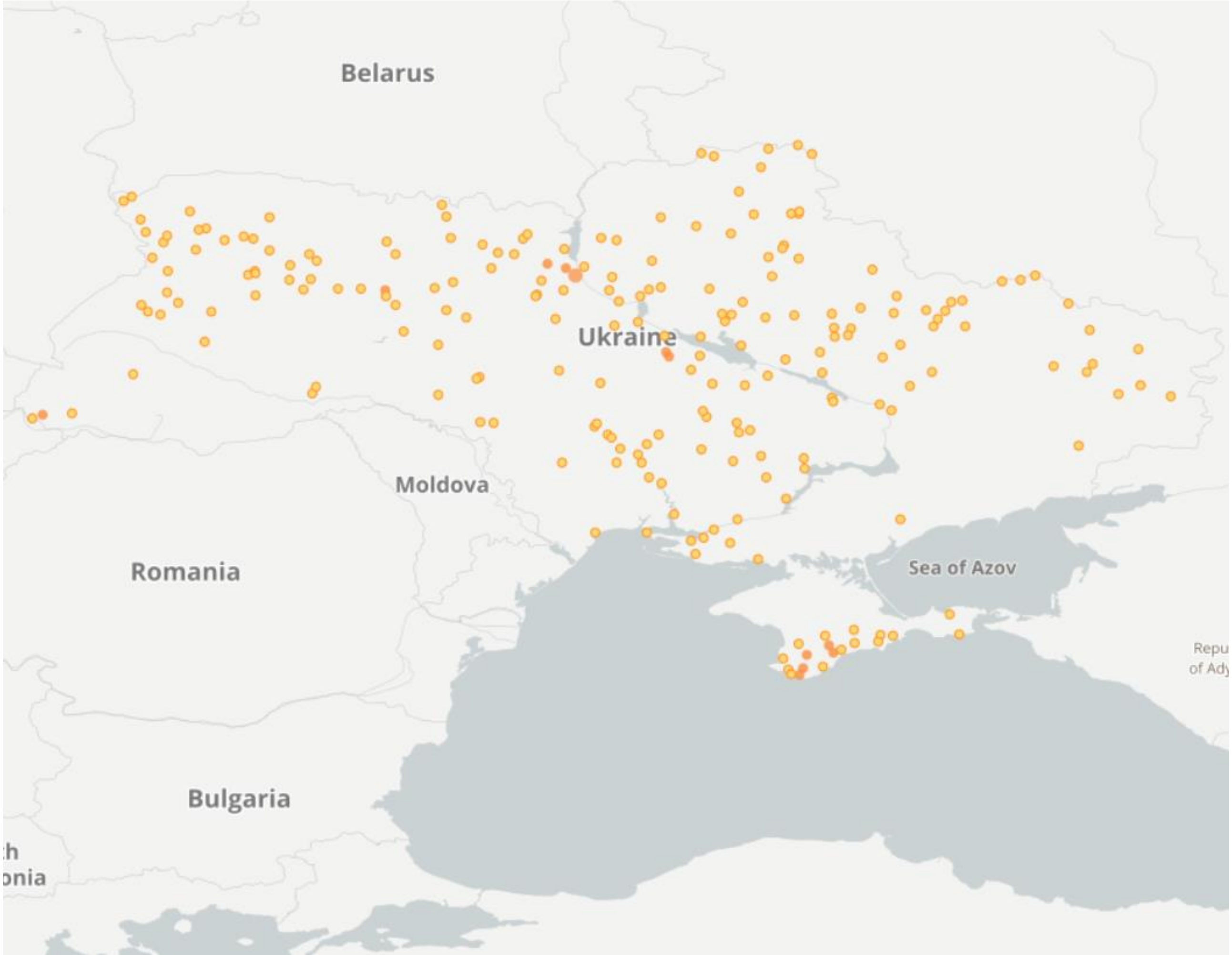

Рис. 1.1398. *Heracleum sibiricum* [Occurrences *Heracleum sibiricum…,* 2025]

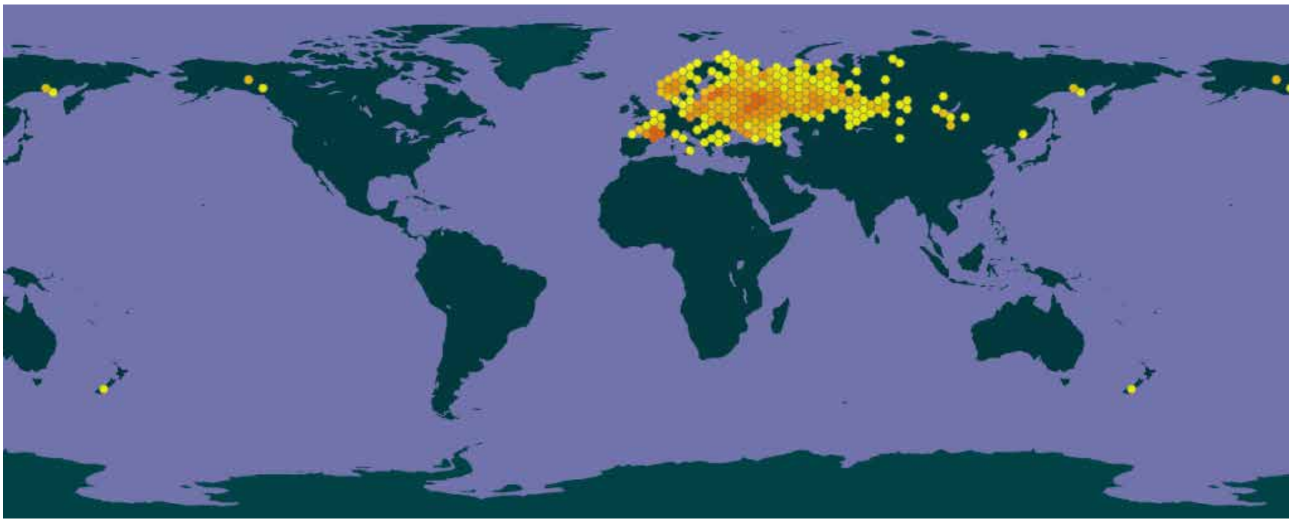

Рис. 1.1399. *Heracleum sibiricum* [*Heracleum sibiricum…,* 2025]

Рис. 1.1400. *Heracleum sibiricum* [Dickenson, 2025]

Рис. 1.1401. *Heracleum sibiricum* [Dickenson, 2025a]

Рис. 1.1402. *Heracleum sibiricum* [Churylovych, 2021]

Рис. 1.1403. *Heracleum sibiricum* [Reichenbach, 1867]

Рис. 1.1404. *Heracleum sibiricum* [Ringselle, 1934]

Висновки

1. Дворічна або багаторічна трав’яна рослина з потовщеним коренем.

2. Стебло ребристе, опушене.

3. Листки трійчасті або пірчасті з двох–трьох пар листочків, опушені.

4. Суцвіття – великий багатопроменевий зонтик, опушений.

5. Пелюстки зеленувато-жовті, яйцеподібні, до верхівки звужені й майже не виїмчасті.

6. Плід – сухий вислоплідник із двох мерикарпіїв.

7. У лісах, серед чагарників, на справжніх луках та полях на всій території України, геміапофіт.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які особливості біоморфи борщівника сибірського (*Heracleum sibiricum*)?

2. Які особливості підземних органів борщівника сибірського (*Heracleum sibiricum*)?

3. Які особливості має стебло борщівника сибірського (*Heracleum sibiricum*)?

4. Які особливості листків борщівника сибірського (*Heracleum sibiricum*)?

5. Які особливості суцвіття борщівника сибірського (*Heracleum sibiricum*)?

6. Які особливості мають квітки борщівника сибірського (*Heracleum sibiricum*)?

7. Які особливості плоду борщівника сибірського (*Heracleum sibiricum*)?

8. Яким умовам місцезростання віддає перевагу борщівник сибірський (*Heracleum sibiricum*)?

10. Які особливості поширення борщівника сибірського (*Heracleum sibiricum*) на території України?

11. Які особливості загального поширення борщівника сибірського (*Heracleum sibiricum*)?

12. Яке господарське значення борщівника сибірського (*Heracleum sibiricum*)?

СПИСОК ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ ТАКСОНІВ

СПИСОК УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ ТАКСОНІВ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Addisonia (1916–1964), Addisonia, vol. 4 (1919), t. 148.

Adoxa moschatellina L. (2025). https://www.gbif.org/species/2888794

Aegopodium podagraria L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/3034620

Aegopodium podagraria seeds. (2026). https://www.weberseeds.de/aegopodium-podagraria.html

Afanasiev D. (1953). *Valeriana wolgensis* (=*V. nitida* Kreyer). Village of Ladyzhychi, Chornobyl district, Kyiv region, floodplain of the Pripyat river, August 12, 1953, collected and identified by D. Afanasiev. 167035. Herbarium of the Institute of Botany of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, photo by Tertyshnyy A.P., December 10, 2025.

Allali, C.-J. (2025). *Menyanthes trifoliata* L., from Paris, Île-de-France, France, on January 12, 2025, by Chérif-Jacques Allali, iNaturalist. https://identify.plantnet.org/k-southwestern-europe/observations/1025529034

Almerj. (2024). *Campanula sibirica* from Nagy-Eged hegy, on April 22, 2024, by almerj iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/372753732

Andrew. (2025). *Sanicula europaea*, from Forêt départementale de la Brague, Biot, Provence-Alpes-Côte d'Azur, FR (Google, OSM), on April 24, 2025, by Andrew, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/490595003

Angelica archangelica L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/5371808

Angelica sylvestris L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/5371818

Anthriscus sylvestris (L.) Hoffm. 2025. https://www.gbif.org/uk/species/5371742

Anthriscus sylvestris (Wild Chervil). Minnesota Wildflowers. A field duide to the flora of Minnesota. (2017). https://www.minnesotawildflowers.info/flower/wild-chervil

APG (2016): The Angiosperm Phylogeny Group. (2016). *An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG IV*. – Bot.J.Linn. Soc. 181: 1–20. DOI: 10.1111/boj.12385

Arter Project Group. (2026). *Species recordings from the Danish National Portal Arter.dk. Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø/The Danish Agency for Green Land Use and Aquatic Environment (SGAV)*. Occurrence dataset https://doi.org/10.15468/q3yy4u accessed via GBIF.org on 2026-01-15. https://www.gbif.org/occurrence/5893263952

Baasanmunkh, S., Batlai Oyuntsetseg, B., Khurelpurev Oyundelger, K., Khaliunaa, K., Magsar Urgamal, M., Batkhuu, N.-O., Takashi Shiga, T., Chung, G. Y., Choi, H.J. (2019). Contribution to the knowledge on the flora of northern Mongolia. Journal of Asia-Pacific Biodiversity, 12 (2019), 643–660.

Bacher, W. (2024). *Lactuca tatarica* from Gotland, Schweden (Google, OSM), on July 18, 2024, by wolfgangbacher, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/438183740

Baniaga, A., Demitrack, A., & Baniaga, F. (2023). *Sonchus oleraceus* L. Asteraceae. Plants of Calfornia. University of California, Los Angeles (LA). Los Angeles country: LA; Long Beach, Lower West Side near interion of W 11th St. and Canal Avenue. Roadside about shipping lots. Height to 1 m. Abundant. 33.780823,–118.494486. Elevation 1 m. 25 February 2023. https://www.cch2.org/imglib/cch2/LA/LA00660/LA00660877.jpg

Baransky, A. (2024). *Oenanthe aquatica* from Volodymyr-Volyn district, Volyn region, Ukraine (Google, OSM) on July 3, 2024, by alexander_baransky, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/406416974

Baransky, A. (2024). *Peucedanum oreoselinum* from Kivertsi district, Volyn region, Ukraine, on June 26, 2024, by alexander_baransky, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/406651199

Baransky, A. (2025). *Chaerophyllum aromaticum* from Kurenivka, Kyiv, Ukraine, 02000, on April 30, 2025, by alexander_baransky, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/277069587

Baransky, A. (2025). *Chaerophyllum temulum*, from Dniprovskyi district, Kyiv, Ukraine, 02000, on April 9, 2025, by alexander_baransky, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/484602942

Becherer, A. (1920). *Oenanthe aquatica* (L.) Poir. Herbarium A. Becherer, Basel. Leg. A. Becherer, 7.VIII.1920. 60370. Herbier NEU, Université de Neuchâtel. NEU000007104. https://www.wilde-planten.nl/foto/watertorkruid/wortel2.jpg

Bengus, Yu. (2024). *Scorzonera purpurea* from Chuhuyiv district, Kharkiv region, Ukraine, on May 16, 2024, by yuri_bengus iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/216011922

Bernardwieser. (2024). *Campanula patula* from Gemeinde Hof bei Straden, Österreich on April 14, 2024 by bernardwieser iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/366387613

Beschreibung der in der Arzneykunde gebräuchlichen Gewächse (1805–1846). Getreue Darstell. Gew., vol. 7 (1821), t. 3.

Betty. (2024). *Scorzonera purpurea* from 2393, Österreich, on April 28, 2024, by betty205 iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/372678493

Bottarelli, A., & Fiorucci, M. (2013). *Angelica sylvestris* L. Apiaceae. Suisse. Canton: Vaud. District: District de la Rivera-Pays-d'Enhaut. Commune: Blonay. Localité: Face nord des Pléiades. 46°29'38.40"N, 6°55'8.67"E, 1220 m. Végétation de praire maigre sur terrain humide, marécageux. Plante 70 cm, petalles blanches, grandes feuilles imparipennées. 096727. Institut de Botanique. Herbier NEU, Université de Neuchâtel. NEU000088680.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/46/Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Angelica_sylvestris_-_NEU000088680.jpg

Bovet, N. & Palmieri, F. (2013). *Anthriscus sylvestris* (L.) Hoffm. Apiaceae. Suisse. Canton: Fribourg. District: Lac. Commune: Bas-Vully. Localité: Mont Vully. 46º57'46.55"N, 7º5'31.8"W, 628,7 m. Chemin de forêt. #49 11 mai 2013 096774. Institut de Botanique. Herbier NEU, Université de Neuchâtel. NEU000088685. https://wilde-planten.nl/foto/fluitenkruid/wortel1.jpg

Brekkencs. (2024). *Scorzonera purpurea* from Szentendre, 2000 Magyarország on June 22, 2024, by brekkencs iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/224702253

Briggs, A. (2021). Wood Sanicle *Sanicula europaea*. Flowers. https://www.nativeflower.co.uk/details.php?plant_url=256

Briquet, J. (1888). *Campanula latifolia* L. from França, France, JBRJ: RB:66629, RB 80411, RB - Rio de Janeiro Botanical Garden Herbarium Collection. https://www.gbif.org/uk/occurrence/1424374028

Brown, M. (2025). *Hypochaeris radicata* from Hanois Crescent, Plettenberg Bay, Western Cape, ZA, on January 2, 2025, by markbrownsa iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/461197577

Busselen, P. (2025). *Jasione montana*. Plant Guide, Biology Department, Katholieke Universiteit Leuven, Campus Kortrijk. https://newfs.s3.amazonaws.com/taxon-images-1000s1000/Campanulaceae/jasione-montana-af-kuleuven.jpg

Campanula cervicaria L. (2025). https://www.gbif.org/species/5410857

Campanula cervicaria. (2023). Campanulaceae/*Campanula*/*Campanula cervicaria*. Seed Image (HPS Number S00362). Hardy plant society. https://hardy-plant.org.uk/wp-content/uploads/2023/05/S00362.jpeg

Campanula glomerata L. (2025). https://www.gbif.org/species/5409933

Campanula latifolia L. (2025). https://www.gbif.org/species/5411408

Campanula latifolia. (2023). Campanulaceae/*Campanula*/ *Campanula latifolia*. Seed Image (HPS Number S00371). Hardy plant society. https://cdn.shortpixel.ai/spai/q_glossy+w_448+to_auto+ret_img/hardy-plant.org.uk/wp-content/uploads/2023/05/S00371.jpeg

Campanula patula L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/5410564

Campanula patula. 2023. Campanulaceae/*Campanula*/ *Campanula patula*. Seed Image (HPS Number S00378). Hardy plant society. https://hardy-plant.org.uk/wp-content/uploads/2023/05/S00378.jpeg

Campanula persicifolia L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/5411475

Campanula persicifolia, Peach-leaved Bellflower, Peachleaf Bellflower. (2025). Sheffield's Seed Company. 1819787. https://sheffields.com/html/scale/1200//data/1819787.jpg.webp

Campanula rotundifolia L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/5410907

Campanula sibirica L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/5410717

Campanula trachelium L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/5412014

Campanula trachelium, syn. *Campanula urticifolia*, nettle-leaved bellflower, throatwort seeds. (2025). https://www.weberseeds.de/gallery/campanula-trachelium-seeds.jpg

Caprifoliaceae/Succisa/*Succisa pratensis*. Seed Image (HPS Number S01679). Hardy Plant Society. (2025). https://cdn.shortpixel.ai/spai/q_glossy+w_448+to_auto+ret_img/hardy-plant.org.uk/wp-content/uploads/2023/05/S01679.jpeg

Cerff, D. (2025). *Campanula glomerata* from Innerbraz (Austria), on July 1, 2025, by Dietrich Cerff. https://observation.org/photos/125059260/

Chaerophyllum aromaticum L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/3642608

Chaerophyllum aromaticum L. Apiaceae. Plants of the World Online. Royal Botanic Gardens Kew. (2025). https://powo.science.kew.org/taxon/urn:lsid:ipni.org:names:840135-1

Chaerophyllum temulum L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/3034650

Chayka, K., & Dziuk, P.M. (2025). *Scorzoneroides autumnalis* (Autumn Hawkbit). Minnesota Wildflowers. A field guide to the flora of Minnesota. Photos by K. Chayka and Peter M. Dziuk taken in St. Louis County. https://www.minnesotawildflowers.info/udata/r9ndp23q/pd/scorzoneroides-autumnalis-101219-s2.jpg

Chizzola, R. (2001). *Scorzonera purpurea* L. Spain. Aragón. Provinz Saragossa. An der Südseite oberhalb des Emablse de Yesa; etwa 2–3 *km* westlich von Ruesta bei der Zufahrt zum Campingplatz. Am Wegesrand bei einer Abzweigung, on June 15, 2001, by R. Chizzola. University of Vienna, Herbarium WU (2025). University of Vienna, Institute for Botany, Herbarium WU. Occurrence dataset https://doi.org/10.15468/tnj8wm accessed via GBIF.org on 2025-07-26. https://www.gbif.org/occurrence/5168801310

Cho, J.S., Jang, B.K.,·& Lee, C.H. (2018). Seed dormancy and germination characteristics of the endangered species *Cicuta virosa* L. in South Korea. *Horticulture, Environment, and Biotechnology*. 59(4). DOI: https://doi.org/10.1007

Churylovych, R. (2021). *Heracleum sibiricum* from Poltava region, UA (Google, OSM), on July 29, 2021, by Maksym Gavrilyuk, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/147291485

Cicuta virosa L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/5371864

Conium maculatum L. (2025). https://www.gbif.org/species/3034807

Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora (OJ L 206, 22.7.1992, p. 7). https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1992L0043:20070101:en:PDF

Cowles, B. (1999). *Conium maculatum* L. Family: APIACEAE. University of Colorado Museum of Natural History Herbarium Vascular Plant Collection (COLO:V). Catalog #: 00386219. Occurrence ID: 7fde6307-8867-47d7-841c-9734f8db0b79. Secondary Catalog #: 507724. Number: 73. Date: 1999-06-06. Verbatim Date: 06 June 1999. Locality: United States, Colorado, Morgan, Colorado Div of Wildlife Cottownwood Wildlife area. Habitat: Riparian Wet Meadows. https://botanydb.colorado.edu/collections/individual/index.php?occid=119443

Cowles, J. (2025). *Conium maculatum*, from Laguna Beach, CA 92656, USA (Google, OSM), on January 19, 2025, by jrcowles, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/465415252

Crellin, J.R. (2010). *Valeriana officinalis*, 13 of 14, on July 28, 2010, Wye bank at Capler Wood, by J.R. Crellin, Wild-growing plants and fungi of the British Isles. https://www.floralimages.co.uk/page.php?taxon=valeriana_officinalis,1

Crellin, J.R. (2011). *Anthriscus sylvestris*, 2 of 10. Cusop, Herefordshire, England, 16 April 2011. https://www.floralimages.co.uk/page.php?taxon=anthriscus_sylvestris,2

Czyżewski, S. (2025). *Campanula cervicaria* from Hajnówka, PL-PD, PL (Google, OSM), on May 18, 2025, by szymon_czyzewski, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/506973506

Danylyk, I., Senchyna, B. (2005). *Campanula glomerata* L. Ivano-Frankivsk region, Kosiv district, northwestern outskirts of Sheshory. Left bank of the Korovyek stream. Roadside mixed-herb meadow. 01.07.2005. Leg.: I. Danylyk, B. Senchyna. LWKS_0032010. Museum: HERB: LWKS Institute of Ecology of the Carpathians National Academy of Sciences of Ukraine. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=353712&big=1

Davydov, D. (2020). *Sium sisarum* from Pirogov, Kyiv, Ukraine, 02000 on September 9, 2022, by davydovbotany, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/61540902

Davydov, D. (2025). *Sium sisarum*, from Pereyaslav-Khmelnytskyi district, Kyiv region, Ukraine (Google, OSM), on August 23, 2021, by davydovbotany, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/185636098

Davydov, M. (2021). *Sium sisarum*, from Poltava district, Poltava region, Ukraine (Google, OSM) region, Ukraine (Google, OSM), on August 31, 2021, by davydovbotany, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/182971966

Davydov, M. (2025). *Sium sisarum*, from Poltava district, Poltava region, Ukraine (Google, OSM) region, Ukraine (Google, OSM), on July 18, 2025, by davydovbotany, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/605341473 de Jong, M. (2025). *Oenanthe aquatica*, from Kraggenburg - Voorsterbos (Netherlands), on March 9, 2025, by Melvin de jong. https://observation.org/photos/113460306/

De Somer, N. (2023). *Tragopogon dubius* subsp. *major* from Borssele - Slufter Kaloot, Netherlands on June 15, 2023 by Nathalie De Somer. https://observation.org/photos/69467701.jpg

De Somer, N. (2023a). *Tragopogon dubius* subsp. *major* from Borssele - Slufter Kaloot, Netherlands on June 15, 2023 by Nathalie De Somer. https://observation.org/photos/69467698.jpg

De Somer, N. (2023b). *Tragopogon* dubius subsp. *major* from Borssele - Slufter Kaloot, Netherlands on June 15, 2023 by Nathalie De Somer. https://observation.org/photos/69467699.jpg

Demairé, C. (2013). *Viburnum lantana* L. Adoxaceae. France. Région: Franche-Comté. Département: Doubs. Commune: Morteau. Localité: Au bords du petit cours d'eau. 47º01'51.26"N, 6º34'34.99"E, 754 m. Bord de russeaus. Arbre 5 m; Fleurs blanches. Demairé, C. #31. 9 juin 2013. Institut de Botanique. 097350. Herbier NEU, Université de Neuchâtel. NEU000092943. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Viburnum_lantana_-_NEU000092943.jpg

Dickenson, D. (2025). *Heracleum sibiricum* L. Fruit. http://www.naturescene.net/photos/Heracleum%20sibiricum%20fruit.jpg

Dickenson, D. (2025a). *Heracleum sibiricum* L. Flowers. http://www.naturescene.net/photos/Heracleum%20sibiricum%20flower.jpg

Dimitrovski, T. (2021). *Hypochaeris maculata* – basal leaf. Mountain ridge between the gorges of «Golema» River and «Orizarska» River, 05.06.2021. Photo by Trajche Dimitrovski. Online flora of Osogovo Mountain. https://osogovonature.files.wordpress.com/2021/07/wp-1625415399752.jpg

Dimitrovski, T. (2023). *Hypochaeris maculata* – achenes and scales of capitulum. Osogovo, region between the «Ratkova Skala» massif and Visoka Chuka (Ponikva), 21.07.2023. Photo by Trajche Dimitrovski. Online flora of Osogovo Mountain. https://osogovonature.files.wordpress.com/2023/12/wp-17027338530491146813817937973022.jpg

Dind, A. & Rusconi, O. (2013). *Aegopodium podagraria* L. Apiaceae. Suisse. Canton: Jura. District: Franches-Montagnes. Commune: Les Bois. Localité: Etangs de Biaufond et alentours, Rivers du Doubs. 47°10' 1.016" N, 6°51' 30,981" E, 612 m. Bordures de forét à proximité de l'eau. Plantes 30–70 cm, Fleurs blanches. # 90. 30 juin 2013. NEU 000088676, 096770. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Aegopodium_podagraria_-_NEU000088676.jpg

Dippell, J. (2024). *Campanula rotundifolia* from Bergen-Enkheim, Deutschland on May 10, 2024, by jdippell iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/382442959

Dmyuih. (2024). *Campanula patula* from Mykolaiv district, Lviv region, Ukraine on May 26, 2024 by dmyuih iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/219198283

Donkers, S. (2025). *Angelica sylvestris* from Nunhem (Netherlands), GPS 51.25027, 5.96872, RDS 195600 362487, on January 4, 2025 by S. Donkers. https://observation.org/observation/336555837/

Douwes, E. (2025). *Sambucus nigra*, from Umngeni Rural, Howick, KwaZulu-Natal, ZA (Google, OSM), on January 3, 2025, by errol-d, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/463088615

Dubois, A. (2013). *Sambucus racemosa* L. Adoxaceae. Suisse. Canton: Neuchâtel. District: La Chaux-de-Fonds. Commune: La Sagne. Localité: La Corbatieré. 47º4'2.58"N, 6º50'6.10"E, 1094.1 m. En bordure de forêt direction Sagne-Eglise. Arbuste d'environ 2 m; baies rouges vif. 10 août 2013. Anaëlle Dubois # 64. Institut de Botanique. 097334. Herbier NEU, Université de Neuchâtel. NEU000092939. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4e/Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Sambucus_racemosa_-_NEU000092939.jpg

Duhart, M., & Legagneux, P. (2025). *Oenanthe aquatica* (L.) Poiret, Fine-leaved Water-dropwort, APIACEAE. http://pierre.legagneux.free.fr/graineang.php?id=473

Dziuk, P.M. (2011). *Campanula rotundifolia* (Harebell). Fruit. Minnesota Wildflowers, a field guide to the flora of Minnesota. https://www.minnesotawildflowers.info/udata/r9ndp23q/pd/campanula-rotundifolia-seed-1.jpg

Eckert-Krause, M. (2025). *Viburnum lantana* from EM Endingen am Kaiserstuhl (Germany), by Marion Eckert-Krause. https://observation.org/photos/113851801/

Eggenberg, S., Möhl, A., & Wettstein S. (2020). *Flora Vegetativa.* Ein Bestimmungsbuch für Pflanzen der Schweiz im blütenlosen Zustand, 4., ergänzte und überarbeitete Auflage, Haupt Verlag, 768 S.

Eggenberg, S., Möhl, A., & Wettstein, S. (2007). *Flora Vegetativa*. Ein Bestimmungsbuch für Pflanzen der Schweiz im blütenlosen Zustand. Mit Zeichnungen von Stefan Eggenberg, Adrian Möhl und Sacha Wettstein. 1. Auflage, Haupt Verlag, 683 S.

Elastr. (2024). *Scorzonera humilis* from Planina, Ajdovščina, 001, SI, on May 14, 2024, by elastr iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/381393019

Ema. 2024. Rough Hawkbit. *Leontodon hispidus* L. from University of Ljubljana (Slovenia), on June 12, 2024 by Ema. https://observation.org/photos/95982254/

Esser, P.H.H. (1910). *Giftpflanzen Deutschlands*, Giftpfl. Deutschl. (Esser), t. 68.

Esser, P.H.H. (1910). *Giftpflanzen Deutschlands*, Giftpfl. Deutschl. (Esser), t. 71.

Esser, P.H.H. (1910). *Giftpflanzen Deutschlands*, Giftpfl. Deutschl. (Esser), t. 69.

Esser, P.H.H. (1910). *Giftpflanzen Deutschlands*, Giftpfl. Deutschl. (Esser), t. 74.

Estoppey, A, & Blandenier, Q. (2012). *Campanula trachelium* L. from Suisse. Canton de Neuchâtel, 14 août 2012, Herbier NEU, Institut de Biologie de l'Université de Neuchâtel, NEU000027766, Institut de Botanique, 091130. Switzerland. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/85/Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Campanula_trachelium_-_NEU000027766.jpg

Fedoronchuk, M.M. (1980). *Peucedanum oreoselinum* from villages of Pluzhne - Kuniv, Khmelnytskyi region, Ukraine, on July 7, 1980, Herbarium of the Institute of Botany of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, Ex Herb. Inst. Bot. Ac. Sc. URSS. Royal Botanic Gardens Kew, K002721771. https://d2seqvvyy3b8p2.cloudfront.net/b24630fd0097148285dbc448fcf67848.jpg

Finchuk, V. (2023). *Campanula rotundifolia* L. from Rivne region, Rivne district, 50°45'39.35"N 25°58'52.20"E (50.760930,25.981166), mostly pine forest, on sandy soil, on July 9, 2023 by Gansucha ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=299637&big=1

Flütsch, P. (1926). 976. *Peucedanum cervaria* L. Föhrenbez.: 1. Chur 800 m, am Sudhang des Mittenbergs, im Quercus-Mishwald auf Bundnerschiefer. Frucht. IX.1926. leg. P. Flütsch. 35420. Braun-Blanquet Flora Raetica Exsiccata. Institut de Botanique. Herbier NEU, Université de Neuchâtel. NEU000007325. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d7/Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Peucedanum_cervaria_-_NEU000007325.jpg

Franzoni, J. & Tiburtini s.d., M. (2019). *Thysselinum palustre* (L.) Hoffm. Herbarium Horti Botanici Pisani, P7. A est del Lago di Mascaciuccoli (Massarosa, Lucca), nella rete di canali e nel lago [WGS84: 43.839118 N, 10.351456 E], vegetazione acquatica e ripaale 0 m s.l.m. Det. J. Franzoni & M. Tiburtini s.d. 6 Jul 2019. Legit: Patrecipanti all'escursione Wikiplantbase, #Lage di Massaciuccoli 2019. https://www.gbif.org/uk/occurrence/3880973406

Gavrilyuk, M. (2024). *Campanula glomerata* L. from Ukraine, Ivano-Frankivsk region, Verkhovyna district, 48°12'11.36"N 24°56'08.01"E (48.203156,24.935557) on July 1, 2024, by Maksym Gavrilyuk ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=349995&big=1

Gavrilyuk, M. (2024). *Sambucus racemosa* L., red-berried elder from Ukraine, Ivano-Frankivsk region, Nadvirna district, near Tatariv, the way to the waterfall

"Huk"by Maksym Gavrilyuk, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=350337

GBIF. (2026). GBIF Home Page. https://www.gbif.org

Genné, D., & Stragiotti, M. (2013). *Succisa pratensis* Moench Caprifoliaceae. Suisse. Canton: Vaud. District: Jura-Nord vaudois. Commune: Sainte-Croix. Localité: La Mouille de la Vraconnaz. 46°50'32.3"N, 06°28'03.7"E, 1090 m. Dans une tourbière. Plantes 20–80 cm; fleurs bleu lilas. Genné, D. et Stragiotti, M. #16, 28 avril 2013. 097480. Herbier NEU, Université de Neuchâtel. NEU000099269. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Succisa_pratensis_-_NEU000099269.jpg

Ghryb, O. (2023). *Succisa pratensis* from Polonskyi district, Khmelnytskyi region, Ukraine on August 30, 2023, by olexandr_ghryb, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/315302788

Ghryb, O. (2024). *Peucedanum cervaria* from Romanivskyi district, Zhytomyr region, Ukraine (Google, OSM), on June 21, 2024, by olexandr_ghryb, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/411311765

Ginajeska. (2024). *Campanula glomerata* from Rheinland-Pfalz, DE on May, 2024 by ginajeska iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/379976117

Godio, A. (2000). *Viburnum opulus* L. Viorne obier, boule-de-neige. Caprifoliaceae. Herbier pour l'Association Pour la Sauvegarde du Seyon et de ses Affluents (APSSA). Suisse. Canton de Neuchâtel. Bayerel sous Saules, nord-ouest du chemin longeant le petit étang, sous bois. Alt.: 709 m. Carte nationale de la Suisse 1:25000 n°1144, Val-de-Ruz. Coord.: 561; 210 (lieu-dit). Commune: Engollon. Andrienne Godio. 20.05.2000, 078496. APSSA 29. Université de Neuchâtel. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b6/Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Viburnum_opulus_-_NEU000004027.jpg

Gosseries, A. (2024). *Adoxa moschatellina* from 5590, Ciney, Belgique on March 24, 2024, by axelgosseries, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/360138378

Grace, J. (2020). *Angelica sylvestris* fruits. Plant of the Week – 17th August – Wild Angelica (*Angelica sylvestris*). Botany in Scotland. https://botsocscot.wordpress.com/2020/08/16/plant-of-the-week-17th-august-wild-angelica-angelica-sylvestris/

Graham, C. (2017). *Menyanthes trifoliata* L. Biota of NZ. Landcare Research. https://biotanz.landcareresearch.co.nz/scientific-names/25525416-07a5-4276-b852-957e96faeac3

Graham, S. (2026). *Knautia arvensis* from Devonport, Plymouth, UK (Google, OSM), on February 7, by grahamstreet77, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/613929201

Groana. (2025). *Peucedanum oreoselinum*, from Innsbruck (Austria), on May 11, 2025, by Groana. https://observation.org/photos/117105721/

Hacker, P. (2025). *Valeriana officinalis*, from St. Pölten, NÖ, Österreich (Google, OSM), on April 26, 2025, by pastabaum, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/492857198

Hauck, R. (2024). *Campanula glomerata* from Germany Baden-Wurttemberg TK25 Blatt 7314/3-Achern, Fautenbach, ÖnsbachRoswitha Hauck on April 29, 2024 by Roswitha Hauck. https://nabu-naturgucker-beobachtungen.de/?sprache=en&bild=-1711629048

Hayles-Cotton, K. (2025). *Leontodon hispidus* from York, UK (Google, OSM), on April 28, 2025, by kh-c, iNaturalist United Kingdom. https://www.inaturalist.org/photos/498299461

Hegi G. 1929. Illustrierte Flora von Mittel-Europa, VI. Band, 2.Hälfte, Wien, A. Pichler's Witwe & Sohn, 1386 S.

Heracleum sibiricum L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/6027427

Heracleum sphondylium L. 2025. https://www.gbif.org/uk/species/3034830

Hilgenkamp, H. en O. (2025). *Sonchus oleraceus* L., from Assen - Marsdijk (Netherlands), on January 2, 2025, by Han en Odile Hilgenkamp. https://observation.org/photos/109987953/

Hleba, V. (2024). *Campanula trachelium* L. from Ukraine, Zakarpatska region, Khust region, 48°33'37.35"N 23°29'18.48"E (48.560374,23.488466), on July 6, 2024 by Vasyl Hleba (basileus) ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=341528&big=1

Horvath, T. (2023). *Peucedanum cervaria* from Hollabrunn, Österreich (Google, OSM), on September 30, 2023, by horvatschow, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/326342637

Hryb, O. (2020). *Campanula cervicaria* L. from Ukraine, Zhytomyr region, Romaniv district, the surroundings of the village of Mala Kozara, 50°08'47.98"N 27°45'31.72"E (50.146660,27.758812) by Oleksandr Hryb ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=168048&big=1

Hübscher, T. (2013). *Knautia arvensis* (L.) Coult. Caprifoliaceae. Suisse. Canton: Berne. District: Courtelary. Commune: Tramelan. Localité: Au based la montagne de la côte. 47.23 et 7.12, 950 m. Prairies, talus, bords des champs et des Chemins; coll.-mont.(-subalp.); CH. Hübscher, Tania #66, 21-Jun-2013, Institut de Botanique. 097475. Herbier NEU, Université de Neuchâtel. NEU000099220. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e6/Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Knautia_arvensis_-_NEU000099220.jpg

Hurst, S. (2025). *Hypochaeris radicata* L. Natural Resources Conservation Service. U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE. Provided by ARS Systematic Botany and Mycology Laboratory. Chile, Victoria. https://plants.sc.egov.usda.gov/ImageLibrary/large/hyra3_002_lhp.jpg

Hypochaeris maculata L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/3093693

Hypochaeris radicata L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/3093702

Iheartmollusks. (2024). *Conium maculatum* from Pedernales Falls State Park, Round Mountain, TX, US (Google, OSM) on March 8, 2024 by iheartmollusks. iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/356159706

Inataliya. (2023). *Succisa pratensis* from Carpathian National Nature Park, Yaremche, Ivano-Frankivsk region, UA on July 29, 2023, by inataliya, iNatutalist. https://www.inaturalist.org/photos/305213083

iNaturalist.org (2026), iNaturalist Home Page. https://www.iNaturalist.org

Iwo2022. 2024. *Jasione montana* from C. Castillo, 37B, 10170 Montánchez, Cáceres, Spanien, on April 19, 2024, by iwo2022, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/449913419

Jäger E.J., Müller F., Ritz C.M., Welk E., & Wesche K. Herausgeber. (2017). *Rothmaler – Exkursionsflora von Deutschland, Gefäßpflanzen*. Atlasband, 13. Auflage, Berlin, Springer Spektrum, 821 S.

Jarolímek, I. (2023). *Chaerophyllum aromaticum* from 972 29 Čavoj, Slovensko, on December 10, 2025, by ivanjaro, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/330227782

Jaros, U. (2024). *Scorzonera purpurea* L. from Hundsheim (Austria), on April 9, 2024, by Ursula Jaros. https://observation.org/photos/87379503.jpg

Jeanmonod, M. & Strübin, A. (2013). *Sambucus ebulus* L. Adoxaceae. Suisse. Canton: Jura. District: Porrentruy. Commune: Courgenay. Localité: Au bord de l’etang de la Creule. 47º40'8.04"N, 7º10'35.1"W, 455 m. Haie en Bordure d'étang, 12 juillet 2013. 097338. Institut de Botanique. Herbier NEU, Université de Neuchâtel. NEU000092927. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7c/Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Sambucus_ebulus_-_NEU000092927.jpg

Jeanmonod, M. & Strübin, A. (2013a). *Sambucus nigra* L. Adoxaceae. Suisse. Canton: Jura. District: Porrentruy. Commune: Courgenay. Localité: Au bord de l’etang de la Creule. 47º40'9.51"N, 7º10'21.9"W, 450 m. Haie au bord de d’une graviére, 1 juillet 2013. 097322. Institut de Botanique. Herbier NEU, Université de Neuchâtel. NEU000092935. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/98/Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Sambucus_nigra_-_NEU000092935.jpg

Jip. (2025). *Cicuta virosa*, from Alde Feanen - Reid om 'e Krite (Netherlands), on March 23, 2025, by Jip. https://observation.org/photos/114829043/

Jmpanareda. (2024). *Hypochaeris maculata* from Barcelona, Espanya on May 26, 2024 by jmpanareda iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/386987227

Jmpanareda. (2024a). *Hypochaeris maculata* from Barcelona, Espanya on May 26, 2024 by jmpanareda iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/386988688

Kaderli, C. (2024). Hirschwurz (*Peucedanum cervaria*). Doldengewächse (Apiaceae). https://www.herbarium-online.ch/pflanzenverzeichnis/peucedanum_cervaria/foto_bluete.html

Kagalo, O., Resler, I., & Bednarska, I. (2011). *Hypochaeris radicata* L. from Lviv region, Stryi district, northern outskirts of the village of Pyatnychany. 0.5 km from the village of Bilche, to the right of the Stryi-Lviv road. To the right of the side road, on June 27, 2011. Drained meadows behind the canal. LWKS_0030140. Museum: HERB: LWKS Institute of Ecology of the Carpathians National Academy of Sciences of Ukraine. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=314752

Kahalo, O., Skibitska, N., Pankiv, N., Bednarska, I., & Sytschak, N. (2007). *Campanula persicifolia* L. Ternopil region, Berezhansky district, eastern outskirts of the village of Voloshchyna, near the Rakiv farm. Stepped meadows on the southwestern slope. A planned reserve on June 22, 2007. LWKS_0026860. HERB: LWKS Institute of Ecology of the Carpathians National Academy of Sciences of Ukraine. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=316906&big=1

Kanarsky, Y. (2000). *Campanula patula* L. Lviv region, Yavoriv district, southeastern outskirts of the village of Lelekhivka. Dam embankment. Area No. 3. 03.06.2000. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=316909&big=1

Kapitein, E. (2024). Autumn Hawkbit, *Scorzoneroides autumnalis* (L.) Moenchfrom Waterland, Polder Opperwoud (Netherlands) on May 16, 2024, by Edwin Kapitein. https://observation.org/photos/90721719.jpg

Kapitein, E. (2024a). Autumn Hawkbit, *Scorzoneroides autumnalis* (L.) Moenchfrom Waterland, Polder Opperwoud (Netherlands) on May 16, 2024, by Edwin Kapitein. https://observation.org/photos/90721721.jpg

Kapitein, E. (2025). *Valeriana officinalis*, from Overveen - Buitenplaats Elswout (Netherlands), on March 5, 2025, by Edwin Kapitein. https://observation.org/photos/111608641/

Kastelijn, J. (2025). *Campanula persicifolia* from Schijndel (Netherlands), on July 25, 2025, by J. Kastelijn. https://observation.org/photos/112007487/

Kaukonen. (2024). *Campanula latifolia* from 00980 Helsinki, Suomi on June 23, 2024 by kaukonen iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/398135130

Kirkbride J.H., Jr., Gunn C.R., & Dallwitz M.J. (2006). Seeds: *Menyanthes trifoliata*; Photo by R. Gibbons, USDA APHIS PPQ. Menyanthaceae. Fruit and Seed Family ID, ITP Identification Technology Program https://idtools.org/seed_families/index.cfm?packageID=2246&entityID=57940

Kirkbride J.H., Jr., Gunn C.R., & Dallwitz M.J. (2006a). Seeds: *Adoxa moschatellina*; Photo by R. Gibbons, USDA APHIS PPQ, Adoxaceae, Fruit and Seed Family ID, ITP Identification Technology Program. https://idtools.org/seed_families/index.cfm?packageID=2246&entityID=57940

Kisstamas. (2024). *Oenanthe aquatica* from Kiskunhalas, 6400 Hungary (Google, OSM) on May 19, 2024 by kisstamas, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/387745811

Kisstamas. (2024). *Peucedanum cervaria* from Harkakötöny, 6136 Hungary (Google, OSM), on August 19, 2024, by kisstamas, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/421648890

Klarenbeek, P. (2025). *Valeriana officinalis*, from Zutphen - Centrum (Netherlands), on March 16, 2025, by P. Klarenbeek. https://observation.org/photos/112092685/

Klinckenberg, J. (2024). *Oenanthe aquatica* (L.) Poir. from Nederweert – Weerterbos (Netherlands) on July 8, 2024, by Jan Klinckenberg. https://observation.org/photos/97051405

Knautia arvensis (L.) Coult. 2025. https://www.gbif.org/uk/species/2888808

Knight O.W. (1905). *Heracleum sphondylium* Linnaeus, Apiaceae. North America: North America (CA, US, MX) (Region): United States of America: Maine: Penobscot County: Bangor. https://data.huh.harvard.edu/databases/specimen_search.php?mode=details&id=232266

Köhler, F.E. (1890). Köhler’s Medizinal Pflanzen (1883–1914), Med.-Pfl., vol. 2 (1890), t. 89 (1890).

Kolomiichuk, V. (2023). *Lactuca tatarica* from Sumska Street, Kyiv, Kyiv, Ukraine, on June 22, 2023, by vkolomiychuk iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/292685973

Kolomiichuk, V. (2025). *Chaerophyllum aromaticum* from H-02, Ruzhynska, Zhytomyr region, UA on October 12, 2025, by vkolomiychuk, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/320441442

Kompaniets, K. (2023). *Cicuta virosa* L. from Ukraine, Lviv region, Yavoriv district, 49°56'00.92"N 23°43'43.54"E (49.933589,23.728761) on June 30, 2023 by Karina Kompaniets, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=297295

Kondrat, P. (2018). *Sambucus racemosa* L., red-berried elder, from Ukraine, Ivano-Frankivsk region, Kalush district, 49°02'01.89"N 23°41'05.33"E, (49.033857,23.684815), on April 26, 2018, red-berried elder by kpetro, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=122623&big=1

Koniakin, S. (2022). *Angelica archangelica* from Smila, Cherkasy region, Ukraine, 20700, on June 18, 2022, by serhii_koniakin, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/207287531

Koniakin, S. (2025). *Sium sisarum* from Smila, Cherkasy region, Ukraine, 20700 on July 1, 2025, by serhii_koniakin iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/294507494

Konta, F. (2008). *Cicuta virosa* L. Umbelliferae. Herb. Hort. Kew. Royal Botanic Gardens Kew. K001506012. The 21st century flora of Japan Exsiccata. Published by National Museum of Nature Science, Japan (TNS). Fascicle, No. 15. Loc. Honshu:Niigata Pref., Tainai-shi, Tomioka. Date 26 June 2008. Coll. Fumihiro Konta, No. 36010. Growing in groups in a small stream with clear water, stems 1 m hight, flowers white, fragrant, strongly poisonous. https://d2seqvvyy3b8p2.cloudfront.net/df3524f304e08b596beaf9ae469b9cd8.jpg

Korsmo, E. (1934). *Unkrauttaflen, Weed plates, Planches des mauvaises herbes*. Ugressplansjer (1934–1938), (1934), t. 75 f. 117.

Korsmo, E. (1934). *Unkrauttaflen. Weed plates. Planches des mauvaises herbes*. Ugressplansjer (1934–1938), (1934), t. 20 f. 31.

Kovalchuk, A. (2009). *Campanula sibirica* L. from Ukraine, Lvivska region, Lviv City, 49°51'00.00"N 24°04'30.00"E (49.850000, 24.075000), on May 30, 2009, by leopolitanus ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=134723&big=1

Kovalchuk, A. (2009a). *Menyanthes trifoliata* L. from Drenthe, 53°02'56.40"N 06°38'42.00"E, (53.049000,6.645000), Oudemolen, on May 13, 2009, by leopolitanus ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=320750&big=1

Kovalchuk, A. (2014). *Menyanthes trifoliata* L. from Estonia, Harju, 59°17'60.00"N 25°06'36.00"E (59.300000,25.110000), Raasiku vald, Calcareous fen, on May 24, 2009, by leopolitanus ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=320767&big=1

Kovtun I.V. (2004). *Valeriana wolgensis* (=*V. nitida* Kreyer) Khmelnytskyi region, Kamianets-Podilskyi district, between the villages of Ustya and Shutnivtsi, planting near the field. June 4, 2004. Collected and identified by I.V. Kovtun, Herbarium Instituti Botanica Nation. Acad. Ukr. (KW), photo by Tertyshny A.P., December 10, 2025.

Kucerova, L. (2024). *Scorzonera humilis* from 370 05 České Budějovice 5, Česko, on April, 28, 2024, by narmoria, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/373279114

Lactuca tatarica (L.) C.A.Mey. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/9123250

Lada, M. (2018). *Adoxa moschatellina* L., moschatel, muskroot, townhall clock from Ukraine, Kyiv, Holosiivskyi district, 50°23'17.90"N 30°31'15.10"E (50.388306,30.520861), on March 25, 2018, by Mazur Lada, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=67514&big=1

Langeveld, M. (2025). *Aegopodium podagraria*, from Landgoed Tespelduyn (Netherlands), on April 1, 2025, by Michel Langeveld. https://observation.org/photos/110057369/

Lauber, K. (2022). *Peucedanum palustre* (L.) Moench. Flora Helvetica. Haupt Verlag. https://www.infoflora.ch/en/flora/peucedanum-palustre.html

Lawrence, R. (2025). *Hypochaeris radicata* from South Australia, AU (Google, OSM), on January, 2025, by rwl, iNaturalist Australia. https://www.inaturalist.org/photos/462668054

Lefnaer, S. (2017). *Peucedanum oreoselinum* sl14.jpg. Fruit. https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=Peucedanum_oreoselinum_sl14&title=Special%3AMediaSearch&type=image

Lehmuskallio, J. (2025). *Sium latifolium*. Greater Water Parsnip. https://luontoportti.com/en/t/1889/greater-water-parsnip

Leidus, I. (2013). File: *Leontodon hispidus* – kare seanupp. jpg. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Leontodon_hispidus_-_kare_seanupp.jpg

Leigh, D. (1931). *Sanicula europaea* L. from United Kingdom, South west Surrey, near Dorking, Box Hill, on June 6, 1931, by Dennis Leigh, Herbarium SP 089615, Museum of New Zealand, Te Papa Tongarewa. https://collections.tepapa.govt.nz/object/1172411?page=1&rtp=1&ros=1&asr=1&assoc=all&mb=c

Leonard, L. (2017). Rough Hawkbit (*L. hispidus*). Hawkbits (*Leontodon*). Wild flower photos by Peter Leonard. Violets and others. Peter Leonard. Rampton, Cambridgeshire. 2nd December 2017. https://cambridgewildflowers.blogspot.com/2017/

Leontodon hispidus L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/3137498

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 1 (1922), t. 54.

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 1 (1922), t. 50.

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 1, t. 46.

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 3 (1922), t. 548.

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 3 (1922), t. 564.

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 3 (1922), t. 563.

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 3 (1922), t. 562.

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 1 (1922), t. 64.

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 1 (1922), t. 62.

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 1 (1922), t. 63.

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 2 (1922), t. 262.

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 2 (1922), t. 260.

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 2 (1922), t. 267.

Lindman, C.A.M. (1922). *Bilder ur Nordens Flora*, Bilder Nordens Fl., vol. 2 (1922), t. 250.

Lindman, C.A.M., (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 3 (1922), t. 561.

Lindman, C.A.M., (1922). *Bilder ur Nordens Flora, Bilder Nordens Fl.*, vol. 1 (1922), t. 37.

Losch, F. (1905). *Kräuterbuch, unsere Heilpflanzen in Wort und Bild*, Zweite Auflage (1905), Kräuterbuch, ed. 2, (1905), t. 77.

Lucymay21. (2025). *Peucedanum cervaria* (L.) Lapeyr., from Italy, 44.40659899972222, 9.120344299722223, on March 8, 2025, by lucymay21. https://www.gbif.org/uk/occurrence/5110526466

Lutz, R.W. (2010). *Conium maculatum*. http://iowaplants.com/flora/family/Apiaceae/conium/Conium_maculatum.html

Lysenko, V. 2024. *Knautia arvensis* from Zaporiz'kyi, UA-ZP, UA on May 19, 2024, by vlad_lysenko, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/216731952

Markevych, M. (2021). *Thysselinum palustre* Hoffm. from by Ukraine, Khmelnytskyi region, Khmelnytskyi district, Khmelnytskyi, 49°25'41.46"N 26°58'16.41"E (49.428183,26.971225), on Juтy 28, 2021, by Mariia Markevych, ukrbin. URL:https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=230678&big=1

Martin, G.S. (2025). *Campanula rotundifolia* from Dave Castle, 5100 Namur, Belgium (Google, OSM), on April 20, 2025, by J. Kastelijn, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/489906722

Masclef, A. (1890–1893). *Atlas des plantes de France*, Atlas Pl. France, vol. 2, t. 200.

Maze, D. (2016). *Chaerophyllum temulum* L. Apiaceae. Det. By Dominic Maze, May 11, 2016, USA, Oregon, Multnomah Country: Foster Boulevard and Barbara Welch Road, 45,47751° N, 122, 51283 W, Portland State University Herbarium. https://www.pnwherbaria.org/images/jpeg.php?Image=HPSU_019159.jpg&Width=800

Menut, T. (2025). *Campanula patula* from 65170 Estensan, France (Google, OSM), on July 25, 2025, by Thomas Menut, iNaturalist https://www.inaturalist.org/photos/550399739

Menyanthes trifoliata L. (2025). https://www.gbif.org/species/5341511

Metodiev, K. 2006. Fruit of *Lactuca tatarica* (Blue lettuce). Picture taken by K. Metodiev on 22 June 2006 in Sozopol Town, Black Sea Coast, Bulgaria. The Bulgarian flora online. https://bgflora.net/families/asteraceae/lactuca/lactuca_tatarica/lactuca_tatarica_6.jpg

Metodiev, K. (2010). *Sanicula europaea* - picture 4. THE BULGARIAN FLORA ONLINE. Fruits of Sanicula europaea (Sanicle), from Sveti Konstantin Place, Western Rhodopes, South Bulgaria, on August 21, 2010, by K.Metodiev. https://bgflora.net/families/apiaceae/sanicula/sanicula_europaea/sanicula_europaea_4_en.html

Meusel H., Jäger E., & Weinert E. (1965). *Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora*. Bd. I.Je na: Fischer, 583 S.

Meusel H., Jäger E., & Weinert E. (1965).*Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora*. Bd. II. Jena: Fischer, 258 S.

Mezger, D. (2025). *Adoxa moschatellina*, from 72 Hausen am Tann, Deutschland (Google, OSM), on May 11, 2025, by Dirk Mezger, iNaturalist. URL:https://www.inaturalist.org/photos/503246473

Mezger, D. (2025). *Scorzonera humilis* from 78597 Irndorf, Deutschland (Google, OSM), on May 27, 2025, by dirkm, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/512017929

Mikić, K. (2024). *Campanula persicifolia* from Šumetlica, Hrvatska on Appril 28, 2024, by karlom iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/372983556

Mikić, K. (2024a). *Campanula persicifolia* from Šumetlica, Hrvatska on Appril 28, 2024, by karlom iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/372983918

Miroshnyk, P. (2024). *Sium latifolium* from Sosnytskyi district, Chernihiv region, Ukraine (Google, OSM) on June 24, 2024, by beren_ua iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/398690694

Miroshnyk, P. (2024a). *Sium latifolium* from Sosnytskyi district, Chernihiv region, Ukraine (Google, OSM) on June 24, 2024, by beren_ua iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/398690774

Montandon, F. (2013). *Leontodon hispidus* L. Asteraceae. Suisse. Canton: Neuchâtel. District: La Chaux-de-Fonds. Commune: La Chaux-de-Fonds. Localité: Les Petites Crosettes on July 25, 2013. 099044. Institut de Botanique. Herbier NEU, Université de Neuchâtel. NEU000100784. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/82/Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Leontodon_hispidus_-_NEU000100784.jpg

Montandon, F. (2013). *Leontodon hispidus* L. Asteraceae. Suisse. Canton: Neuchâtel. District: La Chaux-de-Fonds. Commune: La Chaux-de-Fonds. Localité: Les Petites Crosettes on July 25, 2013. 099044. Institut de Botanique. Herbier NEU, Université de Neuchâtel. NEU000100784.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/82/Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Leontodon_hispidus_-_NEU000100784.jpg

Monthier, D. (1842). *Scorzonera humilis* L. Wetliberg, pres de Zurich. 28 Mai 1842. Université de Neuchâtel. Institut de Botanique. 28995. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Scorzonera_humilis_-_NEU000018463.jpg

Moro A. (2004). File:*Chaerophyllum temulum* fruit (03).jpg. URL. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chaerophyllum_temulum_fruit_(03).jpg

Moysiyenko I.I. (2011). *The Flora of the Northern Prychornomoria Region (Structural Analysis, Synantropization, Conservation)*. Dr. Sc. Degree Thesis. Taras Shevchenko Kyiv National University. Kyiv: V.2, 362 p. (In Ukrainian).

Moysiyenko I.I. (2011). *The Flora of the Northern Prychornomoria Region (Structural Analysis, Synantropization, Conservation)*. Dr. Sc. Degree Thesis. Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv: V.1, 437 p. (In Ukrainian).

Mrnoahschmidt. (2024). *Conium maculatum* from Downtown Riverside, Riverside, CA, USA (Google, OSM) on March 30, 2024 by mrnoahschmidt, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/362101643

Mykytiuk, T. (2024). *Sanicula europaea* from Zalishchytskyi district, Ternopil region, Ukraine (Google, OSM), on April 26, 2024, by tanya_mykytiuk83, iNaturalist United Kingdom. https://www.inaturalist.org/photos/399878937

Namik Shukurlu, N., Sara Vitalini, S., & Iriti, M. (2023). Stefania GarzoliChemical characterization by GC/MS analysis of Lactuca tatarica (L.) C.A.Mey. aerial parts and seeds. Natural Product Research. Volume 37, Issue 8, April 2023, Pages 1377-1381

Nathalietotin. (2024). *Adoxa moschatellina* from Namur, Wallonie, BE, on March 15, 2024, by nathalietotin iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/357704257

Naum, Y. (2022). *Sambucus nigra* L. from Ukraine, Ivano-Frankivsk region, Kalush district, Novy Mizun village, 48°53'55.13"N 23°50'19.13"E (48.898647,23.838646), on June 18, 2022, by Yulia Naum, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=273456&big=1

Nelle, L., Waeber, S., & Vallat, A. (2012). *Campanula rotundifolia* L. Suisse, Canton de Neuchâtel, 8 Aout, 2012, Herbier NEU, Université de Neuchâtel, NEU000027523. Institut de Botanique, 091136. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5d/Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Campanula_rotundifolia_-_NEU000027523.jpg

Novgorodsky, A. (2024). *Angelica sylvestris* from Putylovsky forest (near the village of Buda), Kharkiv district, Kharkiv region, Ukraine (Google, OSM), on August 25, 2024, by andrey_novgorodsky, iNatutalist. https://www.inaturalist.org/photos/432269194

Novgorodsky, A. (2024). *Lactuca tatarica* from Losevsky Lane, Kharkov, Kharkov Region, Ukraine, on June 13, 2024, by andrey_novgorodsky iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/396099071

Noyer, P.Y. (2024). *Campanula patula* from Peyrouse on April 17, 2024 by pynoyer iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/367855714

Occurrences *Adoxa moschatellina* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=2888794

Occurrences *Aegopodium podagraria* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3034620

Occurrences *Angelica archangelica* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5371808

Occurrences *Angelica sylvestris* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5371818

Occurrences *Anthriscus sylvestris* (L.) Hoffm. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5371742

Occurrences *Campanula cervicaria* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/occurrence/map?q=Campanula%20cervicaria&country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5410857

Occurrences *Campanula glomerata* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/occurrence/map?q=Campanula%20glomerata&country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5409933

Occurrences *Campanula latifolia* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/occurrence/map?q=Campanula%20latifolia&country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5411408

Occurrences *Campanula patula* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5410564

Occurrences *Campanula persicifolia* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5411475

Occurrences *Campanula rotundifolia* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5410907

Occurrences *Campanula sibirica* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5410717

Occurrences *Campanula trachelium* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5412014

Occurrences *Chaerophyllum aromaticum* L. in Ukraine. (2025). URL:https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3642608

Occurrences *Chaerophyllum temulum* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3034650

Occurrences *Cicuta virosa* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5371864

Occurrences *Conium maculatum* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3034807

Occurrences *Heracleum sibiricum* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=6027427

Occurrences *Heracleum sphondylium* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3034830

Occurrences *Hypochaeris maculata* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?q=Hypochaeris%20maculata&country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3093693

Occurrences *Hypochaeris radicata* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?q=Hypochaeris%20radicata&country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3093702

Occurrences *Jasione montana* L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/8366345

Occurrences *Jasione montana* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=8366345

Occurrences *Knautia arvensis* (L.) Coult. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=2888808

Occurrences *Lactuca tatarica* (L.) C.A.Mey. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?q=Lactuca%20tatarica&country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=9123250

Occurrences *Leontodon hispidus* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?q=Leontodon%20hispidus&country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3137498

Occurrences *Menyanthes trifoliata* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5341511

Occurrences *Oenanthe aquatica* (L.) Poir. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=5371888

Occurrences *Peucedanum cervaria* (L.) Lapeyr. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3632037

Occurrences *Peucedanum oreoselinum* (L.) Moench in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=6027417

Occurrences *Pimpinella saxifraga* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=7622278

Occurrences *Sambucus ebulus* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=2888722

Occurrences *Sambucus nigra* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=2888728

Occurrences *Sambucus racemosa* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=288872

Occurrences *Sanicula europaea* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=6027128

Occurrences *Scorzonera humilis* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?q=Scorzonera%20humilis&country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3111049

Occurrences *Scorzonera purpurea* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?q=Scorzonera%20purpurea&country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3125775

Occurrences *Scorzoneroides autumnalis* (L.) Moench in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?q=Scorzoneroides%20autumnalis&country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3133512

Occurrences *Sium latifolium* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3034530

Occurrences *Sium sisarum* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3034532

Occurrences *Sonchus oleraceus* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?q=Sonchus%20oleraceus&country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=8228544

Occurrences *Succisa pratensis* Moench in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=2888811

Occurrences *Thysselinum palustre* (L.) Hoffm. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=3634395

Occurrences *Tragopogon dubius* subsp. *dubius* in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=10669223

Occurrences *Valeriana officinalis* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=2888763

Occurrences *Valeriana wolgensis* Kazak. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=7908654

Occurrences *Viburnum lantana* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=2888615

Occurrences *Viburnum opulus* L. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/uk/occurrence/map?country=UA&has_coordinate=true&has_geospatial_issue=false&taxon_key=2888605

Oden, B. (2025). Giant Bellflower (*Campanula latifolia*) from Germany Niedersachsen / Bremen, Hausherzberger Teiche, on September 22, 2022, by Barbara Oden. https://nabu-naturgucker-beobachtungen.de/natur.dll/XSj0g1RGw290BmznPsr5l~az0KS/

Oeder, G.C. (1819). *Flora Danica* (1761–1861), Fl. Dan., vol. 10 (1819–1823), t. 1639.

Oeder, G.C. *Flora Danica* (1761–1861), Fl. Dan., vol. 17 (1877–1883), t. 2951.

Oenanthe aquatica (L.) Poir. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/5371888

Oláh, A. (2024). *Campanula latifolia* from Mels, Svájc on July 19, 2024 by attilaolah iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/409855458

Orest. (2021). *Campanula persicifolia* L. from Ukraine, Ternopil region, Chortkiv district, 48°59'58.84"N 25°47'29.46"E (48.999678,25.791517) on June 27, 2021 by orest ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=206809&big=1

Orest. (2021). *Viburnum opulus* L. from Ukraine, Ternopil region, Chortkiv district, guelder-rose, 48°59'25.01"N 25°47'51.97"E (48.990281,25.797770), on September 1, 2021, by orest, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=216839&big=1

Orest. (2022). *Sonchus oleraceus* L. from Ukraine, Ternopil region, Chortkiv district on November 8, 2022 by orest ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=270113

Orthner, R. (2021). *Sambucus nigra* from Spring Creek Dr, Boulder, CO, US on June 23, 2021, by rea_orthner, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/84253948

Osadcha N. (1939). *Valeriana wolgensis* (=*V. nitida* Kreyer). Poltava region, Hadyatsky district, village of Mlyny, left bank of the Psel river, floodplain forest, occasionally, August 1, 1939. collected and identified by N. Osadcha, Pharmacie Experimentalis Instituti Ukrainici Herbarium, photo by Tertyshnyy A.P., December 10, 2025.

Palmstruch, J.W. (1807). *Svensk botanik* (1802–1838), Sv. Bot., vol. 3 (1807), t. 212.

Paun, M., Popescu, Gh. & Zaharia, I. (1971). *Hypochaeris maculata* L. Oltenia, distr. Gorj. In pratis, Festuco (rubrae)-Agrostietum "prope pagum Dobrita", Romania. https://www.gbif.org/uk/occurrence/1424142388

Petzenbär. (2024). *Campanula latifolia* from Naturschutzgebiet Innere Wimitz, Bezirk St. Veit an der Glan, Kärnten,Österreich on July 14, 2024 by petzenbeer iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/407074320

Peucedanum cervaria (L.) Lapeyr. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/3632037

Peucedanum oreoselinum (L.) Moench (2025). https://www.gbif.org/uk/species/6027417

Piero. (2025). *Sonchus oleraceus* from 17028 Spotorno SV, Italia on January 4, 2025 by ppiero iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/461609545

Pimpinella saxifraga L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/7622278

Pirre. 2024. *Campanula cervicaria* from Uusimaa, FI-ES, FI on July 6, 2024, by pirre, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/403769069

Porto, M. (2025). *Peucedanum oreoselinum* (L.) Moench. Flora-on. https://flora-on.pt/#/0VzTf

POWO. (2026). *Plants of the World Online*. Facilitated by the Royal Botanic Gardens, Kew. https://powo.science.kew.org/

Ppiero. (2025). *Viburnum lantana*, from MV26+PX Passerelle, 73370 Le Bourget-du-Lac, Francia (Google, OSM), on March 29, 2025, by ppiero, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/480789658

Pyshnyi, I. (2019). *Sium sisarum* from Artemovsky district, Donetsk region, Ukraine (Google, OSM) on August 19, 2019, by igorpyshnyi iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/258656815

Pyshnyi, I. (2024). *Knautia arvensis* from Lubensky district, Poltava region, Ukraine on May 20, 2024, by igorpyshnyi, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/217018920

Raunkiaer, C. (1934). The life forms of plants and statistical plant geography being the collected papers of C. Raunkiaer with 189 and figures. Oxford at the Clarendon Press. 632 p.

Reichardt, H. (1865). *Campanula sibirica* from Austria, Neusiedler See [Lake Neusisdl], on June 11, 1865, Museum of New Zealand,Te Papa Tongarewa, Registration number SP119580. https://collections.tepapa.govt.nz/object/2155933

Reichenbach, H.G.L. (1860). *Icones florae Germanicae et Helveticae (Deutschlands Flora)*, German ed. with partly coloured plates (1837–1912), Icon. Fl. Germ. Helv., vol. 19(1): (1860).

Reichenbach, H.G.L. (1860). *Icones florae Germanicae et Helveticae (Deutschlands Flora)*, German ed. with partly coloured plates (1837–1912), Icon. Fl. Germ. Helv., vol. 19(1): (1860), [Die Cichoriaceen, Ambrosiaceen, Campanulaceen, Lobeliaceen dazu die Cucurbitaceen der deutschen Flora], t. 1397.

Reichenbach, H.G.L. (1860). *Icones florae Germanicae et Helveticae (Deutschlands Flora)*, German ed. with partly coloured plates (1837–1912), Icon. Fl. Germ. Helv., vol. 19(1): (1860), [Die Cichoriaceen, Ambrosiaceen, Campanulaceen, Lobeliaceen dazu die Cucurbitaceen der deutschen Flora], t. 1396 f. 1.

Reichenbach, H.G.L. (1867). *Icones florae Germanicae et Helveticae (Deutschlands Flora)*, German ed. with partly coloured plates (1837–1912), Icon. Fl. Germ. Helv., vol. 21 (1867), [Die Umbelliferen der mitteleuropäischen Flora], t. 2022.

Reichenbach, H.G.L. (1867). *Icones florae Germanicae et Helveticae (Deutschlands Flora)*, German ed. with partly coloured plates (1837–1912), Icon. Fl. Germ. Helv., vol. 21 (1867), [Die Umbelliferen der mitteleuropäischen Flora], t. 1972.

Revue horticole, sér. 4 (1852–1974), Rev. Hort. (Paris), ser. 4, vol. 33 (1861), [Année 1861].

Ringselle, G.A. (1934). *Heracleum sibiricum* L. Plantae Suecicae. Dalecarlia. 9.VIII.1934. Delaware State University, DOV0057846, Claude e Philips Herbarium Delaware State College, Dover, 017708. https://swbiodiversity.org/imglib/seinet/mam/DOV_/DOV0057/DOV0057846_1708008245_web.jpg

Ritchie, C. (2024). Seeds: *Campanula glomerata*. Photo by C. Ritchie, USDA-NRCS Plants Database. Campanulaceae. Identification Technology Program. Fruit and Seed Family ID.

https://idtools.org/seed_families/images/Campanula%20glomerata_seed_usdaplants1.jpg

Ro, S. (2023). *Sambucus ebulus* L.from Ukraine, Rivne region, Ostroh district, 50°19'44.14"N 26°30'45.77"E, (50.328927,26.512714) on June 3, 2023, by Stanislava Ro, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=297231&big=1

Roi, V. (2022). *Hypochaeris radicata* L. from Poland, Wroclaw, 51°08'32.79"N 16°58'32.75"E (51.142443,16.975764) on June 1, 2022, by Vika Roi ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=247343

Roi, V. (2023). *Heracleum sphondylium* L. from Poland, Wroclaw, 51°12'21.92"N 17°09'13.60"E, (51.206089,17.153778), on July 29, 2023, by Vika Roi, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=301462&big=1

Røpke, L.M. (2025). Bredbladet mærke - *Sium latifolium*, from Holstebro, Denmark, on September 5, 2025, by Laura Mathilde Røpke. https://arter.dk/fund/31773784

Rossier, V. (2013). *Adoxa moschatellina* L. Adoxaceae. France. Region: Franche-Comté. Départment: Doubs. Commune: Remorat-Boujeons et de Labergement-Sainte-Marie. 46.784524,6.271878, 850 m, Lisiére de forét, 5 mai 2013. Institut de Botanique. 097335, Herbier NEU. Université de Neuchâtel. NEU000092926. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ec/Neuch%C3%A2tel_Herbarium_-_Adoxa_moschatellina_-_NEU000092926.jpg

Sambucus ebulus L. (2025). https://www.gbif.org/species/2888722

Sambucus ebulus, Danewort, European Dwarf Elder seeds. (2025). https://www.weberseeds.de/gallery/sambucus-ebulus-seeds.jpg

Sambucus nigra L. (2025). https://www.gbif.org/species/2888728

Sambucus nigra. Black Elderberry, Common Elder, European Elder. (2025). Sheffield's Seed. https://sheffields.com/html/scale/1200//data/1830313.jpg.webp

Sambucus racemosa L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/2888723

Sambucus racemosa, European Red Elderberry, Red Elderberry. 2025. Sheffield's Seed. https://sheffields.com/html/scale/1200//data/1830711.jpg.webp

Sanicula europaea L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/6027128

Santos, M.V. 2024. *Scorzonera humilis* from 2670 Fanhões, Portugal, on April, 10, 2024, by martaveigasantos BioDiversity4All. https://www.inaturalist.org/photos/365723258

Santos, M.V. (2024a). *Scorzonera humilis* from 2670 Fanhões, Portugal, on April, 10, 2024, by martaveigasantos BioDiversity4All. https://www.inaturalist.org/photos/365723162

Santos, C. (2024). *Jasione montana* from Arouca, 4540, Portugal on January 25, 2024, by cminda, BioDiversity4All. https://www.inaturalist.org/photos/347980299

Santos, C. (2024a). *Jasione montana* from Arouca, 4540, Portugal on January 25, 2024, by cminda, BioDiversity4All. https://www.inaturalist.org/photos/347979575

Schedl, B. (2025). *Knautia arvensis*, from Oberpullendorf, Österreich (Google, OSM), on March 8, 2025, by benjaminschedl, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/474971219

Scher, J. (2025). Fruits: *Sonchus oleraceus*. https://gobotany.nativeplanttrust.org/species/sonchus/oleraceus/

Schwaiger, H. (2024). Rough Hawkbit. *Leontodon hispidus* L. from Oberalm (Austria) on April 28, 2024. https://observation.org/photos/88669086/

Schweiger, A. (2025). *Valeriana officinalis*, from Salzburg-Stadt (Austria), on April 26, 2025, by Anna Schweiger. https://observation.org/photos/115078104/

Scorzonera humilis L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/3111049

Scorzonera purpurea L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/3125775

Scorzoneroides autumnalis (L.) Moench. 2025. https://www.gbif.org/uk/species/3133512

Sheadan, M.-C. (2002). *Sium latifolium*, Apiaceae. Royal Botanic Gardens, Kew. DNA Bank Voucher. Voucher: Sheadan, M.-C. - MCS278. Voucher Location: K. Jodrell Ret. Nos.: DNA Bank Accession No.: 14901. Silica sample ID: None. Barcode: K000696372. Source: RBGKew, Jodrell Laboratory, M.-C. Sheadan. Collection date: 20002-8-24. https://records.data.kew.org/occurrences/7884d2e0-26ab-4879-a017-2d1c74d05b07

Shi. (2025). *Sanicula europaea*, from 17019 Varazze SV, Italia (Google, OSM), on March 1, 2025, by shi, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/473952960

Sips, M. (2025). Viburnum lantana, from Ambt Delden - Azelermeen (Bokdam en Graes) (Netherlands), on February 15, 2025, by Mark Sips, iNaturalist. https://observation.org/photos/111008497/

Sium latifolium L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/3034530

Sium sisarum L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/3034532

Sjoerd-Dirk. (2025). *Leontodon hispidus* from Gorinchem - natuurgebied Avelingen (Netherlands), on May 11, 2025, by Sjoerd-Dirk. https://observation.org/photos/117394923/

Slater, G. (2024). *Sambucus racemosa* from Washington, US, on April, 2021, by littlelegofan, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/73654692.

Smirnof, M. (2014). *Campanula trachelium* L. from Ukraine, Kyiv region, Vyshhorod district, 50°35'38.18"N 30°21'35.96"E (50.593940,30.359988), on June 21, 2014 by Michael Smirnof, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=42729&big=1

Smirnov, N. (2017). *Viburnum lantana* L. from Ukraine, Vinnytsia region, 48°16'22.80"N 28°11'31.20"E (48.273000,28.192000), Yampil district, on July 22, 2017, by Nazar Smirnov (NZS), ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=55233&big=1

Sonchus oleraceus L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/8228544

Stöhr, O. 2025. *Succisa pratensis*, from Schattseit, Nikolsdorf, Tirol, AT (Google, OSM), on May 10, 2025, by oli_sto, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/502739990

Sturm, J., Krause, E.H.L., & Lutz, K.G. (1904). *Flora von Deutschland in Abbildungen nach der Natur*, Zweite auflage (1900–1907), Deutschl. Fl., ed. 2, vol. 12 (1904), t. 27.

Sturm, J., Krause, E.H.L., & Lutz, K.G. (1904). *Flora von Deutschland in Abbildungen nach der Natur*, Zweite auflage (1900–1907), Deutschl. Fl., ed. 2, vol. 12 (1904), t. 29.

Sturm, J., Krause, E.H.L., & Lutz, K.G. (1906). *Flora von Deutschland in Abbildungen nach der Natur*, Zweite auflage (1900–1907), Deutschl. Fl., ed. 2, vol. 14 (1906), t. 38.

Sturm, J., Krause, E.H.L., Lutz, K.G. (1906). *Flora von Deutschland in Abbildungen nach der Natur*, Zweite auflage (1900–1907) Deutschl. Fl., ed. 2, vol. 14 (1906), t. 36.

Succisa pratensis Moench. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/2888811

Sykes W.R. (2010). *Sium sisarum* L. Apiaceae. 56/02 AK 356213 Aucland Museum Herbarium, Aucland New Zealand. CHR 616157B Allan Herbarium, Landcare Resaerch, New Zealand. Det.: W.R. Sykes. Date: 10 Feb 2010 Cultivated. Country: New Zealand. LD: Canterbury Land District. Loc.: Christchurch, St. Albans, 115 Packe Street. Hab.: Cultivated in semi-shade. Coll.: W.R. Sykes 19/10. Date: 10 Feb 2010. Remarks. Erect herb nearly a metre high, with few branches, short-lived perennial or a biennial, not very aromatic. Leaf nodes reddish. Pinnae shinnig beneath stems. Bracts and bracteoles with inconspicuous transparent margins. Compound and individual umbels flat. Flowers white, *c.* 3 mm across; petals slighly > 1 mm across; petals slighly > 1 mm diam., broad elliptic to suborbicular. Ypung mericarps ribbed but not winged. Note: Sheets A to B. Replicates: AK. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sium_sisarum_L._%28AM_AK356213%29.jpg

Sytschak, N. (2012). *Lactuca tatarica* (L.) C.A.Mey. from Bulgaria, Southeastern region. Burgas region, Pomorie city, Kraibrezhna st. Synanthropized psammophyte communities in the coastal zone near the public beach. LWKS_0028983 on June 30, 2012, by N. Sytschak ukrbin. Museum: HERB: LWKS Institute of Ecology of the Carpathians National Academy of Sciences of Ukraine. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=315561

Sytschak, N. (2012). *Scorzoneroides autumnalis* (L.) Moench (*Leontodon autumnale* L.)Transcarpathian region, Mizhhirsky district, north-eastern outskirts of the village of Kolochava. Gorgany, Sukhar river valley. River alluvium. on October

7, 2012 by N. Sytschak, 29424. Herbarium A.Kagalo & N. Sytschak. Institutum Oecologiae Carpatorum NAS Ukraine (LWKS). https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=315568&big=1

Sytschak, N. (2019). *Hypochaeris maculata* L. from Ukraine, Mykolaiv region, Pervomaisk district, 48°00'37.97"N 30°59'12.40"E (48.010548,30.986778) on June 3, 2019 Nadiya by Sytschak ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=142884

Sytschak, N. (2022). *Pimpinella saxifraga* L. from Rivne region, Rivne district, village of Horodok, Vyshneva Gora Ukraine, 50°41'00.80"N 26°11'59.21"E (50.683556,26.199781), on September 10, 2022, by Nadiya Sytschak, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=305852&big=1

Sytschak, N. (2023). *Scorzoneroides autumnalis* (L.) Moench from Lviv region, Sambir district, 48°52'03.23"N 23°07'56.54"E (48.867564,23.132372) on October 12, 2023 by Nadiya Sytschak ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=325145&big=1

Tammy, W. (2025). *Aegopodium podagraria* from FFIT Myerscough College, Preston PR3 0RT, UK (Google, OSM), on March 11, by tammy_winter, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/475836788

Taxon: *Knautia arvensis* (L.) Coult. United States Department of Agriculture. Agricultural Research Service. GRIN-Global. USDA National Plant Germplasm System. (2025). https://npgsweb.ars-grin.gov/gringlobal/uploads/images/npgs/sbml/Knautia_arvensis_nsh.jpg

Tenaglia, D.E. (2002). *Aegopodium podagraria* L. Bishop's Goutweed. Fruit. Photographs taken in Marquette, MI., 7-28-02. https://missouriplants.com/Aegopodium_podagraria_page.html

Tenaglia, D.E. (2002a). *Aegopodium podagraria* L. Bishop's Goutweed. Flower. Photographs taken in Marquette, MI., 7-28-02. https://missouriplants.com/Aegopodium_podagraria_page.html

Tertyshnyi, A.P. (2024). *Adoxa moschatellina* from Ukraine, Kyiv, Holosiivskyi National Nature Park, 50.3823424, 30.5052448, on March 15, 2024, by tertyshnyiap, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/381471964

Tertyshnyi, A.P. (2024). *Aegopodium podagraria* from Holosiivskyi district, Kyiv, Ukraine, 02000 on May 7, 2024 by tertyshnyiap, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/214152207

Tertyshnyi, A.P. (2024). *Anthriscus sylvestris* from Building No. 2, Kyiv, Ukraine, 02000, on May 11, 2024, by tertyshnyiap, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/214958919

Tertyshnyi, A.P. (2024). *Botany. Part 1* (second edition). Study aid. Kyiv: Lira-K, 742 p.

Tertyshnyi, A.P. (2024). *Chaerophyllum temulum* from Holosiivskyi district, Kyiv, Ukraine, 02000, on May 12, 2024 by tertyshnyiap, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/381093268

Tertyshnyi, A.P. (2024a). *Sambucus nigra* from Ukraine, Kyiv, Holosiivskyi National Nature Park, 50.3844966997, 30.5052385, on May 14, 2024, by tertyshnyiap, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/381472336

Teune, P. (2025). *Leontodon hispidus* L. from Slenaken - Gulpdal / Bronbossen, Netherlands, on May 21, 2025, by Peter Teune. https://observation.org/photos/118629852/

Theodore. (2024). *Lactuca tatarica* from Pirita, 11911 Tallinn, Estonia on July 15, 2024, by centaur iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/408847286

Thomé, O.W. (1905). *Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz*. Zweite, vermehrte und verbesserte Auflage. Band III. Mit 143 Tafeln in Farbendruck. Gera, Reuss J.L. Friedrich von Zezschwitz. Verlag „Flora von Deutschland". 743 S.

Thorne, R.F., Barre Hellquist, C. & Stone, W.J. (2012). *Menyanthes trifoliata*, in Jepson Flora Project (eds.) Jepson eFlora, accessed on October 14, 2025. https://ucjeps.berkeley.edu/eflora/eflora_display.php?tid=33295

Thysselinum palustre (L.) Hoffm. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/3634395

Tragopogon dubius subsp. *dubius.* (2025). https://www.gbif.org/uk/species/10669223

Tsarenko O, Shikhaleyeva G, Minarchenko V, Tymchenko I, & Bulakh O. (2021). Micromorphological Characteristics of Fruit Surfaces of Some Usable Species of the Genus *Valeriana* (Valerianaceae) Among Ukrainian Flora. *Acta Agrobotanica*. 2021; 74. doi:10.5586/aa.7414.

Tsegelnik, V. (2022). *Viburnum opulus* L., guelder-rose, from Ukraine, Cherkasy region, Zvenyhorod district, 49°02'51.28"N 31°31'04.77"E (49.047577,31.517991), on May 28, 2022, by valeriatsegelnik, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=245248&big=1

Tuck, S.F. (2025). *Heracleum sphondylium* from Michaelston, UK (Google, OSM), on January 10, 2025, by sean1000, iNaturalist United Kingdom. https://www.inaturalist.org/photos/462913216

Tykholoz M.S., & Minarchenko V.M. (2005). *Valeriana wolgensis* (=*V. nitida* Kreyer), Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M., Volyn region, Shatsk district, village of Melnyky, Unichi swamp, collected by M.S. Tykholoz, June 28, 2004, identified by V.M. Minarchenko, April 7, 2005, 049747, Ex Herbario LW, herbarium of the Ivan Franko National University of Lviv, Herbarium Universitatis Nationalis Leopoliensis nomine Ioanni Frankoi (LW), Herbarium Universitatis Publicae Leopolitani Nominis J. Frankoi, Ukraine. Kyiv. National Academy of Sciences of Ukraine. Herbarium of the Institute of Botany named after M.M. Kholodny, photo by Tertyshny A.P., December 10, 2025.

ukrbin.org (2026), ukrbin Home Page. https://www.ukrbin.org

Valeriana officinalis L. 2025. https://www.gbif.org/species/2888763

Valeriana officinalis, Valerian. Weberseeds. Botany & Ethnobotany. (2025). https://weberseeds.nl/eshop/images/product_images/original_images/Valeriana-officinalis-seeds-2.jpg

Valeriana wolgensis Kazak. in Ukraine. (2025). https://www.gbif.org/species/7908654

van den Bruinhorst, M. (2024). *Cicuta virosa* L. from Ameide - Zouweboezem (Netherlands) on June 1, 2024 by M. van den Bruinhorst. https://observation.org/observation/312536720

van Gaal, T. (2025). *Aegopodium podagraria*, from Nijmegen - Hees (Netherlands), on January 1, 2025, by T. van Gaal. https://observation.org/photos/109945449/

van Keulen, J. (2024). Scorzonera humilis from 370 05 České Budějovice 5, Česko, on April, 29, 2024, by Jane van Keulen. https://observation.org/photos/89137371.jpg

van Sluijs, M. (2025). *Peucedanum oreoselinum*, from MZ NSG Lennebergwald (Germany), on June 12, 2025, by Martijn van Sluijs. https://observation.org/photos/125629800/

Viburnum lantana L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/2888615

Viburnum lantana Wayfaring Tree, Wayfaringtree. (2025). Sheffield's Seed. https://sheffields.com/html/scale/1200//data/1834333.jpg.webp

Viburnum opulus L. (2025). https://www.gbif.org/uk/species/2888605

Viburnum opulus, European Cranberrybush, European Highbush Cranberry. 2025. Sheffield's Seed. https://sheffields.com/html/scale/1200//data/1831995.jpg.webp

von Esenbeck, Nees, T.F.L., & Wijhe (Weyhe), M.F. (1828). *Plantae medicinales* (1828–1833), Pl. Medicin., vol. 2 (1828).

Vorontsov, D. (2010). *Jasione montana* L. from Ukraine, Rivne region, Rokytniv district, eastern outskirts of the village of Bilsk. Rivne PZ. Log cabin on the site of a pine forest, *Corynephoro (canescentis)-thymetum*, on July 13, 2010 by D. Vorontsov, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=315849

Vujevic, S. (2024). *Valeriana officinalis* from West Herzegovina, BA-BF, BA, on April 13, 2024, by stipe_humac, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/366311223

Vujevic, S. (2024a). *Valeriana officinalis* from West Herzegovina, BA-BF, BA, on April 13, 2024, by stipe_humac, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/366093178

Weber H.E., Moravec J., & Theurillat J.-P. (2000). International Code of Phytosociological Nomenclature. 3rd ed. Journal of Vegetation Sciense. Vol. 11. P. 739–768.

White, J.W. (1892). Herbarium specimen: *Angelica archangelica*. Botanical society of Britain & Ireland. https://herbariaunited.org/specimen/296535/

Wiersma, S. (2025). *Adoxa moschatellina*, from Bronkhorst - Slotheuvel (Netherlands), on March 18, 2025, by Sven Wiersma. https://observation.org/photos/112157395/

Wild plants. Biennials. *Heracleum sphondylium*. Berce commun. Hogweed. 2026. https://www.wildflowersprovence.fr/plant/heracleum-sphondylium/

William, R.S. (2024). Herbarium specimen: *Valeriana officinalis*. Locality: Great Britain, VC17 Surrey, Kew, TQ17. Collection date: 7/1903. Collected by: William Robert Sherrin. Institution: South London Botanical Institute (SLBI). Botanical Society of Britain & Ireland, herbaria@home, recording historical biodiversity. https://herbariaunited.org/specimen/346268.

Willing, E. (2020). *Pimpinella saxifraga* L. from Germany / Sachsen-Anhalt | 51.7675, 12.09806, Stadt Dessau-Roßlau; SW Libbesdorf Alt. 76 m, Maisfeld, Straßenrand. Date 2020-08-29. Det./rev./conf./assigned E.Willing. https://jacq.org/detail/1715644

Winkler, E. (1853). *Sämmtliche Giftgewächse Deutschlands*, ed. 3 (1853), Sämmtl. Giftgew. Deutschl., t. 72.

Yeatts, L., Yeatts, D., Smith, J., & Merkhofe, L. (2016). *Tragopogon dubius* subsp. *major* (Jacq.) Vollm. from Gateway Palisade Natural Area N of Gateway between CO hwy 141 & Dolores R.; E of Mesa Co road 4.2 on W side of the Palisade, 1.37mi. W 262° from Palisade summit, USA, Mesa on May 24, 2016. KHD Herbarium - Denver Botanic Gardens. https://www.gbif.org/occurrence/2242354279

Yurechko, R. (2018). *Thysselinum palustre* Hoffm. from by Ukraine, Lviv region, Zolochiv district, Koltiv, 49°51'23.39"N 25°03'43.31"E (49.856496,25.062030), on July 5, 2018, by Rostyslav Yurechko, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=80086&big=1

Yurechko, R. (2019). *Campanula sibirica* L. from Ukraine, Lviv region,·Zolochiv district, 49°47'03.27"N 25°02'21.56"E (49.784241,25.039321) on June 4, 2019 by Rostyslav Yurechko ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=114689&big=1

Yurechko, R. (2019). *Pimpinella saxifraga* L. from Zolochiv district, Lviv region, Ukraine, 49°56'06.95"N 24°50'25.77"E (49.935263,24.840493), ecology: meadow slope, on July 11, 2019, by Rostyslav Yurechko, ukrbin. https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=120318&big=1

Zakharchenko, I. (2025). *Chaerophyllum temulum* from Kaiserwald, Lviv, Lviv region, Ukraine, 79000, on May 23, 2025 by koljorova, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/observations/283377814

Zaverukha B.V. (1975). *Valeriana wolgensis* (=*V. nitida* Kreyer), Khmelnytskyi region, Kamianets-Podilskyi district, meadow near Staraya Ushytsa, July 13, 1975, collected and identified by B.V. Zaverukha, 001245, Flora of Volyn-Podil'ya, Ukraine, Kyiv, Herbarium of the M.M. Kholodny Institute of Botany, photo by Tertyshnyy A.P., December 10, 2025.

Zell, H. (2009). *Angelica archangelica* 003.JPG. https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=Angelica_archangelica_003&title=Special%3AMediaSearch&type=image

Zerning, K. (2023). *Campanula cervicaria*. GJO 0123297 (Inv.-Nr. 28.220). Herbarium des Landesmuseums, Graz. Österreich, Steiermark; Oststeirisches Riedelland. Bezirk Weiz, Gemeinde Pischelsdorf am Kulm, Katastralgemeinde Rohrbach; etwa 10 km NNE Gleisdorf und 2 km WNW Pischelsdorf, Ortshaft Vorstadt an der Abzweigung nach Setzberg und Rohrbach; 400 m Seehöhe; Quadrant 8860/2; 15°47'04"E 47°10'59" N +-30 m. Waldrand in einem etwas feuchten Graben. 22.07.2023. leg. Kurt Zerning Nr. 14475. https://services.jacq.org/jacq-services/rest/images/show/2017029?withredirect=1

Zharkikh, A. (2025). *Tragopogon dubius* ssp. *dubius* from Cassia County, ID, USA (Google, OSM), on June 14, 2025, by zharkikh, iNaturalist. https://www.inaturalist.org/photos/535442417

Ziarnek, K. (2015). *Chaerophyllum aromaticum* from vicinity of Wołów (SW Poland) on July 20, 2015. Wikimedia Commons. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f4/Chaerophyllum_aromaticum_kz1.JPG/1200px-Chaerophyllum_aromaticum_kz1.JPG?20150721181058

Воробьев Д.В. (1953). *Типы лесов европейской части СССР*. Киев, Издательство АН УССР, 453 с.

Дубина Д.В., Дзюба Т.П., Ємельянова С.М., Багрікова Н.О., Борисова О.В., Борсукевич Л.М., Винокуров Д.С., Гапон С.В., Гапон Ю.В., Давидов Д.А., Дворецький Т.В., Дідух Я.П., Жмуд О.І., Козир М.С., Коніщук В.В., Куземко А.А., Пашкевич Н.А., Рифф Л.Е., Соломаха В.А., Фельбаба-Клушина Л.М., Фіцайло Т.В., Чорна Г.А., Чорней І.І., Шеляг-Сосонко Ю.Р., & Якушенко Д.М. (2019). *Продромус рослинності України*, Київ: НВП «Видавництво "Наукова думка" НАН України», 784 с.

Екофлора України Т. 1–6. (2000–2010). Під ред. Я.П. Дідуха. Київ: Фітосоціоцентр.

Елин Е.Я., & Мещеряков Г.И. (1973). *Атлас растений-индикаторов лесов Украины*. Киев: Урожай, 288 с.

Єлін Ю.А., Зерова М.Я., Лушпа В.І., & Шабарова С.І. (1987). *Дари лісів*. 4-е вид., доп. і перероб. К., Урожай, 304 с.

Єлін Ю.Я. (1960). *Рослини-індикатори різних типів лісорослинних умов лісгоспу*. Результати наукових досліджень по лісових культурах у Боярському дослідному лісгоспі. Том I. К.: Вид. УАСГН, 63–78.

Зелена книга України. (2009). Під загальною редакцією члена-кореспондента НАН України Я.П. Дідуха. Київ: Альтапрес, 448 с.

Кобів Ю. (2004). *Словник українських наукових і народних назв судинних рослин*. К.: Наук. думка, 800 с.

Определитель высших растений Украины. (1987). Отв. редактор Прокудин Ю.Н. Киев.: Наук. думка, 548 с.

Определитель растений лесов УССР. (1984). Под ред. А.Л. Бельгарда. Киев: Вища школа, 343 с.

Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання). (2012). Укладачі: докт. біол. наук, проф. Т.Л. Андрієнко, канд. біол. наук М.М. Перегрим. Київ: Альтерпрес, 148 с.

Перелік видів рослин та грибів, що заносяться до Червоної книги України (рослинний світ). (2021). Затверджено наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, 15 лютого 2021 року № 111.

Про затвердження переліків рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні і заносяться до Зеленої книги України, та природних рослинних угруповань, які вилучені із Зеленої книги України. (2021). Затверджено наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, 17 грудня 2020 року № 368. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 01 лютого 2021 р. за № 130/35752.

Тертишний А.П. (2021). *Покритонасінні рослини Лісостепу України*. Частина 1: Навчальний посібник. Київ: Видавництво Ліра-К, 706 с.

Тертишний А.П. (2022). *Покритонасінні рослини Лісостепу України*. Частина 2: Навчальний посібник. Київ: Видавництво Ліра-К, 312 с.

Тертишний А.П. (2023). *Покритонасінні рослини Лісостепу України*. Частина 3: Навчальний посібник. Київ: Видавництво Ліра-К, 758 с.

Тертишний А.П. (2025). *Покритонасінні рослини Лісостепу України*. Частина 4: Навчальний посібник. Київ: Видавництво Ліра-К, 498 с.

Флора УРСР. Т. 1–12. (1936–1965). Київ: Вид-во АН УРСР.

Чопик В.І., & Федорончук М.М. *Флора Українських Карпат*. (2015). Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф». 712 с.

Шабарова С.І. (1982). *Рослини-індикатори типів лісорослинних умов*. Методична розробка для проведення учбової практики для студентів лісогосподарського факультету. Київ: Українська сільськогосподарська академія. 38 с.

Юхновський В.Ю., Левандовська С.М., & Хрик В.М. (2013). *Атлас фітоіндикаторів типів лісорослинних умов Лісостепу України*. Біла Церква: Білоцерківдрук. 651 с.

Для нотаток

Навчальний посібник

Тертишний Анатолій Петрович

ПОКРИТОНАСІННІ РОСЛИНИ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ
ЧАСТИНА 5

Tutorial

Anatolii P. Tertyshnyi
ANGIOSPERMS OF FOREST STEPPE OF UKRAINE
PART 5

Tertyshnyi, A.P. Angiosperms of Forest Steppe of Ukraine. Part 5. Kyiv: Lira-K, 2026. 500 p.

The fifth part of the tutorial includes the description of morphological peculiarities and plant habitats for 47 species and subspecies of six families and three orders of Angiosperm plants belonging to the Campanulids clade. The content of the tutorial corresponds to the discipline «Botany» for the bachelors in specialties H3 Garden and park economy and H4 Forestry.

The tutorial will be useful for students, postgraduates and university teachers.

Фотографії на обкладинці: НПП «Голосіївський».
Фото автора.

Підписано до друку ……..2026 р. Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. аркушів – 38,3. Наклад 300.

Виготовлювач: ТОВ «Видавництво Ліра-К»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру № 3981, серія ДК
03115, м. Київ, вул. С. Чобану, 24
Тел.: (050) 462-95-48; (067) 820-84-77
Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net